

کتاب

تاریخ مساجد

اسلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده تاریخ پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله

نویسنده:

محمد ابراهیم آیتی

ناشر چاپی:

بنیاد پژوهشهای اسلامی

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۹	چکیده تاریخ پیامبر اسلام
۱۹	مشخصات کتاب
۱۹	سخنی کوتاه
۲۰	اجداد رسول خدا
۲۹	حوادث مهم در دوران جوانی ، قبل از بعثت
۲۹	اشاره
۳۰	حلف الفضول
۳۱	سفر دوم شام و ازدواج با خدیجه
۳۵	فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و آله
۳۶	ولادت فاطمه علیها السلام دختر پیامبر صلی الله علیه و آله
۳۷	تجدید بنای کعبه و تدبیر رسول خدا در نصب حجرا لاسود
۳۸	رسول خدا در کوه حراء
۳۹	آغاز دعوت
۴۰	اسلام جعفر بن ابی طالب
۴۰	اسلام حمزه بن عبدالمطلب
۴۰	دارالتبلیغ اءرقم
۴۰	علنی شدن دعوت
۴۰	انذار عشیره اءقربین
۴۲	آخرین دستور
۴۳	سرسخت ترین دشمنان پیامبر اسلام
۴۴	پیشنهادهای قریش به رسول خدا صلی الله علیه و آله
۴۷	شکنجه های طاقت فرسا
۴۸	نخستین مهاجران حبشه

۴۹	.....	مهاجران حبشه در نوبت دوم
۴۹	.....	مبلغان قریش
۵۱	.....	نگرانی شدید قریش
۵۲	.....	پیمان بی مهری و بیدادگری
۵۲	.....	گشایش خدایی
۵۴	.....	اسلام طفیل بن عمرو دوسی
۵۶	.....	نزول سوره کوثر
۵۶	.....	وفات ابوطالب و خدیجه
۵۶	.....	ازدواج رسول خدا با سوده و عایشه
۵۶	.....	سفر رسول خدا به طائف
۵۸	.....	واقعه اسراء
۵۸	.....	واقعه معراج
۵۸	.....	واقعه شَقَّالْقَمَر
۵۸	.....	دعوت قبایل عرب
۵۹	.....	مقدمات هجرت و آشنایی با اهل یثرب
۵۹	.....	توضیح
۶۰	.....	نخستین مسلمانان اءنصار
۶۱	.....	اسلام آوردن سعد بن معاذ و اسید بن حضیر
۶۲	.....	دومین بیعت عقبه
۶۲	.....	جریان بیعت
۶۳	.....	دوازده نفر نقیب اءنصار
۶۳	.....	آغاز هجرت مسلمین به مدینه
۶۴	.....	سوره های مکی قرآن
۶۵	.....	شورای دارالندوه
۶۶	.....	دستور هجرت
۶۷	.....	لیله المبیت

۶۷	.....	نخستین منزل هجرت یا غار ثور
۶۷	.....	جایزه قریش برای دستگیری رسول خدا صلی الله علیه و آله
۶۸	.....	سال اول هجرت
۷۲	.....	سال دوم هجرت (سنه الامر)
۷۲	.....	تغییر قبله و وجوب زکات و روزه
۷۳	.....	دستور جهاد و آغاز غزوه ها و سرته ها (۱۴۲)
۷۳	.....	شماره غزوه های رسول خدا صلی الله علیه و آله
۷۴	.....	غزوه ودان یا غزوه ابواء
۷۵	.....	غزوه (بواط)
۷۵	.....	غزوه (سفوان)، غزوه (بدر اولی)
۷۷	.....	سریه (عبدالله بن جحش)
۷۸	.....	غزوه بدر کبرا
۸۰	.....	فرود آمدن قریش در مقابل مسلمین
۸۰	.....	روز جنگ و آمادگی قریش
۸۱	.....	صلح جویان قریش و آتش افروزان جنگ
۸۲	.....	جنگ مغلوبه
۸۳	.....	وضع رسول خدا در جنگ بدر
۸۳	.....	آیات مربوط به غزوه (بدر کبرا)
۸۳	.....	دستور خاص
۸۳	.....	معاذ بن عمرو و ابوجهل
۸۵	.....	کشتگان قریش در چاه بدر
۸۶	.....	مسلمانان دوزخی
۸۶	.....	غنیمتهای بدر
۸۷	.....	مژده فتح در مدینه
۸۷	.....	اسیران قریش در مدینه
۸۷	.....	مکه در عزای جگرگوشه های خود

۸۷	اندوه ابولهب و هلاکت او
۸۸	دو دستور سیاسی
۸۸	اقدام قریش در خرید اسیران
۸۹	داستان عمیر بن وهب
۹۰	فهرست سپاهیان اسلامی و شهدای بدر
۹۰	اسیران قریش در بدر
۹۰	غزوه بنی سلیم در (کدر)
۹۱	سریه (عمیر بن عدی)
۹۱	سریه (سالم بن عمیر)
۹۱	غزوه (بنی قینقاع)
۹۲	غزوه سویق
۹۲	دیگر حوادث سال دوم هجرت
۹۳	سال سوم هجرت
۹۳	غزوه ذی اءمر
۹۳	غزوه بحران (۱۶۵)
۹۳	سریه (محمد بن مسلمه)
۹۳	سریه (زید بن حارثه) یا سریه قرده
۹۵	داستان محیصه و حویصه
۹۵	غزوه احد
۹۶	جمعه ششم شوال
۹۷	بازگشتن منافقان
۹۷	رسول خدا در شیخان
۹۷	روز احد
۹۷	صف آرای قریش
۹۷	خطبه رسول خدا صلی الله علیه و آله
۹۸	نقش زنان قریش در جنگ

۹۸	نتیجه معصیت و نافرمانی
۹۹	رسول خدا در پناه کوه
۹۹	سخنان ابوسفیان
۱۰۰	ماءموریت علی بن ابی طالب
۱۰۰	شهدای احد
۱۰۰	شهادت حمزه بن عبدالمطلب
۱۰۰	هند و حمزه
۱۰۱	ابوسفیان و حمزه
۱۰۱	رسول خدا و حمزه
۱۰۱	صفیه و حمزه
۱۰۱	به خاک سپردن حمزه
۱۰۱	حمنه و حمزه
۱۰۱	زنان انصار و حمزه
۱۰۷	داستان ام عماره
۱۰۸	داستان قتاده بن نعمان
۱۰۸	داستان قزمان منافق
۱۰۸	کشته های قریش
۱۰۸	رسول خدا در مدینه
۱۰۹	غزوه حمراءالاسد
۱۱۰	پیشتازان سپاه و شهیدان این غزوه
۱۱۰	داستان معبد بن ابی معبد خزاعی
۱۱۰	فرق حق و باطل
۱۱۰	گرفتاری ابو عزه شاعر
۱۱۰	داستان معاویه بن مغیره
۱۱۰	دیگر حوادث سال سوم هجرت
۱۱۱	سال چهارم هجرت

- سال پنجم هجرت (سنه الاءحزاب) ۱۲۰
- غزوه دومه الجندل ۱۲۰
- غزوه خندق ۱۲۱
- احزاب و فرماندهانشان ۱۲۱
- تصميم رسول خدا صلى الله عليه و آله ۱۲۱
- نزديك شدن خطر ۱۲۴
- پايدارى انصار ۱۲۴
- فرماندهان قریش ۱۲۵
- آخرين تلاش دشمن ۱۲۶
- زخمى شدن سعد بن معاذ ۱۲۶
- صفيه و حسان بن ثابت ۱۲۶
- نعيم بن مسعود يا وسيله خدايى ۱۲۷
- حذيفه بن يمان در ميان دشمن ۱۲۹
- شهداءى غزوه احزاب ۱۲۹
- غزوه بنى قريظه ۱۳۰
- لغزش اءبولبابه ۱۳۱
- تسليم شدن (بنى قريظه) ۱۳۲
- اجراى حكم سعد بن معاذ ۱۳۳
- بدبختى زبير بن باطا ۱۳۴
- تقسيم غنايم ۱۳۵
- شهداءى غزوه بنى قريظه ۱۳۵
- سال ششم هجرت ۱۳۶
- اشاره ۱۳۶
- سريه (محمد بن مسلمه انصارى) ۱۳۶
- سريه (عكاشه بن محسن) ۱۳۶
- سريه (محمد بن مسلمه) ۱۳۶

- ۱۳۶ ..... سريه (سعد بن عبادہ خزرجی) ( )
- ۱۳۷ ..... سريه (ابو عبیده بن جراح) به ذی القصد
- ۱۳۷ ..... سريه (ابو عبیده بن جراح) به ذی القصد
- ۱۳۷ ..... سريه (زيد بن حارثه) به جموم (۲۱۴) -
- ۱۳۷ ..... سريه (زيد بن حارثه) به عيص
- ۱۳۷ ..... غزوه بنی لحيان
- ۱۳۸ ..... سريه (عمر بن خطاب) بر سر (قاره)
- ۱۳۸ ..... غزوه ذی قرد (۲۱۷) در تعقيب (عيينه بن حصن فزاري)
- ۱۳۹ ..... سريه (زيد بن حارثه) به (طرف)
- ۱۳۹ ..... سريه (زيد بن حارثه) به (حسمی) بر سر جذام
- ۱۴۰ ..... سريه اول (زيد بن حارثه) به وادی القری
- ۱۴۰ ..... سريه (زيد بن حارثه) به مدین
- ۱۴۰ ..... سريه (عبدالرحمان بن عوف) به دومه الجندل
- ۱۴۰ ..... سريه (علی بن ابی طالب) به فدک
- ۱۴۲ ..... غزوه بنی المصطلق
- ۱۴۲ ..... نزاع مهاجر و انصار
- ۱۴۳ ..... نفاق عبدالله بن ابی
- ۱۴۴ ..... تفاوت پسر با پدر
- ۱۴۵ ..... سوره منافقون یا فرج زيد بن اعرقم
- ۱۴۵ ..... داستان مقیس بن صباه
- ۱۴۵ ..... امان المؤمنین جویریہ
- ۱۴۶ ..... اسلام آوردن حارث
- ۱۴۶ ..... ولید فاسق
- ۱۴۷ ..... عایشه در غزوه بنی المصطلق
- ۱۴۹ ..... سريه (زيد بن حارثه) به وادی القری بر سر ام قرفه
- ۱۵۰ ..... سريه (عبدالله بن عتيق) بر سر ابورافع يهودی

- ۱۵۱ ..... سریه اول (عبدالله بن رواحه) به خیبر
- ۱۵۱ ..... سریه دوم (عبدالله بن رواحه) به خیبر بر سر یسیر بن رزام
- ۱۵۲ ..... سریه (کرز بن جابر فهری) به ذی الجدر
- ۱۵۲ ..... غزوه حدیبیه و بیعت رضوان
- ۱۵۳ ..... سفرای قریش
- ۱۵۵ ..... سفیران رسول خدا صلی الله علیه و آله
- ۱۵۶ ..... بیعت رضوان
- ۱۵۶ ..... آخرین سفیر قریش
- ۱۵۶ ..... جریان صلح حدیبیه
- ۱۵۶ ..... صلحنامه
- ۱۵۸ ..... بازگشت رسول خدا و اصحاب به مدینه ونزول سوره فتح
- ۱۵۹ ..... غدیر خم
- ۱۵۹ ..... داستان ابوبصیر ثقفی
- ۱۶۰ ..... زنانی که پس از قرارداد صلح مهاجرت کردند
- ۱۶۱ ..... اسلام عمرو بن عاص و خالد بن ولید و عثمان بن طلحه بعد از حدیبیه
- ۱۶۲ ..... دعوت پادشاهان مجاور به اسلام
- ۱۶۳ ..... مضمون نامه ای که به قیصر روم نوشته شده
- ۱۶۴ ..... گستاخی برادرزاده قیصر
- ۱۶۵ ..... غوغای عوام روم و شهادت اسقف
- ۱۶۵ ..... مشورت قیصر با دانشمندان مسیحی
- ۱۶۵ ..... کنجکاوای قیصر
- ۱۶۵ ..... مضمون نامه رسول خدا به خسرو ایران
- ۱۶۶ ..... گستاخی خسرو پرویز
- ۱۶۷ ..... نامه نجاشی (پادشاه حبشه)
- ۱۶۷ ..... نامه مقوقس (پادشاه اسکندریه)
- ۱۶۸ ..... نامه حارث بن ابی شمر (۲۵۳) غسانی (پادشاه تخوم شام)

- ۱۶۹ ..... نامه هوده بن علی (پادشاه یمامه)
- ۱۶۹ ..... نامه جلندی و فرزندانش (پادشاه عمان)
- ۱۶۹ ..... نامه منذر بن ساوی (پادشاه بحرین)
- ۱۶۹ ..... نامه جبله بن اءیهم (پادشاه غسان)
- ۱۶۹ ..... دیگر وقایع در سال ششم هجرت
- ۱۷۰ ..... سال هفتم هجرت (سنه الاستغلاب) غزوه خیبر
- ۱۷۰ ..... توضیح
- ۱۷۱ ..... مسیر رسول خدا صلی الله علیه و آله از مدینه تا خیبر
- ۱۷۱ ..... فتح قلاع خیبر
- ۱۷۲ ..... سرفرازی علی علیه السلام
- ۱۷۲ ..... صفیه
- ۱۷۲ ..... کشتگان یهود خیبر
- ۱۷۲ ..... فدک
- ۱۷۳ ..... قرار رسول خدا با مردم خیبر و فدک
- ۱۷۳ ..... زینب دختر حارث
- ۱۷۳ ..... غزوه وادی القری
- ۱۷۳ ..... شهدای غزوه خیبر
- ۱۷۴ ..... داستان اسود راعی
- ۱۷۴ ..... داستان حجاج بن علاط سلمی
- ۱۷۵ ..... نگرانی عباس بن عبدالمطلب
- ۱۷۶ ..... غنائم خیبر
- ۱۷۶ ..... تیماء
- ۱۷۶ ..... ماءموران برآورد محصول خیبر
- ۱۷۶ ..... رسیدن جعفر بن ابی طالب از حبشه
- ۱۷۷ ..... انتقال مسلمانان مقیم حبشه به مدینه
- ۱۷۷ ..... سریه تربه بر سر هوازن

- ۱۷۷ ..... سريه نجد (سريه بنی کلاب)
- ۱۷۷ ..... سريه (بشير بن سعد)
- ۱۷۷ ..... سريه (زبير بن عوام)
- ۱۷۸ ..... سريه (غالب بن عبدالله)
- ۱۷۸ ..... سريه (بشير بن سعد انصاری) به (يمن) و (جبار)
- ۱۷۸ ..... عمره القضاء (۲۷۱)
- ۱۷۹ ..... سريه (ابن ابی العوجاء) بر سر بنی سليم
- ۱۷۹ ..... سريه (عبدالله بن ابی حدرد اسلمی)
- ۱۷۹ ..... سريه (محيصه بن مسعود) به ناحيه فدک
- ۱۷۹ ..... سريه (عبدالله بن ابی حدود) به اضم (۲۷۶)
- ۱۷۹ ..... سال هشتم هجرت (سنه الفتح)
- ۱۷۹ ..... سريه (غالب بن عبدالله کلبی لیثی) بر سر بنی ملوح
- ۱۸۱ ..... سريه (غالب بن عبدالله لیثی)
- ۱۸۱ ..... سريه (کعب بن عمير غفاری)
- ۱۸۱ ..... سريه (شجاع بن وهب اسدی)
- ۱۸۱ ..... سريه (قطيبه بن عامر بن حديده)
- ۱۸۱ ..... غزوه (موتہ (۲۸۳))
- ۱۸۳ ..... روز جنگ
- ۱۸۴ ..... شهدای غزوه موتہ
- ۱۸۵ ..... سريه ذات السلاسل (۲۹۰)
- ۱۸۶ ..... سريه (ابو عبیده بن جراح) (۲۹۲)
- ۱۸۷ ..... سريه (ابو قتاده بن ربعی انصاری)
- ۱۸۷ ..... سريه (ابوقتاده) به بطن اضم
- ۱۸۸ ..... غزوه فتح مکة
- ۱۸۸ ..... حاطب بن ابی بلتعہ
- ۱۸۹ ..... حاطب گنهکار

۱۸۹	بسیج عمومی
۱۸۹	شماره سپاهیان اسلام
۱۹۰	حرکت از مدینه
۱۹۰	هجرت (عباس بن عبدالمطلب)
۱۹۰	ابوسفیان بن حارث و عبدالله بن اءبی امیه
۱۹۰	اسلام ابوسفیان اموی
۱۹۲	نادانی جوانان قریش
۱۹۳	پرچم امان
۱۹۳	کسانی که باید کشته شوند
۱۹۴	در خانه امهانی
۱۹۵	رسول خدا در مسجدالحرام
۱۹۵	تاریخ فتح مکه
۱۹۵	رسول خدا در کعبه
۱۹۵	رسول خدا بر در کعبه
۱۹۶	اذان بلال
۱۹۶	نگرانی انصار
۱۹۶	سوءقصد
۱۹۶	اسلام عباس بن مرداس سلمی
۱۹۶	سریه های بعد از فتح
۱۹۷	سریه (عمرو بن عاص) برای شکستن بت سواع
۱۹۸	سریه (سعد بن زید) بر سر مناه
۱۹۸	سریه (هشام بن عاص) به یلملم
۱۹۸	سریه (غالب بن عبدالله) بر سر بنی مدلیج
۱۹۸	سریه (عمرو بن امیه) بر سر بنی دیل
۱۹۸	سریه (عبدالله بن سهیل) بر سر بنی محارب
۱۹۹	سریه (نمیه بن عبدالله لیثی) بر سر بنی ضمیره

- ۱۹۹ ..... سربه (خالد بن ولید) به غمیصاء بر سر بنی جذیمه
- ۲۰۰ ..... غزوه حنین و هوازن
- ۲۰۱ ..... دستور تحقیق
- ۲۰۱ ..... تصمیم حرکت
- ۲۰۱ ..... حرکت به سوی حنین
- ۲۰۱ ..... ذات انواط
- ۲۰۱ ..... مقدمات جنگ
- ۲۰۲ ..... هجوم ناگهانی هوازن و فرار مسلمانان
- ۲۰۳ ..... رسول اکرم در میدان جنگ
- ۲۰۳ ..... شمامت مکیان
- ۲۰۴ ..... نزول فرشتگان
- ۲۰۴ ..... نهبی از کشتن زنان و کودکان
- ۲۰۴ ..... سرانجام هوازن
- ۲۰۴ ..... اسیران و غنائم
- ۲۰۴ ..... شهدای غزوه حنین
- ۲۰۵ ..... سربه (ابوعامر اشعری) (۳۲۹)
- ۲۰۵ ..... سربه (طفیل بن عمرو دوسی)
- ۲۰۵ ..... سربه (ابوسفیان) بر سر طائف
- ۲۰۵ ..... سربه (امیر مؤمنان علی بن ابی طالب)
- ۲۰۵ ..... یک داستان عبرت انگیز
- ۲۰۶ ..... سراقه بن مالک
- ۲۰۶ ..... غزوه طائف
- ۲۰۶ ..... بردگان مسلمان
- ۲۰۶ ..... شهدای غزوه طائف
- ۲۰۶ ..... اسلام مالک بن عوف نصری
- ۲۰۷ ..... تقسیم غنائم حنین

- ۲۰۸ ..... خرده گیری کوتاه نظران
- ۲۰۹ ..... عمره رسول خدا صلی الله علیه و آله
- ۲۰۹ ..... بازگشت رسول خدا به مدینه
- ۲۰۹ ..... اسلام کعب بن زهیر
- ۲۱۰ ..... دیگر وقایع سال هشتم
- ۲۱۰ ..... سال نهم هجرت (۳۴۶)
- ۲۱۰ ..... اشاره
- ۲۱۰ ..... سریه (عیینه بن حصن فزاری)
- ۲۱۰ ..... سریه (ضحاک بن سفیان کلابی)
- ۲۱۱ ..... اسارت (تمامه بن ائثال حنفی)
- ۲۱۱ ..... سریه (علقمه بن مجزز مدلجی)
- ۲۱۲ ..... سریه (علی بن ابی طالب) علیه السلام
- ۲۱۲ ..... غزوه تبوک
- ۲۱۳ ..... جد بن قیس منافق
- ۲۱۳ ..... نفاقان کارشکن
- ۲۱۳ ..... گریه کنندگان
- ۲۱۳ ..... توانگران بهانه جو
- ۲۱۴ ..... هزینه جنگ
- ۲۱۴ ..... فرستادگان رسول خدا صلی الله علیه و آله
- ۲۱۴ ..... جانشین رسول خدا در مدینه
- ۲۱۵ ..... عبدالله بن ابی و منافقان
- ۲۱۵ ..... عده و عده مسلمانان در غزوه تبوک
- ۲۱۵ ..... ابوخیثمه
- ۲۱۵ ..... همسفران منافق
- ۲۱۶ ..... داستان ابوذر غفاری
- ۲۱۶ ..... رسول خدا صلی الله علیه و آله در تبوک

- ۲۱۶ ..... اهل ایله و جریاء و اءذرح
- ۲۱۶ ..... سربه (خالد بن ولید)
- ۲۱۷ ..... اصحاب عقبه
- ۲۱۸ ..... مسجد ضرار
- ۲۱۹ ..... مساجد رسول خدا از مدینه تا تبوک
- ۲۲۱ ..... خدای متعال درباره این سه نفر این آیه را نازل کرد:
- ۲۲۱ ..... دیگر حوادث سال نهم هجرت
- ۲۲۲ ..... وفدهای عرب
- ۲۲۲ ..... قسمت اول
- ۲۳۰ ..... قسمت دوم
- ۲۳۸ ..... پی نوشتها
- ۲۳۸ ..... ۱۰۸ تا ۱۰۹
- ۲۴۷ ..... ۲۴۸ تا ۲۴۹
- ۲۵۸ ..... ۳۹۳ تا ۲۴۹
- ۲۶۹ ..... درباره مرکز

مشخصات کتاب

سرشناسه: آیتی محمد ابراهیم ۱۳۴۳ - ۱۲۹۴ عنوان و نام پدید آور: چکیده تاریخ پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم
تالیف محمد ابراهیم آیتی به کوشش ابوالقاسم گرگی تلخیص جعفر شریعتمداری مشخصات نشر: تهران سازمان مطالعه و
تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).

مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی ۱۳۷۸. مشخصات ظاهری: ص ۲۴۴ فروست: (سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی
دانشگاهها (سمت؛ ۳۶۶: الهیات ۱۴) شابک: ۹۶۴-۴۵۹-۳۹۳-۶ ۶۵۰۰ ریال؛ ۹۶۴-۴۵۹-۳۹۳-۶ ۶۵۰۰ ریال وضعیت فهرست
نویسی: فهرست نویسی قبلی یادداشت: پشت جلد به انگلیسی Mohammad Abraham Ayati. A concise of the
holy prophet's life. یادداشت: کتابنامه به صورت زیر نویس موضوع: محمد(ص، پیامبر اسلام ۵۳ قبل از هجرت -
۱۱ق -- سرگذشتنامه شناسه افزوده: گرگی ابوالقاسم. - ۱۳۰۰ شناسه افزوده: شریعتمداری جعفر شناسه افزوده: سازمان
مطالعه تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت شناسه افزوده: بنیاد پژوهشهای اسلامی رده بندی کنگره: ۹/ BP۲۲/۹/۹۲/چ
۸ رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۳ شماره کتابشناسی ملی: م ۷۸-۲۳۴۴۰

سخنی کوتاه

کتابی که در دست دارید خلاصه و برگزیده ای است از تاریخ پیامبر اسلام که از منابع و مآخذ مهم و معتبر جمع آوری شده
است.

ارزش علمی و تاریخی کتاب تاریخ پیامبر اسلام تالیف استاد مرحوم (دکتر محمد ابراهیم آیتی) مورد تاءیید اساتید بزرگ و
علمای معاصر است، بویژه کوشش استاد (دکتر ابوالقاسم گرگی) در تجدید نظر و تکمیل این اثر مهم و بجاماندنی، بر آهل
تحقیق پوشیده نیست؛ بنابراین میتوان گفت با این

که تاکنون درباره سیره نبوی کتب بسیاری تالیف و انتشار یافته ، لیکن این کتاب با ویژگیهایی که به خود اختصاص داده ما را نسبت به سایر کتب مشابه که در این زمینه به چاپ رسیده تا حدی بی نیاز ساخته است و چون متأسفانه دسترسی به این اثر گرانقدر برای عموم باسانی فراهم نیست و اگر هم دستیابی به آن آسان باشد به سبب حجم زیاد و تفصیل در کلام ، مطالعات مفصل و طولانی ، بخصوص در عصر ما که عصر شتاب و کم حوصلگی است ، برای همگان میسر نمی باشد، لذا بر حسب پیشنهاد دانشمند محترم جناب حجه الاسلام و المسلمین آقای (علی اکبر الهی خراسانی) مدیر عامل بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی ، بنده بر آن شدم تا خلاصه ای از تاریخ پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله را به پیروی از نثر و شیوه نگارش مؤلف محترم ، به منظور استفاده عموم و علاقه مندان و صاحبان خرد، فراهم آورم . ارشاد و راهنماییهای ایشان ، مرا یاری داد تا به لطف حضرت باری در انجام این مهم توفیق یابم .

این اثریست مختصر، اما شعاعی است از انوار نبوی بر صفحه گیتی ...

جعفر شریعتمداری

اجداد رسول خدا

از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت شده است که فرمود: (اذا بلغ نسبی الی عدنان فامسکوا .) (هرگاه نسب من به عدنان رسید از ذکر اجداد جلوتر خودداری کنید(۱)). به این جهت ، شرح حال اجداد پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله را از جد بیستم ، (عدنان) شروع می کنیم .

عدنان : پدر عرب عدنانی است که در تهامه ، نجد و حجاز تا شارف الشاءم و عراق مسکن داشته اند و آنان را عرب معدی ، عرب نزاری ، عرب مضر ، عرب اسماعیلی ، عرب شمالی ، عرب متعربه و مستعربه ، بنی اسماعیل ، بنی مشرق ، بنی قیدار می گویند و نسبشان به اسماعیل بن ابراهیم علیه السلام می رسد. (۲)

عدنان دو پسر داشت : (معدّ) و (عکّ) که (بنی غافق) از (عکّ) پدید آمده بودند.

۱۹ - معدّ بن عدنان : (عدنان) با فرزندان خویش به سوی یمن رفت و همان جا بود تا وفات یافت . او را چند پسر بود که معدّ بر همه آنها سروری داشت . مادر معدّ از قبیله (جُرهم) بود و ده فرزند داشت و کنیه معدّ (ابوقضاعه) بود. (۳)

به قول ابن اسحاق : معدّ بن عدنان چهار پسر به نامهای ، (نزار)، (قضاعه)، (قنص) و (ایاد) داشت .

۱۸ - نزار بن معدّ: سرور و بزرگ فرزندان پدرش بود و در مکه جای داشت و او را چهار پسر به نامهای : (مضر)، (ربیع)، (انمار) و (ایاد) بود. دو قبیله (خشعم) و (بجیله) از انمار به وجود آمده اند و دو قبیله بزرگ ربیع و مضر از نزار پدیدار گشته اند.

۱۷ - مضر بن نزار: دو پسر داشت : (الیاءس) (۴) و (عیلان) و مادرشان از قبیله (جرهم) بود. از رسول اکرم صلی الله علیه و آله روایت شده است که فرمود: (مضر و ربیع را دشنام ندهید، چه آن دو مسلمان بوده اند. (۵)) (مضر)

سرور فرزندان پدرش و مردی بخشنده و دانا بود و فرزندانش را ره صلاح و پرهیزگاری نصیحت می کرد.

۱۶ - الیاس بن مضر: پس از پدر در میان قبایل بزرگی یافت و او را (سیدالعشیره) لقب دادند، سه پسر به نامهای: (مدرکه)، (طابخه) و (قمعه) داشت (نامشان به ترتیب: عامر، عمرو و عمیر است) و مادرشان (خندف) و نام اصلی وی (لیلی) بود و قبایلی را که نسبشان به الیاس می رسد (بنی خندف) گویند.

قبیله های (بنی تمیم)، (بنی ضبه)، (مزینه)، (رباب)، (خزاعه) (اسلم)، از الیاس بن مضر منفصل می شوند.

۱۵ - مدرکه بن الیاس: نامش (عامر) (۶) و کنیه اش (ابوالهذیل) و (ابوخزیمه) بود. (مدرکه) چهار فرزند داشت: (خزیمه) و (هذیل)، (حارثه) و (غالب). (۷)

نسب قبیله (هذیل) و (عبدالله بن مسعود) صحابی معروف به (مدرکه بن الیاس) می رسد.

۱۴ - خزیمه بن مدرکه: مادرش (سلمی) دختر (اسد بن ربیع بن نزار) و به قول ابن اسحاق زنی از (بنی قضاعه) بود، بعد از پدر حکومت قبایل عرب را داشت و او را چهار پسر به نامهای: (کنانه)، (اسد)، (اسده)، (هون) بود.

۱۳ - کنانه بن خزیمه: کنیه اش (ابومضر) و مادرش (عوانه) دختر (سعد بن قیس بن عیلان بن مضر) بود. از (کنانه) فضایل بی شماری آشکار گشت و عرب او را بزرگ می داشت. فرزندانش عبارت بودند از: (نضر)، (مالک)، (عبدمناه)، (ملکان) و (حدال). قبایل

(بنی لیث) و (بنی عامر) از کنانه بن خزیمه پدید آمده اند.

۱۲ - نصر بن کنانه : مادرش به قول یعقوبی (هاله) دختر (سوید بن غطریف) و به قول ابن اسحاق و طبری و دیگران (بزه) دختر (مربن ادبن طابخه) بود و فرزندان وی : (مالک)، (یخلد) و (صلت) و کنیه اش (ابوالصلت) بوده است .

یعقوبی می گوید: نصر بن کنانه ، اول کسی است که (قریش) نامیده شد و به این ترتیب کسی که از فرزندان نصر بن کنانه نباشد (قرشی) نیست .

۱۱ - مالک بن نصر: مادر وی (عاتکه) دختر (عدوان بن عمرو بن قیس بن عیلان) و فرزند وی (فهر بن مالک) بود.

۱۰ - فهر بن مالک : مادر وی (جندله) دختر (حارث بن مضاض بن عمرو جرهمی) بود و فرزندان وی : (غالب)، (محارب)، (حارث)، (اسد) و دختری به نام (جندله) می باشند.

۹ - غالب بن فهر: مادر وی (لیلی) دختر (سعد بن هذیل) بود و فرزندان وی : (لؤی) و (تیم الادرم) و فرزندان تیم بن غالب ، (بنو ادرم بن غالب) معروف شده اند.

۸ - لؤی بن غالب : مادرم وی (سلمی) دختر (کعب بن عمرو خزاعی) بود و فرزندان عبارت بودند از: (کعب)، (عامر)، (سامه)، (عوف) و (خزیمه).

۷ - کعب بن لؤی : مادر وی (ماویه) دختر (کعب بن قین بن جسر) بود و فرزندان عبارت بودند از (مره)، (عدی) و (هصیص)

(و کنیه اش (ابوهصیص) بود.

کعب بن لؤی از همه فرزندان پدرش بزرگوارتر و ارجمندتر بود، وی اولین کسی است که در خطبه اش (اما بعد) گفت و روز جمعه را (جمعه) نامید، زیرا پیش از آن، عرب آن را (عروبه) می نامید.

۶- مره بن کعب : مادر وی : (وحشیه) دختر (شیبان بن محارب بن فهر بن مالک بن نضر) است و فرزندان وی : (کلاب)، (تیم)، (یقطه)، و کنیه اش (ابویقطه) می باشد.

۵- کلاب بن مره : مادرش (هند) دختر (سریر بن ثعلبه بن حارث بن (فهر بن) مالک (بن نضر) بن کنانه بن خزیمه) است و فرزندان او : (قصین کلاب) و (زهره بن کلاب) و یک دختر، و کنیه اش (ابوزهره) و نامش (حکیم) است .

رسول اکرم صلی الله علیه و آله درباره دو فرزند (کلاب بن مره) یعنی : (قصی) و (زهره) گفت : (دو بطن خالص قریش دو پسر کلاب اند).

۴- قصی بن کلاب : مادرش : (فاطمه) دختر (سعد بن سیل) است و فرزندان او : (عبدمناف)، (عبدالدار)، (عبدالعزی) و (عبد قصی) و دو دختر و کنیه اش (ابوالمغیره) (۸) بود.

قصی بزرگ و بزرگوار شد. در این موقع دربنانی و کلیدداری خانه کعبه با قبیله (خزاعه) بود که پس از (جرهمیان) بر مکه غالب شده بودند و اجازه حج با قبیله (صوفه) بود.

(قصی) زیر بار (صوفه) نرفت و پس از جنگی سخت بر آنان پیروز گشت و

دست آنان را از اجازه حج کوتاه ساخت، (خزاعه) نیز حساب کار خویش کردند و از قصی کناره گرفتند و سرانجام (قصی) امور کعبه و مکه را به داوری (یعمربن عوف بن کعب کنانی) در دست گرفت و از آن روز (شداخ) نامیده شد.

(قصی) مناصب را در میان فرزندان خویش تقسیم کرد، آب دادن و سروری را به (عبدمناف)، (دارالندوه) را به (عبدالدار)، پذیرایی حاجیان را به (عبدالعزی) و دو کنار وادی را به (عبدقصی) وا گذاشت. (۹)

قریش از نظر بزرگواری (قصی بن کلاب) مرگ وی را مبداء تاریخ خود قرار دادند.

۳- عبد مناف بن قصی: مادرش: (حبی) دختر (حلیل خزاعی) است و فرزندان او: (هاشم)، (عبدشمس)، (مطلب)، (نوفل)، (ابوعمر) و شش دختر. کنیه اش (ابوعبد شمس) و نامش (مغیره) و او را (قمرالبطحاء) می گفتند.

۲- هاشم بن عبد مناف: مادرش: (عاتکه) دختر (مره بن هلال بن فالج) است و فرزندان او: (عبدالمطلب)، (اسد)، (ابوصیفی)، (نضله) و پنج دختر، و کنیه اش: (ابونضله) و نامش: (عمرو) و معروف به (عمروالعلی) بود.

نسب (بنی هاشم) عموماً به (هاشم بن عبد مناف) می رسد و مادر امیرالمؤمنین علیه السلام (فاطمه) دختر (اسد بن هاشم) است.

۱- عبدالمطلب بن هاشم: مادرش: (سلمی) دختر (عمرو بن زید بن لبید (بن حرام) بن خدش بن عامر بن غنم بن عدی بن نجار، تیم اللات بن ثعلبه

بن عمرو بن خزرج (بود و فرزندانش (عباس)، (حمزه)، (عبدالله)، (ابوطالب) (عبدمناف)، (زبیر)، (حارث)، (حجل) (غیداق)، (مقوم) (عبدالکعبه)، (ضرار ابولهب) (عبدالعزی) (قشم) و شش دختر.

کنیه عبدالمطلب (ابوالحارث) و نامش (شبیبه الحمد) و نام اولش (عامر) بوده است .

عبدالمطلب ، سرور قریش بود و رقیبی نداشت . وی پس از آن که داستان اصحاب فیل به انجام رسید، اشعاری گفت ک یعقوبی آن را نقل کرده است . (۱۰)

وفات عبدالمطلب ، در دهم ماه ربیع الاول (هشت سالگی رسول اکرم) سال ششم عام الفیل اتفاق افتاد و صد و بیست سال عمر کرد. (۱۱) قبر او در (حجون) واقع شده که به قبرستان ابوطالب معروف است .

پدر رسول خدا صلی الله علیه و آله

عبدالله بن عبدالمطلب ، مادرش : (فاطمه) دختر (عمرو بن عائد بن عمران بن محزوم) است . عبدالله پدر رسول خدا صلی الله علیه و آله در بیست و پنج سالگی وفات کرد. به قول مشهور وفات وی پیش از میلاد رسول خدا روی داد، اما یعقوبی ، این قول را خلاف اجماع گفته و به موجب روایتی از (جعفر بن محمد) وفات او را دو ماه پس از ولادت رسول خدا دانسته است . (۱۲)

به قول واقدی : از (عبدالله) کنیزی به نام (ام ایمن) و پنج شتر و یک گله گوسفند و به قول ابن اثیر: شمشیری کهن و پولی نیز به جای ماند که رسول خدا آنها را ارث برد. (۱۳)

مادر رسول خدا صلی الله علیه و آله

(آمنه) دختر (وهب بن عبدمناف)

بن زهره بن کلاب (که ده سال و به قولی ده سال و اندی پس از واقعه حفر زمزم و یک سال پس از آن که (عبدالطلب) برای آزادی (عبدالله) از کشته شدن صد شتر فدیة داد، به ازدواج (عبدالله) در آمد و شش سال و سه ماه پس از ولادت رسول خدا(۱۴) در سفری که فرزند خویش را به مدینه برده بود تا خویشاوندان مادری وی او را ببینند هنگام بازگشت به مکه در سی سالگی در (ابواء) وفات کرد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله

محمد بن عبدالله بن عبدالطلب (شیهه الحمد، عامر) بن هاشم (عمروالعلی) بن عبد مناف (مغیره بن قصی (زید) بن کلاب (حکیم) بن مره بن کعب بن لؤی بن غالب بن فهر (قریش) بن مالک بن نضر (قیس) بن کنانه بن خزیمه بن مدرکه (عمرو) بن الیاءس بن نزار (خلدان) بن معد بن عدنان علیهم السلام.

میلاذ رسول خدا صلی الله علیه و آله

در تاریخ ولادت رسول خدا صلی الله علیه و آله اختلاف است: مشهور شیعه هفدهم (ربیع الاول، ۵۳ سال قبل از هجرت) و مشهور اهل سنت دوازدهم ربیع الاول است و اقوال مختلف دیگر نیز بیان شده.

کلینی دوازدهم ربیع الاول عام الفیل (۱۵) (هنگام زوال یا بامداد) و مسعودی: هشتم ربیع الاول عام الفیل پنجاه روز پس از آمدن اصحاب فیل به مکه دانسته اند. (۱۶)

کلینی می نویسد: مادر رسول خدا صلی الله علیه و آله در ایام تشریق (یازدهم و دوازدهم و سیزدهم ماه ذی الحجه) نزد جمره وسطی که در

خانه عبدالله بن عبدالمطلب واقع بود باردار شد(۱۷) و رسول خدا در شعب ابی طالب در خانه محمد بن یوسف در زاویه بالا به هنگام ورود به خانه در دست چپ واقع می شود از وی تولد یافت .

ابن اسحاق روایت می کند: (آمنه) دختر (وهب) مادر رسول خدا می گفت که : چون به رسول خدا باردار شدم به من گفته شد: همانا تو به سرور این امت باردار شده ای ، هرگاه تولد یافت ، بگو: (اعیذه بالواحد من شر حاسد.) (او را از شر هر حسد برنده ای به خدای یکتا پناه میدهم) سپس او را (محمد) بنام ، چون رسول خدا تولد یافت ، آمنه برای عبدالمطلب پیام فرستاد تا او را ببیند، عبدالمطلب آمد و او را در بر گرفت و به درون کعبه برد و برای وی دست به دعا برداشت آنگاه او را مادرش سپرد و برای او در جستجوی دایه برآمد.(۱۸)

دوران شیرخوارگی و کودکی پیامبر صلی الله علیه و آله

رسول خدا صلی الله علیه و آله هفت روز از مادر خود (آمنه) شیر خورد (۱۹) و روز هفتم ولادت ، عبدالمطلب ، قوچی برای وی عقیقه کرد و او را (محمد) نامید. سپس کنیز ابولهب (ثویبه) که پیش از این ، حمزه بن عبدالمطلب را شیر داده بود، چند روزی رسول خدا را شیر داد. به گفته یعقوبی : (ثویبه) جعفر بن ابی طالب را نیز شیر داده است (۲۰) آنگاه سعادت شیر دادن رسول خدا نصیب زنی از قبیله (بنی سعد بن بکر بن هوازن) به نام

(حلیمه) دختر (ابوذؤیب : عبدالله بن حارث) شد.

حلیمه ، دو سال تمام رسول خدا را شیر داد و در دو سالگی او را از شیر باز گرفت و حضرت در حدود چهار سال نزد حلیمه در میان قبیله بنی سعد اقامت داشت و قضیه (شق صدر) در همان جا روی داد (۲۱) و در سال پنجم ولادت ، حلیمه او را به مادرش بازگرداند. (۲۲)

سفر رسول خدا به مدینه در شش سالگی

از عمر رسول خدا شش سال تمام می گذشت که مادرش (آمنه) وی را برای دیدن دایه‌هایش به مدینه برد و هنگام بازگشت به مکه در (ابواء) در گذشت و همان جا به خاک سپرده شد. از آن (ام ایمن) رسول خدا را با همان دو شتری که از مکه آورده بودند به مکه بازگرداند.

رسول خدا که در سال حدیبیه بر (ابواء) می گذشت ، قبر مادر خود را زیارت کرد و بر سر قبر گریست. (۲۳)

سفر اول شام

رسول خدا صلی الله علیه و آله نه ساله یا دوازده ساله و به قول مسعودی سیزده ساله بود (۲۴) که همراه عموی خود ابوطالب که با کاروان قریش برای تجارت به شام می رفت ، رهسپار شام شد. این سفر در دهم ربیع الاول سال سیزدهم واقعه فیل اتفاق افتاد (۲۵) و چون کاروان به (بصری) رسید، راهبی به نام (بحیری) که از دانایان کیش مسیحی بود، از روی آثار و علایم ، رسول خدا را شناخت و از نبوت آینده وی خبر داد.

حوادث مهم در دوران جوانی ، قبل از بعثت

اشاره

در ترتیب وقوع این حوادث کم و بیش اختلاف است و مسعودی ترتیب و فاصله تاریخی

آنها را چنین گفته است : میان میلاد رسول خدا که در عام الفیل بوده است و (عام الفجار) بیست سال فاصله شد.

چهار سال و سه ماه و شش روز بعد از (فجار چهارم)، رسول خدا برای (خدیجه) رهسپار سفر بازرگانی شام شد. دو ماه و بیست و چهار روز بعد با خدیجه ازدواج کرد.

فجار

در جوانی رسول خدا صلی الله علیه و آله جنگ فجار، میان قریش و بنی کنانه و بنی اسد بن خزیمه از طرفی، و بنی قیس بن عیلان از طرف دیگر روی داد. (نعمان بن منذر) پادشاه حیره کاروانی با بار پارچه و مشک به بازار (عکاظ) فرستاد، در این هنگام (براض بن قیس) از بنی کنانه به منظور کشتن وی رهسپار شد و بر او تاخت و او را کشت و چون این قتل در ماه حرام بود (فجار) نامیده شد. (۲۶)

یعقوبی می گوید: در ماه رجب که نزد آنان ماه حرام بود و در آن خونریزی نمی کردند، جنگیدند، به این جهت (فجار) نامیده شده است، چرا که در ماه حرام، فجوری (گناهی بزرگ) مرتکب شدند. (۲۷)

رسول خدا بیست ساله بود که در (فجار) شرکت کرد (۲۸) و جز (یوم نخله) در باقی روزها حاضر بود (۲۹) و جنگ فجار در ماه شوال به پایان رسید.

حلف الفضول

ابن اثیر از ابن اسحاق نقل می کند که : مردانی از (جرهم) و (قطوراء) که نامهایشان همه از ماده (فضل) مشتق بوده است فراهم شده و پیمانی بسته بودند که در داخل مکه ستمگری را مجال اقامت ندهند و پس از آن که این پیمان کهنه

شد و جز نامی از آن در میان قریش باقی نبود، دیگر بار به وسیله قبایل قریش تجدید شد و قریش آن را (حلف الفضول) نامید. (۳۰)

اول کسی که در این کار پیشقدم شد (زبیر بن عبدالمطلب) بود که طوایف قریش را در دارالندوه فراهم ساخت و از آن جا به خانه (عبدالله بن جدعان تیمی) رفتند و در آن جا پیمان بستند. (۳۱)

سفر دوم شام و ازدواج با خدیجه

۱ - (خدیجه): دختر (خوبلد) (ابن اسد بن عبدالعزی بن قصی) که پانزده سال پیش از واقعه فیل تولد یافت (۳۲)، زنی تجارت پیشه و شرافتمند و ثروتمند بود، مردان را برای بازرگانی اجیر می کرد و سرمایه ای برای تجارت در اختیارشان می گذاشت و حقی برایشان قرار می داد و چون از راستگویی و امانتداری رسول خدا خبر یافت، نزد وی فرستاد و به او پیشنهاد کرد که همراه غلام وی (میسره) برای تجارت از مکه رهسپار شام شود، رسول خدا پذیرفت و به شام رفت. (۳۳) این سفر چهار سال و نه ماه و شش روز پس از (فجار) چهارم روی داد. رسول خدا در این هنگام بیست و پنج ساله بود و چون به (بصری) رسید (نسطور) راهب وی را دید و (میسره) را به پیامبری او مژده داد و میسره در این سفر از رسول خدا کراماتی مشاهده کرد که او را خیره ساخت، چون به مکه بازگشت، از آنچه از نسطور راهب شنیده و خود دیده بود، خدیجه را آگاه ساخت و خدیجه هم در ازدواج با رسول خدا رغبت کرد (۳۴) و علاقه مندی

خود را به ازدواج با وی اظهار داشت . رسول خدا نیز با عموی خود حمزه بن عبدالمطلب نزد پدر خدیجه رفت و خدیجه را خواستگاری کرد.(۳۵)

برخی گفته اند که (خویند) پدر خدیجه پیش از (فجار) مرده بود و عموی خدیجه (عمرو بن اسد) وی را به رسول خدا تزویج کرد.(۳۶) تاریخ ازدواج دو ماه و بیست و پنج روز پس از بازگشت رسول خدا از سفر شام بود.(۳۷)

رسول خدا بیست شتر جوان مهر داد و خطبه عقد را ابوطالب ایراد کرد، پس از انجام خطبه عقد، (عمرو بن اسد) عموی خدیجه گفت : (محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب یخطب خدیجه بنت خویند، هذا الفحل لایقده انفه .) یعنی : (محمد پسر عبدالله بن عبدالمطلب از خدیجه دختر خویند خواستگاری میکند، این خواستگار بزرگوار را نمی توان رد کرد).

ام المؤمنین خدیجه در چهل سالگی به ازدواج رسول خدا در آمد و همه فرزندان رسول خدا جز (ابراهیم) از وی تولد یافتند.

خدیجه قبل از ازدواج با رسول خدا، نخست به ازدواج (ابوهاله تمیمی) و بعد به ازدواج (عتیق) (۳۸) بن عائذ (۳۹) بن عبدالله بن عمر بن مخزوم) در آمده بود. وی حدود بیست و پنج سال با رسول خدا زندگی کرد و در شصت و پنج سالگی (سال دهم بعثت) وفات کرد.(۴۰)

۲- (سوده): دختر (زمعه بن قیس) بود که رسول خدا او را پس از وفات خدیجه و پیش از (عایشه) به عقد خویش در آورد. (سوده) نخست به ازدواج پسر عموی خویش (سکران بن عمرو) در آمد و با سکران که مسلمان شده بوده بود

به حبشه هجرت کرد و پس از چند ماه به مکه بازگشتند. سکران پیش از هجرت رسول خدا در مکه وفات یافت و (سوده) به ازدواج رسول خدا درآمد. (۴۱) وی در آخر خلافت (عمر) و یا در سال ۵۴ هجری وفات کرد. (۴۲)

۳ - (عایشه): دختر (ابوبکر (عبدالله) بن ابی قحافه (عثمان)) از (بنی تیم بن مره) که در مکه و در هفت سالگی به عقد رسول خدا در آمد و در سال ۵۷ یا ۵۸ هجری وفات کرد. (۴۳)

۴ - (حفصه): دختر (عمر بن خطاب) ابتدا به ازدواج (خنیس بن حذافه سهمی) درآمد، (خنیس) پیش از آن که رسول خدا به خانه (ارقم) در آید اسلام آورد و در بدر و احد شرکت کرد و در احد زخمی برداشت که بر اثر آن وفات یافت.

(حفصه) بعد از عایشه، در سال سوم هجرت با ازدواج رسول خدا در آمد و در سال ۴۱ یا ۴۵ و به قولی سال ۲۷ هجرت وفات یافت. (۴۴)

۵ - (زینب): دختر (خزیمه بن حارث) از (بنی هلال) بود او را (ام المساکین) می گفتند، شوهرش (عبدالله بن جحش اسدی) (۴۵) در جنگ احد به شهادت رسید، بعد از حفصه به ازدواج رسول خدا درآمد و پس از دو یا سه ماه در حیات رسول خدا وفات یافت.

۶ - (ام حبیبه): رمله: دختر (ابوسفیان) از (بنی امیه) بود که با شوهر مسلمان خود (عبیدالله بن جحش) به حبشه هجرت کرد، عبیدالله در حبشه نصرانی شد و سپس از دنیا

رفت . ام حبیبه به توسط نجاشی پادشاه حبشه در همان جا به عقد رسول خدا در آمد و آنگاه به مدینه فرستاده شد. گویند نجاشی از طرف رسول خدا چهارصد دینار کابین به وی داد و آن که ام حبیبه را به ازدواج رسول خدا درآورد (خالد بن سعید بن عاص) بود.(۴۶)

۷- (ام سلمه): هند: دختر (ابوامیه مخزومی) و شوهرش (ابوسلمه : عبدالله بن عبدالاسد مخزومی) پسر عمه رسول خدا بود. (ابوسلمه) بر اثر زخمی که در جنگ احد برداشته بود به شهادت رسید، آنگاه (ام سلمه) به ازدواج رسول خدا در آمد و بین سالهای ۶۰ تا ۶۲ بعد از همه زنان رسول خدا وفات کرد.

۸- (زینب): دختر (جحش) از (بنی اسد) دختر عمه رسول خدا بود که به دستور آن حضرت به عقد (زید بن حارثه) در آمد و آنگاه که زید او را طلاق داد پس از ام سلمه به همسری رسول خدا سرافراز گشت . وفات زینب در سال بیستم هجری بوده است .(۴۷)

۹- (جویریة): دختر (حارث بن ابی ضرار) از قبیله (بنی المصطلق خزاعه) بود که در سال پنجم یا ششم هجرت در غزوه بنی المصطلق اسیر شد، رسول خدا قیمت او را داد و او را آزاد کرد و به اختیار خودش به ازدواج رسول خدا در آمد. وی در سال ۵۰ یا ۵۶ هجری از دنیا رفت .

۱۰- (صفیه): دختر (حیی بن اخطب) از یهودیان (بنی النضیر)، ابتدا همسر (سلّام بن مشکم) و سپس (کنانه بن اءبی الحقیق) بود.

(کنانه) در جنگ خیبر (صفر سال هفتم هجرت) کشته شد و صفتیه به اسارت درآمد و رسول خدا او را آزاد کرد و به زنی گرفت و در سال پنجاهم هجرت در خلافت (معاویه) در گذشت.

۱۱ - (میمونه): دختر (حارث بن حزن) از (بنی هلال) بود که ابتدا به ازدواج (ابورهم بن عبدالعزی) درآمد، سپس در ذی القعدة سال هفتم هجری در سفر (عمره القضاء) به وسیله (عباس بن عبدالمطلب) در سرف به عقد رسول خدا درآمد. وی در سال ۵۱ یا ۶۳ یا ۶۶ هجری در همان (سرف) در گذشت.

از این یازده زن: دو نفر (خدیجه و زینب دختر خزیمه) در حیات رسول خدا و نه نفر دیگر پس از وفات رسول خدا وفات یافته اند.

فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و آله

رسول خدا را سه پسر و چهار دختر بود که عبارتند از:

۱ - قاسم: نخستین فرزند رسول خداست و پیش از بعثت در مکه تولد یافت و رسول خدا به نام وی (ابوالقاسم) کنیه گرفت. او به هنگام وفات دو ساله بود.

۲ - زینب: دختر بزرگ رسول خدا بود که بعد از قاسم در سی سالگی رسول خدا تولد یافت و پیش از اسلام به ازدواج پسر خاله خود (ابوالعاص بن ربیع) درآمد و در سال هشتم هجرت در مدینه وفات یافت.

۳ - رقیه: پیش از اسلام و بعد از زینب؛ در مکه تولد یافت و پیش از اسلام به عقد (عتبه بن ابی لهب) درآمد، پیش از عروسی به دستور ابولهب از وی جدا گشت و

سپس به عقد (عثمان بن عفان) در آمد. وی در سال دوم هجرت در مدینه وفات یافت .

۴ - امّ کلثوم : در مکه تولد یافت و پیش از اسلام به عقد (عتبه بن ابی لهب) در آمد و مانند خواهرش پیش از عروسی از عتبه جدا گشت و به ازدواج (عثمان بن عفان) در آمد و در سال نهم هجرت وفات کرد.

۵ - فاطمه علیها السلام : ظاهراً در حدود پنج سال پیش از بعثت در مکه تولد یافت و در مدینه به ازدواج (امیر مؤمنان علی علیه السلام) در آمد و پس از وفات رسول خدا به فاصله ای در حدود چهل روز تا هشت ماه وفات یافت و نسل رسول خدا صلی الله علیه و آله تنها از وی باقی ماند.

۶ - عبدالله : پس از بعثت در مکه متولد شد و در همان مکه وفات یافت .

۷ - ابراهیم : از (ماریه قبطیه) (۴۸) در سال هشتم هجرت در مدینه تولد یافت و در سال دهم ، سه ماه پیش از وفات رسول خدا در مدینه وفات کرد.

ولادت فاطمه علیها السلام دختر پیامبر صلی الله علیه و آله

ولادت فاطمه علیها السلام را پنج سال پیش از بعثت رسول خدا، در سال تجدید بنای کعبه نوشته اند، کلینی در کتاب اصول کافی می گوید: ولادت فاطمه علیها السلام پنج سال بعد از بعثت روی داد. (۴۹)

درباره سن فاطمه علیها السلام به هنگام وفات اختلاف است ، بعضی بیست و هفت سال و بعضی بیست و هشت سال دانسته اند و برخی گفته اند: در سی و سه سالگی وفات یافته است . یعقوبی در تاریخ می نویسد: که سن فاطمه در هنگام وفات بیست و

سال بود، بنابراین باید ولادت او در سال بعثت رسول خدا بوده باشد (۵۰) و این قول مطابق فرموده شیخ طوسی است که : سن فاطمه علیهاالسلام در موقع ازدواج با امیر مؤمنان علیه السلام ، (پنج ماه بعد از هجرت) سیزده سال بود. (۵۱)

تجدید بنای کعبه و تدبیر رسول خدا در نصب حجرالاسود

رسول خدا سی و پنج ساله بود که قریش برای تجدید بنای کعبه فراهم گشتند، زیرا کعبه فقط چهار دیوار سنگی بی ملاط داشت و ارتفاع آن ، حدود یک قامت بود. طوایف قریش کار ساختمان را میان خود قسمت کردند تا دیوارها را بلندتر کنند و سقفی نیز برای آن بسازند، تا به جایی رسید که می بایست (حجرالاسود) به جای خود نهاده شود، در این جا میان طوایف قریش نزاعی سخت در گرفت و هر طایفه می خواست افتخار نصب (حجرالاسود) نصیب وی شود و برای این کار تا پای مرگ ایستادگی کردند، تا آنجا که طایفه (بنی عبدالدار) طشتی پر از خون آوردند و با طایفه (بنی عدی بن کعب) هم پیمان شدند و دست در آن خون فرو بردند و به (لعه الدم) یعنی (خون لیسها) معروف شدند، تا آن که (ابو امیه) پدر (ام سلمه) و (عبدالله) که در آن روز از همه رجال قریش پیرتر بود، پیشنهاد کرد که تا قریش هر که را نخست از در مسجد در آید میان خود حکم قرار دهند و هر چه را فرمود بپذیرند. این پیشنهاد پذیرفته شد و نخستین کسی که از در، درآمد رسول خدا بود، همه گفتند: (هذا الامین ، رضینا، هذا محمد.) (این امین است ، به حکم وی تن

می دهیم ، این محمد است). رسول خدا فرمود تا جامه ای نزد وی آوردند، آن گاه سنگ را گرفت و در میان جامه نهاد و سپس گفت تا هر طایفه ای گوشه جامه را گرفتند و سنگ را به پای کار رسانیدند. آنگاه رسول خدا آن را با دست خویش در جای خودش نهاد. (۵۲)

علی علیه السلام در مکتب پیامبر صلی الله علیه و آله

قریش به قحطی و خشکسالی سختی گرفتار شدند و (ابوطالب) هم مردی عیالوار بود، رسول خدا به عمویش (عباس) که از ثروتمندان بنی هاشم بود، گفت: بیا تا نزد برادرت (ابوطالب) برویم و از فرزندان او گرفته آنها را کفالت کنیم. آنها نزد ابوطالب پیشنهاد خود مطرح کردند. ابوطالب گفت: (عقیل) را برای من بگذارید و دیگر اختیار با شماست. رسول خدا (علی) را برگرفت و عباس (جعفر) را به همراه برد. علی پیوسته با رسول خدا بود تا خدایش به نبوت برانگیخت. در این هنگام او را پیروی کرد و به وی ایمان آورد. (۵۳)

رسول خدا در کوه حراء

رسول خدا هر سال مدّتی را کوه (حراء) به عزلت و تنهایی می گذراند و این به گفته (ابن اسحاق) در هر سال یک ماه و بر حسب بعضی از روایات، ماه رمضان بود و چون اعتکافش به پایان می رسید، به مکه باز می گشت و پیش از آن که به خانه اش بازگردد هفت بار یا هر چه می خواست گرد کعبه طواف می کرد و آنگاه به خانه اش می رفت. (۵۴)

بعثت رسول خدا صلی الله علیه و

در تاریخ بعثت رسول خدا صلی الله علیه و آله قول مشهور شیعه امامیه بیست و هفتم ماه رجب و قول مشهور فرق دیگر مسلمین ماه رمضان است و او در زمان بعثت چهل سال تمام داشت .

مسعودی می نویسد: بعثت رسول خدا صلی الله علیه و آله در سال بیستم پادشاهی خسرو پرویز بوده است (۵۵) و از ابی جعفر (باقر علیه السلام) روایت شده است که در روز دوشنبه هفدهم ماه رمضان در کوه حراء، فرشته ای بر رسول خدا که در آن روز چهل ساله بود، نازل شد و فرشته ای که وحی بر وی آورد جبرئیل بود. (۵۶)

آغاز دعوت

برخی گفته اند که : جبرئیل در روز دوم بعثت رسول خدا برای تعلیم وضو و نماز، نازل شد. (۵۷) یعقوبی می نویسد: نخستین نمازی که بر وی واجب گشت نماز ظهر بود، جبرئیل فرود آمد و وضو گرفتن را به او نشان داد و چنان که جبرئیل وضو گرفت ، رسول خدا هم وضو گرفت ، سپس نماز خواند تا به او نشان دهد که چگونه نماز بخواند. آنگاه خدیجه رسید و رسول خدا او را خبر داد، پس وضو گرفت و نماز خواند، آنگاه علی ابن ابی طالب رسول خدا را دید و آنچه را دید انجام می دهد، انجام داد. (۵۸)

ابن اسحاق می نویسد: نماز ابتدا دو رکعتی بود، سپس خدای متعال آن را در حضر چهار رکعت تمام قرار داد و در سفر بر همان صورتی که اول واجب شده بود باقی گذاشت .

از (عمر بن عبسه) روایت شده است می گفت : در آغاز بعثت نزد رسول خدا شرفیاب

شدم و گفتم: آیا کسی در امر رسالت، تو را پیروی کرده است؟ گفت: آری، زنی و کودکی و غلامی، و مقصودش خدیجه و علی ابن ابی طالب و زید بن حارثه بود. (۵۹)

ابن اسحاق می گوید: پس از زید بن حارثه (ابوبکر: عتیق بن ابی قحافه) و بر اثر دعوت وی: (عثمان بن عفان بن ابی العاص)، (زبیر بن عوام)، (عبدالرحمان بن عوف زهری)، (سعد بن ابی وقاص) و (طلحه بن عبیدالله) اسلام آوردند و نماز گزار شدند. این افراد در پذیرفتن اسلام (بعد از خدیجه و علی و زید بن حارثه) بر همگی سبقت جستند. (۶۰) سپس مردم دسته دسته از مرد و زن به دین اسلام درآمدند. (۶۱)

اسلام جعفر بن ابی طالب

ابن اثیر می نویسد که: (جعفر بن ابی طالب) اندکی بعد از برادرش (علی) علیه السلام اسلام آورد و روایت شده است که ابوطالب، رسول خدا صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام را دید که نماز می خوانند و علی پهلوی راست رسول خدا صلی الله علیه و آله ایستاده است، پس به (جعفر) گفت: (تو هم بال دیگر پسر عمویت باش و در پهلوی چپ وی نماز گزار (۶۲)) و جعفر همین کار را کرد (۶۳) و اسلام جعفر پیش از آن بود که رسول خدا صلی الله علیه و آله به خانه (اِرقم) درآید و در آن جا به دعوت مشغول شود.

اسلام حمزه بن عبدالمطلب

داستان اسلام آوردن (حمزه بن عبدالمطلب) را ابن اسحاق به تفصیل آورده، لکن تاریخ آن را تعیین نکرده است، (۶۴) اما دیگران تصریح کرده اند که (حمزه) در سال دوم بعثت (۶۵) و برخی دیگر اسلام حمزه را در سال ششم بعثت و بعد از رفتن رسول خدا صلی الله علیه و آله به خانه اِرقم می نویسند. (۶۶)

دارالتبلیغ اِرقم

تا موقعی که دعوت آشکار نگشته بود، اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز خود را پنهان از قریش در دره های مکه می خواندند. روزی (سعد بن ابی وقاص) با چند نفر از اصحاب رسول خدا نماز می گزارد که چند نفر از مشرکین با آنها به ستیز برخاستند و جنگ در میان آنان در گرفت. سعد، مردی از مشرکان را با استخوان فک شتری زخمی کرد و این نخستین خونی بود که در اسلام ریخته شد. (۶۷) پس از این واقعه بود که رسول خدا و یارانش در خانه (اِرقم) پنهان شدند تا این که خدای متعال فرمود تا رسول خدا دعوت خویش را آشکار سازد.

علنی شدن دعوت

سه سال بعد از بعثت، برای علنی شدن دعوت، دو دستور آسمانی رسید، بعضی گفته اند این دو دستور نزدیک به هم بوده، اما با توجه به ترتیب نزول سوره های قرآن، یقین است که مدتی میان این دو دستور فاصله بوده است. (۶۸)

انذار عشیره اِقرین

يعقوبی می نویسد: خدای عزوجل رسول خدا صلی الله علیه و آله را فرمان داد که خویشان نزدیکتر خود را بیم دهد، پس بر کوه (مروه ۶۹) ایستاد و با صدای بلند قبایل مختلف را فراهم آورد و همه طوایف قریش نزد وی گرد آمدند، آنگاه در یکی از خانه های بنی هاشم آنان را مجتمع ساخت و سپس به استناد آیه شریفه: (وانذر عشیرتک الاقربین) (۷۰)، آنان را بیم داد و به آنان اعلام کرد که: خدا آنان را برتری داده و برگزیده و پیامبر خود را در میانشان مبعوث کرده و او را فرموده است که بیمشان دهد، اما پیش از آن که رسول خدا صلی الله علیه و آله سخن بگوید، ابولهب او را به ساحری نسبت داد و جمعیت متفرق شدند. (۷۱)

روز دیگر رسول خدا صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام گفت: این مرد با سخنانی که گفت و شنیدی جمعیت را متفرق ساخت و نشد که با آنان سخن بگویم، بار دیگر آنان را نزد من فراهم ساز. (علی) علیه السلام با فراهم کردن مقداری خوراکی آنان را جمع کرد همگی خوردند و آشامیدند، آنگاه رسول خدا به سخن آمد و گفت: ای فرزندان عبدالمطلب، به خدا قسم

هیچ جوان عربی را نمی شناسم که بهتر از آنچه من برای شما آورده ام ، برای قوم خود آورده باشد، براستی که من خیر دنیا و آخرت را برای شما آورده ام و خدای مرا فرموده است که شما را به جانب او دعوت کنم . ای بنی عبدالمطلب ! خدا مرا به همه مردم عموماً و بر شما بالخصوص مبعوث کرده و گفته است : (وانذر عشیرتک الاقربین) ، و من شما را به دو کلمه ای که بر زبان ، سبک و در میزان سنگین است دعوت می کنم ، به وسیله این دو کلمه عرب و عجم را مالک می شوید و امتها رام شما می شوند و با این دو کلمه وارد بهشت می شوید و با همین دو کلمه از دوزخ نجات می یابید: لا اله الا الله و گواهی بر پیامبری من .

آخرین دستور

با نزول آیه های : (فاصدع بما تؤمر و اعرض عن المشرکین انا کفیناک المستهزئین .) (پس تو به صدای بلند آنچه ماء موری به خلق برسان و از مشرکان روی بگردان ، همانا تو را از شر تمسخر و استهزاء کنندگان مشرک (که چند نفر از اشراف قریش بودند) محفوظ می داریم) در سوره حجر (آیات ۹۴ و ۹۵)، رسول خدا صلی الله علیه و آله دستور یافت تا یکباره دعوت خویش را علنی و عمومی سازد و از آزار مشرکان نهراسد و کارشان را به خدا واگذارد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله به فرمان پروردگار دعوت خود را آشکار و علنی ساخت . و در (اءبطح) به

پا ایستاد و گفت: (منم رسول خدا، شما را به عبادت خدای یکتا و ترک عبادت بت‌هایی که نه سود می دهند و نه زیان می رسانند و نه می آفرینند و نه روزی می دهند و نه زنده می کنند و نه می میرانند دعوت می کنم). بعضی روایت کرده اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله در بازار (عکاظ) به پاخاست و گفت: (ای مردم! بگویید: لا اله الا الله تا رستگار و پیروز شوید. ناگهان مردی به دنبال او دیده شد که می گفت: ای مردم! این جوان برادرزاده من و بسیار دروغگوست، پس از او برحذر باشید. پرسیدند این مرد کیست؟ گفتند: این مرد (ابولهب بن عبدالمطلب) عموی اوست. (۷۲) ولی رسول خدا بی پرده و بی آنکه از مانعی بهراسد، امر خویش را آشکار ساخت.

سرسخت ترین دشمنان پیامبر اسلام

الف: از بنی عبدالمطلب.

۱ - ابولهب، ۲ - ابوسفیان بن حارث.

ب: از بنی عبدشمس بن عبد مناف.

۱ - عتبه بن ربیع، ۲ - شیبه بن ربیع (برادر عتبه)، ۳ - عقبه بن ابی معیط، ۴ - ابوسفیان بن حرب، ۵ - حکم بن ابی العاص، ۶ - معاویه بن مغیره.

ج: از بنی عبدالدار بن قصی.

- نصر بن حارث بن علقمه.

د: از بنی عبدالعزی بن قصی.

۱ - اسود بن مطلب، ۲ - زمعه بن اسود، ۳ - ابوالبختری.

ه: از بنی زهره بن کلاب.

۱ - اسود بن عبد یغوث (پسر خالوی رسول خدا (۷۳)).

و: از بنی مخزوم بن یقظه

۱ - ابوجهل ، ۲ - عاص بن هشام (برادر ابوجهل) ، ۳ - ولید بن مغیره بن عبدالله ، ۴ - ابوقیس بن ولید ، ۵ - ابوقیس بن فاکه بن مغیره ، ۶ - زهیر بن ابی امیّه (پسر عمه رسول خدا) ، ۷ - اسود بن عبدالاسد ، ۸ - صیفی بن سائب . (۷۴)

ز: از بنی سهم بن هصیص بن کعب بن لؤی .

۱ - عاص بن وائل ، ۲ - حارث بن عدی (۷۵) ، ۳ - متبه بن حجاج ، ۴ - نیبه (برادر حجاج) .

ح: از بنی جمح بن هصیص .

۱ - امیه بن خلف ، ۲ - ابی بن خلف (برادر امیه) ، انیس بن معیر ، حارث بن طلاطله کعدی بن حمراء ابن اصدی هذلی طعیمه بن عدی حارث بن عامر زکانه بن عبد هییره بن ابی وهب اخنس بن شریق ثقفی .

پیشنادهای قریش به رسول خدا صلی الله علیه و آله

روزی عتبه بن ربیع بن عبد شمس که یکی از اشراف مکه بود، رسول خدا را دید که در مسجد الحرام نشسته است پس به قریش گفت میخواهم نزد محمد بروم و پیشنهادهایی بر وی عرضه کنم که قسمتی از آنها را بپذیرد. گفتند: ای ابو ولید! برخیز و با وی سخن بگوی . (عتبه) نزد رسول خدا رفت و گفت: برادر زاده ام! تو با امری عظیم که آورده ای جماعت قوم خود را پراکنده ساختی و خدایان و دینشان را نکوهش کردی و پدران مرده ایشان را کافر نامیدی اکنون پند مرا بشنو و آنها رانیک بنگر باشد که قسمتی از آنها را بپذیری . رسول خدا گفت: ای ابو

ولید! بگو تا بشنوم . گفت : اگر منظورت از آنچه می گویی مال است ، آن همه مال به تو می دهم تا از همه مالدارتر شوی (۷۶) و اگر به منظور سروری قیام کرده ای ، تو را بر خود سروری می دهیم و هیچ کاری را بی اذن تو به انجام نمی رسانیم و اگر پادشاهی بخواهی تو را بر خویش پادشاهی دهیم و اگر چنان که پیش می آید یکی از پریان بر تو چیره گشته و نمی توانی او را از خویشتن دورسازی پس تو را درمان می کنیم و مالهای خویش بر سر این کار می نهیم .

رسول خدا گفت : اکنون تو بشنو، گفت : می شنوم . رسول خدا آیاتی از قرآن مجید (۷۷) بر وی خواند و عتبه با شیفتگی گوش میداد تا رسول خدا به آیه سجده رسید و سجده کرد و سپس گفت : ای ابو ولید! اکنون که پاسخ خود را شنیدی هر جا که خواهی برو. عتبه برخاست و با قیافه ای جز آنچه آمده بود نزد رفقای خویش بازگشت و گفت : به خدا قسم گفتاری شنیدم که هرگز مانند آن نشنیده بودم . ای گروه قریش ! از من بشنوید و دست از (محمد) بازدارید، زیرا گفتار وی داستانی عظیم در پیش دارد و اگر پیروز شود، سربلندی او سربلندی شماست و شما به وسیله او از همه مردم خوشبخت تر خواهید بود. گفتند: ای ابو ولید، به خدا قسم که تو را هم با زبان خویش سحر کرده است ، گفت : نظر من همین است که گفتم .

قریش به

رسول خدا گفتند ای محمد! اکنون که از پیشنهادهای ما چیزی را نمی پذیری، با توجه به کمی زمین و کم آبی، از پروردگارت بخواه تا این کوهها را از ما دور کند و سرزمینهای ما را هموار سازد و رودخانه ای پدید آورد و پدران مرده ما را زنده کند تا از آنها بپرسیم که آیا آنچه می گویی حق است یا باطل؟ (۷۸) و اگر آنها تو را تصدیق کردند به تو ایمان می آوریم. رسول خدا گفت: رسول خدا گفت: (برای این کارها بر شما مبعوث نشده ام و آنچه را بدان مبعوث گشته ام از طرف خدا برای شما آورده ام و رسالتی را که بر عهده داشتم به شما رساندم، اکنون اگر آن را بپذیرید در دنیا و آخرت بهره مند خواهید شد اگر هم آن را رد کنید، برای امر خدا شکیبایی می کنم تا میان من و شما داوری کند).

به این تریب قریش از رسول خدا تقاضاهای دیگری کردند از قبیل نزول فرشته و باغ و زر و سیم و نزول عذابهای آسمانی و امثال آن، و گفتند تا چنین نکنی ما به تو ایمان نمی آوریم. رسول خدا گفت (این کارها با خداست، اگر بخواهد خواهد کرد).

رسول خدا افسرده خاطر برخاست و از نزد ایشان رفت و ابوجهل بعد از سخنرانی کوتاه تصمیم خود را برای کشتن رسول خدا اعلام داشت و قریش هم آمادگی خود را برای پشتیبانی وی اظهار داشتند. فردا که رسول خدا به عادت همیشه میان (رکن یمانی) و (حجرالاسود)

رو به بیت المقدس به نماز ایستاده و کعبه را نیز میان خود و شام قرار داده بود، ابوجهل در حالی که سنگی به دست داشت با تصمیم قاطع رسید و هنگامی که رسول خدا به سجده رفت، فرصت را غنیمت شمرده، پیش تاخت، اما خدا نقشه وی را نقش بر آب ساخت و با رنگ پریده، به نتیجه نرسیده بازگشت. (۷۹)

نضر بن حارث و عقبه از طرف قریش به مدینه رفتند و از دانایان یهود راهنمایی خواستند. دانایان یهود گفتند: سه مسأله از وی پرسید تا صدق و کذب وی معلوم شود: از اصحاب کهف، از ذوالقرنین و روح.

نضر و عقبه به مکه بازگشتند و هر سه موضوع را از رسول خدا پرسش کردند و رسول خدا هر سه پرسش را پاسخ گفت (۸۰)، اما در عین حال ایمان نیاوردند.

شکنجه های طاقت فرسا

شکنجه و آزار قریش نسبت به مسلمانان بی پناه و بردگان شدت یافت و آنان را به حبس کردن و زدن و گرسنگی شکنجه می دادند، از جمله: عمار بن یاسر عنسی که مادر او (سمیه) نخستین کسی است که در راه اسلام با نیزه (ابوجهل) به شهادت رسید همچنین برادرش (عبدالله) و نیز پدرش (یاسر) در مکه زیر شکنجه قریش به شهادت رسیدند.

بلال بن رباح را (امیه بن خلف) گرفت و او را در گرمای شدید نیمروز (در بطحای مکه) به پشت خواباند و سنگی بزرگ را سینه اش نهاد تا به (محمد) کافر شود ولی همچنان در زیر شکنجه (اءحداءحد) می گفت.

دیگر کسانی که با

وسایل و عناوین مختلف مورد شکنجه های شدید قرار گرفتند به نامهای زیرند:

۱ - عامر بن فهیره ، ۲ - خَبَاب بن اءرتّ، ۳ - صهیب بن سنان رومی ، ۴ - ابو فکیهه ، ۵ - امّ عیسی (یا امّعیسی) ، ۶ - زئیره (کنیز رومی) ، ۷ - نهدیّه و دخترش ، ۸ - لیبّه .

فشار طاقت فرسای قریش به جایی رسید که پنج نفر از اسلام برگشتند و بت پرستی را از سر گرفتند، آنان عبارتند از: ۱ - حارث بن زمعه ، ۲ - ابوقیس بن فاکه ، ۳ - ابوقیس بن ولید، ۴ - علیّ بن امیه ، ۵ - عاص بن مته ، که اینان در بدر کشته شدند و خدای متعال درباره ایشان آیه ای نازل کرد.(۸۱)

چون رسول خدا صلی الله علیه و آله دید که اصحاب بی پناهِش سخت گرفتار و در فشارند و نمی تواند از ایشان حمایت کند به آنان گفت : (کاش به کشور حبشه می رفتید، چه در آن جا پادشاهی است که نزد وی بر کسی ستم نمی رود، باشد که از این گرفتاری برای شما فرجی قرار دهد)، پس جمعی از مسلمانان رهسپار حبشه گشتند و این نخستین هجرتی بود که در اسلام روی داد.

نخستین مهاجران حبشه

در ماه رجب سال پنجم بعثت جمعا ۱۵ نفر مسلمان (۱۱ مرد و ۴ زن) به سرپرستی (عثمان بن مظعون) پنهانی از مکه رهسپار کشور مسیحی حبشه شدند(۸۲) ، آنها عبارت بودند از:

۱ - ابوسلمه بن عبدالاسد، ۲ - ام سلمه دختر ابی امیه ، ۳ - ابوحدیفه ، ۴ - سهله

دختر سهیل بن عمرو، ۵- ابو سیره بن ابی رهم، ۶- عثمان بن عفان، ۷- رقیه، دختر رسول خدا، همسر عثمان، ۸- زبیر بن عوام، ۹- مصعب بن عمیر، ۱۰- عبدالرحمن بن عوف، ۱۱- عثمان بن مظعون جمحی، ۱۲- عامر بن ربیع، ۱۳- لیلی دختر ابو حثمه، ۱۴- ابوحاطب، ۱۵- سهیل بن بیضاء.

اینان ماه شعبان و رمضان را در حبشه ماندند و چون شنیدند که قریش اسلام آورده اند در ماه شوال به مکه بازگشتند، ولی نزدیک مکه خبر یافتند که اسلام اهل مکه دروغ بوده است، ناچار هر کدام به طور پنهانی در پنهانی در پناه کسی وارد مکه شدند (۸۳) و بیش از پیش به آزار و شکنجه عشیره خویش گرفتار آمدند و رسول خدا دیگر بار آنان را اذن داد تا به حبشه هجرت کنند.

مهاجران حبشه در نوبت دوم

مهاجران حبشه در این نوبت که به گفته بعضی: پیش از گرفتار شدن بنی هاشم در (شعب ابی طالب) و به قول دیگران: پس از آن به سرپرستی (جعفر بن ابی طالب) رهسپار کشور حبشه گشته اند، هشتاد و سه مرد بودند و هجده زن. (۸۴)

کسانی که عمار بن یاسر را جزء مهاجران ندانسته اند هشتاد و دو مرد گفته اند، پانزده نفر مهاجران اولین که دوباره نیز هجرت کردند، ظاهراً در این نوبت هم پیش از دیگران رهسپار کشور حبشه شدند و هشتاد و شش نفر دیگر که (جعفر بن ابی طالب) سرپرست آنان بود بتدریج بعد از آنان به حبشه رفتند.

مبلغان قریش

چون قریش از رفاه و آسودگی مهاجران در حبشه خبر یافتند بر آنان شدند که دو مرد نیرومند و شکیباز از قریش نزد نجاشی فرستند تا مسلمانان مهاجر را از کشور حبشه براند و به مکه بازگرداند تا دست قریش در شکنجه و آزار آنان باز شود. بدین منظور (عبدالله بن ابی ربیع) و (عمرو بن عاص بن وائل) را با هدیه هایی برای نجاشی و وزرای او فرستادند.

(ابوطالب) با خبر یافتن از کار قریش اشعاری برای نجاشی فرستاد و او را بر نگهداری و پذیرایی و حمایت از مهاجران ترغیب کرد. (۸۵)

عبدالله و عمرو به حبشه آمدند و دستور قریش را اجرا کردند و هدایای نجاشی را تقدیم داشتند و به وی گفتند: پادشاه! جوانانی بی خرد از ما که کیش قوم خود را رها کرده و به کیش تو هم در نیامده و دینی نو ساخته آورده اند که نه ما

می شناسیم و نه تو، به کشورت پناه آورده اند که اکنون بزرگان قوم یعنی پدران و عموها و اشراف طایفه شان ما را نزد تو فرستاده اند، تا اینان را به سوی آنان بازگردانی، چه آنان خود به کار اینان بیناتر و به کیش نکوهیده شان آشنا ترند. نجاشی گفت: نه به خدا قسم، آنان را تسلیم نمی کنم تا اکنون که به من پناه آورده و در کشور من آمده و مرا بر دیگران برگزیده اند، آنان را فراخوانم تا از گفتارتان پرسش کنم. نجاشی اصحاب رسول خدا را فراخواند و کشیشها را نیز فراهم آورد، رو به مهاجران مسلمان کرد و گفت: این دینی که جدا از قوم خود آورده اید و نه کیش من است و نه کیش دیگر ملل جهان، چیست؟

جعفر بن ابی طالب سخن خود آغاز کرد و گفت: (پادشاه! مخالفت دینی ما با ایشان به خاطر پیغمبری است که خدا در میان ما مبعوث کرده است و او ما را به رها کردن بتها و ترک بخت آزمایی دستور داده و به نماز و زکات امر فرموده و ستم و بیداد و خونریزی بی جا و زنا و ربا و مردار و خون را بر ما حرام فرموده، و عدل و نیکی با خویشاوندان را واجب ساخته و کارهای زشت و ناپسند و زورگویی را منع کرده است).

نجاشی گفت: خدا عیسی بن مریم را هم به همین امور برانگیخته است، سپس جعفر بن ابی طالب به درخواست نجاشی به تلاوت سوره مریم مشغول شد و چون به این

آیه رسید: (و هزّی الیک بجذع النخله تساقط علیک رطباً جتیا فکلی و اشربی و قرّی عیناً...) (ای مریم! شاخ درخت را حرکت ده تا از آن برای تو رطب تازه فروریزد (و روزی خود تناول کنی) پس، از این رطب تناول کن و از این چشمه آب بیاشام... (۸۶) نجاشی گریست و کشیشهای او نیز گریستند، آنگاه نجاشی رو به (عمرو) و (عبدالله) کرده گفت: این سخن و آنچه عیسی آورده است هر دو از یک جا فرود آمده است، بروید که به خدا قسم: اینان را به شما تسلیم نمی‌کنم و هدایای آنان را پس فرستاد و به مسلمانان گفت: بروید که شما در امانید. (۸۷)

نگرانی شدید قریش

موجبات نگرانی و برآشفتنگی قریش از چند جهت فراهم گشته بود، از یک سو مهاجران حبشه در کشوری دور از شکنجه و آزار قریش آسوده خاطر و شاد و آزاد زندگی می‌کردند و فرستادگان قریش هم از نزد نجاشی افسرده و سرشکسته بازگشته بودند، از سوی دیگر اسلام در میان قبایل، انتشار می‌یافت و روز بروز بر شماره مسلمانان افزوده می‌گشت و هر روز شنیده می‌شد که یکی از دشمنان سرسخت رسول خدا به دین مبین اسلام درآمده است. خواندن قرآن علنی گشت و عبدالله بن مسعود نخستین کسی بود که پیشنهاد اصحاب رسول را برای آشکار خواندن قرآن در انجمن قریش پذیرفت و در مسجد الحرام نزد مقام ایستاد و به صدای بلند تلاوت سوره (الرّحمن) را شروع کرد و چون قریش بر سر او ریختند و او را می‌زدند،

پیمان بی مهری و بیدادگری

بعد از بازگشتن (عمرو بن عاص) و (عبدالله بن ابی ربیع) از کشور حبشه، رجال قریش فراهم آمدند و بر آن شدند که عهدنامه ای علیه (بنی هاشم) و (بنی مطلب) بنویسند که از آنان زن نگیرند، به آنان زن ندهند، چیزی به آنها نروشنند و چیزی از آنها نخرند.

عهدنامه را نوشتند و نویسنده آن (منصور بن عکرمه) (و به قولی: نضر بن حارث) بود که دست او فلج شد، آنگاه عهدنامه را در میان کعبه آویختند.

کار (بنی هاشم) و (بنی مطلب) که در (شعب ابی طالب) محصور شده بودند به سختی و محنت می گذشت، زیرا قریش خواربار را هم از ایشان قطع کرده بود و جز موسم حج (ماه ذی الحجّه) و عمره (ماه رجب) نمی توانستند از (شعب) بیرون آیند. رسول خدا در موسم حج و عمره بیرون می آمد و قبایل را به حمایت خویش دعوت می کرد، اما (ابولهب) پیوسته می گفت: گول برادرزاده ام را نخورید که ساحر و دروغگوست.

در این هنگام قریش نزد (ابوطالب) که پیوسته حامی رسول خدا بود، پیام فرستادند که محمد را برای کشتن تسلیم کن تا تو را بر خویش پادشاهی دهیم. ابوطالب در پاسخ قریش قصیده لامیه خود را گفت و اعلام داشت که (بنی هاشم) در حمایت رسول خدا تا پای جان ایستادگی دارند. (۸۹)

کشایش خدایی

رسول خدا صلی الله علیه و آله با همه بنی هاشم و بنی مطلب سه سال در (شعب) ماندند تا آن که رسول خدا و ابوطالب و خدیجه،

تمام دارایی خود را از دست دادند و به سختی و ناداری گرفتار آمدند، سپس جبرئیل بر رسول خدا فرود آمد و گفت: خدا موریانه را بر عهدنامه قریش گماشته تا هر چه بی مهری و ستمگری در آن بود بجز نام خدا، همه را خورده است. رسول خدا ابوطالب را از این آگاه ساخت و ابوطالب همراه رسول خدا و کسان خود بیرون آمد تا به کعبه رسید و در کنار آن نشست و قریش هم آمدند و گفتند:

ای ابوطالب! هنگام آن رسیده که از سرسختی درباره برادرزاده ات دست برداری.

ابوطالب گفت: اکنون عهدنامه خود را بیاورید، شاید گشایشی و راهی به صله رحم و رها کردن بی مهری پیدا کنیم، عهدنامه را بیاوردند و همچنان مهرها بر آن باقی بود.

ابوطالب گفت: آیا این همان عهدنامه ای است که درباره هم پیمانی خود نوشته اید؟

گفتند: آری و به خدا قسم هیچ دستی به آن نزده ایم. ابوطالب گفت: محمّد از طرف پرودگار خویش چنین میگوید که: خدا موریانه را بر آن گماشته و هر چه جز نام خدا بر آن بوده، خورده است. (۹۰)

جماعتی از قریش از در انصاف درآمدند و خود را بر آنچه در این سه سال انجام داده بودند، نکوهش کردند و سران قوم با یکدیگر به مشورت پرداختند و قرار گذاشتند که فردا بامداد در نقض صحیفه قریش اقدام کنند و ابتدا (زهیر) سخن بگویند. زهیر پس از انجام طواف رو به قریش کرد و آنان را بر این بی مهری و ستمگری نکوهش کرد و گفت: به

خدا قسم از پای ننشینم تا این عهدنامه شکسته شود، زهیر مسلحانه به چند نفر دیگر، نزد بنی هاشم رفت و گفت از (شعب) درآید و به خانه های خود بازگردید. این پیشامد در نیمه رجب (۹۱) سال دهم اتفاق افتاد. (۹۲)

ابوطالب در مدح کسانی که برای این کار دست به کار شده بودند قصیده ای گفت که ابن اسحاق آن را ذکر کرده است. (۹۳)

اسلام طفیل بن عمرو دوسی

طفیل گوید: هنوز رسول خدا در مکه بود که وارد مکه شدم و مردانی از قریش به من گفتند: این مرد که در شهر ماست (رسول خدا) کار ما را دشوار و جمعیت ما را پراکنده ساخته است، گفتار وی سحرآمیز است و میان خویشان و بستگان جدایی افکنده و ما بر تو و قوم تو از آنچه بر سر ما آمده بیم داریم و به من گفتند که گوش به گفتار وی ندهم و با او سخن نگویم تا آنجا که از بیم شنیدن گفتار وی در موقع رفتن به مسجد گوشهای خود را پنبه گذاشتم، چون وارد مسجد شدم، رسول خدا را نزد کعبه ایستاده به نماز دیدم و نزدیک وی ایستادم، از آنجا که خدا می خواست، سخنی دلپذیر به گوشم رسید و با خود گفتم: خدای مرگم دهد چه مانعی دارد که گفتار دلپذیر این مرد را بشنوم تا اگر نیک باشد بپذیرم و اگر زشت باشد رها کنم. چون رسول خدا به خانه خویش بازگشت، از پی او رفتم تا به خانه وی درآمدم و گفتم: ای محمد! قریش با من چنین و چنان

گفته و مرا بر آن داشتند تا سخت را نشنوم ، اما خدا خواست تا سخت را شنیدم و آن را دلپذیر یافتم ، پس امر خویش را بر من عرضه دار.

رسول خدا اسلام بر من عرضه داشت و قرآن بر من تلاوت کرد، اسلام آوردم و شهادت بر زبان راندم و چون به پدرم و نیز همسرم رسیدم اسلام را بر آنها عرضه داشتم و آنها پذیرفتند، سپس قبیله (دوس) را به اسلام دعوت کردم و به دعای رسول خدا به این کار توفیق یافتم . پس از فتح مکه گفتم : یا رسول الله ، مرا بر سر بت (ذوالکفین) بفرست تا آن را آتش زنم . طفیل رفت و آن را آتش زد و نزد رسول خدا برگشت و در مدینه ماند تا رسول خدا وفات یافت .

داستان اءعشی

ابوبصیر: اءعشی ، معروف به (ءعشی قیس) و (ءعشای کبیر) که قصیده لامیه اش از (معلقات عشر) است ، قصیده ای نیز در مدح رسول خدا صلی الله علیه و آله گفت و رهسپار مکه شد تا شرفیاب شود، اما در مکه یا نزدیک مکه کسی از مشرکان قریش با وی ملاقات کرد و به او گفت : محمّد زنا را حرام می داند. گفت : با زنا سری ندارم . گفت میگساری را هم حرام می داند. (ءعشی) گفت : به خدا قسم ، به این کار هنوز علاقه مندم ، اکنون باز می گردم و سال آینده دوباره می آیم و اسلام می آورم . وی بازگشت و همان سال مرد و توفیق اسلام آوردن نیافت .

نمایندگان نصاری

رسول

خدا صلی الله علیه و آله هنوز در مکه بود که در حدود بیست مرد از نصاری که خبر بعثت وی را شنیده بودند، از مردم حبشه و به قولی از مردم نجران به مکه آمدند و در مسجدالحرام رسول خدا را دیدند و با او سخن گفتند و پرسش کردند و چون رسول خدا آنان را به اسلام دعوت کرد و قرآن برایشان تلاوت کرد، گریستند و دعوت وی را اجابت کردند و به وی ایمان آوردند و چون از نزد رسول خدا برخاستند، ابوجهل بن هشام با گروهی از قریش به آنها گفتند: چه مردان بی خردی هستید. مردم حبشه شما را برای رسیدگی و تحقیق امری فرستادند، اما شما بی درنگ دین خود را رها کردید و دعوت وی را تصدیق کردید! نمایندگان در پاسخ قریش گفتند: ما را با شما بحث و جدالی نیست، ما به کیش خود و شما به کیش خود، ما از این سعادت نمی گذریم. درباره ایشان آیاتی از قرآن مجید نازل گشت. (۹۴)

نزول سوره کوثر

(عاص بن وائل سهمی) هر گاه نام رسول خدا صلی الله علیه و آله برده می شد، می گفت: دست بردارید، مردی است بی نسل و هر گاه بمیرد نام وی از میان می رود و آسوده می شوید.

پس خدای متعال سوره کوثر را فرستاد. (۹۵)

وفات ابوطالب و خدیجه

در حدود دو ماه پس از خروج بنی هاشم از (شعب) و سه سال پیش از هجرت، وفات ابوطالب و سپس به فاصله سه روز وفات خدیجه در ماه رمضان سال دهم بعثت روی داد. خدیجه در این تاریخ ۶۵ ساله و ابوطالب هشتاد و چند ساله بود و از عمر رسول خدا صلی الله علیه و آله ۴۹ سال و هشت ماه و یازده روز می گذشت. ابوطالب و خدیجه در (حجون) مکه دفن شدند. وفات این دو بزرگوار برای رسول خدا مصیبتی بزرگ بود و خودش فرمود: (تا روزی که ابوطالب وفات یافت دست قریش از آزار من کوتاه بود) (۹۶).

ازدواج رسول خدا با سوده و عایشه

رسول خدا صلی الله علیه و آله چند روز بعد از وفات خدیجه (سوده) دختر (زمعه بن قیس) را در ماه رمضان و سپس در ماه شوال همان سال (عایشه) دختر (ابی بکر) را به عقد خویش در آورد. (۹۷)

سفر رسول خدا به طائف

پس از وفات ابوطالب، گستاخی قریش در آزار رسول خدا صلی الله علیه و آله به نهایت رسید تا آنجا که چند روز به آخر شوال سال دهم ناچار با (زید بن حارثه) (۹۸) به (طائف) رفت تا از قبیله (ثقیف) کمک بخواهد و آنان را به دین مبین اسلام دعوت کند.

رسول خدا با سران قبیله تماس گرفت و از آنان کمک و یاری خواست، ولی آنان استهزاء کردند و دعوت او را نپذیرفتند و برخلاف خواسته رسول خدا سفیهان و بردگان خود را وادار کردند که آن حضرت را دشنام دهند و سنگباران کنند و در

نتیجه پاهای رسول خدا و چند جای سر (زید بن حارثه) که وی را حمایت می کرد مجروح شد.

رسول خدا که به این بیچارگی گرفتار آمده بود به سوی پروردگار دست به دعا برداشت و به او پناه برد، چون (عتبه) و (شبهه) (پسران ربیعہ) رسول خدا را در آن حال دیدند با غلام مسیحی خود (عدّاس) که از مردم نینوا بود مقداری انگور برای وی فرستادند، (عدّاس) از آنچه از رسول خدا دیده و شنیده بود، چنان فریفته شد که بیفتاد و حضرت را بوسه زد.

رسول خدا پس از ده روز توقف در (طائب) و ناامیدی از حمایت قبیله (بنی ثقیف) راه مکه

در پیش گرفت و از چند نفر امان خواست که فقط در میان آنها (مطعم بن عدی) او را امان داد. (۹۹)

زید بن حارثه

(حکیم بن حزام) برادرزاده (خدیده) از سفر شام بردگانی آورد، از جمله پسری نابالغ به نام (زید بن حارثه) بود، (حکیم) به عمه اش (خدیده) که در آن تاریخ همسر رسول خدا بود، گفت: ای عمه هر کدام از این غلامان را می خواهی انتخاب کن، (خدیده)، (زید) را برگزید و او را با خویش برد. رسول خدا از خدیده خواست تا او را به وی ببخشد، خدیده نیز او را به رسول خدا بخشید و رسول خدا آزادش کرد و پسر خوانده خویش ساخت و هنوز بر وی وحی نیامده بود. (۱۰۰)

رسول خدا (امایمن) را به زید بن حارثه تزویج کرد و (اسامه بن زید) از وی تولد یافت، سپس دختر عمه خود (زینب) را نیز به وی تزویج کرد.

واقعۀ اسراء

صریح قرآن مجید است که خدای متعال بنده خود (محمد) صلی الله علیه و آله را شبانه از مسجدالحرام به مسجدالاقصی (بیت المقدس) برد تا برخی از آیات خود را به وی نشان دهد. (۱۰۱)

بر حسب روایات صاحب طبقات، اسراء در شب هفدهم ربیع الاول، یک سال پیش از هجرت و (شعب ابی طالب) و آن نیز از خانه (امهانی) دختر (ابوطالب) بوده است. (۱۰۲)

واقعۀ معراج

واقعۀ معراج و رفتن رسول خدا صلی الله علیه و آله به آسمانها در شب هفدهم ماه رمضان، هجده ماه پیش از هجرت روی داد و بسیاری از مورخان، واقعۀ اسراء و معراج را در یک شب دانسته اند. (۱۰۳)

فخر رازی و علمامه مجلسی می نویسند: اهل تحقیق برآنند که به مقتضای دلالت قرآن و اخبار متواتر خاصه و عامه، خدای متعال روح و جسد محمد صلی الله علیه و آله را از مکه به مسجدالاقصی و سپس از آن جا به آسمانها برد و انکار این، مطلب، یا تاءویل آن به عروج روحانی، یا به وقوع آن در خواب، ناشی از کمی تتبع یا سستی دین و ضعف یقین است. (۱۰۴)

واقعۀ شق القمر

تاریخ این واقعۀ که ظاهر قرآن مجید بر آن گواهی می دهد نیز به درستی معلوم نیست. فخر رازی در ذیل آیه اول سوره (قمر) می نویسد: همه مفسران برآنند که مراد به آیه آن است که (ماه شکافته شد) و اخبار هم بر واقعۀ شق القمر دلالت می کند و حدیث آن در صحیح مشهور و جمعی از صحابه آن را روایت کرده اند. (۱۰۵)

دعوت قبایل عرب

دسول خدا صلی الله علیه و آله پس از آن که در سال چهارم بعثت دعوت خویش را آشکار ساخت ، ده سال متوالی در موسم حج با قبایل مختلف عرب تماس می گرفت و بر یکایک قبایل می گذشت و به آنان می گفت : ای مردم ! بگویید: (لااله الا الله) تا رستگار گردید و عرب را مالک شوید و عجم رام شما گردد و بر اثر ایمان پادشاهان بهشت باشید اما چنان که سابقا گفتیم ، عمویش (ابولهب) می گفت : مبادا سخن وی را بشنوید، چه از دین برگشته و دروغگوست . در نتیجه هیچ یک از قبایل ، دعوت وی را نپذیرفتند(۱۰۶) و پاسخ زشت می دادند و به گفته ابن اسحاق بیش از همه قبیله (بنی حنیفه) در پاسخ وی بی ادبی و گستاخی کردند.

مقدمات هجرت و آشنایی با اهل یثرب

توضیح

دو قبیله بت پرست به نام (اوس) و (خزرج) از عرب قحطانی در یثرب سکونت داشتند و پیوسته جنگهایی میان این دو قبیله روی می داد، تا آنجا که به ستوه آمدند و دانستند که نابود می شوند و نیز بنی نضیر و بنی قریظه و دیگر یهودیان یثرب بر آنان گستاخ شدند، جمعی از ایشان به مکه رفتند تا از قریش یاری بخواهند، اما قریش شرایطی پیشنهاد کرد که برای ایشان قابل پذیرش نبود، ناچار آنها به طائف رفتند و از قبیله (ثقیف) کمک خواستند و از آنها نیز مایه یوس شدند و بی نتیجه بازگشتند.(۱۰۷)

(سوید بن صامت اءوسی) برای حج یا عمره از یثرب به مکه آمد و رسول خدا را ملاقات کرد، رسول خدا او

را به اسلام دعوت و قرآن بر وی تلاوت کرد، آنگاه به یثرب بازگشت و اندکی بعد، پیش از جنگ بعاث به دست خزرجیان کشته شد. (۱۰۸)

(ابولحیسر) با عده ای از جمله (ایاس بن معاذ) به منظور پیمان بستن با قریش، علیه خزرجیان از یثرب به مکه آمدند (ایاس) اظهار تمایل به اسلام کرد و اسلام آورد، سپس به یثرب بازگشت و جنگ بعاث میان اءوس و خزرج روی داد و اندکی بعد (ایاس بن معاذ) در حالی که تهلیل و تکبیر و تحمید و تسبیح پروردگار می گفت از دنیا رفت. (۱۰۹)

نخستین مسلمانان انصار

در سال یازدهم بعثت رسول خدا در موسم حج با گروهی از مردم یثرب ملاقات کرد و با آنها به گفتگو پرداخت و نیز اسلام را بر آنان عرضه داشت و قرآن را بر ایشان تلاوت کرد اهل یثرب دعوت رسول خدا را اجابت کردند و اسلام آوردند و گفتند اکنون به یثرب باز می گردیم و قوم خود را به اسلام دعوت می کنیم، باشد که خدا به این دین هدایتشان کند.

ابن اسحاق گوید: اینان شش نفر از قبیله خزرج بودند که به یثرب بازگشتند و امر رسول خدا را با مردم در میان گذاشتند و آنان را به دین اسلام دعوت کردند و چیزی نگذشت که اسلام در یثرب شیوع یافت و نخستین مسلمانان انصار (اسعد بن زراره) و (ذکوان بن عبد قیس) بودند و (ابوالهیثم) نیز در حالی که رسول خدا را ندیده بود اسلام آورد و او را به پیغمبری شناخت.

نخستین مسجدی که در مدینه در آن قرآن خوانده شد، مسجد (بنی

زریق) بود. در سال دوازدهم بعثت، ۱۲ نفر از انصار در موسم حج، در عقبه (منی) با رسول خدا بیعت کردند، آنها عبارت بودند: ۱- اسعد بن زراره، ۲- عوف بن حارث؛ ۳- رافع بن مالک؛ ۴- قطبه بن عامر، ۵- عقبه بن عامر، ۶- معاذ بن حارث (برادر عوف بن حارث)، ۷- ذکوان بن عبد قیس، ۸- عباد بن صامت، ۹- ابو عبدالرحمان، ۱۰- عباس بن عباد، ۱۱- ابوالهیثم، ۱۲- عویم بن ساعده.

این دوازده نفر پس از انجام بیعت به مدینه بازگشتند و رسول خدا (مصعب بن عمیر) را همراهشان فرستاد تا به هر کس که مسلمان شد قرآن بیاموزد، (مصعب) بر (اسعد بن زراره) وارد شد و برای مسلمانان مدینه پیشنهادی می کرد و او را در مدینه (مقری) می گفتند.

اسلام آوردن سعد بن معاذ و اسید بن حضیر

(اسعد بن زراره) همراه (مصعب بن عمیر) به محله (بنی عبدالاشهل) و (بنی ظفر) رفتند تا (سعد بن معاذ) و (اسید بن حضیر) را که هر دو مشرک و از اشراف قوم خود بودند با اسلام دعوت کنند. (اسید) حربه خود را برداشت و به سوی آن دو رهسپار شد، به آنان دشنام و ناسزاگویی آغاز کرد، ولی (مصعب) به او گفت چه مانعی دارد که بنشینی تا با تو سخن گویم. (اسید) نشست و با شنیدن دعوت (مصعب) و آیاتی از قرآن مجید، گفت: برای مسلمان شدن چه باید کرد؟ آنگاه به دستور (مصعب)

برخواست و غسل کرد و جامه پاکیزه ساخت و شهادت حق بر زبان راند و سپس به آن دو گفت ، اگر (سعد بن معاذ) هم به اسلام درآید، دیگر کسی از (بنی عبدالاشهل) نامسلمان نخواهد ماند هم اکنون او را نزد شما میفرستم .

(سعد) هم به همان ترتیب ، پس از شنیدن دعوت اسلام و آیاتی از قرآن مجید، تطهیر کرد و شهادت حق بر زبان جاری ساخت . گفته اند: که در آن شب ، یک مرد یا زن نامسلمان در میان (بنی عبدالاشهل) باقی نماند به این ترتیب کار انتشار اسلام در مدینه به جایی رسید که در هر محله از محله های انصار مردان و زنانی مسلمان بودند.

دومین بیعت عقبه

(مصعب بن عمیر بن هاشم) به مکه بازگشت و اسلام اهل مدینه را به عرض رسول خدا صلی الله علیه و آله رسانید و آن حضرت شادمان گشت ، سپس جمعی از انصار در موسم حج به مکه رفتند و (بیعت دوم عقبه) به انجام رسید. بیعت دوم عقبه در ذی حجه سال سیزدهم بعثت اتفاق افتاد.

جریان بیعت

پس از فراهم آمدن ۷۷ نفر (۷۵ مرد و زن انصار و رسول خدا و عباس بن عبدالمطلب) نخستین کسی که سخن گفت ، عباس بود، ضمن حمایت از رسول خدا گروه خزرج را مخاطب قرار داد و آنچه لازمه بیعت و یاری و وفاداری نسبت به رسول خدا بود برایشان بیان داشت و حجت را بر آنان تمام کرد.

(براء بن معرور) گفت : آنچه گفتی شنیدیم ، ما برآنیم که از روی وفا و راستی خونهای خود را در راه رسول خدا صلی الله علیه و آله فدا کنیم .

(عباس بن عباد) گفت : ای گروه خزرج ! دست از دامن وی بردارید، اگر چه اشراف شما کشته شوند به خدا قسم خیر دنیا و آخرت در همین است پس همگی همدستان در پاسخ او (آری) گفتند و با فدا کردن جان و مال و کشته شدن اشراف خویش تن به این بیعت دادند.

عباس بن عبدالمطلب (عموی پیامبر) از آنان عهد و پیمان گرفت که به این پیمان وفادار بمانند، آنان نیز پذیرفتند و گفتند: چنان که از ناموس و زنان خویش دفاع می کنیم از رسول خدا دفاع خواهیم کرد.

نخستین کسی که با رسول خدا صلی الله علیه و آله بیعت

کرد (براء بن معرور) و به قولی (ابوالهیثم) و به قولی (اسعد بن زراره) بود سپس بقیه دست به دست رسول خدا دادند و بیعت کردند. (۱۱۰)

زنانی که در این بیعت شرکت داشتند عبارت بودند از:

۱ - ام عماره : نسبیّه ، دختر (کعب بن عمرو بن عوف) از (بنی مازن بن نجار).

۲ - ام منیع : اءسماء، دختر (عمرو بن عدی بن نابی) از (بنی کعب بن سلمه).

دوازده نفر نقیب انصار

چون بیعت این ۷۵ نفر به انجام رسید، رسول خدا صلی الله علیه و آله گفت : (دوازده نفر نقیب از میان خود برگزینید تا مسؤل ول و مراقب آنچه در میان قومشان می گذرد باشند. (۱۱۱))

به هر صورت ، دوازده نفر نقیب به شرح ذیل برگزیده شدند:

۱ - ابو امامه : اءسعد بن زراره ، ۲ - سعد بن ربیع ، ۳ - عبدالله بن رواحه ، ۴ - رافع بن مالک ، ۵ - براء بن معرور ، ۶ - عبدالله بن عمرو (پدر جابر انصاری) ، ۷ - عباده بن صامت ، ۸ - سعد بن عباده ، ۹ - منذر بن عمرو (این نه نفر از قبیله خزرج بودند) ، ۱۰ - اسید بن حضیر ، ۱۱ - سعد بن خیثمه ، ۱۲ - رفاعه بن عبدالمنذر (۱۱۲) (این ۳ نفر از قبیله اءوس بودند).

رسول خدا به دوازده نفر نقیب انتخاب شده گفت : (چنان که حواریون برای عیسی ضامن قوم خود بودند، شما هم عهده دار هر پیشامدی هستید که در میان قوم شما روی می دهد و من خود کفیل مسلمانانم). (۱۱۳)

آغاز هجرت مسلمین به مدینه

پس از بازگشتن ۷۵ نفر اصحاب (بیعت دوم عقبه) به مدینه و آگاه شدن از دعوت و بیعتی که (اوس) و (خزرج) با رسول خدا انجام داده بودند سختگیری قریش نسبت به طاققت فرسا گشت تا آن که از رسول خدا اذن هجرت خواستند (۱۱۴) و رسول خدا آنان را فرمود تا رهسپار مدینه شوند و نزد برادران انصار خود روند. (۱۱۵)

مسلمانان دسته دسته رهسپار مدینه شدند و رسول خدا به انتظار اذن پروردگارش در هجرت از مکه و

رفتن به مدینه باقی ماند. هجرت مسلمانان به مدینه از ذی الحجه سال سیزدهم بعثت آغاز شد. نخستین کسی که از اصحاب رسول خدا به مدینه وارد شد پسر عمه رسول خدا (ابوسلمه : عبدالله بن عبدالاسد بن هلال بن عبدالله بن عمر بن مخزوم) بود که از حبشه بازگشت و به مکه آمد چون قریش به آزار او پرداختند و خبر یافت که مردمی در مدینه به دین اسلام در آمده اند، یک سال پیش از (بیعت دوم عقبه) به مدینه هجرت کرد.

ابن اسحاق گوید: عمر بن خطاب و برادرش زید بن خطاب با چند نفر دیگر، بر (رفاعه بن عبدالمنذر) وارد شدند. طلحه بن عبیدالله و صهیب بن سنان ، در خانه (حیب بن اساف) (و به قولی یساف) و یا بعضی گفته اند در خانه (اسعد بن زراره) منزل گزیدند.

سایر میزبانان که دسته دسته مهاجران بر آنان وارد می شدند، عبارت بودند از (عبدالله بن سلمه) (در محله قبا)، (سعد بن ربیع)، (منذر بن محمد)؛ (سعد بن معاذ)؛ (اوس بن ثابت) و نیز (سعد بن خيثمه) که چون مجرد بود، مهاجران مجرد بر او فرود آمدند.

کار هجرت به آن جا کشید که مرد مسلمانی جز رسول خدا و علی بن ابی طالب و ابوبکر، یا کسانی که گرفتار حبس و شکنجه قریش بودند در مکه باقی نماند.

سوره های مکی قرآن

در میزان و نیز در شماره سوره های مکی و مدنی و نیز در ترتیب نزول سوره ها اختلاف است ، ما در این جا فقط روایت یعقوبی را ذکر می کنیم و شماره هر سوره را

در ترتیب فعلی قرآن می نگاریم .

به روایت محمد بن حفص ... از ابن عباس ، ۸۲ سوره از قرآن در مکه نازل شد. (۱۱۶) نخستین سوره ای که بر رسول خدا فرود آمد (اقرء باسم ربك الذی خلق) (۹۶) بود و سپس به ترتیب شماره سوره از این قرار است :

(۶۸)، (۹۳)، (۷۳)، (۷۴)، (۱)، (۱۱۱)، (۸۱)، (۸۷)، (۹۲)، (۸۹)، (۹۴)، (۵۵)، (۱۰۳)، (۱۰۸)، (۱۰۲)، (۱۰۷)، (۱۰۵)، (۵۳)،
(۸۰)، (۹۷)، (۹۱)، (۸۵)، (۹۵)، (۱۰۶)، (۱۰۱)، (۷۵)، (۱۰۴)، (۷۷)، (۵۰)، (۹۰)، (۸۶)، (۵۴)، (۳۸)، (۷)، (۸۲)، (۳۶)، (۲۵)،
(۳۵)، (۱۹)، (۲۰)، (۲۶)، (۲۷)، (۲۸)، (۱۷)، (۱۰)، (۱۱)، (۱۲)، (۱۵)، (۶)، (۳۷)، (۳۱)، (۴۰) (۱۱۷)، (۴۱)، (۴۲)، (۴۳)
(۳۴)، (۳۹)، (۴۴)، (۴۵)، (۴۶)، (۵۱)، (۸۸)، (۱۸)، (۱۶)، (۷۱)، (۱۴)، (۲۱)، (۲۳)، (۱۳)، (۵۲)، (۶۷)، (۶۹)، (۷۰)، (۷۸)،
(۷۹)، (۸۲)، (۳۰)، (۲۹).

در غیر روایت ابن عباس ، مردم در این ترتیب اختلاف دارند لیکن اختلافشان اندک است و نیز از ابن عباس روایت شده که قرآن جدا جدا نازل می شد، نه اینکه سوره سوره نازل شود، پس هر چه آغازش مکه نازل شده بود، آنرا مکی می گفتیم ، اگر چه بقیه اش در مدینه نازل شود و همچنین آنچه در مدینه نازل شد. (۱۱۸)

شورای دارالندوه

(دارالندوه) همان بنای (مجلس شورای مکه) بود که جد چهارم رسول خدا (قصی بن کلاب) آن را ساخت ، بعد معاویه آن را خرید و دارالاماره قرار داد، سپس جزء مسجدالحرام شد. (۱۱۹)

پس از انجام بیعت دوم عقبه و هجرت اصحاب رسول خدا به مدینه ، رجال قریش دانستند که یثرب به صورت پایگاه و پناهگاهی در آمده و

مردم آن برای جنگیدن با دشمنان رسول خدا آماده اند، چند نفر از اشراف قریش برای جلوگیری از هجرت رسول خدا از مکه به مدینه، در (دارالندوه) فراهم گشتند و به مشورت پرداختند. (آخر صفر سال ۱۴ بعثت) بعضی شماره شرکت کنندگان در این مجلس را از ۱۵ نفر تا ۱۰۰ نفر نوشته اند. (۱۲۰)

هر یک در این مجلس در مورد، حبس، شکنجه، حتی کشتن رسول خدا صلی الله علیه و آله طرحهایی ارائه دادند، سرانجام با پیشنهاد (ابوجهل بن هشام) تصمیم به کشتن رسول خدا گرفتند و با همین تصمیم پراکنده گشتند.

ابن اسحاق می گوید: درباره همین انجمن و تصمیم قریش آیه ۳۰ از سوره انفال نازل گشت، آنجا که می گوید: (و هنگامی که کافران از روی مکر و نیرنگ درباره تو نظر می دادند تا تو را در بند کنند یا تو را بکشند یا تو را بیرون کنند، آنان مکر می کنند و خدا هم مکر می کند و خدا بهترین مکرکنندگان است).

دستور هجرت

رجال قریش بر تصمیم قاطع خود مبنی بر کشتن رسول خدا باقی بودند و از طرفی جبرئیل فرود آمد و گفت: امشب را در بستری که شبهای گذشته می خوابیدی مخواب، قریش پیرامون خانه رسول خدا را در اول شب (اول ربیع الاول سال ۱۴ بعثت) محاصره کردند که به موقع حمله برند. رسول خدا بر حسب وحی پروردگار و دستوری که برای هجرت رسیده بود، علی را فرمود تا در بستر وی بخوابد و روپوش وی را بر خویش بیوشاند و سپس برای ادای امانات

مردم که نزد رسول خدا بود در مکه بماند. (۱۲۱)

در این موقع رسول خدا مشتی از خاک برگرفت و بر سر آنان پاشید و در حالی که آیاتی از سوره یس (۱-۹) می خواند (تا:) فاغشیناهم فهم لا یبصرون (بدون آن که او را ببینند از میان ایشان گذشت ، ولی مشرکان خاک بر سر هنوز دنبال رسول خدا می گشتند که علی علیه السلام از بستر رسول خدا برخاست و دانستند که نقشه آنان نقش بر آب شده است. (۱۲۲)

لیله المبیت

در شب پنجشنبه اول ماه ربیع (سال ۱۴ بعثت) رسول خدا صلی الله علیه و آله از مکه بیرون رفت و در همان شب علی علیه السلام در بستر رسول خدا بیتوته کرد (۱۲۳) و دوباره فداکاری امیر مؤمنان آیه ۲۰۷ سوره بقره نازل گشت . در همین شب بود که رسول خدا، علی را به کعبه برد و علی پا بر شانه رسول خدا نهاد و بتها را واژگون ساخت. (۱۲۴)

نخستین منزل هجرت یا غار ثور

رسول خدا در همان شب اول ربیع رهسپار غار (ثور) شد و ابوبکر بن ابی قحافه با وی همراه گشت و پس از سه روز که در غار ثور ماندند در شب چهارم ربیع الاول راه مدینه را در پیش گرفتند.

قریش در جستجوی وی سخت در تکاپو افتادند و تا غار (ثور) رفتند و بر در غار ایستادند و چون دیدند کبوتری بر آن آشیانه نهاده و تار عنکبوت نیز بر در غار تنیده شده است گفتند کسی در این غار نیست و باز گشتند. (۱۲۵)

آنگاه رسول خدا در شب چهارم ربیع با راهنمایی مردی مشرک به نام (عبدالله بن ارقط (یا اریقط) دلی) که دو شتر با خود آورده بود، به اتفاق ابوبکر و عامر بن فهیره راه مدینه را در پیش گرفت .

جایزه قریش برای دستگیری رسول خدا صلی الله علیه و آله

چون رسول خدا از مکه رهسپار مدینه شد، قریش برای هر کس که رسول خدا را دستگیر کند صد شتر جایزه اعلام داشتند.

رسول خدا شب دوشنبه چهارم ربیع الاول از غار ثور به سوی مدینه بیرون آمد و روز سه شنبه در (قدیر) بر خیمه (ام معبد خزاعی) که زنی دلیر و بخشنده بود منزل کرد، ولی او بر اثر خشکسالی از پذیرایی میهمانان عذر خواست رسول خدا چشمش بر گوسفندی که در کنار خیمه بود افتاد، به او فرمود: این چه گوسفندی است ؟ گفت : این گوسفند از گرسنگی و ناتوانی از رمه مانده است و شیر نیز ندارد. رسول خدا نام خدا را بر زبان جاری ساخت و با اذن آن زن گوسفند را دوشید و شیر گوسفند فراوان گشت و ریزش گرفت و همه از آن

آشامیدند و بار دیگر ظرف را از شیر پر کرد و نزد وی گذاشت سپس به طرف مدینه رهسپار شدند. (۱۲۶)

(سراقه بن مالک) برای دریافت جایزه از قریش، وی را تعقیب می کرد. (۱۲۷) یعقوبی می نویسد هنگامی که رسول خدا به آبگاه (بنی مدلج) رسید (سراقه بن جعشم مدلجی (۱۲۸)) از پی وی تاخت و چون به او رسید رسول خدا گفت: (الهم اكفنا سراقه (۱۲۹)). (خدایا شر سراقه را از سر ما کوتاه کن)، سپس دست و پای اسب او به زمین فرو رفت و فریاد زد: ای پسر (ابوقحافه) به همسفرت بگو تا از خدا بخواهد که اسبم رها شود، به خدا قسم: اگر از من خیری به او نرسد، بدی به او نخواهد رسید.

سراقه چون به مکه بازگشت، قصه خود را به قریش گفت و بیش از همه ابوجهل را تکذیب کرد. سراقه گفت: ای ابو حکم! به خدا قسم: اگر هنگامی که دست و پای اسب من فرو رفت تو هم تماشا می کردی، دانسته بودی و شک نداشتی که محمد فرستاده خداست و معجزه او را نمی توان پوشیده داشت. (۱۳۰)

بریده بن حصیب اءسلمی (از قبیله بنی اسلم)

چون رسول خدا در طریق هجرت به (غمیم (۱۳۱)) رسید (بریده) با هشتاد خانواده از خویشاوندانش نزد وی رسیدند و همگی به دین اسلام در آمدند آنگاه (بریده) در غزواتی که بعد از احد روی داد، حضور داشت. (۱۳۲)

سال اول هجرت

ورود رسول خدا به مدینه

رسول خدا روز دوشنبه دوازدهم ربیع الاول نزدیک ظهر وارد محله

(قبا)ی مدینه شد و بر (کلثوم بن هدم) یکی از مردان (بنی عمرو بن عوف) وارد گشت و برای ملاقات با مردم در خانه (سعد بن خیشمه) که زن و فرزندى نداشت و مهاجران مجرد در خانه وی منزل کرده بودند و می نشست و نخستین دستوری که داد آن بود که بتها درهم شکسته شوند. علی علیه السلام سه شبانه روز در مکه ماند و امانتهای مردم را که نزد رسول خدا بود به صاحبانش رسانید و سپس به مدینه هجرت کرد و همراه رسول خدا در خانه (کلثوم بن هدم) منزل گزید.

ابن اسحاق می گوید: رسول خدا روزهای دوشنبه و سه شنبه و چهارشنبه و پنج شنبه را در (قبا) در میان قبیله (بنی عمرو بن عوف) اقامت داشت و مسمجد (قبا) را تاسیس کرد، سپس روز جمعه از میانشان بیرون رفت و اولین نماز جمعه را در میان قبیله (بنی سالم بن عوف) در مدینه به جای آورد و صد نفر مسلمان در آن شرکت کردند. (۱۳۳)

رجال قبایل اصرار می ورزیدند که رسول خدا در میانشان فرود آید، رسول خدا به آنان می گفت: (راه شترم را رها کنید که خودش دستور دارد) تا این که سرانجام به محله (بنی مالک بن نجار) در زمینی که متعلق به دو کودک یتیم بود، رسید و شتر زانو به زمین زد و رسول خدا فرود آمد و (ابو ایوب انصاری: خالد بن زید خزرجی) بار سفر رسول خدا را به خانه برد.

بنای مصجد مدینه

رسول خدا آن زمین را به ده دینار خرید، آنگاه فرمد تا در

آن جا مسجدی ساخته شود، خود نیز در ساختن مسجد با مسلمانان همکاری می کرد و مسلمانان هم در موقع ساختن مسجد سرود می خواندند و رسول خدا چنین می گفت :

(لاعیش الا عیش الاخره

اللهم ارحم المهاجرین و الانصار)

(زندگی جز زندگی آخرت نیست ، خدایا مهاجران و انصار را رحمت کن)

رسول خدا مسجد را با خشت بنا نهاد و چند ستون از چوب خرما برافراشت و سقف آن را به چوب خرما پوشانید، پس از ساخته شدن مسجد اذان اسلامی به وسیله وحی مقرر گشت .

بقیه مهاجران

مهاجران از پی رسول خدا می رسیدند و دیگر کسی از مسلمانان بجز آنان که گرفتار و محبوس بودند در مکه باقی نماند، چند خانواده بودند که دسته جمعی مهاجرت کردند و در خانه هایشان بسته شد، ابوسفیان خانه هایشان را تصرف کرد و فروخت .

رسول خدا زید بن حارث و ابورافع را با دو شتر و پانصد درهم پول به مکه فرستاد تا دختران رسول خدا (فاطمه) و (ام کلثوم) و نیز (سوده) همسر رسول خدا را به مدینه آوردند (رقیه) دختر رسول خدا پیش از این با شوهر خود (عثمان) هجرت کرده بود اما (زینب) دختر بزرگ رسول خدا را شوهرش (ابوالعاص) که هنوز کافر بود، نزد خویش نگاه داشت و اجازه هجرت نداد خانواده ابوبکر، از جمله : (عایشه) به مدینه آمدند، همچنین (طلحه بن عبیدالله) با عده ای رهسپار مدینه گشت . (۱۳۴)

شیوع اسلام در مدینه

پس از اقامت رسول خدا در مدینه و ساختن مسجد و خانه هایش ، انصار همگی به دین اسلام

در آمدند بجز طوایف : خطمه ، واقف ، وائل و امیه (طایفه ای از قبیله اوس) که بر شرک خود باقی ماندند، ولی بعد از واقعه بدر و احد و خندق همه به دین اسلام درآمدند.

سوره های مدنی قرآن مجید

چنان که سابقا گفتیم در شماره و نیز در مکی و مدنی بودن بعضی از سوره های قرآن اختلاف است در این جا هم بر حسب روایت یعقوبی شماره هر سوره را در ترتیب فعلی می نگاریم : سی و دو سوره از قرآن در مدینه بر رسول خدا نازل شد: نخست ، (ویل للمطفین) (۸۳)(۱۳۵) و سپس به ترتیب سوره های : (۲)، (۸)، (۳)، (۵۹)، (۳۳)، (۲۴)، (۶۰)، (۴۸)، (۴)، (۲۲)، (۵۷)، (۴۷)، (۷۶)، (۶۵)، (۹۸)، (۶۲)، (۳۲)، (۴۰)(۱۳۶) ، (۶۳)، (۵۸)، (۴۹)، (۶۶)، (۶۴)، (۶۱)، (۵)، (۹)، (۱۱۰)، (۵۶)، (۱۰۰)، (۱۱۳)، (۱۱۴).

ابن عباس گوید: که هرگاه جبرئیل بر رسول خدا وحی فرود می آورد، به او می گفت : این آیه را در فلان جای فلان سوره بگذار و چون : (و اتقوا یوما ترجعون فیه الی الله (۱۳۷)) نازل شد گفت : آن را در سوره بقره بگذار. به قولی این آیه در آخر همه نازل شده است. (۱۳۸)

قرارداد مسالمت آمیز میان یهودیان

رسول خدا عهدنامه ای میان مهاجران و انصار از یک طرف و یهودیان مدینه از طرف دیگر نوشت و یهودیان را در دین و دارایی خویش آزاد گذاشت و شرایط دیگر بر آن افزود، از جمله این که مسلمانان و یهودیان مانند یک ملت در مدینه زندگی کنند و در انجام مراسم دینی خود آزاد

باشند و به هنگام وقوع جنگ علیه دشمن به یکدیگر کمک کنند و شهر مدینه را محترم بدانند و به هنگام بروز اختلاف و رفع آن ، شخص رسول خدا را به داوری بپذیرند.

قرارداد برادری میان مهاجر و انصار

هشت ماه بعد از هجرت بود که رسول خدا میان مهاجر و انصار قرار برادری نهاد که در راه حق یکدیگر را یاری دهند و پس از مرگ از یکدیگر ارث برند. (۱۳۹) رسول خدا به آنان گفت در راه خدا دو نفر به با هم برادری کنید، سپس دست علی علیه السلام را گرفت و گفت : هذا اخی . (این است برادر من).

دشمنی یهود و منافقان با رسول خدا و مسلمانان

دانشمندان یهود از روی حسد و کینه ورزی به دشمنی با رسول خدا برخاستند و منافقان اوس و خزرج که از روی ناچاری مصلحت اظهار اسلام کرده بودند، راه آنان را در پیش گرفتند. اینان به مسجد رسول خدا می آمدند و مسلمانان و دینشان را مسخره می کردند. ابن اسحاق می گوید: همین دانشمندان یهود و منافقان اوس و خزرج بودند که در حدود صد آیه از اول سوره بقره درباره ایشان نزول یافت ، سپس درباره یهود و منافقان و آیاتی که درباره ایشان نازل شده است به تفصیل سخن می گوید. (۱۴۰)

سال دوم هجرت (سنه الامر)

تغییر قبله و وجوب زکات و روزه

هفده ماه پس از ورود رسول خدا به مدینه بود که روز دوشنبه نیمه ماه رجب ، در مسجد (بنی سالم بن عوف) که نخستین نماز جمعه در آن خوانده شد، قبله از (بیت المقدس) به که گشت و رسول خدا دو از نماز ظهر را به سوی بیت

المقدس و دو رکعت را به سوی کعبه گزارد (۱۴۱) چه نمازهای چهار رکعتی که در مکه دو رکعتی بود، یک ماه پس از هجرت چهار رکعت شده بود. وجوب زکات مال و زکات عطره و روزه ماه رمضان و مقرر شده نماز عید فطر عید قربان و دستور قربانی را نیز در سال دوم هجرت نوشته اند.

دستور جهاد و آغاز غزوه ها و سریه ها (۱۴۲)

ابن اسحاق می گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله در سال ۵۳ سالگی ، سیزده سال بعد از بعثت ، روز دوشنبه دوازدهم ربیع الاول نزدیک ظهر وارد مدینه شد و بقیه ماه ربیع الاول ، ربیع الاخر، دو جمادی ، رجب ، شعبان ، رمضان ، شوال ، ذی القعدة ، ذی الحجه و محرم را همچنان بدون پیشامد جنگی در مدینه گذراند و در ماه صفر سال دوم ، دوازده ماه پس از ورود به مدینه برای جنگ بیرون رفت . (۱۴۳)

شماره غزوه های رسول خدا صلی الله علیه و آله

مسعودی می نویسد: غزوه هایی که رسول خدا صلی الله علیه و آله خود همراه سپاه اسلام بود غزوه است و برخی آن را ۲۷ غزوه نوشته اند، جهت اختلاف آن است که دسته اول بازگشت رسول خدا را از (خیبر) به (وادی القری) با غزوه خیبر یکی دانسته اند.

شماره سریه های رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابن اسحاق می گوید: سریه های رسول خدا ۳۸ سریه بود. مسعودی از (جمعی) ۳۵ سریه و از (طبری) ۴۸ و از بعضی دیگر ۶۶ سریه نقل می کند. طبرسی در اعلام الوری ۳۶ سریه می نویسد. (۱۴۴)

مسعودی می نویسد: سرایه های رسول خدا از ۳ تا ۵۰۰ نفر است که در شب بیرون روند. سوارب: دسته هایی است که روز بیرون روند و مناسر: بیش از ۵۰۰ نفر و کمتر از ۸۰۰ نفر. جیش: سپاهی است که شماره اش به ۸۰۰ نفر برسد. خشخاش: بیش از ۸۰۰ و کمتر از ۱۰۰۰ نفر. جیش ازم: سپاهی است که به ۱۰۰۰ نفر برسد. جیش جحفل

: سپاهی است که به ۴۰۰۰ نفر برسد. جیش جرار: سپاهی است که به ۱۲۰۰۰ نفر برسد. کتیبه: سپاهی است که فراهم گشته و پراکنده نشود و، حضیره: از ۱۰ نفر به پایین را گویند که به جنگ فرستاده شوند و، نفیضه: آنان را که سپاهی بسیار نیستند و، اعرن: سپاه بزرگ بی مانند را، و خمیس: سپاه عظیم را گویند.

غزوه ودان یا غزوه ابواء

تاریخ غزوه: صفر سال دوم هجرت

جانشین رسول خدا: سعد بن عباد

مقصد: قریش و بنی ضمیره بن بکر

نتیجه: فرار صلحی با (بنی ضمیره) به امضای (مخشی بن عمرو ضمیری): سرور (بنی ضمیره) در آن تاریخ.

سریه (عبیده بن حارث بن مطلب)

تاریخ سریه: شوال سال اول.

عده سپاهیان: ۶۰ یا ۸۰ نفر فقط از مهاجران.

مقصد: دسته ای از قریش که ممکن بود به اطراف مدینه تجاوز کنند.

نتیجه: (عبیده) در محل آبگاهی با گروه انبوهی از قریش که (عکرمه بن ابی جهل) فرماندهشان بود، روبرو شد، اما جنگی پیش نیامد، فقط (سعد بن ابی وقاص) تیری انداخت و نخستین تیری بود که در تاریخ اسلام از کمان رها شد.

سریه (حمزه بن عبدالمطلب)

تاریخ سریه: رمضان سال اول.

عده سپاهیان: ۳۰ نفر از مهاجران.

نتیجه: (حمزه) تا ساحل دریا در ناحیه (عیص) پیش رفت و آن جا با ۳۰۰ سوار از مشرکان مکه که (ابوجهل بن هشام) فرماندهشان بود، روبرو شد، اما (مجدی بن عمرو جهنی) که با هر دو دسته قرار صلح و متارکه داشت، در میان افتاد و بی آن

که جنگی روی دهد، هر دو سپاه باز گشتند.

غزوه (بواط)

تاریخ غزوه: ربیع الاول سال دوم هجرت . جانشین رسول خدا در مدینه (سائب بن عثمان بن مظعون) یا (سعد بن معاذ) بود.

عده سپاهیان: ۲۰۰ نفر.

مقصد: کاروانی از قریش (شامل ۱۰۰ مرد) بودند که مدینه در خطر تجاوز ایشان قرار داشت و ۲۵۰۰ شتر داشتند.

نتیجه: رسول خدا تا (بواط) پیش رفت و چون با دشمنی برخورد نکرد به مدینه باز گشت .

غزوه (عشیره)

تاریخ غزوه: جمادی الاولی، سال دوم هجرت . جانشین رسول خدا در مدینه (ابوسلامه بن عبدالاسد) بود.

عده سپاهیان اسلام: ۱۵۰ یا ۲۰۰ نفر.

مقصد: کاروان قریش که رهسپار شام بود.

نتیجه: رسول خدا با سپاهیان اسلامی تا (عشیره) پیش رفت، ماه جمادی الاولی و چند روزی از جمادی الاخره آن جا ماند و با قبیله (بنی مدجل) و هم پیمانانشان از (بنی ضمیره) قرار صلحی منعقد ساخت و سپس بی آن که جنگی روی دهد به مدینه باز گشت .

سریه (سعد بن ابی وقاص)

تاریخ سریه: ذوالقعدة سال اول .

عده سپاهیان: ۸ نفر فقط از مهاجران .

مقصد: احتیاط و جلوگیری از حمله دشمن .

نتیجه: (سعد بن ابی وقاص) تا سرزمین (خرار) پیش تاخت و بی آن که به دشمنی برخورد کند، باز گشت .

غزوه (سفوان)، غزوه (بدر اولی)

تاریخ غزوه جمادی الاخره (۱۴۵) یا ربیع الاول سال دوم (۱۴۶). جانشین رسول خدا در مدینه (زید بن حارثه) بود

مقصد: از بازگشت رسول خدا صلی الله علیه و آله از غزوه (عشیره) ده روز نمی گذشت که (کرز بن جابر فهری) ربه مدینه

را غارت کرد. رسول خدا در تعقیب وی تا وادی

(سفوان) از ناحیه بدر شتافت و بر وی دست نیافت و به مدینه بازگشت .

سریه (عبدالله بن جحش)

تاریخ سریه : رجب سال دوم هجرت .

عده سپاهیان : ۸ نفر (یا ۱۱ نفر) از مهاجران .

مقصد: رسول خدا صلی الله علیه و آله عمه زاده خود (عبدالله بن جحش) را با ۸ نفر از مهاجران مأمور کرد تا در (نخله) میان مکه و طائف فرود آید و در کمین قریش باشد و اخبارشان را جستجو کند. عبدالله به همراهان خود گفت: هر کدام از شما که با میل و رغبت در آرزوی شهادت است با من رهسپار شود و هر کس که نمی خواهد بازگردد. از همراهان هیچ یک بجز (سعد بن ابی وقاص) و (عتبه بن غزوان) تخلف نوزید. عبدالله با همراهان در نخله فرود آمد و همان جا ماند تا کاروانی از قریش که کالای تجارت داشت در رسید. آن روز آخر رجب بود (واقف بن عبدالله تمیمی) به طرف (عمرو بن حضرمی) تیراندازی کرد و او را کشت و در نفر اسیر نیز از ایشان گرفتند. (عبدالله بن جحش) کالای تجارتی را با دو اسیر به مدینه آورد و خمس آن را به رسول خدا داد و بقیه را بر اصحاب خود تقسیم کرد. رسول خدا گفت: (من شما را به جنگ کردن در ماه حرام فرمان نداده بودم) و به همین جهت از مال غنیمت و اسیران چیزی تصرف نکرد و اسیران را آزاد فرمود. یکی از آنان (حکم بن کیسان) بود که اسلام آورد و در سریه (بثرمعونه) به شهادت

رسید و دیگری (عثمان بن عبدالله بن مغیره) بود که به مکه بازگشت و کافر از دنیا رفت

غنیمت این سریه نخستین غنیمتی بود که به دست مسلمانان رسید و (عمرو بن حزمی) نخستین کافری بود که به دست مسلمانان کشته شد و (عثمان) و (حکم) نخستین اسیرانی بودند که به دست مسلمانان اسیر شدند.

غزوه بدر کبرا

تاریخ غزوه: رمضان سال دوم هجرت. جانشین رسول خدا در نماز (عبدالله بن ام مکتوم) و جانشین آن حضرت در مدینه (ابولبابه) بودند.

عده سپاهیان: ۳۱۳ نفر (مهاجری اءوسی و خزرجی).

سپاه دشمن: ۹۵۰ مرد جنگی که ۶۰۰ نفر زره پوش و ۱۰۰ اسب داشتند.

مقصد: رسول خدا خیر یافت که (ابوسفیان) همراه ۳۰ یا ۴۰ نفر از قریش با کاوان تجارت، از شام به مکه برمی گردند به اصحاب خویش چنین فرمود: (این کاروان قریش و حامل اموال ایشان است، به سوی آن رهسپار شوید، باشد که خدا آن را نصیب شما گرداند).

ابو سفیان چون از چنین تصمیمی آگاه شد، (ضمضم بن عمرو غفاری) را برای دادرسی به مکه فرستاد، قریش همداستان آماده دفاع از مال خویش شدند و از اشراف قریش کسی جز (ابولهب) باقی نماند که برای جنگ بیرون نرود.

رسول خدا چون از حرکت قریش اطلاع یافت با اصحاب خود مشورت کرد تا این که (مقداد بن عمرو) به پا خاست و گفت: به خدا قسم اگر ما را تا نواحی یمن ببری تا آن جا راه تو را از دشمن هموار خواهیم ساخت و رسول خدا درباره وی دعای خیر کرد روز دوشنبه

هشتم ماه رمضان بود که رسول خدا از مدینه بیرون رفت و علی بن ابی طالب پرچمدار سپاه بود. (سعد بن معاذ) در حالی که رسول خدا را از صمیم قلب همراهی می کرد، گفت: اکنون به نام خدا ما را رهسپار ساز، اگر ما را امر کنی که به این دریا بریزیم به دریا خواهیم ریخت. رسول خدا شادمان شد و فرمود (هم اکنون گویی به کشتارگاه مردان قریش می نگرم).

رسول خدا ابتدا در محل (ذفران) و بعد از چند منزل دیگر نزدیک بدر فرود آمد و در همان شب اول، دو غلام از قریش به دست مسلمانان افتاد و آنها اطلاعاتی از دشمن در اختیار گذاردند.

ابوسفیان با بیم و هراس در آبگاهی نزدیک بدر فرود آمد و چون از آثار دو سوار اطلاع یافت راه کاروان تجارت را تغییر داد و هنگامی که کاروان تجارت را از خطر گذراند، به قریش پیام داد که: منظور شما از این حرکت، حمایت از کاروان و حفظ اموالتان بود، اکنون که کاروان از خطر گذشته، بهتر همان که به مکه بازگردید.

(بنی زهره) که در (جحفه) بودند همگی از (جحفه) بازگشتند و حتی یک نفر از ایشان در بدر شرکت نداشت، از (بنی عدی) هم کسی همراه قریش بیرون نیامده بود، (طالب بن ابی طالب) هم که همراه قریش بیرون آمده بود با گفتگویی که میان او و قریش در گرفت، به او گفتند: به خدا قسم، ما می دانیم که شما بنی هاشم، هر چند که با ما همراه باشید،

هواخواه (محمد) هستید پس (طالب) با کسانی که بر می گشتند به مکه باز گشت .

فرود آمدن قریش در مقابل مسلمین

قریش با تجهیزات کامل همچنان به طرف بدر پیش می رفتند تا در (عدوه قصوا) که دورتر از مدینه بود در پشت تپه ای به نام (عقنقل) فرود آمدند و چاههای بدر در (عدوه دنیا) که نزدیکتر به مدینه بود، قرار داشت . در همان شب بارانی رسید که زمین شتزار را زیر پای قریش غیر قابل عبور ساخت ، رسول خدا پیشدستی کرد و در کنار نزدیکترین چاه بدر فرود آمد، (حباب بن منذر) گفت : ای رسول خدا! آیا خدا فرموده است که این جا منزل کنیم ؟ رسول خدا گفت : نه امری در کار نیست ، باید طبق تدبیر و سیاست جنگ رفتار کند، سپس بنا به پیشنهاد (حباب) سپاه اسلام در کنار نزدیکترین چاه به دشمن فرود آمد. (سعد بن معاذ) نیز با اجازه رسول خدا سایبانی برای آن حضرت بساخت .

روز جنگ و آمادگی قریش

بامداد روز جنگ ، مردان قریش از پشت تپه (عقنقل) برآمدند و در مقابل مسلمین آماده جنگ شدند که رسول خدا گفت : (خدایا! این قبیله قریش است که با ناز و تبختر خویش روی آورده است و با تو دشمنی می کند و پیغمبرت را دروغگو می شمارد. خدایا! خواستار نصرتی هستم که خود وعده کرده ای ، خدایا! در همین صبح امروز نابودشان ساز).

صف آرای رسول خدا صلی الله علیه و آله

رسول خدا خود چوبی به دست داشت و صفهای سپاهیان اسلام را منظم می ساخت در این هنگام (سواد بن غزیه) را از صف جلوتر دید و چوب را به شکم وی زد که در جای خود راست بایستد. (سواد) گفت

: ای رسول خدا! مرا به درد آوردی با آن که خدا تو را به حق و عدالت فرستاده است ، پس مرا اذن قصاص ده . رسول خدا شکم خود را برهنه ساخت و گفت : بیا قصاص کن . (سواد) شکم رسول خدا را بوسید و رسول خدا درباره وی دعای خیر کرد.

رسول خدا پس از منظم ساختن صفوف خطبه ای ایراد کرد که متن آن را مورخان نقل کرده اند (۱۴۷) سپس به سوی سایبان خود رفت و به دعا و انابه پرداخت .

صلح جویان قریش و آتش افروزان جنگ

قریش ، (عمیر بن وهب) را برای بازدید لشکر اسلام فرستاد خبر آورد که ۳۰۰ مرد، اندکی بیش یا کم اند و خطاب به قریش ، گفت : ای گروه قریش ! شترانی دیدم که بارشان مرگ است سپاهی دیدم که جز شمشیرهای خود وسیله دفاعی و پناهی ندارند به خدا قسم تصور نمی کنم مردی از ایشان بی آن که مردی از شما را بکشد کشته شود اکنون ببینید نظر شما چیست ؟

(حکیم بن حزام) نیز نزد (عتبه) آمد و گفت تو سرور و بزرگ قریشی ، حرف تو را می شنوند، اگر می خواهی نام نیکت تا آخر روزگار در میان قریش بماند، امر دیه (عمرو بن حضرمی) را بر عهده بگیر، تا آتش جنگ خاموش شود. (عتبه) گفت : پذیرفتم .

(عتبه بن ربیعہ) پس از پیشنهاد (حکیم بن حزام) برخاست و سخنرانی کرد و گفت : ای گروه قریش ! شما از جنگ با (محمد) و یارانش طرفی نمی بندید، پس بیاید و باز گردید و (محمد) را

با سایر عرب واگذارید.

(ابوجهل) پس از شنیدن پیام (عتبه) گفت: به خدا قسم باز نمی گردیم تا خدا میان ما و محمد حکم کند، (عتبه) هم نظرش غیر از آن است که اظهار می دارد، او دیده است که پسرش با محمد و یارانش همراه است، از کشته شدن وی بیم دارد. در این هنگام (عامر بن حصرمی) به اغوای ابوجهل در میان سپاه قریش برخاست و داد زد و آنان را جنگ برانگیخت.

آغاز خونریزی و جنگ تن به تن

(اوسود بن عبدالاسد مخزومی) نخستین مردی بدخو و گستاخ بود که پیش تاخت و (حمزه بن عبدالمطلب) در مقابل وی بیرون شد و با شمشیر خود پای او را از نصف ساق بینداخت و او همچنان می خزید تا به درون حوض بیافتاد و حمزه در همان حوض او را کشت.

(عتبه بن ربیع) و برادرش (شیبه) و پسرش (ولید) از لشکر قریش پیش تاختند، سه تن از جوانان انصار: (عوف) و (معوذ) (پسران حارث) و نیز (عبدالله بن رواحه) در برابرشان به نبرد بیرون شدند، اما همین که خود را معرفی کردند، جنگجویان قریش گفتند: ما با شما نمی جنگیم، رسول خدا (عبیده بن حارث) و (حمزه) و (علی) علیه السلام را در مقابل آن سه نفر فرستاد و ایشان آنان را از پای در آوردند.

جنگ مغلوبه

پس از نبردی تن به تن، دو سپاه به جان هم افتادند، در این گیرودار (مهجع) نخستین شهید بدر و سپس (حارث بن سراقه) با تیر دشمن به

شهادت رسیدند. رسول خدا از زیر سایبان بیرون آمد و مسلمین را به جهاد تشویق کرد، آنگاه (عمیر بن حمام) و (عوف بن حارث) شمشیرهای خود را گرفتند و جنگیدند تا به شهادت رسیدند. رسول خدا مشتی ریگ برداشت و گفت: خدایا! دلهاشان را بترسان و پاهایشان را بلرزان و آنگاه ریگها را به سوی قریش پاشاند و یاران خود را فرمود تا سخت حمله کنند، در این موقع شکست دشمن آشکار گشت و گردنگشان قریش کشته و یا اسیر شدند.

وضع رسول خدا در جنگ بدر

ابن اسحاق و واقدی می نویسند: رسول خدا در زیر سایبان به سر می برد و (سعد بن معاذ) با چند نفر از انصار، بر در سایبان نگهبانی می دادند، اما روایتی که مسند احمد (۱۴۸) و طبقات (۱۴۹) از علی علیه السلام نقل شده بر خلاف این است.

علی علیه السلام می گوید: چون روز بدر فرارسید، رسول خدا پیشاپیش ما قرار داشت و او از ما به دشمن نزدیکتر بود و از همه بیشتر تلاش می کرد. (۱۵۰) در نهج البلاغه آمده است: (هرگاه کار جنگ به سختی می کشید، ما به رسول خدا پناه می بردیم و هیچ کس از ما به دشمن نزدیکتر از او نبود. (۱۵۱))

آیات مربوط به غزوه (بدر کبرا)

۱ - سوره آل عمران / ۱۲ - ۱۳ و ۱۲۳.

۲ - سوره نساء / ۷۷ - ۷۸.

۳ - اءنفال / ۱ - ۱۹، ۳۶ - ۵۱، ۶۷ - ۷۱.

۴ - حج / ۱۹. آیات ۱۲۴ - ۱۲۷ سوره آل عمران و در نزول فرشتگان برای نصرت مؤمنان و آیات ۹ - ۱۲ سوره اءنفال نیز در نزول فرشتگان و کشته شدن کافران به دست ایشان است. (۱۵۲)

دستور خاص

روز بدر رسول خدا صلی الله علیه و آله به اصحاب خود فرمود: می دانم که مردانی از (بنی هاشم) و دیگران را بدون آن که به جنگ با ما علاقه مند باشند به اکراه بیرون آورده اند، بنابراین هر کسی از شما با یکی از (بنی هاشم) برخورد کند او را نکشد و هر کس (ابوالبختری بن هشام) را ببیند او را نکشد و هر کس (عباس) (عموی رسول خدا) را ببیند او را نکشد، اما به تفصیلی که در کتب تاریخ نوشته اند، ابوالبختری بر اثر طرفداری از همسفر خود (جناده) به دست (مجدر) کشته شد.

معاذ بن عمرو و ابوجهل

(معاذ بن عمرو) می گوید: در حالی که پیرامون (ابوجهل) را سخت گرفته بودند، شنیدم که می گفتند: کسی نمی تواند امروز بر (ابوالحکم) دست یابد، پس همت خود را بر آن داشتم که بر وی حمله کنم، بر او تاختم و ضربتی بر وی نواختم که پایش از نصف ساق از زیر شمشیر من پرید، در همین حال پسرش (عکرمه) شمشیری بر بازوی من نواخت و دست مرا پراند،

چنان که با پوستی به پهلوی من آویخته شد، اما همچنان تا آخر روز جنگ می کردم و آن را پشت سر خود می کشیدم و آخر کار که مرا آزار می داد پای روی آن نهاده و خود را کشیدم تا پاره شد و افتاد.

(ابوجهل) همچنان افتاده بود که (معوذ بن عفراء) رسید و با ضربتی کار او را ساخت و سپس خود جنگید تا به شهادت رسید، آنگاه که کار جنگ پایان گرفت رسول خدا

فرمود تا (ابوجهل) رادر میان کشته ها جستجو کنند.

(عبدالله بن مسعود) می گوید: من در جستجوی ابوجهل بر آمدم ، او را یافتم و شناختم و پا روی گردن وی نهادم و به او گفتم : ای دشمن خدا! آیا خدا تو را خوار ساخت ؟ گفت چه شده است که خوار باشم ؟ از این مردی که می کشید بزرگتر کیست ؟ و به روایتی (ابوجهل) گفت : ای مردک گوسفندچران ! مقامی بس بلند و ارجمند را اشغال کردی .

(عبدالله) می گوید: سر او را بریدم و نزد رسول خدا آوردم و آن حضرت خدا را ستایش کرد.

ابن اسحاق می نویسد: (عکاشه) که شمشیرش در روز بدر در هم شکست نزد رسول خدا آمد و رسول خدا چوب خشکی به او داد و گفت : با همین جنگ کن ، پس آن را گرفت و تکانی داد و به صورت شمشیری بلند و محکم درآمد و تا پایان جنگ که مسلمانان فاتح گشتند با همان شمشیر می جنگید و آن را (عون) می گفتند. وی در جنگی با مرتدان به دست (طلحه بن خویلد اءسدی) به شهادت رسید. (۱۵۳)

کشتگان قریش در چاه بدر

به دستور خدا کشته های دشمن را در چاه بدر افکندند مگر (امیه بن خلف) که او را زیر خاک و سنگ کردند.

رسول خدا بر سر چاه بدر ایستاد و گفت : ای به چاه افتادگان (یک یک را نام برد) بد خویشانی برای پیامبر خود بودید مردم مرا راستگو دانستند و شما دروغگو مردم مرا پناه دادند و شما مرا بیرون کردید، مردم مرا یاری کردند و

شما به جنگ من برخاستید، سپس گفت: آیا آنچه پروردگار به شما وعده داده بود، حق یافتید؟ من آنچه پروردگارم به من وعده داده بود، حق یافتم. کسانی از صحابه گفتند: ای رسول خدا! آیا با لاشه های مردگان سخن می گویی؟ فرمود: شما گفتار مرا از ایشان شنوایتر نیستید، لیکن ایشان نمی توانند پاسخ دهند.

مسلمانان دوزخی

جوانانی از قریش هنگامی که رسول خدا در مکه بود به دین اسلام در آمدند، اما بر اثر حبس و شکنجه پدران و خویشان خود توفیق هجرت نیافتند و از دین اسلام بازگشتند و همراه قریش به جنگ بدر آمدند و روز بدر کشته شدند و درباره ایشان آیه ای نازل کشد که مضمون آن این است: (کسانی که در حال ستمکاری بر خویش، فرشتگان جانشان را گرفتند، بدانها گفتند: شما را چه می شود؟ گفتند: ما در سرزمین (مکه) زبون و بیچاره بودیم. فرشتگان گفتند: مگر زمین خدا وسعت نداشت تا در آن هجرت کنید؟ اینان جایشان دوزخ است و چه بد سرانجامی است.) (۱۵۴)

غنیمتهای بدر

پس از آن که غنیمتهای جنگ بدر به دستور رسول خدا جمع آوری شد در کیفیت تقسیم آن اختلاف پیش آمد و هر کس مدعی خدمتی بود و حق تقدم را با خود می پنداشت. رسول خدا (عبدالله بن کعب مازنی) را بر غنیمتها گماشت تا آنها را طبق دستور میان همه سپاهیان تقسیم کند. برای هر مرد یک سهم و برای هر اسب از دو اسبی که داشتند دو سهم و برای هر یک از هشت نفری که به عذر موجه در جنگ حاضر نبودند سهمی از غنیمت قرار داد. اسامی آن هشت نفر از این قرار است:

- ۱ - عثمان بن عفان، ۲ - طلحه بن عبیدالله، ۳ - سعید بن زید، ۴ - حارث بن صمه، ۵ - خوات بن جبیر، ۶ - حارث بن حاطب انصاری، ۷ - عاصم بن عدی انصاری،

مژده فتح در مدینه

رسول خدا صلی الله علیه و آله (عبدالله بن رواحه) و (زید بن حارثه) را با مژده فتح نزد مردم مدینه فرستاد. (اسامه) فرزند زید می گوید: خبر رسیدن پدرم (زید) هنگامی به ما رسید که از دفن (رقیه) دختر رسول خدا فارغ شده بودیم. نزد وی آمدم، دیدم که مردم پیرامون او را گرفته اند و او کشتگان قریش را یکایک نام می برد.

اسیران قریش در مدینه

رسول خدا صلی الله علیه و آله اسیران قریش را در میان اصحاب خود پراکنده ساخت فرمود: با اسیران به نیکی رفتار کنید.

مکه در عزای جگرگوشه های خود

نخستین کسی که خبر شکست قریش را به مکه آورد، (حیسمان بن عبدالله خزاعی) بود و چون اشراف کشته شده قریش را یکایک نام می برد (صفوان بن امیه) گفت: شما را به خدا قسم، اگر عقل دارد از او درباره من سؤال کنید. از او پرسیدند: صفوان بن امیه چطور شد؟ گفت خودش همین است که در حجر نشسته، اما - به خدا قسم - پدر و برادرش را دیدم که کشته شدند.

اندوه ابولهب و هلاکت او

ابورافع آزاد شده رسول خدا می گوید چون مژده فتح بدر به ما رسید، شادمان گشتیم و در خود نیرو یافتیم و ابولهب، دشمن خدا رسوا گشت. من در حجره زمزم با ام الفضل نشسته بودم ناگاه ابولهب با تکبر رسید و پشت به پشت من نشست در هنگام (ابوسفیان بن حارث) وارد شد و ابولهب که خود در جنگ بدر حضور نداشت. اخبار صحیح را از ابوسفیان خواست و به او گفت کار مردم به کجا کشید؟ پاسخ داد آنها هر کس را از ما خواستند کشتند و هر کس را خواستند اسیر گرفتند، مردانی سفید بر اسبان سیاه و سفید دیدم که در میان زمین و آسمانند، چیزی را باقی نمی گذاشتند و کسی نمی توانست در مقابلشان ایستادگی کند. ابورافع می گوید: من به آنها گفتم: به خدا قسم آنها فرشتگان خدا بوده اند، پس ابولهب دست خویش را بلند کرد و سخت به روی من نواخت و مرا بر زمین کوبید، در این میان (ام الفضل) ستونی از ستونهای خیمه را برگرفت و چنان

بر سر ابولهب نواخت که شکافی بزرگ در سر وی پدید آمد، او جز هفت شب دیگر زنده نبود و خدا او را به آبله ای طاعون مانند به هلاکت رساند.

دو دستور سیاسی

بزرگان قریش دستور دادند تا، اولاً اهل مکه بر کشته های خویش اشک نریزند و سوگواری نکنند او از این راه خود را به شماتت مسلمین گرفتار نسازند و ثانياً در بازخرید اسیران خود شتاب نورزند تا مبادا مسلمانان در بهای آنان سختگیری کنند. (اسود بن مطلب) که سه فرزند خود را از دست داده بود، وقتی که شنید، زنی به خاطر گم شدن شترش شیون می کند، اشعاری بدین مضمون گفت: (شگفتا که زنی حق دارد بر شتر گمشده خویش گریه کند اما من حق ندارم بر پسران دلیر خود اشک بریزم.)

اقدام قریش در خرید اسیران

نخستین کسی که در خرید وی اقدام شد (ابوداعه) بود که پسرش (مطلب) شبانه از مکه بیرون آمد و به مدینه رفت و پدرش را به چهار هزار درهم بازخرید و با خود به مکه برد.

(سهیل بن عمرو) از اسیرانی بود که (مکرز بن حفص) مقدار فدیة او را با مسلمانان قرار گذاشت و سپس خود به جای وی تن به اسیری داد تا (سهیل بن عمرو) برود و بهای خود را بفرستد.

(عمرو بن ابی سفیان) از اسیرانی بود که پدرش ابوسفیان حاضر نشد برای آزادی او فدیة دهد. در این میان (سعد بن نعمان) برای عمره رهسپار مکه شد، ابوسفیان وی را گرفت و به جای پسر خود (عمرو) زندانی کرد. رسول خدا به تقاضای اصحاب (عمرو بن ابی سفیان) را آزاد فرمود و (ابوسفیان) هم (سعد) را رها کرد.

به همین ترتیب، بیشتر اسیران بدر و به گفته یعقوبی ۶۸ نفرشان سربها دادند و آزاد

شدند سربهای اسیران بدر به تناسب وضع مالی آنها از هزار درهم تا چهار هزار درهم بود اما کسانی بودند که نمی توانستند حتی حداقل سربها را که هزار درهم بود بپردازند و در عین حال چون با سواد بودند رسول خدا فرمود تا هر کدام از ایشان ده پسر از پسران انصار را از خواندان و نوشتن نیک بیاموزد و سپس آزاد گردد. (زید بن ثابت) از همین راه باسواد شده بود. (۱۵۵)

داستان عمیر بن وهب

(عمیر بن وهب جمحی) که از شیاطین قریش بود، روزی پس از واقعه بدر با (صفوان بن امیه) در حجر نشسته بود و از مصیبت (اصحاب قلیب) (۱۵۶). سخن می گفت. (صفوان) گفت: راستی که پس از ایشان در زندگی خیری ندیدیم، (عمیر) گفت: به خدا قسم: اگر قرض های بی محل و بیچاره شدن خانواده ام نبود بر سر محمد می رفتم و او را می کشتم. (صفوان) گفتار او را غنیمت شمرد و گفت: تمام اینها را بر عهده می گیرم و خانواده ات را تا زنده باشند همراهی می کنم. (عمیر) پذیرفت و گفت پس این مطلب را پوشیده دار سپس دستور داد شمشیرش را تیز و زهر آگین کردند و آنگاه رهسپار مدینه شد و به حضور رسول خدا رسید. رسول خدا پرسید: به چه کار آمده ای؟ گفت: تا درباره این اسیر که گرفتار شماست، محبت کنید. رسول خدا فرمود: چرا شمشیر به گردن آویخته ای؟ گفت: خدا این شمشیر را لعنت کند که هیچ به درد ما

نمی خورد. رسول خدا دوباره سبب آمدن او را سؤال کرد، او گفت جز این منظوری ندارم. فرمود: این طور نیست تو و (صفوان) در حجر نشسته و بر اصحاب قلب تأسف خوردید و چنین و چنان گفتگو کردید و اکنون برای کشتن من آمدی اما خدا تو را مجال نمی دهد. عمیر گفت: گواهی می دهم که تو پیامبر خدایی زیرا جز من و صفوان کسی از این راز اطلاع نداشت اکنون یقین کردم که این خبر را جز از طرف خدا به دست نیاورده ای آنگاه شهادتین بر زبان راند.

نزول سوره انفال

ابن هشام از ابن اسحاق روایت می کند که تمام سوره انفال یکجا پس از واقعه بدر کبرا نزول یافت.

فهرست سپاهیان اسلامی و شهدای بدر

طبق فهرست جامعی که در کتاب (تاریخ پیامبر اسلام) آمده است، عده سپاهیان اسلامی در بدر، جمعا از تمام قبایل ۳۱۴ نفر و عده شهدای مسلمانان نیز ۱۴ نفر بوده است. (۱۵۷)

کشته های قریش در بدر

روز بدر ۷۰ نفر از مردان قریش به دست مسلمانان و فرشتگان کشته شدند که ابن اسحاق فقط ۵۰ نفر آنها را نام برده و ابن هشام ۲۰ نفر دیگر را هم ذکر کرده است. (۱۵۸)

شیخ مفید در ارشاد ۳۶ نفر از کشته های بدر را نام می برد و می گوید: راویان عمامه و خاصه به اتفاق نوشته اند که: این ۳۶ نفر را علی بن ابی طالب علیه السلام کشته است.

اسیران قریش در بدر

روز بدر ۷۰ نفر از مردان قریش به دست مسلمانان اسیر شدند که ابن اسحاق فقط ۴۳ نفر ایشان را نام برده و ابن هشام ۱۷ نفر دیگر بر وی استدراک کرده است و (عباس بن عبدالمطلب هاشمی) را جزء اسیران مشرک بدر نشمرده اند.

شعراى مسلمین و قریش درباره بدر اشعاری گفته اند که در تاریخ ثبت شده است.

غزوه بنی سلیم در (کدر)

ابن اسحاق می گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله در بازگشت از بدر، پس از هفت شب اقامت در مدینه برای (غزوه بنی سلیم) از مدینه بیرون رفت تا به آبگاهی از بنی سلیم که به آن (کدر) می گفتند، رسید در آن جا سه شب اقامت گزید و سپس بی آن که جنگی روی دهد به مدینه بازگشت.

ابن سعد می نویسد: این غزوه بدان جهت روی داد که رسول خدا صلی الله علیه و آله شنید که جمعی از بنی سلیم و غطفان بر ضد مسلمانان فراهم آمده اند، اما با کسی برخورد نکرد، ولی ۵۰۰ شتر در این غزوه به دست مسلمانان افتاد که پس از اخراج

خمس به هر مردی از اصحاب که جمعا ۲۰۰ نفر بودند دو شتر سهم رسید، مدت این غزوه پانزده روز بود. (۱۵۹)

سریه (عمیر بن عدی)

(عصماء) دختر (مروان) زنی بود شاعر و زبان آور که در هجو اسلام و مسلمانان شعر می گفت و دشمنان اسلام را تحریک می کرد. رسول خدا روزی گفت: کسی نیست داد مرا از دختر مروان بگیر؟ (عمیر) که مردی نابینا بود شبانه بر آن زن تاخت و او را کشت و بامداد نزد رسول خدا آمد و گفت: من (عصماء) را کشتم. رسول خدا گفت: خدا و رسولش را یاری کردی. رسول خدا (عمیر) را پس از این واقعه (عمیر بصیر) نامید (۱۶۰).

سریه (سالم بن عمیر)

(ابوعفک) که مردی یهودی و ۱۲۰ ساله بود، پس از آن که رسول خدا (حارث بن سوید) را کشت، نفاقش آشکار شد و در اشعار خود شیوه ناسزاگویی به مسلمانان و تحریک دشمنان اسلام را در پیش گرفت. رسول خدا روزی گفت: کیست کار این پلید را بسازد؟ (سالم بن عمیر) نذر کرد یا ابوعفک را بکشد و یا خود نیز در این راه کشته شود، در یک شب تابستانی که ابوعفک بیرون خوابیده بود، سالم بر وی درآمد و او را کشت. این سریه در ماه شوال سال دوم (بیست ماه پس از هجرت) واقع شد. (۱۶۱)

غزوه (بنی قینقاع)

یهود (بنی قینقاع) از همه یهودیان شجاعت‌تر بودند، شغلشان زرگری بود و با رسول خدا پیمان سازش و عدم تعرض داشتند، اما پس از واقعه بدر، از راه نافرمانی و حسد درآمدند و پیمان خود را نقض کردند. رسول خدا آنها را فراهم ساخت و به آنان گفت: ای گروه یهود! از آنچه بر سر قریش آمد بترسید و اسلام آورید...

بزرگان طایفه در جواب رسول خدا گفتند: ای محمّد! چنان گمان می بری که ما همچون قریش خواهیم بود، به خدا قسم: اگر ما با تو جنگ کردیم، خواهی فهمید که مرد میدان ماییم نه دیگران. (۱۶۲)

رسول خدا بعد از پاسخ درشتی که از سران این طایفه شنید، (ابولبابه) را در مدینه به جانشینی خود گماشت و با سپاه اسلام، آنان را محاصره کرد تا به تنگ آمدند و تسلیم شدند، ولی از کشتن آنان در گذشت، فرمود تا از مدینه بیرونشان کنند و

اموالشان پس از اخراج خمس بر مسلمانان قسمت شد.

غزوه سویق

ذی حجه سال دوم: (ابوسفیان) در بازگشت از بدر به مکه، نذر کرد که تا با محمد جنگ نکند و انتقام بدر را نگیرد، با زنان آمیزش نکند، پس با ۲۰۰ سوار از قریش بیرون آمد و راه (نجدیه) را در پیش گرفت تا در یک منزلی مدینه فرود آمد، آنگاه به سوی مدینه تاختند و در ناحیه ای به نام (عریض) چند خانه را آتش زدند و مردی از انصار را با هم پیمانش در کشتزار کشتند و سپس به مکه بازگشتند.

رسول خدا با ۲۰۰ نفر از مهاجر و انصار، ابوسفیان و همراهانش را تا (قرقره الکدر) تعقیب کرد، اما بر دشمن دست نیافت و پس از پنج روز به مدینه بازگشت و چون ابوسفیان و همراهان در حال گریختن، به منظور سبکباری قسمتی از بار و بنه خود را ریخته بودند و از جمله مقدار زیادی (سویق) (آرد جو یا گندم) به دست مسلمانان افتاد، این غزوه را (غزوه سویق) گفتند. (۱۶۳) (ذی حجه سال دوم، ۲۲ ماه بعد از هجرت).

دیگر حوادث سال دوم هجرت

۱ - وجوب روزه ماه رمضان در شعبان این سال، ۲ - برگشتن قبله از بیت المقدس به کعبه در رکوع رکعت دوم نماز ظهر روز سه شنبه نیمه شعبان، ۳ - مقرر شدن اذان اسلامی، ۴ - مرگ ابولهب در روز خبر فتح بدر به مکه، ۵ - دستور پرداختن زکات فطره، ۶ - عروسی امیر مؤمنان و فاطمه در ذی حجه این سال، ۷ - دستور قربانی در عید اضحی و قربانی کردن رسول

خدا، ۸ - جنگ میان قبیله بکر بن وائل و سپاه خسرو پرویز و شکست سپاه ایران .

سال سوم هجرت

غزوه ذی‌امّ

رسول خدا خبر یافت که جمعی از (بنی ثعلبه) و (محراب) به رهبری مردی به نام (دعثور بن حارث) در محلّ (ذی‌امّ) فراهم گشته اند تا در پیرامون مدینه دست به چپاول زنند.

رسول خدا با ۴۵۰ نفر از مسلمین در ۱۲ ربیع الاوّل سال سوم بیرون رفت و تا (ذی‌امّ) در ناحیه (نخیل) پیش رفت . مسلمانان در آن ناحیه مردی از بنی ثعلبه را دستگیر کرده نزد رسول خدا آورده اند و او اسلام آورد، در این موقع (دعثور بن حارث) رسید و با شمشیری که در دست داشت ، بر سر رسول خدا ایستاد و گفت : که می تواند امروز تو را از دست من نجات دهد؟ رسول خدا گفت : خدا. آنگاه نیرویی معنوی (دعثور) را بر خود بلرزاند و شمشیر از دستش بیفتاد. رسول خدا آن را برگرفت و گفت : اکنون چه کسی تو را از دست من نجات می دهد؟ گفت : هیچ کس ، و سپس شهادتین بر زبان راند و نزد قوم خویش بازگشت و آنان را به دین اسلام دعوت کرد. آیه ۱۱ سوره مائده درباره همین غزوه و همین داستان نزول یافته است . (۱۶۴)

غزوه بحران (۱۶۵)

رسول خدا خبر یافت که گروه بسیاری از (بنی سلیم) در ناحیه (بحران) فراهم گشته اند، پس با ۳۰۰ مرد از اصحاب خویش تا بحران پیش رفت ، اما برخوردی روی نداد و دشمن متفرق شده بود، رسول خدا پس از ده روز به مدینه بازگشت . این غزوه در ششم جمادی الاولی ، ۲۷ ماه پس از هجرت واقع شد. (۱۶۶)

سریه (محمد بن مسلمه)

پس از واقعه بدر (کعب بن اشرف) که مردی شاعر و زبان آور بود در اشعار خود رسول خدا را بد می گفت و دشمنان را بر ضد مسلمین تحریک می کرد. حسان بن ثابت و زنی از مسلمانان به نام (میمونه) در پاسخ کعب و رد او اشعاری گفتند، ولی کعب نام زنان مسلمان را در اشعار خود با بی احترامی می برد و مسلمانان را آزار می داد. در این موقع رسول خدا گفت : کیست که مرا از دست پسر اشرف آسوده کند؟ (محمد بن مسلمه) گفت : من خود این مهم او را کفایت می کنم و او را می کشم . (محمد بن مسلمه) این کار را با کمک چند نفر از جمله (سلکان بن سلامه) (برادر رضاعی کعب) انجام داد و سپس سرکعب را آوردند و پیش پای رسول خدا انداختند و چون بامداد شد، یهودیان را بیم و هراس گرفته بود و نزد رسول خدا آمدند و گفتند: سرور ما را ناگهان کشتند. رسول خدا کارهای ناپسند و اشعار و آزار کعب را یادآوری کرد و با آنان قرار صلح گذاشت . (۱۶۷)

سریه (زید بن حارثه) یا سریه قرده

رسول خدا در جمادی الاخره سال سوم (۲۸ ماه پس از هجرت)، (زید بن حارثه) را برای جلوگیری از کاروان قریش فرستاد. راهنمای این کاروان (فرات بن حیان عجللی) بود که کاوران را از راه عراق و ناحیه (ذات عرق) می برد. زید با صد سوار تا (قرده) که در ناحیه (ذات عرق) واقع است پیش تاخت و بر کاروان دست یافت، اما

مردان کاروان گریختند، تنها (فرات بن حیان) اسیر شد و پس از مسلمان شدن آزاد گشت. رسول خدا خمس غنیمت را که بیست هزار درهم بود برداشت و باقیمانده را به مردان سریه قسمت کرد. (۱۶۸)

داستان محیصه و حویصه

ابن اسحاق بعد از کشته شدن (کعب بن اشرف) می نویسد: رسول خدا گفت: بر هر که از مردان یهود ظفر یافتید او را بکشید، پس (محیصه بن مسعود) یکی از بازرگانان یهود را که (ابن سنینه) (۱۶۹) نام داشت، کشت. برادر بزرگترش (حویصه) که هنوز مسلمان نبود او را زد و گفت چرا این مرد را کشتی؟ (محیصه) در پاسخ گفت: اگر محمد مرا می فرمود که گردنت را بزنم، بیدرنگ تو را گردن می زدم، (حویصه) گفت: راستی دینی که این همه در تو اثر گذاشته است عجیب است و سپس خود به دین اسلام در آمد.

غزوه احد

تاریخ: شنبه هفتم شوال سال سوم هجرت، ۳۲ ماه بعد از هجرت.

عده سپاهیان اسلام: در اول ۱۰۰۰ نفر و در میدان جنگ ۷۰۰ نفر.

عده دشمن: سه هزار مرد جنگی (۷۰۰ زره پوش، ۲۰۰ اسب و سه هزار شتر).

مقصد: ایستادگی در مقابل قریش که برای تلافی جنگ بدر آمده بودند.

جانشین رسول خدا برای نماز خواندن: عبدالله بن ام مکتوم.

نتیجه: کشته شدن بیش از ۷۰ نفر از بزرگان مسلمین و نزول ۶۰ آیه از سوره آل عمران.

شرح مختصر: پس از واقعه بدر، (ابوسفیان) کاروان تجارت را به مکه رسانید، (عبدالله بن ابی ربیع) و (عکرمه بن ابی جهل) و (صفوان بن امیه) با مردانی از قریش که پدران و پسران و برادرانشان در بدر کشته شده بودند با ابوسفیان و دیگر کسان وارد صحبت شدند و گفتند: ای گروه قریش

! وقت آن رسیده که به انتقام خون کشتگانمان ، لشکری را به جنگ محمد گسیل دارید. ابوسفیان گفت : من نخستین کسی هستم که این پیشنهاد را می پذیرم و سود مال التجاره را به هزینه جنگ اختصاص داد (انفال /۳۶)؛ سپس طوایف قریش بر جنگ با رسول خدا همداستان شدند.

(ابو عزه) که شاعری زبان آور بود و رسول خدا در بدر بدون هیچ گونه فدیة ای آزادش کرده بود به تحریک (صفوان بن امیه) به راه افتاد و با اشعار، خود قبایل (بنی کنانه) را به جنگ با مسلمین دعوت می کرد.

برخی از بزرگان قریش ، به منظور آن که سپاهیان از میدان جنگ نگریزند و بیشتر در کارزار پایداری کنند همسران خود را نیز همراه بردند، از جمله ابوسفیان که فرمانده سپاه بود همسر خود (هند) دختر (عتبه) را با خود برد.

قریش با این ترتیب به سوی مدینه رهسپار شدند و در پای کوه (عینین) در مقابل مدینه فرود آمدند.

عباس بن عبدالمطلب رسول خدا را از تصمیم قریش با خبر ساخت و منافقان و یهود نیز در مدینه به تحریک و تشویق مردم پرداختند و بدینسان خبر قریش در مدینه انتشار یافت .

رسول خدا ابتدا دو نفر از اصحاب (انس و مؤ نس) را در شب پنجشنبه پنجم ماه شوال به منظور تحقیق و بررسی وضع دشمن بیرون فرستاد سپس (حباب بن منذر) را فرستاد که اطلاعاتی به دست آورند.

جمعه ششم شوال

اصحاب رسول خدا در این شب مدینه را پاسبانی کردند و (سعد بن معاذ) و (اسید بن حضیر) و (سعد بن عباد) با عده

ای مسلح تا بامداد به پاسبانی ایستادند، در همین شب رسول خدا خوابی دید که بر اثر آن خوش نداشت از مدینه بیرون رود و در این باب با اصحاب خود مشورت کرد. بزرگان مهاجر و انصار با ماندن در مدینه موافقت کردند ولی جوانانی که در بدر شرکت نداشتند از شوق شهادت با این رای مخالفت کردند و اصرار داشتند که بر سر دشمن بروند.

در نتیجه اصرار جوانان، رسول خدا تصمیم به حرکت گرفت و در همان روز جمعه اصحاب خود را به شکیبایی سفارش فرمود و با هزار نفر از مدینه بیرون آمد و خود بر اسبی سوار بود و نیزه ای به دست داشت و پرچم مهاجرین بر دست علی بن ابی طالب بود.

بازگشتن منافقان

در محل (شوط) در میان مدینه و احد (عبدالله بن ابی) با یک سوم مردم به مدینه بازگشت و گفت: حرف جوانان را شنید و گفتار ما را ناشنیده گرفت. ای مردم! ما نمی دانیم که باید برای چه خود را به کشتن دهیم؟ و چون با منافقان قوم خود باز می گشت، (عبدالله بن عمرو) در پی ایشان شتافت که آنها را از رفتن بازدارد، ولی نتیجه نگرفت و ناامید برگشت.

دو قبیله (بنی حارثه) و (بنی سلمه) نیز سست شدند و خواستند برگردند که خداوند استوارشان ساخت (آل عمران ۱۲۲).

رسول خدا در شیخان

در این منزل بود که رسول خدا در بازید سپاهیان، پسران کمتر از ۱۵ سال همچون (اسامه بن زید) و ... را به مدینه بازگرداند و در (خندق) که ۱۵ ساله شده بودند آنها را اجازه شرکت در جنگ داد.

روز احد

رسول خدا شب را در (شیخان) به سر برد، سحرگاهان از شیخان حرکت کرد و نماز صبح را در احد به جای آورد سپس به صف آرای سپاه پرداخت و کوه (عینین) در طرف چپ مسلمانان قرار گرفت و (عبدالله بن جبیر) را با ۵۰ نفر تیرانداز بر شکاف آن گماشت و سفارش کرد که در همان جا بمانند و سواران دشمن را با تیراندازی دفع کنند که از پشت سر هجوم نیاورند و فرمود: (اگر کشته شدیم ما را یاری ندهید و اگر غنیمت بردیم با ما شرکت نکنید).

صف آرای قریش

سه هزار مرد جنگی به صف ایستادند، فرماندهی میمنه را (خالد بن ولید) و فرماندهی میسره را (عکرمه بن ابی جهل) برعهده گرفت و پرچم قریش را (طلحه بن ابی طلحه عبدری) به دست داشت.

خطبه رسول خدا صلی الله علیه و آله

رسول خدا در روز احد پس از آن که سپاه خود را منظم ساخت و صفها را آراست پیش روی سپاه ایستاد و خطبه ای ایراد کرد که در متون تاریخ اسلام ذکر شده است. (۱۷۰)

نقش زنان قریش در جنگ

هنگامی که دو لشکر به روی هم ایستادند و جنگ در گرفت ، زنان قریش به رهبری (هند) همسر ابوسفیان ، نقش دف زدن و تصنیف خواندن پشت سر مردان سپاهی را به عهده گرفتند و از این راه آنان را بر جنگ دلیر می ساختند و کشتگان بدر را به یادشان می آوردند. (۱۷۱)

ابتدا پرچمداران قریش یکی پس از دیگری به دست سپاهیان اسلام کشته شدند و با کشته شدن ۱۱ نفر از پرچمداران قریش ، ساعت بیچارگی قریش فرا رسید، مردان جنگی و زنان ، همگی رو به گریز نهادند و اگر دختر (علقمه) پرچم را به دست نگرفته بود و تیراندازان مسلمین شکاف کوه را رها نمی کردند، پیروزی مسلمانان قطعی به نظر می رسید.

نتیجه معصیت و نافرمانی

پس از گریختن سپاه قریش ، بعضی از تیراندازان مسلمین گفتند: دیگر چرا این جا بمانیم ؟، اینک برادران شما به جمع آوری غنیمت پرداخته اند، ما هم با آنها شرکت کنیم و سخن رسول خدا را که فرموده بود: (همان جا بمانید، اگر کشته شدیم ما را یاری ندهید و اگر غنیمت بردیم با ما شرکت نکنید) فراموش کردند و بیشتر ۵۰ نفر به میدان جمع غنیمت سرازیر شدند و جز (عبدالله بن جبیر) با کمتر از ۱۰ نفر باقی نماندند که آنها بر اثر حمله (خالد بن ولید) و (عکرمه بن ابی جهل) به شهادت رسیدند. گریزندگان قریش دیگر بار به جنگ پرداختند، در این میان فریادی برآمد که محمد کشته شد و (عبدالله بن قمنه) گفت : من محمد را کشتم و کار مسلمانان به پریشانی و دشواری کشید و دشمن

به رسول خدا راه یافت و (عتبه بن ابی وقاص) دندان پیشین رسول خدا را شکست و روی او را مجروح ساخت و لبش را شکافت و رسول خدا در یکی از گودالهایی که ابوعمار برای مسلمانان کنده بود افتاد. پس علی بن ابی طالب دست رسول خدا را گرفت و مالک بن سنان خون روی رسول خدا را مکید و فرو برد.

چهار نفر از قریش که بر کشتن رسول خدا همدستان شدند عبارتند از: عبدالله بن شهاب زهري؛ عتبه بن ابی وقاص زهري؛ عبدالله بن قمنه؛ ابی بن خلف.

رسول خدا در پناه کوه

نخستین کس از اصحاب که بعد از هزیمت مسلمانان و شهرت یافتن شهادت رسول خدا صلی الله علیه و آله، رسول خدا را شناخت، (کعب بن مالک) بود، او به چند نفری که باقی مانده بودند گفت: ای مسلمانان! شما را مژده باد که رسول خدا این جاست. آنگاه گروهی از مسلمانان، رسول خدا را طرف دره کوه بردند و علی بن ابی طالب سپر خود را از (مهراس (۱۷۲)) پر آب کرد و نزد رسول خدا آورد و رسول خدا سر و روی را با آن شستشو داد. ابن اسحاق می نویسد که: رسول خدا نماز ظهر روز احد را به علت زخمهایی که برداشته بود نشسته خواند و مسلمانان هم نشسته به وی اقتدا کردند.

سخنان ابوسفیان

پس از آن که جنگ پایان یافت، (ابوسفیان) نزدیک کوه آمد و با صدای بلند گفت: جنگ و پیروزی نوبت است، روزی به جای روز بدر، ای (هبل) سرافراز دار. رسول خدا گفت تا وی را پاسخ دهند و بگویند: خدا برتر و بزرگوارتر است؛ ما و شما یکسان نیستیم، کشته های ما در بهشت اند و کشته های شما در دوزخ.

باز (ابوسفیان) گفت: ما (عزی) دارم و شما ندارید. به امر رسول خدا در پاسخ وی گفتند: خدا مولای ماست و شما مولا ندارید. آنگاه (ابوسفیان) فریاد زد و گفت: وعده ما و شما در سال آینده در بدر. رسول خدا گفت تا به وی پاسخ دادند: آری و عده میان ما و شما همین

باشد.

ماءموریت علی بن ابی طالب

رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از بازگشتن ابوسفیان ، علی بن ابی طالب علیه السلام را فرستاد و به وی فرمود: در پی اینان برو و ببین چه می کنند. اگر شتران خود را سوار شدند و اسبها را یدک کشیدند، آهنگ مکه دارند و اگر بر اسبها سوار شدند و شترها را پیش رانند آهنگ مدینه کرده اند، اما به خدا قسم که : در این صورت در همان مدینه با ایشان خواهم جنگید.

علی علیه السلام رفت و بازگشت و گزارش داد که شترها را سوار شدند و اسبها را یدک ساختند و راه مکه را در پیش گرفتند.

شهادی احد

ابن اسحاق شهیدان احد را ۶۵ نفر شمرده است. (۱۷۳) ابن هشام ۵ نفر دیگر را به عنوان استدراک افزوده است. (۱۷۴)

ابن قتیبه می گوید: روز احد ۴ نفر از مهاجران و ۷۰ نفر از انصار به شهادت رسیدند. (۱۷۵)

ابن ابی الحدید می گوید، واقدی از قول (سعید بن مسیب) و (ابو سعید خدری) گفته است که : تنها از انصار در احد ۷۱ نفر به شهادت رسیدند، آنگاه ۴ نفر شهدای قریش را نام می برد و ۶ نفر هم از قول ابن و آن می افزاید و می گوید: بنابراین شهدای مسلمین در احد ۸۱ نفر بوده اند. (۱۷۶)

شهادت حمزه بن عبدالمطلب

حمزه (سیدالشهداء) از مهاجران ، پس از کشتن چند تن از کفار قریش ، خود به دست (وحشی) غلام (جیر بن مطعم) به شهادت رسید و چون وحشی به مکه برگشت به پاداش این عمل آزاد شد و در روز فتح مکه به طائف گریخت ، اما به او بشارت دادند که هرگاه کسی شهادت حق بر زبان راند، هر که باشد محمد او را نمی کشد، پس نزد رسول خدا رفت و بیدرنگ شهادت حق بر زبان راند و خود را معرفی کرد. رسول خدا به او فرمود: (روی خود را از من پنهان دار که دیگر تو را نبینم) و او هم تا رسول خدا زنده بود خود را از نظر آن بزرگوار دور می داشت .

هند و حمزه

هند و زنانی که همراه وی بودند، شهدای اسلام را مثله کردند و هند خلخال و گردنبنند و گوشواره هر چه داشت همه را به (وحشی) غلام (جیر) داد و جگر حمزه را درآورد و جوید اما نتوانست فرو برد و بیرونش انداخت .

ابن اسحاق ، اشعاری از هند نقل می کند که در آنها به شکافتن شکم و در آوردن جگر حمزه افتخار می کند.

ابوسفیان و حمزه

ابوسفیان، نیزه خود را به کنار دهان (حمزه بن عبدالمطلب) می زد و سخنی جسارت آمیز می گفت، که (حلیس بن زبان) بر وی گذر کرد و کار ناپسند او را دید و گفت: این مرد سرور قریش است که با پیکر بیجان او چنین رفتار می کنی! ابوسفیان گفت: این کار را از من نهفته دار که لغزشی بود.

رسول خدا و حمزه

رسول خدا صلی الله علیه و آله چندین بار پرسید که: (عموی من حمزه چه کرد؟)، علی علیه السلام رفت و حمزه را کشته یافت و رسول خدا را خبر داد. رسول خدا رفت و بر کشته حمزه ایستاد و گفت: هرگز به مصیبت کسی مانند تو گرفتار نخواهم شد و هرگز در هیچ مقامی سخت تر از این بر من نگذشته است؛ سپس فرمود: (جبرئیل نزد من آمد و مرا خبر داد که حمزه در میان هفت آسمان نوشته شده: (حمزه بن عبدالمطلب اسدالله و اسد رسوله)).

صفیه و حمزه

(صفیه) چون با اجازه رسول خدا بر سر کشته برادرش (حمزه) حاضر شد و برادر را با آن وضع دید، بر او درود فرستاد و گفت: ((انا لله و انا الیه راجعون)) و برای وی استغفار کرد.

به خاک سپردن حمزه

رسول خدا فرمود: تا حمزه را با خواهر زاده اش (عبدالله بن جحش) که او را نیز گوش و بینی بریده بودند، در یک قبر به خاک سپردند.

حمنه و حمزه

(حمنه) دختر (جحش بن رئاب) (خواهر عبدالله) چون خبر شهادت برادرش عبدالله را شنید کلمه استرجاع را بر زبان راند و برای او طلب آمرزش کرد و چون از شهادت خالوی خود (حمزه) با خبر شد نیز کلمه استرجاع را بر زبان راند و برای وی طلب آمرزش کرد، اما هنگامی که از شهادت شوهرش (مصعب بن عمیر) باخبر گشت فریاد و شیون کشید. رسول خدا گفت: (همسر زن را نزد وی حسابی جداست).

زنان انصار و حمزه

رسول خدا صلی الله علیه و آله در بازگشت از احد، شنید که زنان انصار بر کشته های خود گریه و شیون می کنند. گریست و گفت: لیکن حمزه را زانی نیست که بر وی گریه کنند. سعد بن معاذ و اسید بن حضیر که این سخن را شنیدند، زنانشان را فرمودند تا بروند و بر حمزه عموی رسول خدا سوگواری کنند. چون رسول خدا شنید که در مسجد برای حمزه گریه و شیون می کنند، فرمود: (خدا رحمتتان کند، برگردید که در همدردی کوتاهی نکردید).

نام چند تن دیگر از شهدای احد

۱ - عبدالله بن جحش : از مهاجران (عمه زاده رسول خدا) بود که در نبرد با دشمن به دست (ابوالحکم بن احنس) کشته شد و گوش و بینی او را بریدند و به نخ کشیدند، چهل و چند ساله بود و به (المجدع فی الله) لقب یافت. وی به هنگام نبرد شمشیرش شکست، رسول خدا چوب خشک خرمایی به او داد و در دست او به صورت شمشیری درآمد که (عرجون) نامیده می شد. (۱۷۷)

۲ - مصعب بن

عمیر: از مهاجران بود که لوای آنها را بر دست داشت ، به دست (عبدالله بن قمنه لثی) به شهادت رسید، آنگاه سول خدا لوا را به علی بن ابی طالب داد.

۳ - شماس بن عثمان : از مهاجران بود که رسول خدا به هر طرف می نگریست او را می دید که با شمشیر خویش از وی دفاع می کند و چون رسول خدا افتاد، خود را سپر وی قرار داد تا به شهادت رسید.

۴ - عماره بن زیاد: از انصار (از قبیله اوس) بود. وی همچنان می جنگید تا دیگر قادر به حرکت نبود، پس رسول خدا به (عماره) که چهارده زخم برداشته بود، گفت : (نزدیک من آی ، نزدیک ، نزدیک) تا صورت روی قدم رسول خدا نهاد و به همان حال بود تا جان سپرد.

۵ - عمرو بن ثابت : از انصار و معروف به (اصیرم) بود که رکعتی نماز نخواند، چه این که پیوسته از قبول اسلام امتناع می ورزید، اما چون رسول خدا برای احد بیرون رفت ، اسلام به دلش راه یافت ، پس اسلام آورد و شمشیر خود را برگرفت و نبرد همی کرد تا از پای درآمد و چون قصه او را به رسول خدا بازگفتند، فرمود: او بهشتی است .

۶ - ثابت بن وقش : که خود و برادرش (رفاعه) و دو پسرش (عمرو) و (سلمه) در احد به شهادت رسیدند و داستان شهادت او را در ترجمه پدر (حذیفه) ذکر می کنیم .

۷ - حسیل بن جابر: از انصار و معروف به (یمان) پدر

(حذیفه) بود که رسول خدا صلی الله علیه و آله او و (ثابت بن وقش) را که هر دو پیر و سالخورده بودند در برجاها جای داده بود، یکی از آن دو به دیگری گفت: به خدا قسم، از عمر ما جز اندکی نمانده است، پس بهتر آن است که شمشیرهای خود را بگیریم و به رسول خدا بیونندیم، باشد که خدا شهادت را به ما روزی فرماید، آنها با شمشیرهایشان بیرون آمدند و در میان سپاه وارد شدند، ثابت به دست مشرکان به شهادت رسید و پدر (حذیفه) در گیر و دار جنگ با شمشیر خود مسلمانان به شهادت رسید و چون حذیفه گفت: پدرم را کشته اید، او را شناختند، پس حذیفه برای ایشان طلب مغفرت کرد و چون رسول خدا خواست دیه او را بپردازد، دیه را هم بر مسلمانان تصدق داد و علاقه رسول خدا به وی افزوده گشت.

۸ - حنظله بن ابی عامر: از انصار و معروف به (غسیل الملائکه) بود که در روز جنگ با ابوسفیان نبرد می کرد، در این میان (شداد بن اءسود) بر وی حمله برد و او را به شهادت رسانید. رسول خدا درباره (حنظله) گفت: (حنظله را فرشتگان غسل می دهند) و بدین جهت (غسیل الملائکه) لقب یافت.

۹ - عبدالله بن جبیر: از انصار بود که روز احد فرماندهی ۵۰ نفر تیرانداز را بر عهده داشت، هر چند تیراندازان برای جمع آوری غنیمت به میدان کارزار سرازیر شدند، اما او تنها کسی بود که طبق دستور رسول خدا همچنان بر

جای خویش استوار بماند تا به شهادت رسید.

۱۰ - انس بن نصر: از انصار بود، همچنان که پیش می تاخت ، به سعد بن معاذ گفت : این است بهشت که بوی آن را از صحنه احد درمی یابم ، آنگاه جنگ می کرد تا به شهادت رسید، در حالی که هشتاد و چند زخم برداشته بود و مشرکان چنان مثله اش کرده بودند که خواهرش (ربیع) (دختر نصر) جز به وسیله انگشتان وی نتوانست او را بشناسد.

۱۱ - سعد بن ربیع : از انصار و از قبیله خزرج بود، رسول خدا گفت : (کدام مرد است که بنگرد سعد بن ربیع کارش به کجا رسیده ؟) مردی از انصار برخاست و در جستجوی سعد برآمد او را در میان کشتگان پیدا کرد و هنوز مختصر رمقی داشت به او گفت : رسول خدا امر فرموده است تا بنگرم که آیا زنده ای یا مرده ؟ او در حالی که دوازده زخم کاری کشنده داشت ، گفت : من از مردگانم ، سلام مرا به رسول خدا برسان و به او بگو خدا تو را از ما جزای خیر دهد، بهترین جزایی که پیامبری را از امتش داده است و در دم در گذشت . رسول خدا چون از ماجرا باخبر شد، گفت : خدا رحمتش کند.

۱۲ - خارجه بن زید: از انصار و از قبیله خزرج بود، مالک بن دحشم می گوید: در حالی که سیزده زخم کاری برداشته بود به او گفتم : مگر نمی دانی که محمد کشته شد؟ گفت : خدای او زنده است و نمی میرد، تو هم مانند

او از دین خود دفاع کن .

۱۳ - عبدالله بن عمرو: از انصار، پدر جابر انصاری بود. (جابر) می گوید: پدرم نخستین شهید روز احد بود و به دست (سفیان بن عبد شمس) شهادت یافت و رسول خدا پیش از هزیمت مسلمانان بر وی نماز گزارد.

۱۴ - عمرو بن جموح: از انصار و از قبیله خزرج و پایش لنگ بود و چهار پسر داشت که در جنگها دلاورانه می جنگیدند و چون روز احد پیش آمد او را از شرکت در جنگ معذور داشتند اما (عمرو) نزد رسول خدا رفت و گفت: امیدوارم با همین پای لنگ در بهشت قدم زنم. رسول خدا گفت: خدا تو را معذور داشته، جهادی بر تو نیست و آنگاه به پسرانش گفت: او را مانع نشوید، شاید خدا شهادت را به وی روزی کند. پس عمرو به امید شهادت به راه افتاد و چون به شهادت رسید، رسول خدا فرمود: (عمرو) و (عبدالله بن عمرو) را که در دنیا دوستانی با صفا بوده اند، در یک قبر دفن کنید.

۱۵ - خلاد بن عمرو: که با پدرش (عمرو) و سه برادرش: (معاذ)، (ابوایمن) و (معوذ) در بدر شرکت کرده بودند، روز احد خود و پدرش (عمرو) و برادرش (ابوایمن) به شهادت رسیدند.

۱۶ - مالک بن سنان: از انصار و از قبیله خزرج و پدر (ابوسعید خدری) بود که روز احد خون صورت رسول خدا را مکید. در اخلاق وی نوشته اند: سه روز گرسنه ماند و از کسی سؤال نکرد.

۱۷ - ذکوان بن عبد قیس: از

انصار مهاجری بود که به قول بعضی : او و (اسعد بن زراره) نخستین کسانی بودند که اسلام را به مدینه آوردند.

۱۸ - مخیریق : از اءحبار و دانشمندان یهود و مردی توانگر بود و رسول خدا را بخوبی می شناخت ، ولی از دین خود دست برنمی داشت . چون روز احد فرارسید به رسول خدا و اصحاب او پیوست و به خویشان خود وصیت کرد که اگر امروز کشته شدم ، دارایی من در اختیار محمد است ، پس جهاد کرد تا کشته شد و برحسب روایت : رسول خدا درباره او می گفت : (مخیریق) بهترین یهودیان است .

۱۹ - مجذربن ذیاد بلوی : که در جاهلیت در یکی از جنگها (سوید بن صامت) را کشته بود، در روز احد به دست (حارث) پسر (سوید) به شهادت رسید و حارث به مکه گریخت ، اما بعدها به دستور رسول خدا کشته شد.

۲۰ - ثابت بن دحداحه : که در روز احد مسلمانان پراکنده را گرد خود فراهم آورد و سفارش به جهاد کرد، چند نفر از انصار با او همراه شدند و جنگیدند، سرانجام با نیزه (خالد بن ولید) به شهادت رسید.

۲۱ - یزید بن حاطب : از نیکان مسلمین به شمار می رفت و روز احد زخمهایی برداشت که منتهی به شهادت او شد، اما پدرش که از منافقان (بنی ظفر) بود نتوانست نفاق خود را نهفته دارد و گفت : این پسر را فریب دادید تا جان خود را بر سر این کار گذاشت .

داستان ام عماره

ام عماره نسیبه (۱۷۸) ، دختر (کعب بن عمرو) روز

احد سپاهیان اسلام را آب می داد، اما چون مسلمانان و رسول خدا از سوی دشمن در خطر قرار گرفتند، به جنگ پرداخت و شمشیر می زد و زخمهایی برداشت و چون (عبدالله بن قمنه) به قصد کشتن رسول خدا پیش تاخت، همین زن و (مصعب بن عمیر) سر راه بر وی گرفتند و در این گیر و دار (عبدالله) ضربتی بر شانه (ام عماره) نواخت که سالها بعد، جای آن گود و فرورفته مانده بود.

داستان قتاده بن نعمان

رسول خدا در جنگ احد، آن همه با کمان خود تیراندازی کرد که دو سر آن درهم شکست، پس قتاده آن را برگرفت و نزد وی برد. در همان روز چشم قتاده آسیب دید، به طوری که روی گونه اش افتاد. رسول خدا آن را با دست خود جا به جا کرد و از چشم دیگرش زیباتر و تیزبین تر شد. (۱۷۹)

داستان قزمان منافق

(قزمان) در میان بنی ظفر و هم پیمان ایشان بود، رسول خدا می گفت: او از مردان دوزخی است. قزمان در روز احد همراه مسلمانان، سخت جهاد کرد و ۷ یا ۸ نفر از مشرکان را به تنهایی کشت، اما با زخم فراوانی او را به محله بنی ظفر آوردند، به او گفتند: دل خوش دار که به بهشت می روی. گفت: به چه دل خوش کنم؟ به خدا قسم، جز برای خاطر شرف قبیله ام، جنگ نکردم، آنگاه که درد زخمها او را به ستوه آورده بود، تیری از جعبه اش در آورد و خودکشی کرد.

کشته های قریش

ابن اسحاق ۲۲ نفر از کشته های قریش را نام می برد که از جمله آنهاست: ۱ - طلحه بن ابی طلحه، ۲ - ابوسعید بن ابی طلحه، ۳ - عثمان بن ابی طلحه، ۴ - مسافع بن طلحه، ۵ - جلاس بن طلحه، ۶ - حارث بن طلحه، ۷ - ارطاه بن عبد شریحیل، ۸ - ابو یزید بن عمیر، ۹ - قاسط بن شریح، ۱۰ - صواب حبشی، ۱۱ - ابو عزه: عمرو بن عبدالله جمحی، ۱۲ - ابیین خلف بن وهب.

آخرین نفر، قصد کشتن رسول خدا را داشت، یاران رسول خدا گفتند: بر وی حمله بریم، فرمود: بگذارید پیش آید و چون پیش آمد و نزدیک رسید، رسول خدا پیش تاخت و چنان بر او ضربتی زد که او از اسب بیفتاد و چندین بار در غلتید.

رسول خدا در مدینه

چون رسول خدا صلی الله علیه و آله به خانه اش (مدینه) بازگشت، شمشیر خود را به دختر خود (فاطمه) داد و گفت: دختر جان! این شمشیر را شستشو ده، به خدا قسم که امروز به من راستی کرد. علی بن ابی طالب، همین گفته را به فاطمه نیز تکرار کرد.

ابن هشام روایت می کند که روز احد منادی ندا کرد: ((لا سیف الا ذوالفقار ولا فتی الا علی)) (۱۸۰) در همین غزوه بود که رسول خدا به علی گفت: ((انّ علیاً منی ، و انا منه)) (همانا علی از من است و من از اویم (۱۸۱))

به گفته ابن اسحاق : ۶۰ آیه از سوره آل عمران درباره روز احد، نزول یافته است .

غزوه حمراءالاسد

روز شنبه هفتم (یا پانزدهم) شوال سال سوم هجرت ، جنگ احد پایان پذیرفت و رسول خدا به مدینه بازگشت و شب یکشنبه را در مدینه بود و مسلمانان هم به معالجه مجروحین خود پرداختند. رسول خدا بلال را فرمود تا مردم را به تعقیب دشمن فراخواند و جز آنان که دیروز همراه بوده اند، کسی همراهی نکند، در این میان (جابر بن عبدالله) که پدرش در احد به شهادت رسید بود و بنا به دستور پدر برای سرپرستی خاندانش در مدینه مانده و از شرکت در جنگ احد معذور و محروم گشته بود، از رسول خدا درخواست کرد تا او را به همراهی خویش سرافراز کند و رسول خدا تنها به او اذن داد که در حمراءالاسد شرکت کند.

ابوسفیان و همراهان وی مشورت می کردند که بازگردند و هر که را از مسلمانان باقی مانده است از میان ببرند، اما (صفوان) این رای را نپسندید و پیشنهادشان را رد کرد. رسول خدا بعد از شنیدن این گزارش و مشورت با بعضی از صحابه تصمیم حرکت و تعقیب دشمن گرفت .

بزرگان اصحاب ، زخمداران را فراخواندند و مردان قبایل با این که هر کدام چندین زخم برداشته بودند به راه افتادند و رسول خدا برای ایشان دعا کرد.

رسول خدا (عبدالله بن اممکتوم) را در مدینه جانشین گذاشت و پرچم را به دست علی علیه السلام داد، زره و کلاه خود پوشید و از در مسجد سوار شد و فرمود: دیگر تا

فتح مکه مانند احد برای ما پیش آمدی نخواهد شد.

پشتازان سپاه و شهیدان این غزوه

رسول خدا سه نفر را طلحه فرستاد: سلیط بن سفیان ، نعمان بن خلف و مالک بن خلف که مالک و نعمان دو برادر بودند و در (حمراءالاسد) به دست دشمن گرفتار شدند، و به شهادت رسیدند. رسول خدا هر دو را در یک قبر به خاک سپرد و (قرینان) لقب یافتند. رسول خدا تا (حمراءالاسد) که در هشت میلی مدینه قرار دارد رهسپار شد و سه روز در آن جا ماند و سپس به مدینه بازگشت .

داستان معبد بن ابی معبد خزاعی

قبیله خزاعه ، چه مسلمان و چه مشرک ، خیرخواه رسول خدا بودند، معبد هنوز مشرک بود که دید رسول خدا در تعقیب دشمن است . رسول خدا هنوز در حمراءالاسد بود که معبد با ابوسفیان ملاقات کرد. ابوسفیان از معبد پرسید که : چه خبر داری ؟ گفت : محمّد با سپاهی که هرگز ندیده ام ، آکنده از خشم در تعقیب شما هستند. ابوسفیان گفت : ما هنوز تصمیم بازگشتن داریم تا هر که را از سپاه ایشان زنده مانده است نابود کنیم . گفت : من این کار را مصلحت نمی دانم ، با دیدن سپاهیان محمّد اشعاری سروده ام و چون اشعار خود را خواند (ابوسفیان) بیمناک شد و فکر بازگشتن را از سر بدر کرد.

فرق حق و باطل

(ابوسفیان) به کاروانی که عازم مدینه بود، رسید و به آنان وعده داد که اگر پیامی از وی به محمّد رسانند، فردا در بازار (عکاظ) شتران ایشان را مویز بار کند. کاروانیان پذیرفتند و به دستور ابوسفیان در (حمراءالاسد) رسول خدا و مسلمانان را بیم دادند که ابوسفیان و سپاه قریش تصمیم دارند تا بر شما بشورند و هر که را از شما زنده مانده است از میان ببرند، اما رسول خدا و مسلمانان چنان که قرآن مجید یادآور شده است ، گفتند: ((حسبناالله و نعم الوکیل)) . (۱۸۲)

گرفتاری ابو عزه شاعر

(ابوعزه) کسی بود که با رسول خدا عهد خویش بشکست و دیگران را علیه مسلمانان تحریک می کرد، او در غزوه حمراءالاسد اسیر شد و چون دیگر بار تقاضای عفو و اغماض از رسول خدا کرد، در پاسخ وی فرمود: همانا مؤ من دو بار از یک سوراخ گزیده نمی شود، آنگاه به (زبیر) یا (عاصم بن ثابت) فرمود تا گردن وی را بزنند.

داستان معاویه بن مغیره

(معاویه بن مغیره) که (حمزه) علیه السلام را مثله کرده بود، در همین غزوه گرفتار شد و به قول مقریزی و ابن هشام ، گریخت و به عثمان پناهنده شد و او از رسول خدا، سه روز برای او مهلت گرفت که اگر بعد از سه روز دیده شد کشته شود و پس از سه روز زید بن حارثه و عمّار بن یاسر او را در (جماء) یافتند و کشتند.

دیگر حوادث سال سوم هجرت

۱ - تزویج رسول خدا با (حفصه) دختر (عمر) (در ماه شعبان).

۲ - ولادت امام حسن علیه السلام در نیمه رمضان .

۳ - تزویج رسول خدا با (زینب) دختر (خزیمه): اَمّالمساکین (در ماه رمضان).

سال چهارم هجرت

سرّیه (ابوسلمه)

اول محرم: رسول خدا به وسیله مردی از قبیله (طیّی) خبر یافت که (طلیحه) و (سلمه) مردم را به جنگ علیه اسلام فراخوانده اند. رسول خدا (ابوسلمه) را با ۱۵۰ مرد از مهاجر و انصار فرستاد تا در سرزمین بنی اسد بر آنان بتازند. ابوسلمه شب و روز راه پیمود تا حدود (قطن) رسید و بر گله ای از ایشان غارت برد و سه غلام از شبانان را دستگیر کرد، اما دیگران گریختند و مردان قبیله را بیم دادند. ابوسلمه و یارانش بی آن که با دشمنی برخورد کنند، با شتران و گوسفندانی چند باز گشتند.

سرّیه (عبدالله بن انیس انصاری)

دوشنبه پنجم محرم: رسول خدا خبر یافت که (سفیان بن خالد) (۱۸۳) مردمی را در (عرنه) برای جنگ علیه اسلام فراهم ساخته است، پس (عبدالله بن انیس) را برای کشتن وی فرستاد. (عبدالله) گفت: برای من توصیفش کن تا او را بشناسم. گفت: که دیدی از هیبتش بیمناک می شوی و شیطان را به یاد می آوری.

(عبدالله) می گوید: شمشیر خود را بر گرفتم و رو به راه نهادم، هنگام عصر او را دیدم که می خواست در جایی فرود آید، پس چون به او رسیدم، پرسید: کیستی؟ (چنان که رسول خدا گفته بود، لرزه

ای بر من افتاد)، گفتم: مردی از (خزاعه)، (عبداللّه) می گوید: اندکی با وی راه رفتم و چون کاملاً- بر او دست یافتم با شمشیر حمله بردم و او را کشتم، سپس در حالی که زانانش بالای نعش او افتاده بودند باز گشتم و چون نزد رسول خدا رسیدم، گفتم: رو سپید باشی.

سریّه رجیع

صفر سال چهارم: چند نفری از دو طایفه (عضل) و (قاره) به مدینه آمدند و اظهار اسلام کردند و به رسول خدا گفتند: در میان ما مسلمانانی پیدا شده اند، پس چند نفر از اصحاب خود را همراه ما بفرست تا ما را تعلیم دین دهند و قرآن بیاموزند. رسول خدا هم شش یا ده نفر از اصحاب خود را همراه ایشان فرستاد که (مرثد بن ابی مرثد) (فرمانده سریّه) یکی از آنها بود. هنگامی که فرستادگان رسول خدا به آبگاه (رجیع) (۱۸۴) رسیدند، (عضل) و (قاره) عهد خود را شکستند و از قبیله (هدیل) کمک گرفتند و با شمشیرهای کشیده بر سر ایشان تاختند و سرانجام چند نفر از فرستادگان، به نامهای: (عاصم) و (مرثد) و (خالد) (۱۸۵) به شهادت رسیدند و (زید بن دثنه) و (خبیب بن عدی) و (عبداللّه بن طارق) نیز تن به اسارت دادند. (عبداللّه) بر اثر سنگباران دشمن از پای درآمد و به شهادت رسید و (زید) را (صفوان بن امیه) به پنجاه شتر خرید تا به جای پدرش (امیه) بکشد و غلام خود (نسطاس) دستور کشتن او را داد، همچنین (خبیب)

را (حجیر بن ابی اهاب) برای (عقبه بن حارث) به هشتاد مثقال طلا یا پنجاه شتر خرید، تا او را نیز به جای پدر خود (حارث بن عامر) که در جنگ بدر کشته شده بود، بکشد.

سپس چهل پسر از فرزندان کشته های بدر را فراخواندند و به دست هر کدام نیزه ای دادند تا یکباره بر (خبیب) حمله برند و روی او به طرف کعبه برگشت و گفت: الحمدلله، آنگاه (ابوسروع: عقبه بن حارث) بر وی حمله برد و نیزه ای به سینه اش کوبید که از پشتش درآمد و ساعتی با ذکر خدا و یاد محمد زنده بود و شهادت یافت.

(خبیب) قبل از شهادت اجازه خواست تا دو رکعت نماز بگذارد، گفته اند: وی نخستین کسی بود که دو رکعت نماز را در هنگام کشته شدن سنت نهاد.

درباره سربه رجیع و رد منافقان آیاتی از قرآن مجید نازل شده (۱۸۶) و شعرا (حسان بن ثابت) نیز اشعاری در خصوص این سربه و نیز در مرثیه (خبیب) و همراهانش سروده اند.

سربه بئر معونه

صفر سال چهارم: (ابوبراء) به مدینه نزد رسول خدا آمد و گفت: ای محمد! اگر مردانی از اصحاب خویش را برای دعوت مردم به (نجد) می فرستادی که آنان را به دین تو دعوت می کردند، امیدوار بودم که اجابت می کردند. رسول خدا گفت: از مردم نجد بر اصحاب خویش می ترسم. (ابوبراء) گفت: در پناه من باشند.

رسول خدا (منذر بن عمرو) و (المعتق لیموت) (۱۸۷) را با چهل مرد از اصحاب خود فرستاد تا در

(بئر معونه) فرود آمدند و (حرام بن ملحان) یکی از فرستادگان، نامه رسول خدا را نزد (عامر بن طفیل) برد، اما (عامر) بی آن که نامه را بخواند، (حرام) را به قتل رسانید و از سایر قبایل کمک گرفت و بیدریغ بر مسلمانان حمله بردند، اصحاب سربه با این که شمشیر کشیدند و به دفاع پرداختند، لکن همگی، بجز یکی دو نفر که اسیر شدند، به شهادت رسیدند.

(جبار بن سلمی) که نام او در شمار صحابه ذکر می شود، می گوید: آنچه مرا به اسلام آوردن وادار کرد، آن بود که در (بئر معونه) نیزه ام را در میان دو شانه مرد مسلمانی فرو بردم و پیکان نیزه را دیدم که از سینه او بیرون آمد، در این حال شنیدم که می گفت: به خدا قسم، رستگار شدم. (جبار) کشنده (عمر بن فهیره) بود و خودش می گفت: دیدم که پیکرش بعد از شهادت به آسمان بالا رفت و بدین جهت مسلمان شدم.

صاحب طبقات می نویسد: در یک شب خبر شهادت (بئر معونه) و شهادت (رجیع) به رسول خدا رسید، بیش از هر پیش آمدی سوگوار و داغدار شد و تا یک ماه در قنوت نماز صبح قاتلان مشرک را نفرین می کرد. (۱۸۸)

سربه عمرو بن اءمیه ضمیری برای کشتن ابوسفیان

رسول خدا صلی الله علیه و آله (عمرو بن امیه) را به همراهی (جبار بن صخر انصاری) به مکه فرستاد تا (ابوسفیان) را بکشد. (عمرو) می گوید: در مکه طواف کردیم و دو رکعت نماز خواندیم و

سپس به قصد ابوسفیان بیرون رفتیم ، در مکه راه می رفتیم که مردی مرا شناخت و گفت : (عمر بن امیه) است و به خدا قسم جز با نظر سوئی به این شهر نیامده است .

پس به رفیق راه خود گفتم : شتاب کن و از مکه بیرون رفتیم تا بر فراز کوهی برآمدیم و درون غاری رفتیم و شب را گذرانیدیم . همچنان که در غار بودیم ، مردی از قریش را دیدیم که به طرف ما می آید، گفتم : اگر ما را ببیند فریاد می کند و ما را به کشتن می دهد، آنگاه با همان خنجری که برای کشتن ابوسفیان همراه داشتم به سینه او فرو بردم ، چنان فریادی کشید که اهل مکه شنیدند، مردم فراهم آمدند و از او پرسیدند: چه کسی تو را کشت ؟ او نام مرا برد ولی نتوانست جای ما را نشان دهد ا پس او را بردند، چون شب رسید به رفیق راه خود گفتم : شتاب کن و شبانه از مکه آهنگ مدینه کردیم و در بین راه به دو مرد از قریش که برای جاسوسی به مدینه می رفتند برخوردیم و چون تسلیم نشدند یکی از آنها را با تیر کشتم و دیگری را بستم و به مدینه آوردم . (۱۸۹)

غزوه بنی نضیر

ربیع الاول سال چهارم : رسول خدا صلی الله علیه و آله با چند نفر از اصحاب خویش برای کمک خواستن از بنی نضیر (۱۹۰) به سوی ایشان رهسپار شدند و آنها قول مساعد دادند، ولی در پنهان در باب کشتن رسول خدا به مشورت پرداختند و راه

تزویر و نفاق پیش گرفتند.

رسول خدا به وسیله وحی از تصمیم (بنی نضیر) خبر یافت و به مدینه برگشت ، آنگاه اصحاب را فرمود تا برای جنگ با ایشان آماده گردند.

رسول خدا (محمد بن مسلمه) را نزد ایشان فرستاد که از شهر من بیرون روید، تا ده روز به شما مهلت می دهم و پس از این مدت هر کس دیده شود گردنش را می زنم ، آنها در تهیه وسایل سفر بودند، اما گروهی از منافقان ، از جمله (عبدالله بن اءبی) نزد ایشان رفتند و گفتند: بمانید و از خود دفاع کنید و ما شما را تنها نمی گذاریم و تا پای جان ایستادگی می کنیم . حیی بن اخطب به پیام منافقان مغرور شد و نزد رسول خدا پیام فرستاد که ما رفتنی نیستیم . رسول خدا تکبیرگویان با مسلمانان رهسپار قلعه های بنی نضیر شد و آنان را شش روز (یا ۱۵ روز) محاصره کرد و از طرف منافقان هم کمکی به ایشان نرسید، پس نزد رسول خدا فرستادند که دست از ما بردار تا بیرون رویم . رسول خدا با شرایطی پیشنهاد آنها را پذیرفت و آنها رهسپار خیبر شدند، برخی هم به جانب شام رفتند. رسول خدا اموال یهودیان بنی نضیر را بر مهمجران قسمت کرد.

از طایفه بنی نضیر فقط دو مرد به نامهای : (یامین بن عمیر) و (ءبوسعد بن وهب) اسلام آوردند و اموال خود را به دست داشتند. نوشته اند که رسول خدا به (یامین بن عمیر) گفت : ندیدی که پسر عمویت (عمرو بن جحاش) (۱۹۱) درباره من چه تصمیمی داشت

؟ پس (یامین) مردی از (قیس) را به ده دینار (یا چند بار خرما) بر آن داشت که رفت و (عمرو بن جحاش) را کشت.

غزوه ذات الرقاع

جمادی الاولی سال چهارم: رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از غزوه (بنی نضیر) به قصد (بنی محارب) و (بنی ثعلبه) از قبیله (غطفان) که گزارش رسیده بود، سپاهیان برای جنگ با مسلمین فراهم ساخته بودند، آهنگ (نجد) کرد و (ابوذر غفاری) را در مدینه جانشین گذاشت و پیش می رفت تا در (نخل) فرود آمد و با سپاهی عظیم از قبیله غطفان برخورد و هر چند با هم روبرو شدند، اما جنگی پیش نیامد و رسول خدا با همراهان خویش به سلامت بازگشت.

وجه تسمیه غزوه (ذات الرقاع)

۱- برای این که مسلمانان در این غزوه پرچمهای پینه دار برافراشتند.

۲- به نام درختی که آن جا بود و آن را (ذات الرقاع) می گفتند. (۱۹۲)

۳- برای این که رسول خدا تا محل تجمع دشمنان در (ذات الرقاع) پیش رفت و آن کوهی است نزدیک (نخیل) که قسمتهایی سرخ و سفید و سیاه داشت. (۱۹۳)

۴- برای این که مسلمانان پاهای خود را که از پیاده روی سوده گشته بود، کهنه پیچ کردند. (۱۹۴)

۵- برای این که نماز خوف در این غزوه مقرر شد و چون نماز تکه پاره و وصله دار شد (ذات الرقاع) گفتند.

سوءقصد نسبت به رسول خدا صلی الله علیه و آله

مردی از بنی محارب به نام (غورث) تصمیم گرفت که رسول خدا را بکشد.

پس نزد رسول خدا آمد و او را نشسته یافت . گفت : ای محمد! شمشیرت را ببینم ، آنگاه شمشیر رسول خدا را برداشت که قصد سوء خود را انجام دهد، اما خدایش نصرت نمی داد. سپس گفت : ای محمد! از من نمی ترسی ؟ گفت : نه ، چرا از تو بترسم ؟ خدا مرا حفظ می کند. آنگاه شمشیر رسول خدا را باز داد و پی کار خود رفت . آیه ۱۱ سوره مائده در این باره و به روایتی درباره سوء قصد (عمرو بن جحاش) نازل شده است .

نماز خوف

روایات در کیفیت نماز خوف در غزوه (ذات الرقاع) اختلاف دارد، مضمون روایتی چنین است که : دسته ای در مقابل دشمن قرار می گیرند و دسته دیگر با امام رکعتی از نماز را می خوانند و رکعت دوم را به طور فرادی تمام می کنند و به جای دسته اول می روند، سپس دسته اول آمده و آنان هم با امام رکعتی را درک کرده و رکعت دیگر را فرادی می خوانند، به طوری که هر کدام از دو دسته رکعتی را با امام و رکعتی را فرادی خوانده باشند و امام هم بیش از یک نماز نخوانده باشد، اما روایتی دیگر تصریح دارد که رسول خدا با هر کدام از دو دسته نمازی تمام خوانده است . (۱۹۵)

داستان جابر انصاری

(جابر بن عبدالله) گفت : در غزوه (ذات الرقاع) سوار بر شتر ناتوانی بودم و با رسول خدا همراه می رفتم و در بازگشت به مدینه همراهان پیش می رفتند و من واپس می ماندم ، تا این

که رسول خدا به من رسید و گفت: تو را چه شده؟ گفتم ای رسول خدا! شترم دنبال مانده است. گفت: شترت را بخوابان، و چون شتر خود را خواباندم، رسول خدا هم شتر خود را خواباند و گفت: عصای خود را به من ده، چون عصا را به او دادم چند بار شترم را به آن برانگیخت و سپس گفت: سوار شو. چون سوار شدم به خدایی که او را به پیامبری فرستاد: با شتر رسول خدا بخوبی مسابقه می داد.

نموداری از پایداری مهاجر و نصار

(جابر بن عبدالله) می گوید: در غزوه (ذات الرقاع) مردی از مسلمانان بر زنی از مشرکان دست یافت و او را اسیر کرد. شوهر زن سوگند خورد تا خونی از یاران محمد بریزد و با این تصمیم در تعقیب رسول خدا رهسپار شد. رسول خدا در دره ای فرود آمد و گفت: کدام مرد است که امشب ما را پاسداری کند؟ مردی از مهاجران و مردی از انصار داوطلب شدند، یکی (عمار بن یاسر) و دیگری (عباد بن بشر) بود که به محل ماء موریت خویش رفتند و به نوبت پاسداری می دادند، مرد انصاری که بیدار مانده بود به نماز مشغول شد، در این میان آن مرد مشرک رسید، تیری به سوی او انداخت که در بدن وی جای گرفت، اما مرد انصاری تیر را کشید و بیرون افکند و تا سه بار بر بدن او تیر افکند و او همچنان در نماز بر پای ایستاده بود، سپس به رکوع و سجود رفت، آنگاه رفیق

خود را از خواب بیدار کرد و گفت: برخیز که من از پای درآمدم. مرد مهاجری برخاست، مرد مشرک با دیدن او دانست که جای وی را شناخته اند و گریخت.

غزوه بدرالوعد

شعبان سال چهارم: این غزوه به نامهای: غزوه بدرالآخره، غزوه بدرالثالثه و غزوه بدرالصغری نامیده شده است. رسول خدا پس از غزوه (ذات الرقاع) بر حسب وعده ای که با ابوسفیان کرده بود، رهسپار بدر شد. سپاه اسلام ۱۵۰۰ نفر بودند و لوای مسلمین را علی بن ابی طالب به دست داشت. رسول خدا هشت شب در بدر به انتظار ابوسفیان ماند، اما ابوسفیان با ۲۰۰۰ نفر از مردم مکه بیرون آمد و در (مجنه) منزل کرد سپس تصمیم گرفت که بازگردد، گفت: ای گروه قریش! امسال با این قحطی و خشکسالی به جنگ رفتن روا نیست، بهتر همان که بازگردید. سپاه قریش بازگشتند و مردم مکه آنها را (جیش سویق) نامیدند و گفتند: شما برای (سویق) رفته بودید.

سال پنجم هجرت (سنه الاءحزاب)

غزوه دومه الجندل

ربیع الاول سال پنجم: رسول خدا صلی الله علیه و آله خبر یافت که گروهی عظیم در (دومه الجندل) (۱۹۶) فراهم آمده اند و بر مسافران و رهگذران ستم می کنند و قصد مدینه را دارند، برای دفع ایشان با ۱۰۰۰ مرد از مسلمانان بیرون رفت، اما با نزدیک شدن آنان معلوم شد که دشمن به طرف مغرب کوچیده است و جز بر مواشی و شبانان ایشان دست نیافت و اهل (دومه الجندل) خبر یافتند و پراکنده شدند. رسول خدا به مدینه بازگشت

و این نخستین جنگ با رومیان بود، زیرا زمامدار دومه الجندل (اکیدر بن عبدالملک کندی) کیش مسیحی داشت و زیر فرمان (هرقل) (۱۹۷) پادشاه روم بود.

در همین سفر بود که رسول خدا با (عیینه بن حصن فزاری) که در سرزمین خود به قحطی گرفتار آمده بود، قراردادی بست و به او حق داد که از تغلمین تا مراض (از نواحی مدینه) را چراگاه گیرد.

غزوه خندق

شوال سال پنجم: غزوه (خندق) را (غزوه احزاب) نیز می نامید. (۱۹۸) جمعی از یهودیان از جمله (حیی بن اخطب) رهسپار مکه شدند و بر قریش فرود آمدند و آنان را جنگ با رسول خدا صلی الله علیه و آله فراخواندند، قریش به ایشان گفتند: آیا دین ما بهتر است یا دین محمد؟ گفتند: دین شما، و شما از وی به حق نزدیکترید. (۱۹۹) قریش شادمان شدند و با آنان قرار همکاری گذاشتند.

احزاب و فرماندهانشان

۱- قریش و همراهانشان با ۴۰۰۰ سپاهی، ۳۰۰ اسب و ۱۵۰۰ شتر به فرماندهی (ابوسفیان بن حرب).

۲- بنی سلیم با ۷۰۰ سپاهی، به فرماندهی (ابوالاعور سلمی).

۳- بنی فزاره، همه شان با ۱۰۰۰ شتر، به فرماندهی (عیینه بن حصن فزاری).

۴- بنی اشجع با ۴۰۰ سپاهی، به فرماندهی (مسعود بن رخيله). (۲۰۰)

۵- بنی مره با ۴۰۰ سپاهی، به فرماندهی (حارث بن عوف).

۶- بنی اسد بن خزیمه با عده ای به فرماندهی (طلیحه بن خویلد). از همه قبایل ده هزار نفر (به گفته مسعودی: از قریش و قبایل دیگر و بنی قریظه و بنی نضیر، ۲۴ هزار نفر فراهم آمدند سه لشکر بودند و فرمانده کل (ابوسفیان بن حرب) بود که اکثر این فرماندهان بعدها اسلام آوردند.

تصمیم رسول خدا صلی الله علیه و آله

سواران خزاعی از مکه به مدینه آمدند و رسول خدا را از حرکت قریش و احزاب باخبر ساختند رسول خدا با اصحاب مشورت کرد که آیا از مدینه بیرون روند و هر جا با دشمن برخورد کردند، بجنگند یا در مدینه بمانند و پیرامون شهر را خندق بکنند. پیشنهاد سلمان فارسی برای کندن خندق به تصویب رسید. رسول خدا با ۳۰۰۰ مرد سپاهی کار کندن خندق را آغاز کرد.

مسلمانان، با شتاب و کوشش فراوان دست به کار شدند و رسول خدا نیز شخصا کمک می کرد و کار هر دسته ای را تعیین فرمود، حفر خندق در شش روز به انجام رسید. به استنباط برخی از نویسندگان: طول خندق در حدود پنج و نیم کیلومتر و

که زده اند در حدود ده متر و عمق آن پنج متر بوده است . یعنی آن مقداری بوده که سواره یا پیاده ای نتواند از آن بجهد یا از طرفی پایین رود از طرف دیگر بیرون آید.

ابن اسحاق می گوید: در واقعه کندق خندق ، معجزاتی به ظهور پیوست که مسلمانان شاهد آن بودند، از جمله جابر بن عبدالله گوید: در یکی از نواحی خندق سنگی بسیار بزرگ پدیدار شد که کار کنند آن به دشواری کشید. رسول خدا صلی الله علیه و آله ظرف آبی خواست و آب دهان در آن افکند و دعایی خواند سپس آب را بر آن سنگ پاشید (به گفته کسی که خود شاهد این قضیه بوده است و بر دیدن آن سوگند می خورد) آن سنگ چنان از هم پاشید که به صورت توده ریگی درآمد و دیگر در مقابل هیچ بیل و تبری سختی نمی کرد و معجزات دیگری به وقوع پیوست که چون بنا بر اختصار این کتاب است از ذکر آنها خودداری می شود.

رسول خدا، چون از کار کنند خندق فراغت یافت به سپاهیان دستور داد تا در دامن کوه (سلس) پشت به کوه اردو ساختند و زنان و کودکان را در برجها جای دادند.

در این هنگام ، رسول خدا صلی الله علیه و آله از عهدشکنی (بنی قریظه) خبر یافت و برای تحقیق حال و اتمام حجت ، (سعد بن معاذ) (سرور اوس) و (سعد بن عباد) (سرور خزرج) را فرستاد. فرستادگان رسول خدا رفتند و معلوم شد که کار عهدشکنی (بنی قریظه) از آنچه می گفته اند هم

بالا تر است . آنگاه نزد رسول خدا باز گشتند و پیمان شکنی (بنی قریظه) را گزارش دادند. رسول خدا صلی الله علیه و آله گفت : الله اکبر، به روایت دیگر، گفت : (حسنا الله و نعم الوکیل) . (۲۰۱)

نزدیک شدن خطر

در این موقع بود که گرفتاری مسلمین به نهایت رسید و ترس و بیم شدت یافت و نفاق منافقان آشکار گشت و (معتب بن قشیر) گفت : محمد ما را نوید می داد که گنجهای (خسرو) و (قیصر) را می خوریم ، اما امروز جرات نمی کنیم که برای قضای حاجت بیرون رویم و (ءاوس بن قیظی) گفت : ای رسول خدا! خانه های ما در خطر دشمن است ، ما را اذن ده تا به خانه های خود که در بیرون مدینه است ، باز گردیم .

پایداری انصار

نزدیک به یک ماه بود که مسلمانان و مشرکان در برابر هم ایستاده بودند و جنگی جز تیراندازی و محاصره در کار نبود، رسول خدا نزد (عیینه بن حصن فزاری) و (حارث بن عوف) دو سرور (غطفان) فرستاد و با آنان قرار گذاشت که یک سوم میوه های امسال مدینه را بگیرند و با سپاهیان خود باز گردند و دست از جنگ با مسلمانان بردارند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله (سعد بن معاذ) و (سعد بن عباده) را خواست و با آنان در این باب مشورت کرد. آنان گفتند: یا خود به این کار علاقه مندی و یا خدا چنین دستوری داده است و در هر دو صورت ناگزیر به انجام آن هستیم . رسول خدا گفت : به خدا سوگند، این کار را نمی کنم مگر برای این که دیدم عرب همداستان به جنگ شما آمده و از هر سو شما را فرا گرفته اند خواستم بدین وسیله از شما دفع خطر کنم .

(سعد بن معاذ) گفت : ای رسول خدا! به

خدا قسم نیازی به این کار نداریم و شمشیر پاسخ ایشان است . رسول خدا گفت : هر طور صلاح می دانی چنان کن . (سعد)
قرارنامه را محو کرد و گفت : هر چه می توانند بر ضد ما انجام دهند.

فرماندهان قریش

رؤسای قریش : ابوسفیان ، خالد بن ولید، عمرو بن عاص و چند تن دیگر، گاه پراکنده و گاه با هم در پیرامون خندق اسب می تاختند و با اصحاب رسول خدا زد و خورد می کردند. رسول خدا و مسلمانان همچنان در محاصره دشمنان بودند. (عمرو بن عبدود) که او را (فارس لیل) (۲۰۲) می گفتند و با هزار سوار برابر می دانستند، نخستین کسی بود که از خندق پرید و دیگر سپاهیان قریش بر اسبهای خود نشستند و با شتاب پیش تاختند تا بر سر خندق ایستادند و از دیدن آن به شگفت آمدند، سپس در جستجوی تنگنایی از خندق برآمدند و اسبهای خود را بزدند تا از خندق جهیدند. حضرت علی علیه السلام با چند نفر از مسلمین سر راه بر آنان گرفتند و عمرو بن عبدود آماده پیکار شد. علی علیه السلام پس از گفتگویی کوتاه با ضربتی او را کشت و همراهان عمرو رو به گریز نهادند و از خندق جهیدند. در این میان (نوفل بن عبدالله) را در میان خندق دیدند که اسبش نمی تواند از خندق بیرون جهد و او را سنگباران می کردند، نوفل می گفت : اگر می کشید به صورتی بهتر از این بکشید، یکی از شما فرود آید تا با وی نبرد کنم . علی پایین رفت و

او را نیز بکشت و دیگران گریختند.

ابوبکر بن عیاش درباره (عمرو) گفت: علی ضربتی زد که ضربتی مبارکتر و عزت بخش تر از آن در اسلام نبود و ضربتی به علی زده شد (ضربت ابن ملجم) که ضربتی نامبارکتر و بد اثرتر از آن در اسلام پیش نیامد...

رسول خدا بعد از کشته شدن (عمرو) و (نوفل) گفت: اکنون ما به جنگ ایشان خواهیم رفت و ایشان به جنگ ما نخواهند آمد.

آخرین تلاش دشمن

بعد از کشته شدن (عمرو) و (نوفل) سران قریش تصمیم گرفتند که فردای آن روز دیگر بار حمله کنند، بامداد فردا همداستان حمله کردند و (خالد بن ولید) نیز در میان آنان بود، کار جنگ به سختی کشید تا آنجا که مسلمانان نمازهایشان فوت شد. در این میان (وحشی) که با مشرکان بود، حربه ای به سوی (طفیل بن نعمان) افکند و او را کشت، سپس خداوند دشمن را پراکنده ساخت و به اردوگاه خویش بازگشتند.

زخمی شدن سعد بن معاذ

سعد بن معاذ با زرهی کوتاه و نارسا بیرون آمده بود و رهسپار جنگ شد. (حبان بن قیس بن عرقه) فرصتی به دست آورد و تیری به سوی وی انداخت و چون تیرش به هدف رسید، گفت: (خذها منی و انا ابن العرقه).

سعد بن معاذ گفت: خدا رویت را به آتش کشاند، خدایا! اگر از جنگ قریش چیزی باقی گذاشته ای، مرا برای آن زنده نگهدار و اگر جنگ میان ما و قریش را به پایان رسانده ای، پس همین پیشامد را برای من شهادت قرار ده.

صفیه و حسان بن ثابت

(صفیه) دختر (عبدالمطلب) (عمه رسول خدا و مادر زبیر) و نیز (حسان بن ثابت) (شاعر و صحابی معروف) در ایام خندق در برج (فارع) بودند، (صفیه) می گوید: مردی از یهودیان به ما نزدیک شد و پیرامون برج همی گشت. رسول خدا و مسلمانان هم چنان گرفتار دشمن بودند که نمی توانستند به سوی ما بازنگرند، بدین جهت به (حسان) گفتم: من به خدا قسم، از این مرد یهودی ایمن نیستم، پس فرود آی و او را بکش. حسان گفت: ای دختر عبدالمطلب! خدای تو را بیامرزد، به خدا قسم تو خود می دانی که من اهل این کار نیستم. (صفیه) می گوید: چون حسان جواب مرا این طور داد، خود میان بستم و گریزی برداشتم و او را کشتم و چون از او فارغ گشتم به سوی برج رفتم و گفتم: ای حسان! اکنون فرود آی و سلاح و

جامه وی برگیر. حسان گفت: ای دختر عبدالمطلب! مرا به سلاح و جامه او نیازی نیست.

نعیم بن مسعود یا وسیله خدایی

(نعیم بن مسعود بن عامر) (از بنی اشجع) نزد رسول خدا آمد و گفت: من اسلام آورده ام، اما قبیله من هنوز از اسلام بی خبرند، به هر چه مصلحت می دانی مرا دستور ده. رسول خدا گفت: تا می توانی دشمنان را از سر ما دور کن (میان ایشان اختلاف بینداز) چه، جنگ نیرنگ و فریب است. (۲۰۳)

(نعیم) نزد (بنی قریظه) که در جاهلیت ندیمشان بود - و با رسول خدا پیمان شکسته بودند - رفت و گفت ای بنی قریظه! دوستی و یکرنگی مرا با خویش می دانید، گفتند: راست می گویی و نزد ما متهم نیستی. گفت: قریش و غطفان مانند شما نیستند، این سرزمین شماس و اموال و فرزندان و زنان شما در این جایند و نمی توانید از این جا به جای دیگر منتقل شوید، اما قریش و غطفان - که شما آنها را کمک داده اید - در سرزمین دیگری هستند، اگر هر پیشامدی در جنگ رخ دهد سرانجام به سرزمین خود باز می گردند و شما را در شهر خودتان با محمد رها می کنند و چون تنها ماندید، قدرت مقاومت نخواهید داشت، پس در جنگ با وی با قریش و غطفان همداستان نشوید، مگر این که از اشرافشان گروگانهایی بگیرند که به عنوان وثیقه نزد شما باشند تا با اطمینان خاطر بتوانید با مسلمانان بجنگید.

سپس بیرون رفت و نزد قریش آمد و به ابوسفیان و

رجال قریش که سابقه دوستی داشت ، گفت : بدانید که یهودیان از عهدشکنی با محمد پشیمان شده و نزد وی فرستاده اند که ما پشیمان شده ایم و قصد داریم مردانی از اشراف دو قبیله قریش و غطفان بگیریم و آنها را تحویل دهیم که گردن زنی و او هم پیشنهادشان را پذیرفته است ، اکنون اگر از طرف یهود از شما مردانی به عنوان گروگان خواستند، به آنان تسلیم نکنید.

آنگاه نزد قبیله غطفان آمد و همانچه را که به قریش گفته بود، به آنان نیز گفت : دو قبیله مردانی را نزد (بنی قریظه) فرستادند که بگویند: در کار جنگ با ما همراهی کنید و شتاب ورزید، یهودیان پاسخ دادند که امروز شنبه است و در چنین روزی دست به کار نمی زنیم ، علاوه بر این ، ما با محمد نمی جنگیم ، مگر آن که از مردان خود گروگانهایی به ما دهید تا اطمینان خاطر ما باشند و یقین کنیم تا اگر نبرد بر شما دشوار شد، ما را تنها رها نخواهید کرد. فرستادگان بازگشتند و گفتار بنی قریظه را بازگفتند، قریش و غطفان گفتند: به خدا قسم (نعیم بن مسعود) راست می گفت و سپس به بنی قریظه گفتند: به خدا قسم ، حتی یک مرد هم از مردان خود به شما نمی دهیم . بنی قریظه با شنیدن این پیام ، گفتند: راستی (نعیم بن مسعود) راست می گفت ، اینان می خواهند ما را به جنگ وادار کنند و سرانجام در فرصت مناسب ما را تنها بگذارند و به دیار خود بازگردند و بدین ترتیب

، خدای متعال آنها را از یاری یکدیگر باز داشت .

حذیفه بن یمان در میان دشمن

پس از خبر یافتن از اختلاف نظر و تفرقه ای که میان احزاب روی داد، رسول خدا صلی الله علیه و آله (حذیفه) را برای تحقیق حال و بررسی وضع دشمن به میان آنان فرستاد، به او فرمود: ای حذیفه: برو در میان دشمن ببین چه می کنند، اما دست به کاری مزن تا نزد ما بازگردی .

(حذیفه) می گوید: در میان دشمن وارد شدم ، دیدم که باد، و لشکرهای الهی تمام دیگها و خیمه های ایشان را از جا کنده است ، پس ابوسفیان برخاست و گفت : ای گروه قریش ! به خدا قسم ، ماندن شما در این جا صلاح نیست ، راستی که اسب و شترمان از میان رفت و بنی قریظه نیز با ما خلف وعده کردند و شدت سرما هم می بینید که با ما چه می کند، پس آماده رفتن شوید که من هم رفتنی هستم . سپس برخاست و شتر خود را سوار شد و او را چنان بزد تا بر سه دست و پا ایستاد، به خدا قسم ، اگر دستور رسول خدا نبود فرصت مناسبی بود که ابوسفیان را با تیری می کشتم . آنگاه قبیله غطفان هم با شنیدن حرکت قریش ، رهسپار سرزمینهای خویش شدند. (حذیفه) می گوید: نزد رسول خدا باز گشتم و گزارش کار خویش را به او رساندم .

شهدای غزوه احزاب

۱ - سعد بن معاذ، به دست (حبان بن عرقه)، ۲ - ائمن بن ائوس ، به دست (خالد بن ولید)، ۳ - عبدالله بن سهل بن رافع ، ۴ - طفیل بن نعمان ، به

دست (وحشی بن حرب)، ۵ - ثعلبه بن غنمه، به دست هییره بن ابی وهب، ۶ - کعب بن زید، به دست (ضرار بن خطاب)،
۷ - سفیان بن عوف، ۸ - سلیط، ۹ - عبدالله بن ابی خالد، ۱۱ - عبدالله بن سهل بن زید، ۱۲ - ابوسنان بن صیفی .

کشته های مشرکان در غزوه احزاب

۱ - منبه بن عثمان، ۲ - نوفل بن عبدالله بن مغیره، ۳ - عمرو بن عبدود، به دست علی بن ابی طالب، ۴ - حسل بن عمرو بن عبدود، نیز به دست علی بن ابی طالب، کشته شد.

یعقوبی می نویسد: روز (خندق) از مسلمانان شش نفر و از مشرکان هشت نفر کشته شدند. (۲۰۴) آیات ۹ تا ۲۵ سوره احزاب درباره غزوه احزاب نزول یافته است .

غزوه بنی قریظه

ذی القعدة سال پنجم: هنگام ظهر جبرئیل فرود آمد و به رسول خدا گفت: خدا تو را می فرماید: بر سر (بنی قریظه) رهسپار شوی و هم اکنون من بر سر ایشان می روم و در قلعه هایشان زلزله می اندازم. رسول خدا بلال را فرمود تا در میان مردم اعلام کند که هر کس مطیع و شنوای امر خدا و رسول است، باید نماز عصر را جز در (بنی قریظه) نخواند، آنگاه با سه هزار از مسلمانان که ۳۶ اسب داشتند رهسپار شد و رایت را علی علیه السلام بر دست گرفت و پیش تاخت .

رسول خدا بیست و پنج روز (بنی قریظه) را در محاصره داشت تا از محاصره به تنگ آمدند و

(کعب بن اسد) به ایشان گفت: ای گروه یهود! می بینید چه بر سرتان آمده است، اکنون سه کار را به شما پیشنهاد می کنم تا هر کدام را خواستید انتخاب کنید. گفتند: چه کاری؟ گفت: از این مرد پیروی می کنیم و به او ایمان می آوریم. گفتند: ما هرگز از حکم تورات دست بر نمی داریم و جز آن را نمی پذیریم. گفت: پس بیایید تا فرزندان و زنانمان را بکشیم تا از سوی آنها نگران نباشیم، آنگاه با شمشیرهایمان حمله بریم. گفتند: این بیچارگان را هرگز نمی کشیم. گفت: امشب که شنبه است، ممکن است محمد و یارانش از حمله ما آسوده خاطر باشند، پس حمله بریم و شیخون زنیم. گفتند: شنبه را تباه نخواهیم ساخت. گفت: پس معلوم می شود در میان شما یک نفر دورانیش و خردمند وجود ندارد.

لغزش ابولبابه

یهودیان (بنی قریظه) نزد رسول خدا پیام فرستادند که (ابولبابه بن عبدالمنذر) را نزد ما بفرست تا در کار خود با وی مشورت کنیم. رسول خدا صلی الله علیه و آله او را نزد ایشان فرستاد. چون او را دیدند مردان یهود دست به دامن او شدند و زنان و کودکانشان نزد او گریستند، پس ابولبابه را بر ایشان رحم آمد و چون از او پرسیدند که آیا به حکم محمد تن در دهیم و تسلیم شویم؟ گفت: آری، اما با اشاره به گلوی خود فهماند که شما را می کشد.

(ابولبابه) می گوید: به خدا قسم، قدم برنداشته دانستم

که به خدا و رسول او خیانت کرده ام ، سپس راه مسجد را در پیش گرفت و بی آن که نزد رسول خدا برود، خود را به یکی از ستونهای مسجد بست و گفت : از این جا نخواهم رفت تا خدا توبه ام را قبول کند. به روایت ابن هشام : آیه ۲۷ سوره انفال درباره همین گناه ابولبابه نزول یافته است .

چون خبر ابولبابه به رسول خدا رسید، گفت : اگر نزد من آمده بود برایش طلب آمرزش می کردم ، اما اکنون که چنین کاری کرده است من هم با او کاری ندارم تا خدا توبه اش را قبول کند.

سحرگاه بود که در خانه (امسلمه) قبول توبه ابولبابه به رسول خدا نازل شد. (امسلمه) به اذن رسول خدا ابولبابه را مژده داد که خدا توبه ات را قبول کرد. اما او سوگند یاد کرده بود که جز رسول خدا کسی او را باز نکند. ابولبابه همچنان ماند تا رسول خدا برای نماز صبح به مسجد آمد و او را باز کرد.(۲۰۵)

تسلیم شدن (بنی قریظه)

(بنی قریظه) پس از مشورت با (ابولبابه) بامدادان تسلیم رسول خدا شدند، پس یهودیان گفتند: ای محمد! به حکم سعد بن معاذ تسلیم می شویم . سعد بن معاذ که در جنگ خندق زخمی شده بود، در خیمه زنی از قبیله (اسلم) به نام (رفیده) بستری بود. مردان (اءوس)، (سعد بن معاذ) را بر خری که آن را با تشکی چرمی آماده ساخته بودند سوار کردند و او را نزد رسول خدا آوردند، رسول خدا فرمود: به احترام (سعد) به پا خیزید

و از وی استقبال کنید. مهاجران قریش می گفتند: مراد رسول خدا تنها انصار بود، اما انصار گفتند: مراد رسول خدا مهاجران و انصار هر دو بود. به هر جهت برخاستند و گفتند: ای (ابوعمر) رسول خدا تو را حکم قرار داده است تا درباره اینان حکم کنی. گفت: به عهد و میثاق خدا ملتزم هستید که آنچه حکم می کنم درباره ایشان اجرا شود؟ گفتند: آری، گفت: حکم من آن است که مردانشان کشته شوند و مالهایشان قسمت شود و فرزندان و زنانشان اسیر شوند.

به روایت ابن اسحاق و دیگران: رسول خدا گفت: (راستی درباره ایشان به حکم خدا از بالای هفت آسمان حکم کردی).

اجرای حکم سعد بن معاذ

(محمد بن مسلمه) ماءمور شانه بستن مردان و (عبدالله بن سلام) ماءمور زنان و کودکان شدند. یهودیان را از قلعه بیرون آوردند و رسول خدا آنان را در سرای دختر حارث، حبس کرد و آنگاه به بازار مدینه رفت و آنجا خندق هایی کند، سپس آنان را دسته دسته آوردند و در آن خندقها گردن زدند از جمله دشمن خدا (حیی بن اخطب) و (کعب بن اسد) در میان ایشان بودند، یکی از زنان یهود را هم که سنگ آسیایی را بر سر (خلاد بن سوید انصاری) انداخت و او را کشت نیز در ردیف مردان (بنی قریظه) آوردند و گردن زدند. روی هم رفته در حدود ۶۰۰ یا ۷۰۰ مرد و به قولی میان ۸۰۰ یا ۹۰۰ نفر کشته شدند.

در قلعه های (بنی قریظه) ۱۵۰۰ شمشیر، ۳۰۰ زره، ۲۰۰۰ نیزه و ۱۵۰۰ سپر

به دست آمد و نیز خم های شرابی که همه اش بیرون ریخته شد.

بدبختی زبیر بن باطا

(زبیر بن باطا) یکی از مردان بنی قریظه بود که در جنگ بعاث بر (ثابت بن قیس) منت گذاشت و او را رها کرده بود، چون داستان بنی قریظه پیش آمد، ثابت خواست حق او را جبران کند. نزد رسول خدا رفت و گفت: زبیر را بر من حقی است، پس جان او را به من ببخش. رسول خدا گفت: بخشیدم. نزد زبیر آمد و گفت: بخشیده شدی. زبیر گفت: پیرمردی فوت کرد که زن و فرزند نداشته باشد، زندگی را برای چه می خواهد؟ دیگر بار ثابت نزد رسول خدا رفت و درخواست کرد و رسول خدا اجابت فرمود، پس نزد زبیر رفت و گفت: زن و فرزندان را هم رسول خدا به من بخشید و من آنها را به تو بخشیدم. گفت: خانواده ای که در حجاز مالی ندارد چگونه می تواند زندگی کند؟ ثابت برای بار سوم نزد رسول خدا رفت و درخواست کرد و اجابت فرمود، پس نزد زبیر رفت و گفت: رسول خدا مال تو را هم به من بخشید و من آنها را به تو بخشیدم. گفت: ای ثابت! کعب بن اسد کارش به کجا رسید؟ گفت: کشته شد. گفت: حیی بن اخطب به کجا رسید؟ گفت: کشته شد - و چند نفر دیگر را نام برد و همان پاسخ را شنید - سرانجام گفت: پس به همان حقی که بر تو دارم، از تو می خواهم

که مرا به آنها ملحق کنی ، به خدا قسم که پس از ایشان خیری در زندگی نیست . ثابت او را جلو انداخت و گردن زد تا در دوزخ به دیدار دوستان خود رسید. (۲۰۶)

دو نفر بخشیده شدند

یکی (عطیه قرظی) که هنوز به حد بلوغ نرسیده بود و دیگری (رفاعه بن سموال) (۲۰۷) که به شفاعت خاله رسول خدا (اممندر) آزاد و بخشیده شدند و نام هر دو را در زمره صحابه ذکر کرده اند. (۲۰۸)

تقسیم غنایم

رسول خدا صلی الله علیه و آله ، مالهای بنی قریظه و زنان و فرزندانشان را بین مسلمانان تقسیم کرد، سواره را سه سهم (دو سهم برای اسب و سهمی برای سوار) و پیاده را یک سهم دارد و این نخستین غنیمی بود که خمس آنرا بیرون کرد و همین روش در غزوات اسلامی سنت گشت . رسول خدا (ریحانه) دختر (عمرو بن جنافه) را برای خود برگزید و همچنان به عنوان کنیزی با رسول خدا بود تا آن حضرت وفات یافت .

شهدای غزوه بنی قریظه

۱ - خلاد بن سوید که زنی او را به وسیله آسیای سنگی کشت ؛ ۲ - ابوسنان بن محصن که در روزهای محاصره وفات یافت ؛
۳ - سعد بن معاذ که او را جزء شهدای خندق نام بردیم ، پس از غزوه بنی قریظه به همان زخمی که در خندق برداشته بود شهادت یافت .

سریه (ابو عبیده بن جراح فهری)

ذی الحجه سال پنجم : این سریه به جانب (سیف البحر) بود و در همین سریه بود که رسول خدا انبان هایی از خرما برای خوراک نفرات همراه ساخت و (ابو عبیده) آنها را برایشان تقسیم می کرد، رفته رفته کار به جایی کشید که خرماها کم شد تا آنجا که به هر کدام روزی یک خرما می رسید و آنها را غصه دار ساخت . خداوند جانوری از دریا به چنگ آنها انداخت که بیست شب از گوشت و چربی آن می خوردند. استخوان دنده این جانور به قدری بزرگ بود که تنومندترین مرد با تنومندترین شتری که بر آن سوار بود از زیر دنده آن

جانور می گذشت . عباده بن صامت گوید: چون به مدینه آمدم و قصه خود را به رسول خدا گفتم ، فرمود: آن روزی شما بوده خداوند به شما ارزانی داشته است .

سال ششم هجرت

اشاره

در این سال که (سنه الاستناس) نامیده می شود، شماره سریه ها بسیار است و ما هر کدام را به ترتیب در جای خود ذکر خواهیم کرد.

سریه (محمد بن مسلمه انصاری)

دهم محرم سال ششم : رسول خدا صلی الله علیه و آله (محمد بن مسلمه) را با سی سوار بر سر (قرطاء) طایفه ای از (بنی بکر بن کلاب) که در (بکرات) در ناحیه (ضریه) (که تا مدینه هفت شب فاصله دارد) منزل داشتند، فرستاد و او را فرمود تا بر ایشان غارت برد. (محمد) شب را راه می رفت و روز پنهان می شد تا بر آنان غارت برد و کسانی از ایشان را کشت و دیگران گریختند متعرض زنان نشد و چهارپایان و گوسفندانی را به مدینه آورد (۱۵۰ شتر با سه هزار گوسفند)، پس رسول خدا صلی الله علیه و آله خمس آنچه را آورده بود جدا کرد و بقیه را بین همراهان وی قسمت فرمود.

سریه (عکاشه بن محسن)

ربیع الاول سال ششم : رسول خدا صلی الله علیه و آله (عکاشه) را با چهل مرد از اصحاب به (غمر) (۲۰۹) فرستاد و او هم با شتاب رهسپار شد، اما دشمن از رسیدن وی خبر یافت و گریخت و (عکاشه) منزلگاهشان را خالی یافت ، پس (شجاع بن وهب) را طلعه فرستاد و او هم رد پای چهارپایانشان را دید و تعقیب کرد، در نتیجه دویست شتر به دستشان افتاد و شتران را به مدینه آوردند و زد و خوردی پیش نیامد.

سریه (محمد بن مسلمه)

ربیع الاخر سال ششم : رسول خدا صلی الله علیه و آله (محمد بن مسلمه) را با ده نفر بر سر (بنی ثعلبه) و (بنی عوال) به (ذی القصه) (۲۱۰) فرستاد. محمد و همراهان وی شبانه بر سر دشمن رسیدند و خوابیدند. دشمنان که صد نفر بودند، اطراف مسلمانان را گرفتند و ساعتی تیراندازی کردند، سپس اعراب با نیزه ها بر ایشان حمله بردند و همه را کشتند و برهنه ساختند. خود (محمد) در میان کشته ها بی حرکت افتاد و مردی از مسلمانان که از آنجا عبور می کرد او را برداشت و به مدینه برد.

سریه (سعد بن عباده خزرجی)

ربیع الاول سال ششم : مسعودی می گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله در ماه ربیع الاول سال ششم ، (سعد بن عباده) را فرستاد و تا محلی معروف به (غمیم) پیش رفتند. (۲۱۱)

سریه (ابو عبیده بن جراح)

ربیع الاول سال ششم : مسعودی می گوید: سریه (ابو عبیده بن جراح) به دو کوه (اجاء) و (سلمی) در ماه ربیع الاول سال ششم روی داد.(۲۱۲)

سریه (ابو عبیده بن جراح) به ذی القصه

ربیع الاخر سال ششم : پس از شهادت یافتن اصحاب (محمد بن مسلمه) به دست (بنی ثعلبه) و (بنی عوال) و بازگشتن (محمد) به مدینه ، رسول خدا صلی الله علیه و آله (ابو عبیده) را با چهل مرد به (ذی القصه) بر سر شهدا فرستاد، اما دشمن گریخته بود و کسی را ندیدند و با شتران و گوسفندانی به مدینه بازگشتند.

سریه (ابو عبیده بن جراح) به ذی القصه

ربیع الاخر سال ششم : (بنی ثعلبه) و (انمار) به قحطی گرفتار شده بودند و آن ناحیه را ابری فرا گرفت ، این قبایل به سرزمین های ابری رهسپار شدند و تصمیم گرفتند که بر گله مدینه که در (هیفا) (۲۱۳) چرا می کرد غارت برند. رسول خدا صلی الله علیه و آله ، (عبیده) را با چهل مرد از مسلمانان فرستاد و در تاریکی صبح به (ذی القصه) رسیدند و بر دشمنان غارت بردند و آنها به کوهها گریختند، آنگاه چهارپایان ایشان به غنیمت گرفته ، به مدینه آوردند.

سریه (زید بن حارثه) به جموم (۲۱۴)

ربیع الاخر سال ششم : رسول خدا صلی الله علیه و آله (زید بن حارثه) را بر سر (بنی سلیم) فرستاد هنگامی که به (جموم) رسید، زنی به نام (حلیمه) محله ای از (بنی سلیم) را به ایشان نشان داد، در آن جا شتران و گوسفندان و اسیرانی به دست آوردند، شوهر حلیمه از همان اسیران بود، چون زید بن حارثه به مدینه بازگشت ، رسول خدا آن زن و شوهر را آزاد کرد.

سریه (زید بن حارثه) به عیص

جمادی الاخره سال ششم : کاروانی از قریش از طرف شام می رسید، رسول خدا (زید بن حارثه) را با ۱۷۰ سوار گسیل داشت . مسلمانان بر کاروان و هر چه در آن بود دست یافتند و نقره بسیاری از (صفوان بن امیه) به دست ایشان افتاد و از آنها اسیر گرفتند، از جمله (ابوالعاص بن ربیع) (شوهر زینب ، دختر بزرگ رسول خدا) که زید آنان را به مدینه آورد. (ابوالعاص) به همسرش زینب پناه برد و زینب او را پناه داد.

غزوه بنی لحيان

جمادی الاولی سال ششم : رسول خدا صلی الله علیه و آله به خونخواهی شهدای رجیع با ۲۰۰ مرد که ۲۰ اسب داشتند بر سر (بنی لحيان) رفت ، سرانجام پس از طی طریق ، در سرزمین (غران) منزلگاه (بنی لحيان) در جایی به نام (سایه) فرود آمد، اما دشمن خبر یافته ، به کوهها گریخته بود، پس با همراهان ، پس از توقف کوتاه در (عسفان) به مدینه بازگشت .

سریه (ابوبکر بن اءبی قحافه) به غمیم

جمادی الاولی سال ششم : رسول خدا صلی الله علیه و آله از (عسفان)، ابوبکر را با ده سوار فرستاد تا قریش را بدین وسیله مرعوب سازد و آنان تا (غمیم) پیش رفتند و سپس بی آن که به دشمنی برخورد کنند، بازگشتند. (۲۱۵)

سریه (عمر بن خطاب) بر سر (قاره)

جمادی الاولی سال ششم : مسعودی می گوید: در همین غزوه (بنی لحيان) بود که رسول خدا صلی الله علیه و آله به قولی، (عمر بن خطاب) را با سریه ای بر سر (قاره) فرستاد و آنها نیز به کوه گریختند. (۲۱۶)

غزوه ذی قرد (۲۱۷) در تعقیب (عیینه بن حصن فزاری)

جمادی الاولی سال ششم : چند شبی از غزوه (بنی لحيان) بیش نگذشته بود که (عیینه) با سوارانی از (غطفان) بر شتران ماده شیرده رسول خدا صلی الله علیه و آله در (غابه) غارت بردند و مردی از بنی غفار را کشتند و زنش را با خود بردند.

(ابوذر) از رسول خدا اجازه خواست که به (غابه) برود و شتران را سرپرستی کند. رسول خدا گفت : من از طرف (عیینه) ایمن نیستم، ولی ابوذر اصرار کرد و با زن و پسرش رهسپار شد و در آن جا پسرش را کشتند و زنش را بردند.

نخستین کسی از اصحاب که خبر یافت (سلمه بن عمرو) بود که با تیر و کمان خویش رهسپار (غابه) شد و بر ناحیه ای از کوه (سلع) بالا رفت و فریاد برآورد و به دشمن تیراندازی می کرد. رسول خدا صلی الله علیه و آله فریاد او را شنید و در مدینه ندای : (الفرع، الفرع) و نیز ندای (یا خیل الله اركبی) (۲۱۸) در داد. رسول خدا و اصحاب در تعقیب دشمن تا (ذی قرد) تاختند و ده شتر را پس گرفتند و در زد و خوردهایی که پیش آمد کسانی از دو طرف کشته شدند.

شهادی این غزوه عبارت بودند از: ۱ - محرز

بن نضله ، ۲ - وقاص بن مجزز، ۳ - هشام بن صباحه . و کشتگان دشمن عبارت بوه ند از: ۱ - حبيب بن عيينه ، ۲ - عبدالرحمان بن عيينه ، ۳ - اءوبار، ۴ - عمرو بن اءوبار، ۵ - مسعده ، ۶ - قرفه بن مالک .

رسول خدا در (ذی قرد) نماز خوف خواند و يك شب و روز آن جا ماند و در میان اصحاب خود که ۵۰۰ یا ۷۰۰ نفر بودند، به هر ۱۰۰ نفر يك شتر داد که برای خوراک خود بکشند، آنگاه روز دوشنبه به مدینه بازگشت و همسر ابوذر که او را اسیر کرده بودند سوار بر شتر (قصواء) رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه آمد.

سریه (زید بن حارثه) به (طرف)

جمادی الاخره سال ششم : رسول خدا صلی الله علیه و آله (زید بن حارثه) را به فرماندهی ۱۵ مرد از صحابه بر سر (بنی ثعلبه) فرستاد و (زید) تا (طرف) که آبی است نزدیک (مراض) نرسیده به (نخیل) در ۳۶ میلی مدینه پیش رفت و شتران و گوسفندانی غنیمت گرفت ، اما چون اعراب گریخته بودند، بی آن که جنگی روی دهد، پس از چهار شب به مدینه بازگشت و ۲۰ شتر غنیمت آورد.

سریه (زید بن حارثه) به (حسمی) بر سر جذام

جمادی الاخره سال ششم : دحیه بن خلیفه کلبی از نزد قیصر روم باز می گشت ، چون به سرزمین (جذام) رسید، (هنید بن عوص) و پسرش (از قبیله جذام) بر وی تاختند و کالایی را که همراه داشت به غارت بردند، اما چند نفر از (بنی ضیب) که قبلاً اسلام آورده بود بر هنید و پسرش حمله بردند و کالای به غارت رفته را از ایشان گرفته و به (دحیه) تسلیم کردند، (دحیه) هنگامی که به مدینه رسید ماجرا را به رسول خدا گزارش داد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله (زید بن حارثه) را با ۵۰۰ نفر به (جذام) فرستاد، چون به سرزمین جذام رسیدند بر آنان حمله بردند، هنید و پسرش را کشتند و ۱۰۰ زن و کودک را اسیر کردند و ۱۰۰۰ شتر و ۵۰۰۰ گوسفند به غنیمت گرفتند.

(رفاعه بن زید جذامی) چون وضع را چنین دید با چند نفر از قبیله خویش نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله رفتند و نامه ای را که رسول خدا در موقعی که

(رفاعه) نزد وی آمده و اسلام آورده بود و برای او و قومش نوشته بود تقدیم داشت و گفت: این همان نامه ای است که پیش از این نوشته شده و اکنون نقض شده است.

رسول خدا، (علی) علیه السلام را فرمود تا رهسپار آن سرزمین شود و زنان و کودکان و اموالشان را به ایشان پس دهد. (علی) خود را به (زید) و سریه رسانید و هر چه در دست ایشان بود پس گرفت و به صاحبانش مسترد داشت.

سریه اول (زید بن حارثه) به وادی القری

رجب سال ششم: رسول خدا صلی الله علیه و آله، (زید بن حارثه) را به فرماندهی سریه ای بر سر (بنی فزاره) که در (وادی القری) علیه مسلمین فراهم شده بودند فرستاد. کار این سریه با (بنی فزاره) به زد و خورد کشید و کسانی از اصحاب زید به شهادت رسیدند و خود او از میان کشته ها جان بدر برد. در این سریه بود که (ورد بن عمرو بن مداش) (۲۱۹) به شهادت رسید. (۲۲۰)

سریه (زید بن حارثه) به مدین

تاریخ سریه دقیق روشن نیست: رسول خدا صلی الله علیه و آله، (زید بن حارثه) را به (مدین) فرستاد، (زید) اسیرانی از مردم ساحل نشین (میناء) به مدینه آورد، چون اسیران فروخته شدند و میان مادران و فرزندانشان تفرقه افتاد، رسول خدا دید که آنها بر اثر این تفرقه گریه می کنند. پس دستور داد که مادران و فرزندانشان را جز با هم نفرشند.

سریه (عبدالرحمان بن عوف) به دومه الجندل

شعبان سال ششم: رسول خدا صلی الله علیه و آله (عبدالرحمان بن عوف) را با سریه ای به (دومه الجندل) بر سر (بنی کلب) فرستاد و به او فرمود: (ای پسر عوف): لوا را بگیر و همه در راه خدا رهسپار جهاد شوید، با هر کس به خدا کافر شده بجنگید، خیانت نکنید، مگر نوزید، کسی را مثله نکنید، کودکی را نکشید، عهد خدا و رفتار پیامبرش در میان شما همین است) (۲۲۱)

اضافه فرمود: اگر دعوت تو را پذیرفتند، دختر سرورشان را به زنی بگیر.

(عبدالرحمان) رهسپار شد تا به (دومه الجندل) رسید و سه روز آن جا ماند و به اسلام دعوتشان کرد، پس (اصبغ بن عمرو کلبی) (سرورشان که مسیحی بود) اسلام آورد و بسیاری از قبیله اش به دین اسلام درآمدند، پس (عبدالرحمان) با (تماضر) دختر (اصبغ) ازدواج کرد و او را به مدینه آورد.

سریه (علی بن ابی طالب) به فدک

شعبان سال ششم: رسول خدا صلی الله علیه و آله خبر یافت که (بنی سعد بن بکر) فراهم گشته اند تا یهودیان خیبر را کمک دهند، پس (علی بن ابی طالب) را با صد مرد بر سر ایشان فرستاد، علی رهسپار شد تا به (همج) - آبگاهی میان خیبر و فدک

- رسید (۲۲۲) و چون جای دشمن را شناختند بر آنان حمله بردند و پانصد شتر و ۲۰۰۰ گوسفند غنیمت گرفتند و بنی سعد با خانواده هایشان گریختند. علی علیه السلام خمس غنایم را جدا کرد و بقیه را میان اصحاب قسمت فرمود و بی آنکه جنگی روی دهد به مدینه بازگشت

غزوه بنی المصطلق

شعبان سال ششم : رسول خدا صلی الله علیه و آله در روز دوشنبه دوم شعبان از مدینه رهسپار جنگ با طایفه (بنی المصطلق) شد از قبيله خزاعه شد. مسلمانان بی درنگ به راه افتادند و سی اسب هم با خود بردند و عده ای هم از منافقان در این غزوه همراه شدند. (بنی المصطلق) از حلفای بنی مدلج بودند و بر سر چاهی به نام (مریسع) (۲۲۳) منزل داشتند

رئیس (بنی المصطلق) حارث بن ابی ضرار بود که هر که را توانست از عرب به جنگ رسول خدا دعوت کرد و آنان هم دعوت او را پذیرفتند و چون خبر یافتند به سوی ایشان رهسپار شده ، سخت ترسان و هراسان شدند.

رسول خدا تا (مریسع) پیش رفت ، صفهای جنگ آراسته شد و پس از ساعتی تیراندازی ، رسول خدا دستور حمله داد، حتی یک نفر از افراد دشمن هم نتوانست فرار کند، ده نفر کشته شدند و دیگران اسیر گشتند و از مسلمانان یکنفر به نام (هشام بن صبابه) به شهادت رسید.

اسیران (بنی المصطلق) دویست خانواده بودند و دو هزار شتر و پنج هزار گوسفندشان به غنیمت گرفته شد.

نزاع مهاجر و انصار

هنوز رسول خدا بر سر آب (مریسع) بود که (جهجاه بن مسعود غفاری) با (سنان بن وبرجهنی) بر سر آب زد و خورد کردند، (جهنی) انصار را و (جهجاه) مهاجران را به کمک خواست . قبایل قریش و اوس و خزرج به کمک ایشان شتافتند و شمشیرها کشیده شد. اما به وساطت مردانی از مهاجر و انصار، سنان که جهجاه او را زده

بود از حق خود صرف نظر کرد و نزاع از میان برخاست .

نفاق عبدالله بن ابی

(عبدالله بن ابی) از پیش آمدن نزاع (جهجاه) و (سنان) و مخصوصا از اینکه (جهجاه)، (سنان) را زده بود، خشم گرفت و در حضور جمعی از مردان قبیله خود، از جمله: (زید بن ارقم) که جوانی نورس بود، گفت: آیا کار به جایی کشیده است که اینان در سرزمین ما و در شهر ما بر ما برتری جویند و در مقابل ما ایستادگی کنند؟ این کاری است که خودمان بر سر خودمان آورده ایم، به خدا قسم که: مثل ما و این مهاجران قریش همان است که گفته اند (سمن کلبک یاء کلبک .) (سگت را فربه کن تا تو را بخورد).

به خدا قسم که اگر به مدینه بازگردیم این مهاجران زبون و بیچاره را بیرون می کنیم و به مردان قبیله خویش گفت: شما بودید که اینان را در شهر و خانه های خود جای دادید و هر چه داشتید میان خود و ایشان قسمت کردید، اگر مال خود را از ایشان دریغ می داشتید، به جای دیگر می رفتند.

(زید بن ارقم) گفتار نفاق آمیز (عبدالله) را به رسول خدا گزارش داد، (عمر) که در آنجا بود گفت: (عباد بن بشر) را بفرما تا عبدالله را بکشد. رسول خدا گفت: چگونه دستوری دهم که مردم بگویند: محمد اصحاب خود را می کشد؟! پس نابهنگام دستور حرکت صادر فرمود. (اسید بن حضیر) گفت: چرا در این ساعت نامناسب به راه افتاده ای؟ گفت

: مگر نشنیده اید که (عبدالله) گفته است که هرگاه به مدینه بازگردد (انصار)، بیچارگان مدینه یعنی مهاجران را بیرون خواهند کرد. (اسید) گفت: به خدا قسم، اگر بخواهی می توانی (عبدالله) را از مدینه بیرون کنی، چرا که بیچاره و دلیل خود اوست، سپس گفت: بهتر است با وی مدارا کنی.

از سوی دیگر، چون (عبدالله) از گزارش (زید بن ارقم) خبر یافت نزد رسول خدا رفت و قسم خورد که چنان سخنانی نگفته است و چون در میان قبیله خود محترم بود، مردان انصار از او طرفداری و حمایت کردند و گفتند: شاید این پسر - یعنی: زید بن ارقم - اشتباه کرده و در نقل آن گرفتار خبط و خطا شده است.

رسول خدا به منظور آن که مردم را مشغول کند و دیگر در قصه (عبدالله بن ابی) چون و چرا نکنند، آن روز تا شب و آن شب را تا بامداد و فردای آن روز را نیز به حرکت ادامه داد و راه مدینه پیش گرفت.

تفاوت پسر با پدر

(عبدالله بن عبدالله بن ابی) نزد رسول خدا آمد و گفت: شنیده ام که می خواهی که پدرم را به کیفر آنچه گفته است بکشی. اگر این کار شدنی است مرا بفرما تا خود او را بکشم و سرش را نزد تو آورم، به خدا قسم قبیله خزرج می دانند که در میان آن قبیله، مردی نیکوکارتر از من نسبت به پدرش نبوده است، اما می ترسم که دیگری را مأمور کشتن وی فرمایی و

توانم کشنده پدرم را ببینم که در میان مردم راه می رود و او را بکشم و در نتیجه مردی با ایمان را به جای کافری کشته باشم و به کیفر این گناه به دوزخ روم .

رسول خدا گفت : نه با وی مدارا می کنیم و با او به نیکی رفتار خواهیم کرد و سپس به (عمر بن خطاب) که پیشنهاد کشتن او را داده بود، فرمود: می بینی (عمر)؟ به خدا قسم اگر آن روز که گفتمی او را بکش او را می کشتم کسانی به خاطر او آزرده خاطر و رنجیده می شدند ولی اگر امروز دستور دهم همانان او را می کشند.

سوره منافقون یا فرج زید بن ارقم

پس از آن که (عبدالله بن ابی) گفتار ناروای خود را انکار کرد و بر دروغ گفتن (زید بن ارقم) اصرار ورزید و او را به عذر آن که کودک است ، به خطا و اشتباه منسوب ساخت ، کار زید بسیار دشوار شد و به ملامت این و آن گرفتار آمد، اما خدای متعال راضی نشد که به خاطر مردی دروغگو و منافق ، کودکی امین و راستگو مورد ملامت و سرزنش مردم قرار گیرد و نزد رسول خدا سرافکننده باشد، لذا سوره منافقون را نازل فرمود. (۲۲۴)

داستان مقیس بن صبابه

(مقیس بن صبابه) برادر (هشام بن صبابه) از مکه به مدینه آمد و اظهار اسلام کرد و گفت : ای رسول خدا آمده ام تا دیه برادرم (هشام) را که در جنگ (بنی مصطلق) به خطا کشته شده مطالبه کنم . رسول خدا فرمود تا دیه برادرش هشام را به او دادند. (مقیس) مدت کوتاهی در مدینه ماند و سپس بر کشنده برادرش حمله برد و او را کشت و از اسلام هم برگشت و به مکه گریخت . او در این باب اشعاری گفت و به این که هم دیه برادرش را گرفته و هم کشنده اش را کشته افتخار کرد.(۲۲۵)

امالمؤمنین جویریہ

چون رسول خدا صلی الله علیه و آله ، اسیران (بنی المصطلق) را قسمت کرد، (جویریہ) دختر (حارث بن ابی ضرار) (سرور بنی المصطلق) در سهم (ثابت بن قیس) افتاد و با وی قرار گذاشت مبلغی بدهد و آزاد شود.

(جویریہ) به منظور تقاضای کمک در پرداخت آن مبلغ نزد رسول خدا آمد و گفت : آمده ام که مرا در پرداخت آن مبلغ کمک کنی . رسول خدا گفت : میل داری کاری بهتر از این انجام دهم ؟ گفت : چه کاری ؟ فرمود: پولی را که بدهکاری می پردازم و آنگاه با تو ازدواج می کنم ، گفت : بسیار خوب .(۲۲۶)

چون خبر ازدواج رسول خدا با (جویریہ) در میان اصحاب انتشار یافت ، مردم به خاطر خویشاوندی (بنی المصطلق) با رسول خدا اسیران خود را آزاد کردند و از برکت این ازدواج صد خانواده از (بنی المصطلق)

آزاد شدند.

اسلام آوردن حارث

چون رسول خدا از غزوه (بنی مصطلق) برمی گشت، در (ذات الجیش)، (جویریة) را که همراه وی بود به مردی از انصار سپرد تا او را نگهداری کند و چون به مدینه رسید حارث بن ابی ضرار (پدر جویریة) برای بازخرید دخترش رهسپار مدینه شد و در (عقیق) به شترانی که برای فدیة به مدینه می آورد نگریست و به دو شتر علاقه مند شد و آن دو را در یکی از دره های عمیق پنهان ساخت و سپس به مدینه نزد رسول خدا آمد و گفت: ای محمد! دخترم را اسیر گرفته اید و اکنون سر بهای او را آورده ام. رسول خدا گفت: آن دو شتری که در فلان دره عقیق پنهان کرده ای کجاست؟ (حارث) گفت: (اشهد ان لا اله الا الله و انك محمد رسول الله). به خدا قسم که کسی جز خدا از این امر اطلاع نداشت. (حارث) و دو پسرش که همراه او بودند و مردمی از قبیله اش به دین اسلام در آمدند و آن دو شتر که همراه او بودند و مردمی از قبیله اش به دین اسلام در آمدند و آن دو شتر را هم به رسول خدا تسلیم کرد و دختر خود را تحویل گرفت، دختر هم اسلام آورد، سپس رسول خدا از پدرش خواستگاری کرد و پدرش او را با چهارصد درهم کابین به رسول خدا تزویج کرد.

ولید فاسق

پس از آنکه (بنی مصطلق) اسلام آوردند، رسول خدا صلی الله علیه و آله

، (ولید بن عقبه) را نزد ایشان فرستاد و چون شنیدند که ولید به طرف ایشان می آید سوار شدند و به استقبال وی شتافتند، اما ولید از ایشان ترسید و برگشت و به رسول خدا گفت: آنها می خواستند مرا بکشند و از دادن زکات هم امتناع ورزیدند. رسول خدا تصمیم گرفت به جنگ ایشان برود، در این میان (وفد بنی مصطلق) رسیدند و گفتند: ای رسول خدا! ما شنیدیم که فرستاده ات نزد ما می آید، بیرون آمدیم که او را احترام کنیم و زکاتی را که نزد ماست به وی تسلیم داریم، اما او به سرعت بازگشت و بعد خبر یافتیم که گفته است: ما برای جنگ با او بیرون آمده ایم، به خدا قسم که ما را چنین نظری نبوده است.

عایشه در غزوه بنی المصطلق

هرگاه رسول خدا صلی الله علیه و آله می خواست سفر کند میان زنان خود قرعه می زد و هر کدام قرعه به نامش اصابت می کرد او را با خود همراه می برد، در غزوه بنی مصطلق نیز قرعه به نام (عایشه) اصابت کرد و او را با خود همراه برد، در این گونه سفرها زنان را در میان کجاوه بر پشت شتر می نشانند، سپس مهار شتر را می گرفتند و به راه می افتادند. در مراجعت از غزوه بنی مصطلق، رسول خدا نزدیک مدینه رسید و در منزلی فرود آمد و پاسی از شب را گذراند، سپس بانگ رحیل داده شد و مردم به راه افتادند.

عایشه می گوید: برای حاجتی بیرون رفته بودم و بی آن که توجه کنم

گردنبندم گسیخته ، به اردوگاه بازگشتم زمانی به فکر آن افتادم که مردم در حال رفتن بودند، پس به همان جا که رفته بودم بازگشتم و آن را یافتم مردانی که شترم را سرپرستی می کردند به گمان اینکه من در کجاوه نشسته ام به راه افتادند و من هنگامی که به اردوگاه رسیدم همه رفته بودند، ناگزیر در آن جا ماندم و یقین داشتم که در جستجوی من برخواهند گشت .

عایشه می گوید: به خدا قسم در همان حالی که دراز کشیده بودم ، (صفوان بن معطل سلمی) که برای کاری از همراهی از لشکر بازمانده بود بر من گذر کرد، چون مرا دید شناخت و در شگفت ماند، گفت : خدای تو را رحمت کند، چرا عقب مانده ای ؟ پاسخ ندادم ، سپس شتری را نزدیک آورد و گفت : سوار شو، سوار شدم ، مهار شتر را گرفتم و با شتاب در جستجوی اردو به راه افتادم، اما به آنها نرسیدیم ، تا بامداد که اردو در منزل دیگر فرود آمد و ما هم به همان وضعی که داشتیم رسیدیم ، دروغگویان زبان به بهتان گشودند و اردوی اسلام متشنج شد، اما من به خدا قسم بیخبر بودم و چون به مدینه رسیدیم ، سخت بیمار شدم و با آن که رسول خدا و پدر و مادرم از بهتانی که زده بودند، با خبر بودند به من چیزی نمی گفتند، اما فهمیدم که رسول خدا نسبت به من لطف و محبت سابق را ندارد و در این بیماری عنایتی نشان نمی دهد، پس به خانه مادرم رفتم و پس از

بیست روز بهبود یافتم و بکلی از ماجرا بیخبر بودم تا آن که شبی با (ام مسطح) برای حاجتی بیرون آمدن، او گفت: ای دختر ابی بکر! مگر خیر نداری؟ گفتم چه خبر؟ پس قصه بهتان را برای من بیان داشت.

عایشه می گوید: به خدا قسم، دیگر نتوانستم به دنبال کاری که داشتم بروم و بازگشتم، چنان می گریستم که می خواست جگرم بشکافد، پس رسول خدا نزد من آمد و گفت: ای عایشه! تو را بشارت باد که خدا بیگناهی تو را نازل کرد، گفتم: خدا را شکر. (۲۲۷) آن گاه رسول خدا بیرون رفت و برای مردم خطبه خواند و آیات نازل شده (۲۲۸) را بر آنان تلاوت فرمود و سپس دستور داد تا (مسطح) و (حسان بن ثابت) و (حمنه) دختر جحش را که صریحا بهتان زده بودند، حد زدند.

سریه (زید بن حارثه) به وادی القری بر سر ام قرفه

رمضان سال ششم: پس از آن که (زید بن حارثه) از سریه ماه رجب (یا سفر بازرگانی) وارد مدینه شد و در آن سریه در میان کشتگان جان به سلامت برده و فقط زخمی شده بود، قسم خورد که شستشو نکند و روغن نمالد تا بر سر (بنی فزاره) رود و با آنان بجنگد، چون زخمهای وی بهبود یافت، رسول خدا او را با سپاهی بر سر (بنی فزاره) فرستاد و او در (وادی القری) بر آنان حمله برد، چند نفر را بکشت و (ام قرفه) را که پیرزنی فرتوت بود با دخترش و عبدالله بن مسعوده اسیر گرفتند و (قیس)

بن مسحر) به دستور (زید بن حارثه)، (ام قرفه) را به وضع فجیعی کشت و دختر او را با عبدالله بن مسعده به مدینه آوردند. (زید بن حارثه) پس از بازگشت به مدینه، در خانه رسول خدا را کوید و رسول خدا به استقبال وی رفت و او را در آغوش کشید و بوسید.

سریه (عبدالله بن عتیک) بر سر ابورافع یهودی

رمضان سال ششم: هرگاه قبیله اوس در طریق نصرت رسول خدا افتخاری کسب می کردند، خزرجیها نیز در پی کسب چنان افتخاری بر می آمدند و چون خزرجیها دیدند که قبیله اوس با کشتن کعب بن اشرف یهودی - دشمن سرسخت رسول خدا - سرفراز شده اند، در مقام آن بر آمدند تا دشمنی از دشمنان رسول خدا را که در دشمنی در ردیف ابن اشرف باشد، بکشند و پس از شور و مذاکره ایشان بر کشتن ابورافع سلام بن ربیع قرار گرفت. پس از کسب اجازه از رسول خدا پنج نفر از خزرجیان: (عبدالله بن عتیک)، (مسعود بن سنان)، (عبدالله بن انیس)، (ابوقتاده) و (خزاعی بن اسود) بدین منظور رهسپار خیبر شدند. رسول خدا (عبدالله بن عتیک) را بر ایشان امیر قرار داد و آنان را فرمود که زن یا کودکی را نکشند. (عبدالله) و همراهان وی داخل خیبر شدند و شبانه به خانه (ابورافع) رفتند و او را در بسترش کشتند. پس از بازگشت به مدینه، کشتن ابورافع را به رسول خدا گزارش دادند. رسول خدا گفت: پیروز باد این روی ها، و چون هر کدام مدعی کشتن او بودند، رسول خدا

گفت : شمشیرهای خود را بیاورید و چون به شمشیرها نظر کرد، به شمشیر (عبدالله بن انیس) اشاره فرمود و گفت : همین شمشیر او را کشته است ، چه اثر غذا بر آن دیده می شود. (حسان بن ثابت) درباره کشته شدن کعب بن اشرف (به دست اوس) و ابورافع (به دست خزرجیان) اشعاری گفته است . (۲۲۹)

سریه اول (عبدالله بن رواحه) به خیبر

رمضان سال ششم : پس از کشته شدن (ابورافع یهودی)، یهودیان خیبر (اسیر بن زارم) (۲۳۰) را برگزیدند و او میان قبایل غطفان و غیره به راه افتاد و آنان را برای جنگ با رسول خدا فراهم می ساخت ، چون رسول خدا از کار وی با خبر شد، (عبدالله بن رواحه) را با سه نفر برای تحقیق در ماه رمضان بیرون فرستاد، (عبدالله) پس از تحقیق و بررسی ، به مدینه بازگشت و نتیجه تحقیقات خود را گزارش داد.

سریه دوم (عبدالله بن رواحه) به خیبر بر سر یسیر بن زام

شوال سال ششم : پس از آن که (عبدالله بن رواحه) از خیبر بازگشت و نتیجه تحقیقات خود را درباره (یسیر بن زارم) گزارش داد، رسول خدا مردم را برای دفع وی فراخواند و سی نفر از جمله : عبدالله بن انیس برای این کار داوطلب شدند، پس (عبدالله بن رواحه) را بر آنان امارت داد تا نزد یسیر رفتند و با او سخن گفتند و به او نوید دادند که اگر نزد رسول خدا آیی تو را ریاست خیبر دهد و با تو نیکی کند. یسیر در پیشنهاد ایشان طمع کرد و با سی نفر یهودی همراه مسلمانان رهسپار مدینه شد، اما در (قرقره ثبار) (۲۳۱) پشیمان شد و دوبار دست به طرف شمشیر (عبدالله بن انیس) برد و هر دو نوبت (عبدالله) با فطانت دریافت و کنار کشید و چون فرصتی به دست آورد با شمشیر خود بر یسیر حمله برد و پای او را از بالای ران قطع کرد تا از بالای شتر در افتاد، اما یسیر با چوبی که در دست داشت

سر (عبدالله) را مجروح ساخت .

در این موقع سریه بر یهودیان حمله بردند و همه را جز یک نفر که گریخت ، کشتند و کسی از مسلمانان کشته نشد، سپس نزد رسول خدا باز آمدند و پیش آمد را گزارش دادند، رسول خدا گفت : خداست که شما را از دست ستمکاران نجات بخشید.

سریه (کرز بن جابر فهري) به ذی الجدر

شوال سال ششم : رسول خدا صلی الله علیه و آله غلامی به نام (یسار) داشت ، او را ماءمور سرپرستی شتران ماده شیرده خود کرده بود که در ناحیه (جماء) (۲۳۲) می چریدند. هشت نفر از قبیله (بجیله) که به مدینه آمده و اسلام آورده بودند، رنجور و بیمار شدند، بدین جهت رسول خدا صلی الله علیه و آله آنان را فرمود به چراگاه شتران روند تا با نوشیدن شیر شتر بهبود یابند، آنها به چراگاه رفتند و پس از مدتی تندرست و فربه شدند، آنگاه بر (یسار) شبان رسول خدا تاختند و او را سر بردند و پس از کشتن او، پانزده شتر شیرده پیامبر را بردند. رسول خدا صلی الله علیه و آله . (کرز بن جابر) را با بیست سوار در تعقیب آنان فرستاد. (کرز) و اصحاب وی دشمن را اسیر کردند و شتران پیامبر را جز یک شتر که کشته بودند، پس گرفتند و به مدینه آوردند.

رسول خدا فرمود تا دست و پای ایشان را بردند و چشمشان را کور کردند و همان جا به دارشان زدند و چنان که روایت کرده اند آیه های ۳۳-۳۴ سوره مائده در این باره نازل شده است .

غزوه حدیبیه و بیعت رضوان

ذی قعده سال ششم : رسول خدا صلی الله علیه و آله به قصد عمره بی آن که جنگی در نظر داشته باشد آهنگ مکه کرد و چون بیم داشت که قریش با وی بجنگند یا از ورود او به مکه جلوگیری کنند و با مهاجر و انصار، از مدینه رهسپار شد و در (ذی الحلیفه) محرم شد تا مردم بدانند که فکر

جنگی در کار نیست . شماره مسلمانان هزار و چهارصد یا هزار و پانصد یا هفتصد نفر بوده است (۲۳۳) و شتران قربانی ، هفتاد شتر (برای هر ده نفر یک شتر) و طلیعه مسلمانان (عباد بن بشر) بود که با بیست سوار پیش فرستاده شد.

مشرکین قریش از حرکت رسول خدا به قصد مکه با خبر شدند و تصمیم گرفتند که از ورود مسلمانان جلوگیری کنند و در (بلدح) اردو زدند و دویست سوار به فرماندهی (خالد بن ولید) (یا عکرمه بن ابی جهل) پیش فرستادند.

(بشر یا بسر بن سفیان) از مکه خبر آورد و گفت : ای رسول خدا! قریش از مکه بیرون آمده اند تا از ورود شما به مکه جلوگیری کنند! رسول خدا گفت : مگر قریش چه گمان می کنند، به خدا قسم که پیوسته در راه آنچه خدا مرا بدان مبعوث کرده است جهاد خواهم کرد، سپس دستور فرمود تا از غیر آن راهی که قریش بیرون آمده اند، رهسپار شوند. چون شب شد به اصحاب خود گفت : به سمت راست حرکت کنید تا از طرف پایین مکه به (حدیبیه) برسید. مسلمانان از همین راه پیش رفتند، چون سواران قریش ، گرد و غبار سپاه اسلامی را دیدند و دانستند که مسلمانان راه خود را تغییر داده اند، بیدرنگ نزد قریش تاختند، رسول خدا با اصحاب همچنان پیش می رفت تا به (ثنيه الممرار) نزدیک حدیبیه رسید و در همین جا بود که شتر پیامبر زانو به زمین زد.

سفرای قریش

پس از آنکه رسول خدا با اصحاب خویش در سرزمین حدیبیه فرود آمد، قریش ،

فردی به نام (بدیل بن ورقاء خزاعی) را با مردانی از خزاعه به نمایندگی خود به نزد رسول خدا فرستادند که سؤال کنند به چه منظور آمده است؟ وقتی که این سؤال را کردند، رسول خدا فرمود: که منظور وی جنگ نیست و فقط برای زیارت خانه کعبه است. رجال محمد برای جنگ نیامده است و هیچ منظوری جز زیارت کعبه ندارد، اما قریش به رجال خزاعه که خیرخواه رسول خدا بودند، بدگمان شدند و (مکرزین حفص) را نزد رسول خدا فرستادند و رسول خدا آنچه به (بدیل) گفته بود به او نیز گفت، او هم نزد قریش بازگشت و گفته های رسول خدا را بازگفت.

سومین سفیری که قریش نزد رسول خدا فرستاد (حلیس بن علقمه) بود که در آن تاریخ سروری احابیش را داشت، چون رسول خدا او را دید، گفت: این مرد از قبیله ای است خداپرست، شتران قربانی را پیش او رها کنید تا آن ها را ببیند، همین که (حلیس) شتران نشاندار قربانی را نگریست، در نظر وی بزرگ آمد و دیگر با رسول خدا ملاقات نکرد و نزد قریش بازگشت و آنچه دیده بود گزارش داد، اما قریش به گفتار او اعتنا نکردند و (حلیس) به خشم آمد و گفت: به خدایی که جان حلیس در دست اوست: یا محمد را در زیارت وی آزاد گذارید یا من (احابیش) را همداستان علیه شما حرکت می دهم

...

چهارمین سفیر قریش (عروه بن مسعود ثقفی) بود که قریش به او بدگمان نبودند.

(عروه) نزد رسول خدا آمد و پیش روی او نشست و گفت: اکنون قریش خود را با سرسختی برای جنگ با تو آماده ساخته اند و با خدا عهد کرده اند که هرگز با زور به شهرشان در نیایی، به خدا قسم: فرداست که این یاران و همراهان تو، تو را تنها گذارند و از پیرامون تو پراکنده گردند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله جوابی در حدود همان چه به دیگر سفیران قریش داده بود، به (عروه) داد و او را باخبر ساخت که برای جنگ نیامده است.

(عروه) که از شیفتگی اصحاب و از جان گذشتگی آنان نسبت به رسول خدا به شگفت آمده بود، نزد قریش بازگشت و گفت: ای گروه قریش! من به دربار خسرو ایران و قیصر روم و امپراتور حبشه رفته ام، اما به خدا قسم، پادشاهی را در میان رعیتش چون محمد در میان اصحابش ندیده ام، مردمی را دیدم که هرگز دست از یاری او بر نمی دارند، اکنون ببینید صلاح شما در چیست.

سفیران رسول خدا صلی الله علیه و آله

خراش بن امیه خزاعی: رسول خدا صلی الله علیه و آله، (خراش بن امیه) را به مکه نزد قریش فرستاد و او را بر شتر خود که (ثعلب) نام داشت سوار کرد تا اشراف قریش را از مقصد رسول خدا با خبر سازد. آنان شتر رسول خدا را کشتند و در مقام کشتن خراش نیز بر آمدند، اما (احابیش) از وی دفاع کردند و او را از چنگال قریش رها ساختند تا نزد رسول خدا بازگشت

عثمان بن عفان: رسول خدا صلی الله علیه و آله ابتدا خواست (عمر بن خطاب) را برای تبلیغ مقصد خود به مکه نزد قریش روانه سازد، ولی او از خصومت دیرینه قریش نسبت به خود بیمناک بود به همین مناسبت از رفتن عذر خواست و گفت: عثمان را بفرست، چه وی در مکه از من نیرومندتر است، رسول خدا صلی الله علیه و آله عثمان را نزد ابوسفیان و اشراف قریش روانه ساخت تا آنان را خبر دهد که رسول خدا تنها به منظور زیارت خانه آمده است. (عثمان) نزد ابوسفیان و اشراف قریش رسید و پیام رسول خدا را ابلاغ کرد، آنان به او گفتند: اگر می خواهی طواف خانه را انجام دهی مانعی ندارد. گفت: تا رسول خدا طواف نکند من طواف نخواهم کرد.

بیعت رضوان

قریش (عثمان) را نزد خود نگه داشتند و در میان مسلمانان انتشار یافت که او را کشته اند و پس از انتشار این خبر به روایت ابن اسحاق: رسول خدا گفت: از این جا نمی رویم تا با قریش بجنگیم. سپس اصحاب را برای بیعت فراخواند، این بیعت در زیر درختی به انجام رسید و کسی از بیعت تخلف نورزید، مگر (جد بن قیس) که جابر گفت: به خدا قسم، به یاد دارم که وی زیر شکم شتر خزیده بود و خود را از مردم پنهان می داشت.

آخرین سفیر قریش

در جریان بیعت رضوان بود که قریش (سهیل بن عمرو) را نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله فرستادند و به او گفتند: نزد محمد برو و با وی قرار صلحی منعقد ساز، اما قرارداد صلح مشروط بر آن باشد که امسال بازگردد و از ورود به مکه صرف نظر کند، چه ما به خدا قسم هرگز تن نخواهیم داد که عرب بگوید: محمد به زور وارد مکه شد.

جریان صلح حدیبیه

(سهیل بن عمرو) که از سوی قریش نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمده بود، پس از گفت و شنودی قرارداد صلح را منعقد ساخت، در این هنگام عمر از جای برجست، ابتدا نزد ابوبکر و سپس نزد رسول خدا رفت و گفت: ای رسول خدا! مگر پیامبر خدا نیستی؟ گفت: چرا، گفت: مگر ما مسلمان نیستیم؟ گفت: چرا، گفت: مگر اینان مشرک نیستند؟ گفت: چرا، گفت: پس چرا در راه دین خود تن به خواری دهیم؟ رسول خدا گفت: من بنده خدا و پیامبر اویم، امر وی را مخالفت نخواهم کرد و او هم هرگز مرا وانخواهد گذاشت.

صلحنامه

رسول خدا صلی الله علیه و آله، (علی بن ابیطالب) علیه السلام را فراخواند و گفت: بنویس: بسم الله الرحمن الرحیم. سهیل بن عمرو گفت: این را نمی شناسم، بنویس: بسمک اللهم، رسول خدا گفت: بنویس: بسمک اللهم، پس علی همچنان نوشت. آنگاه رسول خدا گفت: بنویس: (هذا ما صالح علیه (محمد) رسول الله (سهیل بن عمرو)).

سهیل بن عمرو گفت: اگر گواهی می دادم که پیامبر خدایی ، با تو جنگ نمی کردم ، نام خود و پدرت را بنویس . رسول خدا گفت : بنویس : این چیزی است که محمد بن عبدالله با سهیل بن عمرو بر آن قرار صلح منعقد ساخت ، توافق کردند که ده سال جنگ در میان مردم موقوف باشد و مردم در این

ده سال در امان باشند و دست از یکدیگر بدارند (و هر کس از اصحاب محمد برای حج یا عمره یا تجارت به مکه رود، جان و مالش در امان باشد و هر کس از قریش در رفتن به مصر یا شام از مدینه عبور کند جان و مالش در امان باشد) (۲۳۴) و هر کس از قریش بدون اذن ولی خود نزد محمد برود او را به ایشان بازگرداند، و هر کس از همراهان محمد نزد قریش رود او را بدو بازگردانند - در این جا (بنی بکر) برخاستند و گفتند: ما هم پیمان قریشیم .

دیگر آن که امسال از نزد ما بازگردد و وارد مکه نشوی ، در سال آینده ما از مکه بیرون خواهیم رفت تا با اصحاب خود به شهر درآیی و سه روز در مکه اقامت کنی ، مشروط بر این که جز شمشیر در نیام ، سلاحی همراه نداشته باشید. (۲۳۵)

علی بن ابی طالب علیه السلام نویسنده صلحنامه بود و مردانی از مسلمین و مشرکین بر آن گواه شدند که ابن اسحاق اسامی آنان را نوشته است .

بازگشت رسول خدا و اصحاب به مدینه و نزول سوره فتح

رسول خدا صلی الله علیه و آله از حدیبیه به طرف مدینه رهسپار شد و در میان مکه و مدینه ، سوره فتح نزول یافت . خداوند درباره بیعت رضوان چنین گفته است : (کسانی که با تو بیعت می کنند، جز آن نیست که با خدا بیعت می کنند، دست خداست که بالای دست آنهاست ، پس هر کس پیمان شکنی کند، به زیان خود پیمان شکنی می کند و هر کس که به آنچه خدا بر وی عهد گرفته است وفادار بماند

خدا بزودی او را اجری عظیم عنایت خواهد کرد.) (۲۳۶)

درباره آن دسته از اعراب که از همراهی با وی تخلف ورزیدند، چنی گفته است: (بزودی آن دسته از اعراب که با تو همراهی نکردند، به تو خواهند گفت که اموال و خانواده هایمان ما را گرفتار ساخته است.) (۲۳۷)

همچنین آیات ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۲۱، ۲۴، ۲۵ و ۲۶ از سوره فتح در زمینه مطلب مورد بحث نزول یافته است.

در مدت دو سال بعد از (حدیبیه) (یعنی: تا فتح مکه) بیش از تمام مدت گذشته اسلام، مردم به اسلام گرویدند و دلیل آن به گفته ابن هشام، آن است که در حدیبیه به قول (جابر بن عبدالله) هزار و چهارصد نفر به همراه رسول خدا بودند، اما در سال فتح مکه، یعنی: دو سال بعد، با ده هزار نفر رهسپار مکه شدند. (۲۳۸)

غدیر خم

مسعودی برخلاف مشهور می نویسد: رسول خدا در بازگشت از (حدیبیه) در (غدیر خم) درباره علی بن ابیطالب علیه السلام گفت: ((من كنت مولاه فعلي مولاه)) و این امر در هیجدهم ذی الحجه روی داد و غدیر خم در ناحیه (جحفه) نزدیک آبگاهی است که به نام (خرار) معروف است و فرزندان علی علیه السلام و شیعیان وی این روز را بزرگ می دارند. (۲۳۹)

داستان ابوبصیر ثقی

پس از قرارداد صلح حدیبیه، رسول خدا به مدینه بازگشت، (ابوبصیر) که در مکه زندانی شده بود، از حبس گریخت و به مدینه رفت، بلافاصله (ازهر بن عبد) و (اخنس بن شریق) درباره وی به رسول خدا نامه نوشتند که طبق قرارداد باید او را بازگرداند، حامل این نامه مردی از (بنی عامر) همراه با یکی از موالی بود و چون نامه را تقدیم داشتند، رسول خدا برای این که پیمان شکنی نکرده باشد، (ابوبصیر) را به بازگشتن سفارش کرد و فرمود: خداوند برای تو و دیگر بیچارگان مسلمان فرجی و گشایشی عنایت خواهد فرمود. (ابوبصیر) با این که به رفتن رضایت نداشت، ولی بر حسب دستور رسول خدا، همراه آن دو نفر رهسپار مکه شد تا به (ذی الحلیفه) رسید، آن جا با آن دو نفر در پای دیواری نشست و سپس به مرد عامری گفت: آیا شمشیرت نیک برنده است؟ گفت: آری، گفت می شود آن را تماشا کنم؟ گفت: مانعی ندارد. ابوبصیر آن را برگرفت و بیدرنگ او را کشت. مرد دیگر با شتاب نزد رسول خدا رفت و

گفت : ابوبصیر، رفیق مرا کشت ، در همین موقع ابوبصیر در رسید و گفت : ای رسول خدا! شما به عهد و پیمان خود که داشتید وفا کردید و مرا روانه ساختید، اما من خود تن ندادم که از دین بازگردم یا مرا شکنجه دهند، رسول خدا گفت : (وای بر مادرش (۲۴۰) اگر مردانی می داشت ، جنگ به راه می انداخت .)

(ابوبصیر) از مدینه بیرون رفت و در ناحیه (ذی المروه) در ساحل دریا، در همان راهی که کاروان قریش به شام می رفتند، در (عیص) منزل گزید و مسلمانانی که در مکه بیچاره و گرفتار بودند، از آن عبارتی که رسول خدا درباره (ابوبصیر) گفته بود، خبر یافتند (وای بر مادرش ، اگر مردانی همراه می داشت ، جنگ به راه می انداخت) لذا با شنیدن گفته رسول خدا از مکه می گریختند و نزد (ابوبصیر) می رفتند، تا این که نزدیک به هفتاد هزار مسلمان در (عیص) به (ابوبصیر) پیوستند و کار را بر قریش تنگ کردند و هر که را از قریش می دیدند می کشتند و هر کاروانی از آن جا می گذشت غارت می کردند تا آنجا که قریش به رسول خدا نوشتند و او را سوگند دادند که آنها را علی رغم قرارداد فی مابین در مدینه بپذیرد. رسول خدا آنان را پذیرفت و از (عیص) به مدینه منتقل کرد.

زنانی که پس از قرارداد صلح مهاجرت کردند

(ام کلثوم) دختر (عقبه بن ابی معیط) پس از قرارداد صلح به مدینه مهاجرت کرد، برادرانش (عمار) و (ولید) در تعقیب وی به مدینه آمدند و از رسول

خدا خواستند تا به حکم قراردادی که داشتند، او را به ایشان باز دهد، اما رسول خدا به دستور مخصوصی که درباره این زنان نازل شد از تسلیم وی امتناع ورزید. (۲۴۱)

اسلام عمرو بن عاص و خالد بن ولید و عثمان بن طلحه بعد از حدیبیه

(عمرو عاص) می گوید: مردانی از قریش را که با من همعقیده بودند فراهم ساختند و به آنان گفتم: به خدا قسم کار محمد به طور شگفت انگیزی پیش می رود، بیایید پیش نجاشی برویم و نزد او بمانیم تا اگر محمد بر قبیله ما پیروز شد همان جا باشیم و اگر قبیله ما پیروز شدند، از طرف ایشان جز نیکی نخواهیم دید. آنها نظر مرا پذیرفتند، پس گفتم: مقداری پوست به عنوان هدیه با خود ببریم، هدیه را فراهم کردیم و چون بر نجاشی وارد شدیم، (عمرو بن امیه) که رسول خدا او را برای کار جعفر و همراهان وی فرستاده بود رسید، پس از آن که (عمرو بن امیه) بیرون رفت به همراهان گفتم: کاش از نجاشی می خواستم که او را به من تسلیم می کرد و گردنش را می زدم. آنگاه به نجاشی گفتم: پادشاهها! مردی را دیدم که از دربار بیرون می رود او سفیر مردی است که با ما دشمن است، او را به من تسلیم کن تا به قتل برسانم، زیرا از اشراف ما کسانی را کشته است.

عمرو می گوید: نجاشی بشدت خشمگین شد و گفت: از من می خواهی تا سفیر مردی را که همان ناموس اکبری که بر موسی فرود آمد، بر وی فرود می آید به تو تسلیم کنم

تا او را بکشی ؟ گفتم : پادشاهها راستی این طور است ؟ گفت وای بر تو، حرف مرا بشنو و از او پیروی کن ، به خدا قسم او بر حق است و بر مخالفان پیروز. گفتم : اکنون بیعت مرا بر اسلام به جای او می پذیری ؟ گفت : آری ، پس دست خود را گشود و با او بر اسلام بیعت کردم ، بعد بیرون آمدم و آهنگ رسول خدا کردم تا اسلام آوردم ، در این میان به (خالد بن ولید) برخورددم و به او گفتم : کجا می روی ؟ گفت : به خدا قسم ، می روم که اسلام آورم . عمرو می گوید: من و خالد وارد مدینه شدیم و نزد رسول خدا رسیدیم ، ابتدا خالد و سپس من اسلام آوردیم . ابن اسحاق می گوید: (عثمان بن طلحه) نیز همراه خالد و عمرو بود و اسلام آورد.

دعوت پادشاهان مجاور به اسلام

پس از عقد قرارداد صلح دهساله (حدیبیه) رسول خدا را فرصتی به دست آمد که پادشاهان و زمامداران عربستان و کشورهای مجاور را به سوی اسلام دعوت کند و از اصحاب خود کسانی را به سفارت نزد آنان فرستاد. به عرض رسول خدا رسید که پادشاهان نامه های مهر نشده را نمی خوانند، پس فرمود تا انگشتی که نگین آن هم از نقره بود، ساخته شد و روی رنگین آن در سه سطر جمله (محمد رسول الله) را نقش کردند، به طوری که (الله) در بالا و کلمه رسول) در وسط و کلمه (محمد) در سطر پایین قرار گرفته بود و از پایین

به بالا خوانده می شد، آنگاه نامه های پادشاهان عربستان و کشورهای مجاور را با آن مهر می کردند.

ابن اسحاق نام چند تن از سفرای رسول خدا و زمامدارانی را که به آنان نامه نوشته شده نام برده است . (۲۴۲) این نامه ها که به گفته یعقوبی ، دوازده نامه و به تحقیق بعضی از معاصران بیست و شش نامه بوده است در یک سال فرستاده نشده ، بلکه از اواخر سال ششم تا وفات رسول خدا تدریجا نگارش یافته و فرستاده شده است .

ابن حزم می نویسد: پادشاهانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله آنان را به دین اسلام دعوت کرد همه اسلام آوردند، بجز قیصر که می خواست اسلام آورد، اما از رومیان ترسید و اعلام نیاورد.

یعقوبی می گوید: مضمون نامه هایی که با سفیران خود به آنان نوشت ، همان بود که به خسرو ایران و قیصر روم نوشت . (۲۴۳)

مضمون نامه ای که به قیصر روم نوشته شده

(به نام خدای بخشاینده مهربان ، از محمد پیامبر خدا به (قیصر) بزرگ روم . سلام بر کسی باد که هدایت را پیروی کند، اکنون تو را به سوی اسلام دعوت می کنم ، پس دین اسلام را بپذیر و مسلمان شو تا سلامت بمانی و خدای هم دوبار اجرت دهد). (۲۴۴)

آنگاه رسول خدا آیه ای از قرآن را نوشت که او را دستور می دهد تا اهل کتاب را به توحید خالص و دوری از هرگونه شرک دعوت کند.

دحیه بن خلیفه کلبی ، به دستور آن حضرت نامه را ابتدا در (حمص) به حاکم مصری رسانید تا آن را به قیصر دهد، ولی به روایتی

(دحیه) خودش نامه را به قیصر رسانید و هنگامی که قیصر نامه را خواند، بزرگان رو را از حقانیت رسول خدا آگاه ساخت و رومیان را به قبول اسلام تشویق کرد، اما با مخالفت شدید مردم روبرو شد و نامه ای برای رسول خدا فرستاد که ترجمه اش در این حدود است: (نامه ای است برای احمد، رسول خدا، همان کسی که عیسی بدو بشارت داده است، از قیصر: شاه روم، هم نامه و هم فرستاده ات نزد من رسید و براستی گواهی می دهم که خدا تو را به رسالت فرستاده، نام و ذکر تو را در انجیل که به دست ماست می بینیم، عیسی بن مریم ما را به رسیدن تو بشارت داده است، من هم ملت روم را دعوت کردم تا به تو ایمان آورند و مسلمان شوند، اما زیر بار نرفتند و اسلام نیاوردند با آن که اگر فرمان مرا برده بودند برای ایشان بهتر بود و اکنون دوست دارم و آرزو می کنم که نزد تو خدمتگزار می بودم و پاهای تو را می شستم.)

گستاخی برادرزاده قیصر

برادرزاده قیصر سخت به خشم آمد و نامه را از مترجم گرفت که پاره کند و به عموی خود گفت: این شخص نام خود را پیش از نام تو نوشته و تو را سرپرست روم خوانده است! قیصر او را دیوانه خطاب کرد و گفت: می خواهی نامه مردی را که ناموس اکبر بر وی نازل می شود دور بیفکنم؟ حق همین است که نام خود را بر نام من مقدم بدارد و

من هم سرپرست روم بیش نیستم و خدا مالک من و اوست . (۲۴۵)

غوغای عوام روم و شهادت اسقف

قیصر پس از گواهی به رسالت رسول خدا صلی الله علیه و آله و اظهار بیم از مردم عوام ، دحیه را نزد اسقف بزرگ فرستاد تا نظر او را که بیشتر مورد احترام مردم بود بداند، اسقف به یگانگی خدا و رسالت خاتم انبیا شهادت داد و مردم روم را به اسلام دعوت کرد و در گیر و دار غوغای عوام به شهادت رسید و قیصر هم بیمناک از رومیان ، از قبول اسلام معذرت خواست . (۲۴۶)

مشورت قیصر با دانشمندان مسیحی

قیصر به یکی از دانشمندان مسیحی نامه ای نوشت و مضمون نامه رسول خدا را با وی در میان گذاشت ، او در پاسخ نوشت که : (محمد بن عبدالله) همان پیامبر موعودی است که انتظار او را داشتیم ، او را تصدیق کن و از وی پیروی نما . (۲۴۷)

کنجکاوای قیصر

قیصر دستور داد که مردی از اهل حجاز را پیدا کنند تا درباره محمد از او تحقیق کند و چون ابوسفیان و جماعتی از قریش برای تجارت به شام رفته بودند، آنان را به بیت المقدس نزد قیصر بردند و در مجلس رسمی بر وی وارد کردند.

قیصر، ابوسفیان را که با نسبتش به رسول خدا از همه نزدیکتر بود پیش خواند و مجلس گفت و شنود خود را با او آغاز کرد و زمینه را طوری فراهم ساخت تا اگر دروغی گوید آشکار شود (۲۴۸) ، آنچه قیصر از ابوسفیان پرسش کرد به درستی پاسخ داد و با فراستی که داشت ، گفت : از این پرسش و پاسخها دانستم که او پیامبر خداست ، لیکن گمان نمی برم که در میان شما باشد. اگر آنچه گفتمی راست باشد، نزدیک است که جای همین دو پای مرا هم مالک شود.

مضمون نامه رسول خدا به خسرو ایران

مضمون نامه هایی که رسول خدا با سفیران خود برای دیگر سران نوشته است ، همان بوده که به قیصر روم نوشت (۲۴۹) در آخر نامه (خسرو ایران) هم نوشته شد: (اسلام بیاور تا سلامت بمانی ، پس اگر امتناع ورزی گناه مجوس بر تو خواهد بود.)

بیشتر مورخان نوشته اند که (خسرو) گفت : این شخص کیست که مرا به دین خویش دعوت می کند و نام خود را پیش از نام من می نویسد؟ (به قول بعضی نامه را پاره کرد) آنگاه مقداری خاک برای رسول خدا فرستاد. رسول خدا گفت : چنان که نامه ام را پاره کرد، خدای پادشاهیش را پاره کناد و خاکی هم برای من فرستاده است

نشان آن است که بزودی شما مسلمانان کشور وی را مالک می شوید.

گستاخی خسرو پرویز

چون رسول خدا خبر یافت که (خسرو) نامه اش را پاره کرده است ، گفت : خدایا پادشاهیش را پاره ساز و (خسرو) به (بازان) عامل خود در یمن نوشت که از طرف خود دو مرد دلیر نزد این مردی که در حجاز است بفرست تا خبر وی (یا خود او را) (۲۵۰) نزد من بیاورند. (بازان) قهرمان خود را با مردی دیگر فرستاد و همراه آن دو، نامه ای هم نوشت تا به مدینه آمدند و نامه (بازان) را به رسول خدا صلی الله علیه و آله دادند، رسول خدا لبخند زد و آن دو را در حالی که به لرزه افتاده بودند به اسلام دعوت کرد، سپس گفت : فردا نزد من بیایید. فردا که آمدند به آن دو گفت : به امیر خود (بازان) بگویید که پروردگار من دیشب هفت ساعت از شب گذشته ، شیرویه پسر خسرو را بر وی مسلط ساخت و او را کشت .

فرستادگان (بازان) با این خبر نزد وی رفتند و او خود و دیگر ایرانی زادگانی که در یمن بودند اسلام آوردند.

ابن اسحاق از قول زهری روایت می کند که (خسرو) به (بازان) نوشت : خبر یافته ام که مردی از قریش در مکه سربلند کرده و خود را پیامبر می پندارد، تو خود نزد وی رهسپار شو و او را به توبه دعوت کن ، اگر توبه کرد چه بهتر و اگر نه سرش را برای من بفرست .

(بازان) نامه خسرو را نزد رسول

خدا صلی الله علیه و آله فرستاد. رسول خدا در پاسخ نوشت: خدا مرا وعده داده است که خسرو در فلان روز از فلان ماه کشته می شود. چون نامه رسول خدا به (باذان) رسید، تامل کرد تا ببیند چه خبر می رسد و با خود گفت: اگر پیامبر باشد آنچه گفته است روی خواهد داد.

در همان روزی که رسول خدا خبر داده بود (خسرو) کشته شد و چون خبر آن به (باذان) رسید خبر اسلام خود و دیگر ایرانی زادگان یمن را نزد رسول خدا فرستاد، رسول خدا به فرستادگان (باذان) گفت: شما از ما اهل بیت هستید و به ما ملحق خواهید بود و از همین جا بود که رسول خدا گفت: سلمان از ما اهل بیت است. (۲۵۱)

نامه نجاشی (پادشاه حبشه)

نخستین سفیری که از مدینه بیرون رفت (عمرو بن امیه ضمیری) بود با دو نامه برای امپراتور حبشه، یکی در خصوص دعوت او به اسلام که نجاشی در کمال فروتنی شهادت بر زبان آورد و پاسخ نامه رسول خدا را مبنی بر اجابت دعوت نگاشت. (۲۵۲)

در نامه دیگر، او را فرموده بود که (ام حبیبه) دختر (ابوسفیان بن حرب) (همسر سابق عییدالله بن جحش) را که به حبشه مهاجرت کرده بود برای وی تزویج کند و بعلاوه، مسلمانانی که تاکنون در حبشه مانده اند به مدینه روانه سازد، این دو کار را نیز (با دادن چهارصد دینار کابین برای ام حبیبه) انجام داد.

نامه مقوقس (پادشاه اسکندریه)

(حاطب بن ابی بلتعنه) حامل نامه رسول خدا مبنی بر دعوت (مقوقس) به قبول اسلام بود. چون مقوقس را خواند، احترام کرد و آن را به یکی از زنان خود سپرد، سپس به رسول خدا نامه ای بدین مضمون نوشت: (دانسته بودم که پیامبری باقی مانده است، اما گمان می کردم که در شام ظاهر می شود، اکنون فرستاده ات را گرامی داشتم و دو کنیز پرارزش و جامه ای و استری برای سواری خودت فرستادم).

رسول خدا پیشکشی او را پذیرفت و دو کنیز را هم که یکی (ماریه) مادر ابراهیم است و دیگری خواهرش (شیرین) و نیز استر سفیدی را که نامش (دلدل) بود برگرفت و فرمود: (ناپاک، در گذشتن از پادشاهیش بخل ورزید با آن که پادشاهی او را دوامی نیست).

(حاطب) می گوید: زمانی که نزد او بودم به

او گفتم: قریش و یهود بیش از همه با پیامبر ما دشمنی کردند و مسیحیان از همه نزدیکتر بودند و چنان که روزی موسی به آمدن عیسی بشارت داده است، روزی هم عیسی به آمدن محمد صلی الله علیه و آله بشارت داده است و چنان که تو یهود را به پیروی از انجیل دعوت می کنی، ما هم تو را به پیروی از قرآن فرامی خوانیم، تو هم امروز باید از پیامبر ما پیروی کنی، ما تو را از پیروی (عیسی) نهی نمی کنیم، بلکه تو را بدان دعوت می کنیم. گفت: من خود در این کار پیامبر دقیق شده ام و برهان نبوت او را درست یافته ام، بعد از این هم باز آن را بررسی خواهم کرد.

(حاطب) می گوید: در پنج روزی که میهمان شاه مصر بودم، از من بخوبی پذیرایی می کرد و مرا گرمی می داشت.

نامه حارث بن ابی شمر (۲۵۳) غسانی (پادشاه تخوم شام)

(شجاع بن وهب) (یکی از شش سفیر) می گوید: (حارث بن ابی شمر) سرگرم فراهم ساختن وسایل پذیرایی قیصر روم بود، پس به حاجب وی که اهل روم بود خود را معرفی کردم و او مرا گرمی داشت و از خصوصیات رسول خدا از من پرسش کرد و رقتی به او دست داد و گریست و گفت: من صفات پیامبر شما را در انجیل یافته ام و به وی ایمان دارم و او را تصدیق می کنم، اما بیم دارم که (حارث) مرا بکشد.

شجاع می گوید: روزی (حارث) مرا بار داد، نامه رسول خدا را

به وی دادم، (حارث) آن را خواند و سپس دور انداخت و گفت: کیست که پادشاهی مرا از من بگیرد؟ من خود به جنگ وی می روم. در این موقع قصه نامه و تصمیم خود را به (قیصر) گزارش داد، قیصر او را از این فکر منصرف ساخت، آنگاه مرا خواست و با صد مثقال طلا روانه ام کرد و حاجب او هم با من همراهی کرد و گفت: سلام مرا به رسول خدا برسان.

شجاع می گوید: چون نزد رسول خدا بازگشتم، فرمود: پادشاهی وی بر باد رود و چون سلام و گفتار حاجب را رساندم، گفت: راست گفته است.

نامه هود بن علی (پادشاه یمامه)

(سلیط بن عمرو عامری) (یکی از شش سفیر) با نامه ای مشتمل بر دعوت به اسلام نزد (هود) رفت، او نامه را خواند و از (سلیط) پذیرایی کرد و به نرمی، پاسخ چنین نوشت: هر چند آنچه بدان دعوت می کنی، بس نیک و زیباست، اما من شاعر قوم خود و سخنور ایشان هستم و عرب از من حساب می برند، پس بخشی از این امر را به من واگذار تا تو را پیروی کنم، آنگاه به (سلیط) جایزه و جامه هایی بخشید و او را روانه ساخت. (سلیط) گفتار و رفتار (هود) را گزارش داد و چون رسول خدا نامه وی را خواند، گفت: (هم خود او و هم هر چه دارد بر باد رود).

پس از فتح مکه بود که رسول خدا از مرگ (هود) خبر یافت.

نامه جلندی و فرزندانش (پادشاه عمان)

(عمرو بن عاص) (در ذی قعدة سال هشتم)، نامه (جیفر) پادشاه عمان و برادرش (عبد) (یا عیاذ) پسران (جلندی) را برد و هر دو برادر اسلام آوردند و بر حسب بعضی از روایات (جلندی) هم به دین اسلام در آمد و نامشان در شمار صحابه ذکر شده است.

نامه منذر بن ساوی (پادشاه بحرین)

رسول خدا صلی الله علیه و آله (علاء بن حضرمی) را (در سال هشتم هجرت) با نامه ای نزد (منذر) پادشاه بحرین فرستاد، وی اسلام آورد و در پاسخ نامه، نوشت که با مجوس و یهود چگونه رفتار کند، رسول خدا او را همچنان بر حکومت بحرین باقی گذاشت و درباره مجوس و یهود، فرمود: اگر اسلام نیاوردند، جزیه دهند.

نامه جبله بن ایهیم (پادشاه غسان)

رسول خدا صلی الله علیه و آله نامه ای به (جبله بن ایهیم) پادشاه (غسان) نوشت و او را به قبول اسلام دعوت فرمود، (جبله) اسلام آورد و پاسخ نامه را همراه هدیه ای برای رسول خدا ارسال داشت، ولی پس از مدتی به کیش نصرانی بازگشت و با قبیله خود رهسپار دیار روم شد. (۲۵۴)

دیگر وقایع در سال ششم هجرت

۱ - قحطی و خشکسالی در این سال و خواندن نماز باران توسط رسول خدا صلی الله علیه و آله در ماه رمضان .

۲ - اسلام آوردن (مغیره بن شعبه).

۳ - شکست خوردن (شهر براز) فرمانده (پرویز بن هرمز) از رومیان و پیروزی رومیان بر ایرانیان و نزول آیات : (الم ، غلبت الروم ...) (۲۵۵)

۴ -ظهار کردن (به رسم جاهلیت ، طلاق دادن زن) (اوس بن صامت انصاری) با زنش (خوله) و شکایت کردن زنش در نزد رسول خدا و نزول آیات ظهار که در اول سوره مجادله آمده است .

سال هفتم هجرت (سنه الاستغلاب) غزوه خیبر

توضیح

محرم سال هفتم : رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از بازگشت از (حدیبیه) و مدتی اقامت در مدینه در محرم سال هفتم رهسپار (خیبر) شد و در این سفر (ام سلمه) را با خود برد و رایت را به علی بن ابیطالب سپرد و در راه خیبر (عامر بن اکوع) برای رسول خدا شعر می خواند و چنین می گفت :

(والله لولا الله ، ما اهتدینا

و لا تصدقنا و لا صلینا

انا اذا قوم بغوا علینا

و ان ارادوا فتنه ایینا

فانزلن سکینه علینا

و ثبت الاقدام ان لاقینا(۲۵۶))

پس رسول خدا درباره او دعا کرد و گفت : یرحمک الله . صحابه از این دعا چنین فهمیدند که وی به شهادت می رسد و او در خیبر به شهادت رسید.

رسول خدا نیز هنگامی که نزدیک خیبر رسید توقف فرمود و گفت : (پروردگارا! از تو می خواهیم خیر این قریه و خیر اهلس را و خیر آنچه در آن است و به تو پناه

می بریم از شر این قریه و شر اهلش و شر آنچه در آن است)؛ سپس فرمود: به نام خدا پیش روید.

مسیر رسول خدا صلی الله علیه و آله از مدینه تا خیبر

رسول خدا از مدینه ابتدا رهسپار (عصر) شد (نام کوهی است)، سپس به (صهباء) رسید، آنگاه با سپاه خویش تا وادی (رجیع) پیش رفت و میان اهل خیبر و قبیله (غطفان) فرود آمد که این قبیله را از کمک دادن به اهالی خیبر بازدارد، زیرا قبیله غطفان می خواست با کمک و پشتیبانی خویش، یهودیان را علیه رسول خدا بشورانند و سرانجام توفیق نیافت و یهودیان تنها ماندند.

فتح قلاع خیبر

۱ - قلعه (ناعم) که پیش از قلعه های دیگر فتح شد و (محمود بن مسلمه) در فتح همین قلعه به شهادت رسید.

۲ - قلعه (قموص) که پس از قلعه ناعم فتح شد.

۳ - قلعه (صعب بن معاذ) که ثروتمندترین قلعه ها بود و روغن و خوارباری که در خود ذخیره داشت، در هیچ یک از قلعه های دیگر به دست نیامد.

۴ - قلعه (نطاه) که رسول خدا از صبح تا شب با اهل قلعه جنگید و پنجاه نفر مسلمان زخمی شدند و رسول خدا سرانجام به فتح آن توفیق یافت و در این قلعه منجنیقی به دست مسلمانان افتد.

۵ - قلعه (شق) که پس از قلعه نطاه فتح شد.

۶ - قلعه (نزار) که به وسیله منجنیق به غنیمت یافته، فتح شد.

۷ - (کتیبه) که خود دارای قلعه هایی بوده است.

۸ - قلعه (اءبی) که صاحب طبقات آن را نام برده است.

۹ و ۱۰ - قلعه (وطیح) و قلعه (سلالم) که به روایت ابن اسحاق در آخر از همه فتح شد. در این دو قلعه بود که صد زره

و چهارصد شتر و هزار نیزه و پانصد کمان عربی به دست مسلمانان افتاد. (۲۵۷)

سرفرازی علی علیه السلام

کار فتح یکی از قلعه های (خیبر) (۲۵۸) دشوار شد و رسول خدا صلی الله علیه و آله ابتدا دو مرد از مهاجران و مردی از انصار یا به ترتیب (ابوبکر) و (عمر) را برای فتح آن فرستاد، اما فتح قلعه صورت نگرفت و رسول خدا گفت: (البته فردا همین رایت را به مردی خواهم داد که خدا به دست وی فتح را به سرانجام رساند، مردی که خدا و رسولش را دوست می دارد و خدا و رسولش هم او را دوست می دارند).

رسول خدا (علی) را خواست و گفت: این رایت را بگیر و پیش رو تا خدا تو را پیروز گرداند.

علی علیه السلام نزدیک قلعه رفت و با آنان نبرد کرد و چون شیرش بر اثر ضربت یک نفر یهودی از دست وی افتاد، دری از قلعه را برداشت و سپر قرار داد و تا موقعی که فتح به انجام رسید، همچنان در دست وی بود و پس از آن که از کار جنگ فارغ شد آن را انداخت. (ابورافع) می گوید: من و هفت مرد دیگر هر چه خواستیم آن را از جای بلند کنیم نتوانستیم.

صفیه

از اسیران غزوه (خیبر) یکی (صفیه) دختر (حیی بن اخطب) یهودی و همسر (کنانه بن ربیع) بود که رسول خدا او را از (دحیه بن خلیفه کلبی) خرید و مسلمان شد و او را آزاد کرد و سپس به همسری گرفت. دو دختر عموی (صفیه) نیز در جنگ (خیبر) اسیر شدند. (۲۵۹)

کشتگان یهود خیبر

کشتگان یهودیان را ۹۳ نفر نوشته اند که برخی از بزرگان آنان که در این جنگ کشته شدند، از این قرارند:

۱- مرحب حمیری، به دست علی علیه السلام یا به دست محمد بن مسلمه.

۲- اُسیر، به دست محمد بن مسلمه.

۳- یاسر (برادر مرحب) به دست زبیر.

۴- کنانه بن ربیع، به دست محمد بن مسلمه.

فدک

رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از فتح قلعه های خیبر، یهودیان باقی مانده را محاصره کرد و چون آنان خود را در معرض هلاکت دیدند، تسلیم شدند و پیشنهاد کردند که آنان را تبعید کند و نکشد و رسول خدا پیشنهادشان را پذیرفت و چون اهل (فدک) از آن، خبر یافتند، از رسول خدا خواستند تا با آنان نیز به همان صورت رفتار کند، رسول خدا هم پذیرفت و چون

لشکری بر سر فدک نرفت ، خالصه رسول خدا گردید. (۲۶۰)

قرار رسول خدا با مردم خیبر و فدک

یهودیان خیبر به استناد آن که در کار کشاورزی از مسلمانان آشناترند، پیشنهاد کردند، املاک خیبر، بالمناصفه به خود ایشان واگذار شود و اختیار با رسول خدا باشد و این پیشنهاد پذیرفته شد، (فدک) نیز با همین قرار به اهل فدک واگذار شد و درآمد آن خالصه رسول خدا بود. (۲۶۱)

زینب دختر حارث

(زینب) دختر حارث و همسر سلام بن مشکم یهودی ، گوسفندی بریان کرد، پرسید که رسول خدا به کدام عضو گوسفند بیشتر علاقه مند است ، به او گفتند: به پاچه گوسفند. پاچه ای را مسموم کرد و برای رسول خدا هدیه آورد. رسول خدا پاره ای از گوشت آن در دهان گرفت و بلافاصله از دهان انداخت و گفت : این استخوان به من می گوید که (مسموم) است . رسول خدا از زینب ، حقیقت حال را پرسید، او هم اعتراف کرد و گفت : با خود گفتم : اگر پادشاهی باشد از دست وی آسوده می شوم و اگر پیامبری باشد از مسموم بودن آن خبر خواهد یافت . رسول خدا از وی درگذشت .

غزوه وادی القری

رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از فتح (خیبر) رهسپار (وادی القری) شد و آن جا را چند روز محاصره کرد، تا فتح آن به انجام رسید. (مدعم) غلام رسول خدا، بار شتر آن حضرت را پایین می گذاشت و در همان حال تیری به وی رسید و کشته شد. مسلمانان گفتند: بهشت او را گوارا باد. رسول خدا گفت : نه ، به آن خدایی که جان محمد به دست اوست ، هم اکنون روپوشی که آن را از غنیمت مسلمانان در جنگ خیبر ربوده است ، در آتش دوزخ بر وی شعله ور است .

شهدای غزوه خیبر

۱ - ربیعہ بن اکثم ؛ ۲ - ثقف بن عمرو؛ ۳ - رفاعه بن مسروح ؛ ۴ - عبدالله بن هُبیب (یا هُبیب) ؛ ۵ - بشر بن براء بن معرور؛ ۶ - فضیل بن نعمان ؛ ۷ - مسعود بن سعد (۲۶۲) ؛ ۸ - محمود بن مسلمه ؛ ۹ - ابوضیاح بن ثابت ؛ ۱۰ - حارث بن حاطب ؛ ۱۱ - عروه بن مره ؛ ۱۲ - اوس بن قائد؛ ۱۳ - انیف بن حبیب ؛ ۱۴ - ثابت بن ائله ؛ ۱۵ - طلحه بن یحیی ؛ ۱۶ - عماره بن عقبه ؛ ۱۷ - عامر بن اکوع ؛ ۱۸ - اسلم حبشی ؛ ۱۹ - مسود بن ربیعہ ؛ ۲۰ - اوس بن قتاده (۲۶۳) ؛ ۲۱ - انیف بن وائله (یا وائله) ؛ ۲۲ - اوس بن جبیر؛ ۲۳ - اوس بن حبیب ؛ ۲۴ - اوس به عائد؛ ۲۵ - ثابت بن وائله ؛ ۲۶ -

- جدی بن مره ؛ ۲۷ - عبدالله بن ابی امیه ؛ ۲۸ - عدی بن مره .

داستان اسود راعی

(اسود راعی) که مزدور و شبان مردی از یهودیان خیبر بود در موقع محاصره یکی از قلعه های خیبر با گوسفندانی که همراه داشت ، نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و اسلام آورد، نزد من امانت است ، اکنون چه کنم ؟ رسول خدا گفت : گوسفندان را رو به قلعه صاحبشان بزن تا به آنجا بروند. او برخاست و مشتی ریگ برگرفت و بر گوسفندان پاشید و گفت : بروید که من به خدا قسم دیگر با شما نیستم .

گوسفندان چنان که گویی کسی آنها را می راند، داخل قلعه شدند، سپس (اسود) با اهل همان قلعه جنگید، در همان حال سنگی به وی اصابت کرد و او را کشت ، در حالی که هنوز یک رکعت نماز نخوانده بود، بدینگونه اسلام او را رستگار ساخت ، نام این غلام را (اسلم) نوشته اند و ضمن شهدای خیبر نام برده شده است .

داستان حجاج بن علاط سلمی

پس از فتح خیبر (حجاج بن علاط) از رسول خدا اجازه خواست تا برای جمع آوری اموال خود که در نزد همسرش و نیز در نزد بازرگانان مکه بود، راهی مکه شود. او به رسول خدا گفت : برای وصول اموالم ناچارم دروغی هم خواهم گفت . رسول خدا فرمود: بگو. (حجاج) می گوید: تا به مکه رسیدم ، مردانی از قریش را دیدم که در جستجوی به دست آوردن اخبار هستند که کار رسول خدا با اهالی دلیر (خیبر) به کجا کشیده است و چون هنوز از مسلمان شدن من بیخبر بودند، گفتند: ای (ابومحمد) چه خبر؟

شنیده ایم که این راهزن (یعنی

: رسول خدا) رهسپار خیبر شده است . گفتم : آری ، خبری دارم که شما را شادمان می کند. گفتند: بگو. (حجاج) می گوید: گفتم : (محمد) چنان شکستی خورد که هرگز مانند آن را نشنیده اید و یارانش همه کشته شدند و خودش نیز اسیر است و گفتند: او را نمی کشیم ، بلکه به مکه اش می فرستیم تا اهل مکه او را به جای کشتگان خود، بکشند. آنان از این خبر بسیار شادمان گشتند. سپس (حجاج) گفت : با من کمک کنید تا پول و مال خود را که نزد این و آن مانده است فراهم کنم ، زیرا در نظر دارم به (خیبر) برگردم و از شکست خوردگان اصحاب محمد، چیزی به دست آورم . پس همه در انجام این کار مساعدت کردند، بدانگونه که از آن بهتر نمی شد.

نگرانی عباس بن عبدالمطلب

(حجاج بن علاط) پس از منتشر کردن شکست رسول خدا از واقعه خیبر، (عباس بن عبدالمطلب) را دید که از شنیدن این خبر نگران است ، به او گفتم : می توانی گفته ام نهفته داری ؟ گفت : آری . گفتم تا سه روز گفتار مرا نهفته دار، چه می ترسم قریش مرا تعقیب کنند و به دام افکنند، بعد از سه روز هر چه می خواهی بگو. گفت : بسیار خوب . سپس به وی گفتم : به خدا قسم برادرزاده ات (یعنی : رسول خدا) را در حالی گذاشتم که با دختر پادشاه یهودیان (صفیه) عروسی کرده و (خیبر) را با اموال و اندوخته های فراوان گرفته است ، اما این خبر دا

نهفته دار و بدان که من مسلمان شده ام و اکنون برای جمع آوری مطالبات خود به مکه آمده ام .

(عباس) پس از سه روز، جامه ای فاخر پوشید و خود را خوشبو کرد و از خانه بیرون آمد و پس از طواف ، دید که مردان قریش هنوز سرگرم نیرنگ (حجاج) اند. هنگامی که (عباس) را دیدند به او گفتند: به خدا قسم که در مقابل مصیبتی پر سوز و گداز خود را به شکیبایی زده ای ! (عباس) گفت : نه به خدا، چنان نیست که شما پنداشته اید، (محمد) خبیر را گرفت و با دختر پادشاه آن سرزمین عروسی کرد. گفتند: این خبر را چه کسی برای تو آورده است ؟ گفت : همان کسی که آن خبر را برای شما آورد. گفتند: افسوس که از دست ما در رفت .

غنائم خیبر

غنائم (خبیر) پس از وضع خمس بر مبنای هزار و هشتصد سهم تقسیم شد، برای هر مرد از هزار و چهارصد مرد مجاهد مسلمان یک سهم و برای هر اسب از دویست اسب دو سهم .

به مردانی که در قرار صلح میان رسول خدا و اهالی (فدک) واسطه بودند از جمله (محیصه بن مسعود) و به زنان پیامبر از خمس حقی داده شد.

غنائم خبیر بر کسانی تقسیم شد که در (حدیبیه) بوده اند، چه در (خبیر) بوده باشند و چه نبوده باشند. البته از اهل حدیبیه فقط (جابر بن عبدالله انصاری) در خبیر نبود و رسول خدا سهم او را هم با کسانی که بوده اند برابر نهاد.

تیماء

مسعودی می نویسد: مردم (تیماء) دشمن رسول خدا بودند و خاندان سموال بن عادیا (یکی از مردان باوفای عرب) بر ایشان ریاست داشتند و چون از فتح (وادی القری) خبر یافتند، با رسول خدا صلح کردند و تن به جزیه دادند و آنگاه رسول خدا به مدینه بازگشت . (۲۶۴)

ماءموران بر آورد محصول خیبر

نوشته اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله ، (عبدالله بن رواحه) را برای بر آورد محصول (خبیر) می فرستاد هر گاه می گفتند: اجحاف کردی ، می گفت : خواستید با این بر آورد مال ما، نخواستید مال شما. یهودیان هم عدالت وی را می ستودند، اما (عبدالله) در سال هشتم هجرت در غزوه (موته) به شهادت رسید و جز یک سال این کار را بر عهده نداشت .

سپس (جبار بن صخر) به جای (عبدالله) برای بر آورد محصول خبیر می رفت و یهودیان همچنان در املاک خبیر کار می کردند و مسلمانان هم از طرز کارشان راضی بودند.

رسیدن جعفر بن ابی طالب از حبشه

روز فتح خبیر بود که (جعفر بی ابی طالب) از حبشه رسید و رسول خدا میان دو دیده او را بوسید و او را در آغوش کشید و

گفت: نمی دانم، به کدام یک از این دو پیشامد خوشحالترم، آیا به فتح خیبر یا به رسیدن جعفر.

انتقال مسلمانان مقیم حبشه به مدینه

رسول خدا (عمر و بن امیه) را با نامه ای به حبشه فرستاد و از (نجاشی) خواست تا مسلمانان مانده در حبشه را به مدینه فرستد و او هم ۱۶ مرد مسلمان را در دو کشتی به مدینه روانه ساخت:

۱ - جعفر بن ابی طالب؛ ۲ - خالد بن سعید؛ ۳ - عمرو بن سعید؛ ۴ - معقیب بن ابی فاطمه؛ ۵ - ابوموسی اشعری؛ ۶ - اسود بن نوفل؛ ۷ - جهم بن قیس؛ ۸ - عامر بن ابی وقاص؛ ۹ - عتبه بن مسعود؛ ۱۰ - حارث بن خالد؛ ۱۱ - عثمان بن ربیع؛ ۱۲ - محمیه بن جزء؛ ۱۳ - معمر بن عبدالله عدوی؛ ۱۴ - ابوحاطب بن عمرو؛ ۱۵ - مالک بن ربیع؛ ۱۶ - حارث بن عبدقیس.

زنانی هم بودند که شوهرانشان در حبشه وفات یافته بودند و در این دو کشتی به مدینه آمدند.

سریه تربه بر سر هوازن

شعبان سال هفتم: رسول خدا صلی الله علیه و آله، (عمر بن خطاب) را با سی مرد در تعقیب قبیله (هوازن) رهسپار (تربه) ساخت که در ناحیه (عبلاء) در راه (صنعا) و (نجران) یمن واقع است. مردان این سریه شبها راه می رفتند و روزها پنهان می شدند، اما (هوازن) خبر یافتند و گریختند و زد و خوردی روی نداد. (۲۶۵)

سریه نجد (سریه بنی کلاب)

(ابوبکر) با جمعی از اصحاب، مامور این سریه شدند (در مقابل طایفه ای از هوازن) و تا (ضریه) در سرزمین (نجد) پیش رفتند. در این سریه، زد و خوردی روی داد و (سلمه بن اکوع) هفت نفر از مشرکان را کشت و دختری از (فزاریها) را اسیر گرفت. رسول خدا همان دختر را از (سلمه) گرفت و به مکه فرستاد و در مقابل، اسیرانی از مسلمانان را که در دست مشرکان بودند بازخرید. (۲۶۶)

سریه (بشیر بن سعد)

شعبان سال هفتم: رسول خدا صلی الله علیه و آله، (بشیر بن سعد) را با سی مرد بر سر طایفه (بنی مره) به (فدک) فرستاد. وی با شتران و گوسفندانی که گرفت، می خواست به مدینه بازگردد، اما شبانه مردان (بنی مره) بر آنان حمله بردند و همراهان (بشیر) همگی به شهادت رسیدند و خود بشیر هم در میان کشته ها افتاد و (علبه بن زید حارثی) این خبر اسف انگیز را به مدینه آورد و سپس بشیر خود به مدینه رسید. (۲۶۷)

سریه (زبیر بن عوام)

رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از شهادت یافتن مردان سریه (بشیر بن سعد)، (زبیر بن عوام) را با دویست مرد بر سر (بنی مره) فرستاد، (۲۶۸) اما در طبقات آمده است که رسول خدا (غالب بن عبدالله) را به جای (زبیر) فرستاد. (۲۶۹)

سریه (غالب بن عبدالله)

رمضان سال هفتم: بنی عوال و بنی عبد بن ثعلبه در (میفعه) (واقع در نایحیه نجد) بودند، رسول خدا صلی الله علیه و آله، (غالب بن عبدالله) را با صد و سی مرد بر سر آنان فرستاد و شبانه بر دشمن حمله بردند و چند نفر را کشتند و شتران و گوسفندانی را غنیمت گرفتند و به مدینه بازگشتند.

در همین سریه بود که (اسامه بن زید بن حارثه) مردی را با وجود آن که لا اله الا الله گفته بود، کشت و رسول خدا صلی الله علیه و آله رنجیده خاطر گشت، چرا که اقرار زبانی او، ملاک مسلمانی اوست و خون او را باید محترم می شمرد.

مسعودی می نویسد: در همین سریه و به همین جهت، آیه ۹۴ سوره نساء نازل گشت.

سریه (بشیر بن سعد انصاری) به (یمن) و (جبار)

شوال سال هفتم: رسول خدا صلی الله علیه و آله خبر یافت که گروهی از قبیله (غطفان) در (جناب) فراهم آمده اند و (عیینه بن حصن فزاری) هم به آنان وعده همراهی داده است تا همدستان با رسول خدا بجنگند.

رسول خدا (بشیر بن سعد) را با سیصد مرد روانه ساخت تا در حدود (جناب) به (یمن) و (جبار) رسیدند و در (سلاح) فرود آمدند و به سوی دشمن پیش رفتند، اما دشمن پراکنده گشت و گریخت و فقط دو اسیر گرفتند و چهارپایان بسیاری به غنیمت به دست مسلمانان افتاد. (۲۷۰)

عمره القضاء (۲۷۱)

ذی قعده سال هفتم: رسول خدا علیه السلام در ششم ذی قعده سال هفتم، به جای عمره ای که در سال گذشته نتوانست انجام دهد با همان عده از اصحاب که در حدیبیه شرکت داشتند به عنوان عمره رهسپار مکه شد و شصت شتر قربانی و صد اسب و مقداری اسلحه نیز با خود برد و چون نزدیک مکه رسید اسبها و سلاحها را در (بطن یاجج) به جای گذاشت.

اهل مکه با شنیدن رسیدن رسول خدا، مکه را خالی گذاشتند و رسول خدا در حالی که بر شتر (قصواء) سوار بود و مسلمانان شمشیر بسته پیرامون وی را گرفته بودند سواره طواف کرد و (حجرالاسود) را با چوبدستی شمشیر بسته پیرامون وی را گرفته بودند سواره طواف کرد و (حجرالاسود) را با چوبدستی خود استلام کرد و (عبدالله بن رواحه) که مهار شتر او را گرفته بود و پیشاپیش رسول خدا می رفت رجز می خواند:

(خلوا بنی الکفار عن سبيله

خلوا فکل الخیر

(ای کافرزادگان از سر راه او کنار روید، همه خوبی در رسول خداوند است)

رسول خدا صلی الله علیه و آله طبق قرار داد، سه روز در مکه ماند و در همین مدت با (میمونه) دختر (حارث بن حزن هلالی) ازدواج کرد و روز چهارم با مسلمانان از مکه بیرون رفت .

سریه (ابن ابی العوجاء) بر سر بنی سلیم

ذی حجه سال هفتم : (ابن ابی العوجاء) با پنجاه مرد بر سر قبیله (بنی سلیم) رفت و چون جاسوسی از قبیله دشمن همراه (ابن ابی العوجاء) بود، پیش از رسیدن وی آنان را بر حذر داشت و (بنی سلیم) آماده جنگ شدند و از قبول اسلام سرباز زدند و به دنبال جنگ شدیدی که در گرفت همه افراد سریه به شهادت رسیدند و فرمانده سریه که در میان کشته ها بیرمق افتاده بود، در اول ماه صفر سال هشت به مدینه بازگشت . (۲۷۳)

سریه (عبدالله بن ابی حدره اسلامی)

ذی حجه سال هفتم : رسول خدا صلی الله علیه و آله خبر یافت که (رفاعه بن زید (۲۷۴) جشمی) با جمعیت انبوهی در (غابه) فراهم شده اند و در نظر دارند که با وی بجنگند، پس (عبدالله بن ابی حدره) را با دو مرد برای تحقیق فرستاد. اینان غروب آفتاب نزدیک دشمن رسیدند و چون (رفاعه بن زید) در جستجوی شبانی که دیر کرده بود، تنها بیرون آمده بود، ناگهان بر وی تاختند و او را کشتند و شتران و گوسفندانی به غنیمت گرفتند و به مدینه بازگشتند.

سریه (محیصه بن مسعود) به ناحیه فدک

ذی حجه سال هفتم : مسعودی این سریه را بعد از سریه (عبدالله بن ابی حدره) به (غابه) و پیش از سریه (عبدالله) بن (ارضم) نوشته است . (۲۷۵)

سریه (عبدالله بن ابی حدود) به اضم (۲۷۶)

ذی حجه سال هفتم : (ابوقتاده) و (محلّم بن جثامه) در این سریه بوده اند و (محلّم)، (عامر بن اضبط اشجعی) را با آن که اظهار اسلام کرده بود برای آنچه در جاهلیت میان آن دو روی داده بود، کشت و چنان که گفته اند: به همین مناسبت آیه ۹۴ سوره نساء نازل گشت . (۲۷۷)

حلبی می نویسد: پس از این واقعه (محلّم) با دیده اشکبار نزد رسول خدا آمد و گفت : برای من آمرزش بخواه ، اما رسول خدا سه بار گفت : (محلّم) را میامرز . (۲۷۸)

سال هشتم هجرت (سنه الفتح)

سریه (غالب بن عبدالله کلبی لیبی) بر سر بنی ملوح

صفر سال هشتم : جندب بن مکیث جهنی می گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله ، (غالب بن عبدالله کلبی) را فرماندهی سریه ای داد که من هم در آن شرکت داشتم . او را فرمود تا بر (بنی ملوح) که در (کدید) بودند، غارت برد. رهسپار شدیم تا به (قدید) رسیدیم ، در آن جا (ابن برصاء لیشی) را دستگیر کردیم ، سپس رهسپار شدیم تا به (کدید) رسیدیم ، آنگاه مرا به عنوان دیده بان فرستادند و من شب هنگام به پشته ای رسیدم که مشرف به دشمن بود، روی پشته به پهلو آرمیده بودم . در همین موقع مردی از دشمن از خیمه خود بیرون آمد و به همسرش گفت : روی تپه سیاهی می بینم ، کمان مرا با دو تیر بیرون بیاور و زن تیر و کمان وی را آورد، تیری رها کرد و بر پهلوی من نشست (۲۷۹) ، اما آن را در آوردم و بر جای ماندم سپس

تیری دیگر رها کرد که بر شانه من جای گرفت ، آن را هم در آوردم و همچنان بر جای ماندم ، مرد به همسرش گفت : اگر کسی می بود حرکت می کرد، سپس داخل خیمه شد و به خواب رفتند، سحر گاهان بر آنان غارت بردیم و کسانی از ایشان را کشتیم و چهارپایان را غنیمت گرفتیم و بازگشتیم ، اما دشمن در تعقیب ما پیش تاخت و به ما بسیار نزدیک شد. در این هنگام بی آن که ابر و بارانی ببینیم ، خدای متعال آب سیلی فرستاد که گذشتن از آن امکان پذیر نبود. مردان (بنی ملوح) در آن طرف رودخانه ماندند، در حالی که یک نفر از ایشان هم نمی توانست از آن بگذرد و تعقیب ایشان بی نتیجه ماند و ما به سلامت وارد مدینه شدیم .

سریه (غالب بن عبدالله لثی)

صفر سال هشتم : رسول خدا صلی الله علیه و آله ابتدا (زبیر بن عوام) را با دوستان مرد آماده ساخت تا از (بنی مره) انتقام گیرد. در همین حال (غالب بن عبدالله لثی) از سریه ای که خدا آنان را پیروز ساخته بود بازگشت ، رسول خدا به جای (زبیر)، (غالب بن عبدالله) را فرستاد. ایشان بر (بنی مره) تاختند و عده ای را کشتند و چهارپایانی را به غنیمت گرفتند، در همین سریه بود که (مرداس بن نهیک) با این که کلمه توحید را بر زبان جاری ساخته بود به دست (اسامه بن زید) شهید شد. (۲۸۰)

سریه (کعب بن عمیر غفاری)

ربیع الاول سال هشتم : رسول خدا صلی الله علیه و آله (کعب بن عمیر) را با پانزده نفر فرستاد تا به (ذات اطلاق) از اراضی شام رسیدند و با گروهی از دشمن برخورد کردند و آنها از پذیرفتن اسلام امتناع ورزیدند و مسلمانان را تیرباران کردند و همگی به شهادت رسیدند، فقط یک نفر که در میان کشته ها افتاده بود رسول خدا را از پیش آمد باخبر ساخت . (۲۸۱)

سریه (شجاع بن وهب اسدی)

ربیع الاول سال هشتم : رسول خدا صلی الله علیه و آله ، (شجاع بن وهب) را با بیست و چهار مرد، بر سر جمعی از (هوازن) فرستاد که در (سی) واقع در ناحیه (رکبه) منزل داشتند، از آن جا تا به مدینه پنج روز راه بود، در این سریه چهارپایان و گوسفندان بسیاری به غنیمت آوردند. سهم هر مردی پانزده شتر شد و ده گوسفند را به جای یک شتر حساب کردند. (۲۸۲)

سریه (قطبه بن عامر بن حدیده)

رسول خدا صلی الله علیه و آله ، (قطبه بن عامر) را با بیست مرد بر سر طایفه ای از (خثعم) فرستاد که در ناحیه (تباله) منزل داشتند، پس از جنگی سخت ، اسیران و چهارپایانی به مدینه آوردند.

غزوه (موته) (۲۸۳)

جمادی الاولی سال هشتم : رسول خدا صلی الله علیه و آله ، (حارث بن عمیر ازدی) را با نامه ای نزد پادشاه (بصری) فرستاد و چون (حارث) به سرزمین (موته) رسید (شرحبیل بن عمرو) او را کشت . کشته شدن (حارث) سخت بر رسول خدا دشوار

آمد و مردم را به جهاد فراخواند و سه هزار مرد فراهم گشت . رسول خدا (زید بن حارثه) را بر آنان امارت داد و فرمود تا به همان جایی که (حارث) شهادت یافته است رهسپار شوند و مردم آن سرزمین را به اسلام دعوت کنند و اگر نپذیرفتند به یاری خدا با آنان بجنگند.

(عبدالله بن رواحه) گفت : ای رسول خدا! مرا دستوری فرما تا آن را حفظ کنم و به کار بندم . فرمود: فردا به سرزمینی می رسی که سجده خداوند در آن سرزمین کم است ، پس بسیار سجده کن . گفت : بیشتر بفرما. فرمود: خدا را یاد کن که یاد خدا در راه رسیدن به مطلوب یاور تو است . (عبدالله) بار دیگر گفت : نصیحتی دیگر بر آن دو نصیحت که فرمودی بیفزای. رسول خدا فرمود: ای پسر رواحه ! از هر کاری که عاجز ماندی از این کار عاجز مشو، که اگر ده کار بد می کنی ، یک کار

نیک هم انجام دهی . عبدالله گفت : دیگر پس از این سخن که فرمودی از تو چیزی نخواهم پرسید. (۲۸۴)

(عبدالله) که از شعرای صحابه بود اشعاری گفت به این مضمون که : آرزوی من جز آموزش و شهادت نیست و امیدوارم که ناامید بازنگردم . (۲۸۵)

سپس مردان سریه رهسپار شدند تا در سرزمین شام به (معان) رسیدند و آن جا خبر یافتند که (هرقل) پادشاه روم در سرزمین (بلقا) با صد هزار رومی فرود آمده است و از قبایل مختلف نیز صد هزار نفر به فرماندهی (بلی) و طایفه (اراشه) (۲۸۶) به نام (مالک بن زافله) (۲۸۷) بدیشان پیوسته است .

مسلمانان خواستند، رسول خدا را که در (ثیه الوداع) مانده بود، از شماره دشمن با خبر سازند، اما (عبدالله بن رواحه) مردم را دلیر ساخت و گفت : ما به اتکای شماره و نیرو و فزونی سپاه با دشمن نمی جنگیم و تنها اتکای ما به این دینی است که خدا ما را بدان سرافراز کرده است ، پس پیش روید، یا پیروزی بر دشمن یا شهادت یافتن ، مردم همگی پذیرفتند و رهسپار شدند.

روز جنگ

مسلمانان پیش می رفتند تا در مرزهای (بلقاء) با سپاهیان (هرقل) از روم و عرب روبرو شدند و چون دشمن نزدیک شد، مسلمانان خود را به قریه (موته) کشیدند و همان جا روز جنگ فرارسید.

جنگ به سختی درگرفت و (زید بن حارثه) پیاده جنگ کرد تا در میان نیزه داران دشمن به شهادت رسید، سپس (جعفر بن ابیطالب) پیش تاخت و همچنان می جنگید و رجز

می خواند و در حالی که نود و چند زخم برداشته بود به شهادت رسید.

نوشته اند که (جعفر) علیه السلام در این جنگ دو دست خود را از دست داد و خدا وی را به جای دو دستی که در راه خدا داد، دو بال عنایت فرمود تا در هر جای بهشت که بخواهد با آن دو پرواز کند.

پس از شهادت (جعفر بن ابی طالب)، (عبدالله بن رواحه) رایت را برگرفت و پیش تاخت و سوار بر اسب خویش می جنگید. در این هنگام چون تردیدی برای وی پیش آمد، در چند شعری که گفت (۲۸۸) خود را ملامت کرد و همچنان پیش می تاخت سرانجام به شهادت رسید. پس از شهادت سه امیر سریه، (ثابت بن ارقم) گفت: ای مسلمانان! مردی را از میان خود به فرماندهی برگزینید، (خالد بن ولید) را به فرماندهی برگزیدند، او هم مسلمانان را به مدینه بازگرداند.

در این جنگ (مالک بن زافله) فرمانده رومیان، به دست (قطبان بن قتاده) کشته شد.

پس از بازگشت اصحاب سریه به مدینه، رسول خدا با عده ای به استقبال آنان بیرون شدند، مسلمانان مدینه به روی اصحاب سریه خاک می پاشیدند و می گفتند: ای گریزندگان، از جهاد در راه خدا گریختید؟ اما رسول خدا می گفت: اینان گریختگان نیستند، بلکه اگر خدا بخواهد حمله کنند گانند. (۲۸۹)

(حسان بن ثابت) اشعاری در مرثیه شهیدان (موته) سروده است.

شهادی غزوه موته

۱ - جعفر بن ابی طالب؛ ۲ - زید بن حارثه؛ ۳ - مسعود بن اءسود؛ ۴ - وهب بن سعد؛

۵ - عبدالله بن رواحه ؛ ۶ - عباد بن قیس ؛ ۷ - حارث بن نعمان ؛ ۸ - سراقه بن عمرو ؛ ۹ - ابو کلیب ؛ ۱۰ - جابر: پسر عمرو بن زید ؛ ۱۱ - عمرو ؛ ۱۲ - عامر: پسر سعد بن حارث ؛ ۱۴ - سوید بن عمرو ؛ ۱۵ - عباده بن قیس ؛ ۱۶ - مسود بن سوید ؛ ۱۷ - هبار بن سفیان .

سریه ذات السلاسل (۲۹۰)

جمادی الآخره سال هشتم : رسول خدا صلی الله علیه و آله خبر یافت که گروهی از قبیله (قضاعه) فراهم گشته اند و می خواهند نسبت به مسلمانان دستبرد بزنند، پس (عمرو بن عاص) را با سیصد مرد از بزرگان مهاجر و انصار که سی اسب داشتند، روانه ساخت و تا نزدیک دشمن پیش تاختند، (عمرو) در آن جا خبر یافت که جمعیتی بسیارند، پس به رسول خدا پیام فرستاد و کمک خواست . رسول خدا (ابوعبیده بن جراح) را با دویست مرد فرستاد، از جمله (ابوبکر) و (عمر) را همراه وی گسیل داشت و آنها را فرمود تا به (عرو) ملحق شوند و اختلاف نکنند.

(ابوعبیده) به (عمرو) همچنان پیش می تاخت تا سرانجام با جمعی از مشرکان برخورد کرد و مسلمانان بر آنان حمله بردند و به شکست مشرکان انجامید، سپس (عمرو) راه مدینه را در پیش گرفت .

ابن اسحاق می نویسد: (غزوه (سریه) ذات السلاسل) در سرزمین (عذره) روی داد .

(ذات السلاسل) یا (ذات السلسل) آبگاهی بود پشت (وادی القری) که میان آن تا مدینه ده روز راه بوده است .

در همین سریه بود که (رافع

بن ابو رافع طائی) با (ابوبکر) رفیق شد و در بازگشتن به مدینه از (ابوبکر) درخواست چند نصیحت کرد و (ابوبکر) او را به پرستش خدای یگانه و نماز و روزه و زکات و حج اندرز داد.

شیخ مفید می نویسد: بسیاری از سیره نویسان ذکر کرده اند که سوره (والعادیات ضبحا) گفته اند که علی علیه السلام از دشمنان اسیر گرفت و اسیران را چند شانه بست که گویی : به زنجیرها (سلاسل) بسته شده اند و چون سوره مذکور نازل گشت ، رسول خدا صلی الله علیه و آله در نماز صبح آن را تلاوت کرد و اصحاب پرسیدند که این سوره را نمی شناسیم ، پس گفت : خدا علی را بر دشمنان ظفر داد و جبرئیل بشارت آن را برای من آورد و چون چند روزی گذشت ، علی علیه السلام با غنیمتها و اسیران وارد مدینه شد. (۲۹۱)

سریه (ابو عبیده بن جراح) (۲۹۲)

رجب سال هشتم : رسول خدا صلی الله علیه و آله ، (ابو عبیده) را با سیصد مرد از مهاجر و انصار بر سر طایفه ای از (جهینه) به (قبله) - واقع در ساحل دریا به فاصله پنج روز راه تا مدینه - فرستاد و مقداری خرما به (ابو عبیده) سپرد و او هم بر ایشان تقسیم می کرد، کار به جایی رسید که به هر کدام روزی یک خرما می رسید و چون کار گرسنگی به سختی کشید، اصحاب سریه (خبیط) (برگ درخت) می خوردند و بدین جهت این سریه را (سریه خبیط) گفتند. سرانجام ماهی بزرگی از دریا به دست آوردند و از گوشت و چربی

آن بیست روز می خوردند. در این سریه ، جنگ و زد و خوردی روی نداد.

سریه (ابو قتاده بن ربیع انصاری)

شعبان سال هشتم : رسول خدا صلی الله علیه و آله ، (ابو قتاده) را با پانزده مرد، بر سر قبیله (غطفان) (به خضره از سرزمین نجد) فرستاد که بر آنان هجوم برد. در این سریه ، دویست شتر و دو هزار گوسفند به غنیمت گرفتند و کسانی را کشتند و عده ای را هم اسیر گرفتند و غنایم را پس از اخراج خمس ، بر مردان سریه تقسیم کردند، در سهم (ابو قتاده) دخترکی زیبا بود، رسول خدا از او خواست تا دختر را به وی ببخشد و چون بخشید رسول خدا او را به (محمیه بن جزء) بخشید.

سریه (ابو قتاده) به بطن اضم

رمضان سال هشتم : رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از آن که تصمیم به فتح مکه گرفت ، (ابو قتاده) را با هشت مرد از جمله (عبدالله بن ابی حدرد) و (محلّم بن جثامه) به (بطن اضم) (سه منزلی مدینه) فرستاد تا مردم گمان کنند که رسول خدا قصد حرکت به آن ناحیه را دارد.

در (بطن اضم) بود که (عامر بن اضبط اشجعی) سوار بر شترش با مختصر لوازم سفر، بر مسلمانان گذشت و سلام مسلمانی داد، اما (محلّم) به سابقه ای که با او داشت ، او را کشت و شترش را به غنیمت گرفت ، به همین جهت آیه ۹۴ سوره نساء نزول یافت ، (محلّم) را در (حنین) نزد رسول خدا آوردند تا برای وی استغفار کند، اما رسول خدا سه بار گفت : خدایا (محلّم بن جثامه) را میامرز. (۲۹۳)

مردان سریه تا (ذی خشب) پیش رفتند و

آن جا خبر یافتند که رسول خدا رهسپار مکه شده است و آنها در (سقیاء) به رسول خدا پیوستند. (۲۹۴)

غزوه فتح مکه

رمضان سال هشتم: پس از پیمان شکنی قریش، رسول خدا صلی الله علیه و آله تصمیم به فتح مکه گرفت و مردم را فرمود تا برای حرکت آماده شوند، اما نمی دانستند که مقصد کجاست، تا آن که مردم را از قصد خویش آگاه ساخت و دعا کرد که خدا قریش را از حرکت مسلمانان بیخبر نگه دارد تا ناگهان به مکه در آیند.

حاطب بن ابی بلتعنه

پس از آن که صحابه از قصد رسول خدا صلی الله علیه و آله خبر یافتند (حاطب بن ابی بلتعنه) نامه ای محرمانه به سه نفر از قریش: (صفوان بن امیه؛ سهیل بن عمرو و عکرمه بن ابی جهل) نوشت و تصمیم رسول خدا را به آنان گزارش داد و آن را با زنی به نام (ساره) فرستاد و برای وی در رساندن نامه اجرتی در حدود ده دینار قرار داد. (ساره) نامه (حاطب) را در میان موهای بافته سر خود پنهان کرد و راه مکه در پیش گرفت. در این میان جبرئیل جریان نامه و نامه رسان را به رسول خدا خبر داد. رسول خدا، علی بن ابی طالب و (زبیر بن عوام) را فرستاد و به آنان فرمود: رهسپار شوید و در فلان مکان زنی خواهید دید که نامه ای همراه دارد، نامه را از وی بگیرید و بیاورید. علی و زبیر به امر رسول خدا رهسپار شدند و در همان جا زنی را دیدند که رهسپار مکه است، در جستجوی نامه (حاطب) بر آمدند، اما چیزی نیافتند، علی علیه السلام به او گفت

: به خدا قسم ، رسول خدا دروغ نگفته است ، اگر نامه را ندهی تو را تفتیش می کنم . پس گفت : کنار بروید و سپس موهای خود را باز کرد و نامه را از لابلائی آن در آورد.

حاطب تنهکار

چون علی علیه السلام نامه را به مدینه آورد و به رسول خدا صلی الله علیه و آله داد، رسول خدا صلی الله علیه و آله ، (حاطب) را خواست و به او گفت : چرا چنین کردی ؟ گفت : خدا می داند که من مسلمانم و از دین برنگشته ام ، اما خانواده من در مکه در میان قریش اند، خواستم از این راه بر قریش حقی پیدا کنم .

در این موقع یکی از صحابه گفت : بگذار کردن این منافق را بزنم . رسول خدا او را به سکوت امر فرمود. درباره (حاطب) که با دشمنان خدا و رسول دوستی کرده بود آیاتی از جانب خدا نازل یافت و مردم با ایمان را از دوستی با دشمنان خود و خدا برحذر داشت . (۲۹۵)

بسیج عمومی

رسول خدا صلی الله علیه و آله کسانی را فرستاد تا بادیه نشینان را نیز به همراهی در این سفر فراخوانند و به آنان بگویند که هر کس به خدا و رسول ایمان دارد، باید در اول ماه رمضان در مدینه باشد، قبایل : (اسلم) و (غفار) و (مزینه) و (جهینه) و (اشجع) به مدینه آمدند و قبیله (بنی سلیم) در (قدید) ملحق شدند.

شماره سپاهیان اسلام

شماره سپاهیان اسلام را ده هزار و از قبایل مختلف بدین ترتیب نوشته اند:

مهاجران : ۷۰۰ مرد، ۳۰۰ اسب .

انصار: ۴۰۰۰ مرد، ۵۰۰ اسب .

مزینه : ۱۰۰۰ مرد، ۱۰۰ اسب ، ۱۰۰ زره .

اسلم : ۴۰۰ مرد، ۳۰۰ اسب .

جهینه : ۸۰۰ مرد، ۵۰ اسب .

بنی کعب : ۵۰۰ مرد -

بنی سلیم : ۷۰۰ مرد -

بنی غفار: ۴۰۰ مرد -

از دیگر: قبایل در حدود ۱۵۰۰ مرد. (تمیم ، قیس ، اسد).

حرکت از مدینه

رسول خدا صلی الله علیه و آله (عبدالله بن ام مکتوم) را در مدینه جانشین گذاشت و در دهم ماه رمضان از مدینه بیرون رفت و چون به (کدید) رسید افطار کرد و چون در (مرالظهران) فرود آمد، ده هزار مسلمان همراه وی بودند.

هجرت (عباس بن عبدالمطلب)

نوشته اند که (عباس) عموی رسول خدا صلی الله علیه و آله تا این تاریخ همچنان در مکه می زیست و منصب سقایت را بر عهده داشت و رسول خدا هم از وی راضی بود تا آنکه مقارن حرکت رسول خدا برای فتح مکه ، او هم با خانواده خویش به قصد هجرت از مکه بیرون آمد و در (جحفه) به رسول خدا ملحق شد.

ابوسفیان بن حارث و عبدالله بن ابی امیه

(ابوسفیان) عموزاده و (عبدالله) پسر عمه و برادر زن رسول خدا بودند که تا این تاریخ با رسول خدا دشمنیها کرده بودند. رسول خدا هنوز در بین راه بود که آنها نزد وی شرفیاب شدند که از گذشته خویش معذرت خواهی کنند و (ام سلمه) هم درباره ایشان شفاعت کرد، ولی رسول خدا گفت: مرا حاجتی به این عموزاده و عمه زاده نیست. (۲۹۶) (ابوسفیان) که پسرکی از خود همراه داشت گفت: به خدا قسم که اگر مرا نپذیرد دست این پسر را خواهم گرفت و سرگردان از این جا به آن جا خواهم رفت تا من و او از گرسنگی و تشنگی جان دهیم. رسول خدا بر آن دو رقت گرفت و اجازه داد تا شرفیاب شدند و اسلام آوردند.

اسلام ابوسفیان اموی

نوشته اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله در (مرالظهران) فرمود تا شبانه ده هزار جا آتش افروختند، در همین موقع جاسوسان قریش ، یعنی (ابوسفیان بن حرب) و (حکیم بن حزام) و (بدیل بن ورقاء) از مکه بیرون آمدند تا اگر رسول خدا آهنگ مکه کرده است پیش از رسیدن به شهر، از وی برای اهالی امان بگیرند.

(عباس بن عبدالمطلب) می گوید: با خود گفتم اگر رسول خدا پیش از رسیدن رجال قریش برای امان گرفتن ، وارد مکه شود، دیگر از قریش چیزی باقی نخواهد ماند، بدین جهت بر استر سفید رسول خدا سوار شدم تا مردم مکه را برای امان گرفتن از رسول خدا باخبر سازم. (عباس) می گوید: در همین فکر بودم که

صدای (ابوسفیان) را شنیدم و او را شناختم و صدا زدم. چون مرا شناخت گفت: پدر و مادرم فدای تو باد، چه خبر است؟ رسول خداست که با این سپاه آمده است، وای بر قریش، گفت: چه چاره ای می شود کرد؟ گفتم همین قدر می دانم که اگر بر تو ظفر یابد گردنت را خواهد زد، بیا به دنبال من بر همین استر سوار شو تا تو را نزد رسول خدا برم و برای تو از وی امان بگیرم. (حکیم) و (بدیل) بازگشتند و (ابوسفیان) به دنبال عباس سوار شد و همچنان بر آتشیهای مسلمانان عبور می کرد، می پرسیدند: این کیست؟ و چون استر رسول خدا را می دیدند و عموی او را می شناختند کاری نداشتند و عباس با شتاب، (ابوسفیان) را نزد رسول خدا برد و گفت: من او را امان داده ام. رسول خدا به ابوسفیان گفت: هنوز ندانسته ای که معبودی جز خدای یگانه نیست؟ گفت: پدر و مادرم فدای تو باد، چقدر حکیم و کریمی! راستی اگر جز خدایی بود باید به داد من می رسید، سپس رسول خدا گفت: هنوز مرا پیامبر خدا نمی دانی؟ باز گفت: پدر و مادرم فدای تو باد، در این مطلب هنوز تردیدی باقی است. (عباس) گفت: وای بر تو، اسلام بیاور و پیش از آنکه تو را گردن زنند به یگانگی خدا و پیامبری محمد اعتراف کن.

بدین ترتیب (ابوسفیان) شهادتین بر زبان جاری

کرد و سپس به خواهش عباس ، رسول خدا برای وی امتیازی قرار داد و گفت : هر کس به خانه ابوسفیان در آید در امان است و هر کس در خانه خویش را ببندد در امان است و هر کس به مسجدالحرام در آید در امان است . ابوسفیان با شتاب به مکه رفت و دستور امان را ابلاغ کرد و مردم را از مخالفت و ایستادگی بر حذر داشت .

ورود سپاهیان اسلام به مکه

نوشته اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله در (ذی طوی) سپاه خود را بدین ترتیب دسته بندی کرد:

(زبیر بن عوام) فرمانده میسره با سپاهیان خود از (کدی) به مکه در آید.

(سعد بن عباده) را فرمود تا از (کداه) وارد شود.

(خالد بن ولید) فرمانده میمنه را فرمود تا با سپاهیان خود از پایین مکه از (لیط) وارد شود.

(ابوعبیده بن جراح) با صفوفی از مسلمانان پیش روی رسول خدا رو به مکه پیش می رفتند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله از (اذخر) وارد مکه شد و در بالای شهر مکه خیمه وی را برافراشتند. (۲۹۷)

نادانی جوانان قریش

نوشته اند که (صفوان بن امیه) و (عکرمه بن ابی جهل) و (سهیل بن عمرو) کسانی را به منظور جنگ و مقاومت در مقابل مسلمانان در (خندمه) فراهم ساختند و (حماس بن قیس) نیز اسلحه خود را آماده ساخت و به آنان ملحق شد. اینان با (خالد بن ولید) برخورد کردند و در نتیجه (کرز بن جابر) و (خنیس بن خالد) و (سلمه بن میلاء) که در سپاه خالد بودند شهادت یافتند و از مشرکان قریش

هم دوازده یا سیزده نفر کشته شدند و دیگران گریختند.

پرچم امان

رسول خدا صلی الله علیه و آله علاوه بر این که خانه ابوسفیان و نیز مسجد الحرام و خانه های قریش را امانگاه مشرکان قرار داد، دستور فرمود تا پرچمی برای (ابورویحه) بستند تا هر کس در زیر پرچم او در آید در امان باشد. (۲۹۸)

کسانی که باید کشته شوند

رسول خدا صلی الله علیه و آله در فتح مکه فرماندهان اسلامی را فرمود حتی الامکان از جنگ و خونریزی پرهیز کنند، مگر در مقابل کسانی را نام برد که در هر کجا آنها را دیدند بکشند.

۱ - عبدالله بن سعد بن ابی سرح که قبلا اسلام آورده بود و سپس مرتد و مشرک شد و پنهان می زیست و از رسول خدا امان خواست و بعد اسلام آورد و در خلافت عمر و عثمان به کار گماشته شد.

۲ - عبدالله بن خطل .

۳ - فرتنی و قریبه ، دو کنیز خواننده که بر هجو رسول خدا آوازه خوانی می کردند.

۴ - حویرث بن نقیذ که رسول خدا را در مکه آزار می داد و دختران رسول خدا (فاطمه و ام کلثوم) را که بر شتری سوار بودند، شتر را رم داد و آنها از بالای شتر به زمین افتادند. وی به دست علی علیه السلام روز فتح مکه کشته شد.

۵ - مقیس بن صبابه که به دست (نمیله بن عبدالله) در روز فتح مکه کشته شد.

۶ - ساره که در مکه رسول خدا را آزار می داد و پیش از فتح مکه هم نامه (حاطب) را به مکه برد.

۷ - عکرمه بن ابی جهل که زنش (ام حکیم) اسلام آورد و برای شوهرش از

رسول خدا امان گرفت .

۸ - هبار بن اءسود که نیزه ای به کجاوه (زینب) دختر رسول خدا فرو برده بود و زینب سخت ترسید و بچه ای را که در رحم داشت سقط کرد، ولی او نزد رسول خدا آمد و عذرخواهی و اظهار ندامت کرد و شهادتین بر زبان جاری ساخت . رسول خدا گفت : تو را بخشیدم و اسلام ، گذشته را از میان می برد.

۹ - هند یکی از چهار زنی که روز فتح مکه دستور کشتن آنها داده شد، این زن در احد گستاخی و هرزگی را از حد گذراند، ولی نزد رسول خدا آمد و تقاضای بخشش کرد، رسول خدا هم از وی درگذشت و اسلام و بیعت او را پذیرفت .

۱۰ - وحشی کشنده حمزه سیدالشهداء که به طائف گریخته بود، به مدینه آمد و اسلام آورد، اما رسول خدا به او گفت : پیوسته روی خود را از من پنهان دار.

علاوه بر اینان کسانی نیز گریختند و یا پنهان شدند که بیشترشان امان یافتند و مسلمان شدند که ما از ذکر در این جا صرف نظر می کنیم .

در خانه امّهانی

(امّهانی) می گوید: چون رسول خدا صلی الله علیه و آله در بالای مکه فرود آمد، دو مرد از خویشان شوهرم : (حارث بن هشام) و (زهیر بن ابی امیه) گریخته و به خانه من آمدند، برادرم (علی بن ابی طالب) به خانه من هجوم آورد و گفت : به خدا قسم که اینان را میکشم ، اما من در خانه را بستم و نزد رسول خدا رفتم ، رو به من

کرد و گفت: خوش آمدی ای (امهانی)! چه مطلب داری؟ پس داستان آن مرد و برادرش (علی) را بازگفتم. فرمود: (ما هم به هر کس تو پناه داده ای، پناه داده ایم و هر کس را امان داده ای در امان است، علی هم نباید او را بکشد). (۲۹۹)

رسول خدا در مسجدالحرام

رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از انجام کار فتح و آرامش مردم، به مسجدالحرام رفت و سوار بر شتر هفت بار طواف کرد و با همان چوبی که در دست داشت، حجرالاسود را استلام فرمود و به هر یک از ۳۶۰ بت که در پیرامون کعبه نصب شده بود، می رسید با همان چوب اشاره می کرد تا به زمین می افتاد و در این میان می گفت: (جاء الحق و زهق الباطل ان الباطل كان زهوقا.) (حق آمد و باطل نابود شد، همانا نابودشونده است.) (اسراء / ۸۱).

تاریخ فتح مکه

علامه مجلسی می گوید: روز بالا رفتن (علی) علیه السلام بر شانه رسول اکرم صلی الله علیه و آله برای فرو افکندن بتها و نیز روز فتح مکه بیستم ماه رمضان بوده است. (۳۰۰)

طبری نیز از ابی اسحاق نقل می کند که فتح مکه ده روز مانده به آخر ماه رمضان سال هشتم روی داد. (۳۰۱)

ابن ابی الحدید هم در یکی از (قصائد سبع علویات) خود که مربوط به فتح مکه است، به بالا رفتن علی علیه السلام بر شانه رسول اکرم صلی الله علیه و آله برای شکستن بتها تصریح کرده است.

رسول خدا در کعبه

رسول خدا صلی الله علیه و آله کلید کعبه را از (عثمان بن ابی طلحه) گرفت و به خانه در آمد و آن جا کبوتری از چوب دید و آن را برگرفت و با دست خود در هم شکست و به روایت ابن هشام، رسول خدا صلی الله علیه و آله در کعبه صورتهایی از فرشتگان دید از جمله صورت ابراهیم علیه السلام بود در حالی که (ازلام) (چوبه تیرهای قمار) را به دست دارد و با آنها بخت آزمایشی می کند، پس گفت: خدا اینان را بکشد که نیای ما را بدین صورت در آورده اند (ابراهیم) را با بخت آزمایشی چه کار؟ (۳۰۲)

رسول خدا بر در کعبه

رسول خدا صلی الله علیه و آله کلید را از (عثمان بن ابی طلحه) گرفت و در را با دست خود گشود و به خانه در آمد و در آن دو رکعت نماز به جای آورد، سپس بیرون شد و دو چوبه دو طرف در را گرفت و در حالی که مردم پیرامون وی را گرفته بودند بر در کعبه ایستاد و گفت: (معبودی جز خدای یگانه بی شریک نیست، وعده خود را انجام داد و بنده خود را یاری کرد و دسته ها را به تنهایی شکست داد، پس ستایش و جهاننداری خدای راست و شریکی برای او نیست)، سپس ضمن گفتاری مبسوط، فرمود: (ای گروه قریش! خدای نخوت جاهلیت و افتخار به پدران را از شما دور ساخت، مردم همه از آدم اند و آدم از خاک) (آنگاه آیه ۱۳ از سوره حجرات را تلاوت کرد).

اذان بلال

(بلال بن رباح) به دستور رسول خدا صلی الله علیه و آله در کعبه و یا در بالای بام کعبه، اذان گفت و (ابوسفیان بن حرب) و (عتاب بن اءسید) (۳۰۴) و (حارث بن هشام) پای دیوار کعبه ایستاده بودند. (عتاب) گفت: خدا پدرم را گرامی داشت که مرد و زنده نماند تا این صدا را بشنود و ناراحت شود. (حارث) گفت: به خدا قسم، اگر حقانیت او بر من مسلم شده بود به او ایمان می آوردم. (ابوسفیان) گفت: من که چیزی نمی گویم، چه اگر سخنی بگویم همین سنگ ریزه ها او را خبر خواهند داد، پس رسول خدا بر ایشان گذشت و گفت: از آنچه گفتید خبر یافته ام و سپس گفتار آنان را بازگفت، پس (حارث) و (عتاب) گفتند: شهادت می دهیم که تو پیامبر خدایی، چه: کسی با ما نبود که تو را بدانچه گفته بودیم خبر دهد. (۳۰۵)

نگرانی انصار

رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از انجام فتح مکه تپه صفا ایستاد و دعا می کرد و انصار پیرامون او را گرفته بودند و با خود می گفتند: نکند که رسول خدا اکنون که شهر خود را فتح کرده است در آن اقامت گیرند. پس چون از دعای خویش فراغت یافت به آنان گفت: چه می گفتید؟ گفتند: چیزی نبود و چون اصرار ورزید و آنچه را گفته بودند باز گفتند. گفت: (پناه به خدا، زندگی من با شما و مرگ من با شماست.)

سوء قصد

(فضاله بن عمیر) در سال فتح مکه، در حالی که رسول خدا صلی الله علیه و آله پیرامون کعبه طواف می کرد، قصد کشتن وی کرد، اما چون نزدیک رسول خدا رسید، رسول خدا گفت: (فضاله ای)؟ گفت: آری فضاله ام. رسول خدا فرمود: با خود چه می گفتی؟ گفت: چیزی نبود، ذکر خدا می گفتم. رسول خدا خنده کرد و گفت: از خدا آمرزش بخواه. سپس دست بر سینه (فضاله) نهاد تا دلش آرام گرفت و چنان که خود می گفت هنوز دست از روی سینه وی بر نداشته بود که کسی را بر روی زمین به اندازه رسول خدا دوست نمی داشت. (فضاله) را در این باره اشعاری است که نقل شده است. (۳۰۶)

اسلام عباس بن مرداس سلمی

(مرداس) را بتی بود از پاره سنگ و به پسرش (عباس) وصیت کرد که پس از او، آن را پرستش کند (عباس) هم بر عبادت آن ثابت قدم بود تا آن که در سال فتح مکه برحسب پیش آمدی به خود آمد و بت را آتش زد و خدمت رسول خدا رسید و اسلام آورد. (۳۰۷)

سریه های بعد از فتح

رسول اکرم صلی الله علیه و آله پس از فتح مکه، سریه هایی برای شکستن بتها و دعوت قبایل به اطراف مکه فرستاد و بتهایی

که در خانه ها بود و به عنوان تیمن و تبرک دست به آن می مالیدند یکی پس از دیگری شکسته شد، حتی (هند) دختر (عتبه) (بتی را که در خانه داشت با تیشه در هم شکست ، اکنون ، این سریه ها را به ترتیب تاریخی ذکر می کنیم :

سریه (خالد بن ولید) برای شکست بت عزی

رمضان سال هشتم : رسول خدا صلی الله علیه و آله ، (خالد بن ولید) را برای ویران ساختن (بتخانه عزی) با سی سوار از اصحاب خویش به (نخله یمانیه) گسیل داشت . (خالد) رفت و بت (عزی) را که بزرگترین بت قریش و همه طوایف (بنی کنانه) بود، ویران ساخت و خادم (سلمی) چون خبر یافت که (خالد) برای کوبیدن بتخانه فرا می رسد شمشیری بر گردن عزی آویخت و اشعاری بدین مضمون گفت : (اگر می توانی خالد را بکش و از خود دفاع کن) و سپس به بالای کوه گریخت . (۳۰۸)

سریه (عمرو بن عاص) برای شکستن بت سواع

رمضان سال هشتم : (سواع) بت قبیله (هدیل)، در سرزمین (رهاط) بود، رسول خدا صلی الله علیه و آله (عمرو بن عاص) را برای ویران ساختن آن فرستاد، ولی خادم بت (عمرو) را از کشتن آن منع کرد. (عمرو) گفت : وای بر تو! مگر این بت می شنود یا می بیند؟ پس نزدیک رفت و آن را در هم شکست ، اما در مخزن و جای

نذورات آن چیزی نیافتند، خادم بت هم دست از بت پرستی برداشت و مسلمان شد. (۳۰۹)

سریه (سعد بن زید) بر سر مناه

(مناه) در (مشلل) بود و به دو قبیله (اوس) و (خزرج) و قبیله (غسان) تعلق داشت. رسول خدا صلی الله علیه و آله (سعد بن زید اشهلی) را با بیست سوار برای شکستن و ویران ساختن آن فرستاد، آنان بت را شکستند و در مخزن بتخانه چیزی نیافتند.

سریه (خالد بن سعید بن عاص) به عرنه

رمضان سال هشتم: نوشته اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله، (خالد بن سعید بن عاص) را با سیصد مرد از صحابه به طرف (عرنه) فرستاد. (۳۱۰)

سریه (هشام بن عاص) به یلملم

رمضان سال هشتم: رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از فتح مکه (هشام بن عاص) را با دویست مرد از صحابه رهسپار (یلملم) ساخت.

سریه (غالب بن عبدالله) بر سر بنی مدلج

پس از فتح مکه، سال هشتم: رسول خدا صلی الله علیه و آله، (غالب بن عبدالله) را بر سر (بنی مدلج) فرستاد تا آنان را به خدای عزوجل دعوت کند. آنان گفتند: نه ما طرفدار شما ایم و نه با شما سر جنگ داریم. مردم گفتند: ای رسول خدا با اینان جنگ کن، فرمود: اینان را سروری است بزرگوار و خردمند و بسا مجاهدی از (بنی مدلج) که در راه خدا به شهادت رسد. یعقوبی نیز این سریه را بدون ذکر تاریخ نوشته است. (۳۱۱)

سریه (عمرو بن امیه) بر سر بنی دیل

پس از فتح مکه، سال هشتم: رسول خدا صلی الله علیه و آله، (عمرو بن امیه ضمری) را بر سر (بنی دیل) فرستاد تا آنان را به سوی خدا و رسولش دعوت کنند، اما آنان به هیچ وجه به قبول اسلام تن ندادند. مردم پیشنهاد جنگ دادند، ولی رسول خدا گفت: (بنی دیل) را واگذارید، زیرا سرور ایشان سلام می آورد و نماز می خواند و به ایشان می گوید: (اسلام آورید و آنان هم می پذیرند). (۳۱۲)

سریه (عبدالله بن سهیل) بر سر بنی محارب

پس از فتح مکه، سال هشتم: رسول خدا صلی الله علیه و آله، (عبدالله بن سهیل بن عمرو) را با پانصد نفر بر سر (بنی معیص) و (محارب بن فهر) و ساحل نشینان اطرافشان فرستاد و چون به اسلام دعوتشان کرد چند نفری همراه وی آمدند. (۳۱۳) طبرسی می گوید: (بنی محارب) اسلام آوردند و چند نفر هم نزد رسول خدا آمدند. (۳۱۴)

سریه (نمیله بن عبدالله لیبی) بر سر بنی ضمیره

شاید پس از فتح مکه ، سال هشتم : رسول خدا صلی الله علیه و آله ، (نمیله) را بر سر (بنی ضمیره) فرستاد. آنان گفتند: نه با او می جنگیم و نه نبوت او را باور می کنیم و نه او را دروغگو می شماریم . مردم پیشنهاد جنگ دادند، ولی رسول خدا گفت : (ایشان را واگذارید که در ایشان فزونی و سروری است و چه بسا پیرمردی شایسته کار از (بنی ضمیره) که مجاهد راه خدا است.) (تاریخ دقیق این سریه مشخص نیست.)

سریه (خالد بن ولید) به غمیصاء بر سر بنی جذیمه

شوال سال هفتم : ابن اسحاق می نویسد: رسول خدا صلی الله علیه و آله ، سریه هایی پیرامون مکه فرستاد تا مردم را به سوی خدای عزوجل دعوت کنند و آنان را دستور جنگ و خونریزی نداد، از جمله (خالد بن ولید) را به سوی بنی جذیمه فرستاد، اما (خالد) بنی جذیمه را مورد حمله قرار داد و کسانی از ایشان را کشت و عده ای را هم اسیر گرفت . چون این خبر به رسول خدا صلی الله علیه و آله رسید، دستها را به آسمان برداشت و گفت : (خدای از آنچه (خالد) کرده است نزد تو بیزاری می جویم.) (۳۱۵)

رسول خدا صلی الله علیه و آله (علی بن ابی طالب) را خواست و به او فرمود: (نزد (بنی جذیمه) برو و در کار ایشان بنگر و سوابق جاهلیت را زیر پای خویش بنه.) علی علیه السلام با مالی که رسول خدا همراه وی ساخت رهسپار شد و دیه کشتگان آنها را پرداخت و غرامت هر خسارتی

را که به آنان رسیده بود داد و چون نزد رسول خدا باز آمد، آنچه را انجام داده بود گزارش داد. رسول خدا گفت: آفرین، خوب کاری کرده ای. سپس به پا خاست و رو به قبله ایستاد و چنان دستها را بلند کرد که زیر شانه هایش دیده می شد و گفت: (خدایا! از کار (خالد بن ولید) نزد تو بیزاری می جویم.)

یعقوبی می نویسد: در همان روز بود که رسول خدا به (علی) گفت: (پدر و مادرم فدای تو باد.) (۳۱۶)

غزوه حنین و هوازن

شوال سال هشتم: پس از انتشار خبر فتح مکه، قبیله (هوازن) به فرماندهی (مالک بن عوف نصری) که مردی سی ساله بود با زنان و فرزندان و اءغنم و اءحشام و اءموال خویش برای جنگ با رسول خدا صلی الله علیه و آله حرکت کردند و در (اءوطاس) فرود آمدند.

(درید بن صمه) که پیری فرتوت بود و او را برای استفاده از تجاربش همراه برده بودند، به (مالک) گفت: چرا مردم را با اموال و زنان و فرزندان کوچانده ای؟ گفت: خانواده هر کس را پشت سر وی قرار دادم تا ناچار برای حفظ آن ها بجنگد و از مال و خانواده خویش دفاع کند. (درید) گفت: اگر جنگ به نفع تو باشد جز از نیزه و شمشیر مردان بهره مند نخواهی بود و اگر جنگ بر زیان تو برگزار شود به رسوایی اسیر شدن زن و فرزند و از دست رفتن مال گرفتار خواهی شد، پس اینان را به جایشان بازگردان،

آنگاه به کمک مردان اسب سوار با مسلمانان جنگ کن تا اگر جنگ را باختی دارایی و خانواده ات در امان باشند. (مالک) گفت: به خدا قسم: چنین کاری نخواهم کرد، تو پیر شده ای و عقلت هم فوت شده است، ای گروه (هوازن) یا فرمان مرا ببرید یا بر این شمشیر تکیه می کنم تا از پشتم به در آید. گفتند: همگی به فرمان توایم. گفت: هرگاه مسلمانان را دیدید غلافهای شمشیرها را بشکنید و یکباره و همداستان حمله کنید.

دستور تحقیق

رسول خدا صلی الله علیه و آله با خبر یافتن از (هوازن)، (عبدالله بن ابی حدرد اسلمی) (۳۱۷) را فرستاد تا ناشناس در میان آنان وارد شود و گفتگوی آنان را بشنود و پس از بررسی کامل بازگردد. (عبدالله) رفت و پس از تحقیق کافی نزد رسول خدا باز آمد و درستی و صحت گزارشی را که رسیده بود به عرض رسانید.

تصمیم حرکت

رسول خدا صلی الله علیه و آله، پس از روشن شدن مطلب تصمیم گرفت و از (صفوان بن امیه) که امان یافته بود و هنوز مشرک بود، صد زره با دیگر وسایل آن عاریه گرفت و ضامن شد که پس از خاتمه جنگ آنها را سالم به وی باز دهد.

حرکت به سوی حنین

رسول خدا صلی الله علیه و آله برای دفع (هوازن) با دوازده هزار سپاهی رهسپار شد، مقریزی می نویسد: مردانی بی دین از مکه همراه رسول خدا نیز بودند و نگران بودند که در این جنگ که پیروز می شود و نظری جز رعایت احتیاط و به دست آوردن غنیمت نداشتند، از جمله (ابوسفیان بن حرب) و پسرش (معاویه) که (ازلام) را در جعبه تیر خود همراه داشت و به دنبال سپاه حرکت می کرد و هرگاه سپری یا نیزه ای یا چیز دیگری می افتاد، می دید جمع آوری می کرد و بر شتر می گذاشت.

ذات اءنواط

(حارث بن مالک) می گوید: کافران قریش را درخت سبز بزرگی بود که آن را (ذات اءنواط) می گفتند و هر سال به زیارت آن می رفتند اسلحه خود را بر آن می آویختند و آنجا قربانی می کردند. در راه حنین نیز به درخت سدري بزرگ برخوردیم و به رسول خدا گفتیم: چنان که مشرکان عرب (ذات اءنواط) دارند، برای ما هم (ذات اءنواط) قرار ده. رسول خدا گفت: الله اکبر! به خدا قسم همان سخنی را گفتید که قوم موسی به موسی گفتند: (برای ما هم بتی قرار ده چنان که اینان بتهایی دارند) و موسی در پاسخ آنان گفت: (شما مردم نادانید) (۳۱۸)

این روش گذشتگان بود که شما البته به روش آنان می روید. (۳۱۹)

مقدمات جنگ

رسول خدا صلی الله علیه و آله، شب سه شنبه دهم شوال به حنین رسید، سحرگاهان سپاهیان اسلام را آماده جنگ ساخت، از

جمله پرچمی از مهاجران به دست (علی بن ابی طالب) علیه السلام داد، سه پرچم از انصار به دست (حباب بن منذر) و (سعد بن عباد) و (اسید بن حضیر) و نیز هر طایفه ای را پرچمی بود که مردی از آن طایفه در دست داشت و رسول خدا از همان روز حرکت (خالد بن ولید) را بر قبیله (سلیم) فرماندهی داد و به عنوان مقدمه پیش فرستاد.

نوشته اند که رسول خدا خود بر استر سفید خود (دلایل) سوار شده، دو زره پوشیده و خود بر سر نهاد بود. (۳۲۰)

هجوم ناگهانی هوازن و فرار مسلمانان

در تاریکی صبح بود که سپاهیان اسلام به وادی (حنین) سرازیر شدند، اما مردان (هوازن) که قبلاً در دره ها و تنگناهای وادی (حنین) پنهان شده بودند ناگهان بر مسلمانان حمله ور شدند و بیدرنگ سواران (بنی سلیم) رو به گریز نهادند و دیگران هم به دنبال ایشان گریزان و پراکنده گشتند و چنان که خدای متعال در قرآن مجید خبر داده است، فراخنای زمین بر آنها تنگ آمد و هراسان و گریزان پشت به جنگ دادند (۳۲۱) و جز ده نفر با رسول خدا کسی باقی نماند: نه نفر از بنی هاشم و (ایمن) پسر (ام ایمن) و چون (ایمن) به شهادت رسید، همان ده نفر هاشمی در میدان جنگ پایدار ماندند، تا فراریات نزد رسول خدا باز آمدند و یکی پس از دیگری برگشتند و

دیگر بار جنگ به نفع آنان در گرفت .

رسول اکرم در میدان جنگ

رسول اکرم صلی الله علیه و آله با گریختن مسلمانان از میدان جنگ ، همچنان ثابت قدم بود و می گفت : (مردم ! کجا می گریزید؟ بیاید و باز گردید که منم پیامبر خدا و منم (محمد بن عبدالله) و به عموی خود (عباس) که آوازی بس بلند داشت ، فرمود: فریاد کن : ای گروه انصار! ای اصحاب درخت خار (۳۲۲) ! ای اصحاب سوره بقره !).

شماتت مکیان

در موقعی که بیشتر مسلمانان گریختند، مردانی از اهل مکه که همراه رسول خدا صلی الله علیه و آله آمده بودند، زبان به شماتت مسلمانان گشودند، از جمله : (ابوسفیان بن حرب) که می گفت : این فراریان تالاب دریا می گریزند و دیگر: (کله بن حنبل) که هنوز مشرک بود و برای مدتی امان یافته بود، گفت : امروز جادوگری باطل شد و دیگر (شیبه بن عثمان) که پدرش در جنگ احد کشته شده بود، می گفت : امروز خون پدرم را می گیرم و محمد را می کشم ...

زنانی که مردانه می جنگیدند

(ام عماره) شمشیری به دست داشت و از رسول خدا دفاع می کرد و مردی از (هوازن) را کشت و شمشیر او را برگرفت .
(۳۲۳)

(ام سلیم) نیز با خنجرى دست به کار بود، (ام سلیط) و (ام حارث) نیز جهاد می کردند.

بازگشت فراریان

با پایداری رسول اکرم صلی الله علیه و آله و فریادهای (عباس بن عبدالمطلب)، مسلمانان یکی پس از دیگری باز می گشتند تا آن که شماره آنان به صد نفر رسید و جنگ دیگر بار در گرفت و رسول خدا

گفت : الآن حمى الوطيس . (۳۲۴) و نیز می گفت :

(انا النبى لا كذب

انا ابن عبدالمطلب)

(من پیامبرم دروغ نیست ، من فرزند عبدالمطلب ام .)

نزول فرشتگان

صریح قرآن مجید و روایات اسلامی ، آن است که : روز (حنین) فرشتگان خدا برای نصرت مسلمانان فرود آمدند و همدوش آنان به جنگ پرداختند. (۳۲۵)

نهی از کشتن زنان و کودکان

رسول خدا صلی الله علیه و آله در جنگ (حنین) زنی کشته دید و چون از او جويا شد، گفتند: زنی است که (خالد بن ولید) او را کشته است . پس کسی را فرمود تا خود را به (خالد) برساند و بگوید: رسول خدا تو را از کشتن کودک یا زن یا مزدور نهی می کند. (۳۲۶)

سرانجام هوازن

مردانی از هوازن کشته شدند از جمله : (ذوالخمار) که پرچمدار بود و دیگر: (عثمان بن عبدالله) و همچنین (درید بن صمه) و (ابوجرول) که پیشاپیش سپاه رجزخوانی می کرد و با کشته شدن او به دست علی علیه السلام مشرکان منهزم شدند و مسلمانان فراری نیز فراهم گشتند.

علی علیه السلام به تنهایی چهل نفر را کشت (۳۲۷) و شش هزار از هوازن و دیگر قبایل ، اسیر مسلمانان شدند و باقیمانده نیز گریختند.

اسیران و غنائم

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود تا شش هزار اسیر و بیست و چهار هزار شتر و بیش از چهل هزار گوسفند و چهار هزار اوقیه نقره را جمع آوری کنند و (مسعود بن عمرو غفاری) را بر غنائم گماشت و سپس غنائم را تقسیم و اسیران را آزاد فرمود.

شهدای غزوه حنین

۱- ایمن بن عبید؛ ۲- یزید بن زمعه؛ ۳- سراقه بن حارث؛ ۴- ابو عامر اشعری؛ ۵- زهیر بن عجوہ؛ ۶- زید بن ربیعہ؛ ۷- سراقه بن ابی حباب؛ ۸- ابی اللحم غفاری؛ ۹- مره بن سراقه .

نوشته اند که رسول خدا در جنگ حنین فرمود: اگر (بجاد) را دیدید از دست شما بدر نرود، مسلمانان بر وی ظفر یافتند و او را با خانواده اش اسیر کردند، در این میان (شیماء) دختر حارث بن عبدالعزی، خواهر شیری رسول خدا را نیز با وی اسیر گرفتند و هر چه می گفت: من خواهر پیامبرم، مسلمانان باور نمی داشتند، تا او را نزد رسول خدا آوردند، گفت: من خواهر شیری شمایم. رسول خدا از او نشانی خواست، پس از دادن نشانی، او را فرمود: یا نزد وی عزیز و محترم بماند و یا به قبیله اش باز گردد. (شیماء) صورت دوم را برگزید و نزد قبیله اش باز گردید. (۳۲۸)

سریه (ابوعامر اشعری) (۳۲۹)

شوال سال هشتم: رسول خدا صلی الله علیه و آله خبر یافت که دسته ای از فراریان هوازن در (اوطاس) فراهم شده اند، پس (ابوعامر اشعری) (عموی ابوموسی اشعری) را در تعقیب آنان گسیل داشت و جنگ میان آنان در گرفت و (ابوعامر) به وسیله تیری که گویند: (سلمه بن درید) از کمان رها ساخت به شهادت رسید. (۳۳۰)

سریه (طفیل بن عمرو دوسی)

شوال سال هفتم: چون رسول خدا صلی الله علیه و آله خواست رهسپار طائف شود، (طفیل) را بر سر (ذی الکفین) بت (عمرو بن حممه دوسی) فرستاد. او بر سر بتخانه رفت و بت را به آتش کشید و سپس با چهارصد نفر از قبیله خویش با شتاب راه طائف را در پیش گرفت و به رسول خدا پیوست و برای مسلمانان دبابه و منجنیق آورد. (۳۳۱)

سریه (ابوسفیان) بر سر طائف

بعد از فتح حنین: عده ای از مشرکان، پس از جنگ حنین به (طائف) گریختند، از جمله قبیله (ثقیف) که رسول خدا صلی الله علیه و آله (ابوسفیان) را بر سر آنان فرستاد، اما (ابوسفیان) از قبیله ثقیف هزیمت یافت و نزد رسول خدا باز آمد. رسول خدا خود رهسپار طائف گشت. (۳۳۲)

سریه (امیر مؤمنان علی بن ابی طالب)

برای شکستن بتها در طائف: رسول خدا صلی الله علیه و آله در ایام محاصره طائف، علی علیه السلام را با سپاهی فرستاد که بر بت پرستان حمله برد و بتها را بشکند. علی رهسپار شد و با سپاه انبوه خشعم روبرو گشت و میان آنان جنگ در گرفت. مردی از دشمن به نام (شهاب) هموارد خواست و چون کسی داوطلب نشد، خود به جنگ وی بیرون شتافت و او را کشت و پس از شکستن بتها به طائف نزد رسول خدا بازگشت. رسول خدا با رسیدن وی تکبیر گفت و مدتی با وی در خلوت نشست.

یک داستان عبرت انگیز

هنگام رفتن به (جعرانه)، (ابورهم غفاری) که نعلین درشتی در پای داشت و شترش پهلوی شتر رسول خدا صلی الله علیه و آله

حرکت می کرد، کنار نعلین او ساق پای آن حضرت را آزرده ساخت. رسول خدا گفت: پای مرا به درد آوری. آنگاه تازیانه ای بر پای (ابورهم) زد و فرمود: پای خود را عقب ببر.

(ابورهم) می گوید: بسیار نگران شدم که مبادا درباره آیه ای نازل شود و چون به (جعرا نه) رسیدیم، رسول خدا مرا احضار فرمود و گفت: پای مرا به درد آوردی و تازیانه بر پای تو زدم، اکنون این گوسفندان را بگیر و از من راضی شو. (ابورهم) می گوید: رضای او نزد من از دنیا و آنچه در آن است بهتر بود. (۳۳۳)

سراقه بن مالک

(سراقه بن مالک) نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و نوشته ای را که از موقع هجرت در دست داشت، بلند کرد و گفت: منم (سراقه) و این نوشته ای است که در دست دارم. رسول خدا گفت: امروز روز وفا و نیکی است، (سراقه) نزدیک آمد و اسلام آورد و از رسول خدا پرسید که اگر شتران گمشده ای را از حوضی که برای شتران خود پر آب کرده ام، آب دهم اجری خواهد داشت؟ رسول خدا گفت: آری، برای هر جگر تشنه ای اجری است. (۳۳۴)

غزوه طائف

شوال سال هفتم: رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از فراغت از کار (حنین) از راه (نخله یمانیه) که در سرزمین (لیه) واقع است به قصد طائف رهسپار شد و در سر منزل آخر مسجدی بنا کرد و در آن جا نماز خواند و در (لیه) برج (مالک بن عوف) را در هم کوبید و نزدیک طائف فرود آمد و در آن جا اردو زد. مسلمانان با تیرباران دشمن مواجه گشتند و با این که بیست روز اهل طائف را در محاصره داشتند، نتوانستند وارد شهر شوند و آن جا را فتح کنند. در این غزوه جمعی از مسلمانان به شهادت رسیدند.

بردگان مسلمان

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر برده ای از اهل طائف، نزد ما بیاید آزاد است و در نتیجه بیش از ده غلام نزد مسلمانان آمدند و آزاد شدند و سرپرستی آنان در عهده مسلمانان قرار گرفت. (۳۳۵)

شهدای غزوه طائف

۱ - ثعلبه بن زید؛ ۲ - ثابت بن ثعلبه؛ ۳ - جلیحه بن عبدالله؛ ۴ - حارث بن سهل، ۵ - رقیم بن ثابت؛ ۶ - سائب بن حارث؛ ۷ - سعید بن سعید؛ ۸ - عبدالله بن ابی امیه؛ ۹ - عبدالله بن حارث؛ ۱۰ - عبدالله بن عامر؛ ۱۱ - عبدالله بن عبدالله؛ ۱۲ - عرفطه بن جناب (۳۳۶)؛ ۱۳ - منذر بن عباد؛ ۱۴ - منذر بن عبدالله.

اسلام مالک بن عوف نصری

نوشته اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله از فرستادگان (هوازن) پرسید که (مالک بن عوف) کجاست؟ گفتند: در طائف با قبیله (ثقیف) است. فرمود: (به او بگویید که اگر مسلمانان نزد من بیاید، اموال و کسان او را به او پس می دهد و صد شتر

هم به او می بخشم).

(مالک) هم پنهان از (بنی ثقیف) شبانه از میان آنها گریخت و نزد رسول خدا آمد و اموال و کسان خود را گرفت و صد شتر هم جایزه دریافت داشت و اسلام آورد، آنگاه در مقابل (ثقیف) ایستاد و کار را بر آنان تنگ کرد.

تقسیم غنائم حنین

پس از آزادی اسیران (هوازن) یا پیش از آن، تقسیم غنائم حنین و اموال (هوازن) پیش آمد، مردم به رسول خدا صلی الله علیه و آله هجوم آوردند و گفتند: ای رسول خدا! غنیمتها و شتران و گوسفندان را قسمت فرما، و چنان اطراف رسول خدا را احاطه کردند که ناچار به درختی تکیه داد و عبا از دوش وی ربوده شد. پس فرمود: (ای مردم! عبا مرا پس بدهید، به خدا قسم که اگر شما را به شماره درختان (تهامه) گوسفند و شتر باشد، همه را بر شما قسمت می کنم و در من بخلی و ترسی و دروغی نخواهید یافت.) سپس پهلوی شتر ایستاد و پاره ای کرک از کوهان شتر میان دو انگشت خود برگرفت و آن را بلند کرد و گفت: (ای مردم! به خدا قسم از که از غنائم شما و از این پاره

کرک جز خمس آن حقی ندارم و خمس هم به شما داده می شود، پس حتی نخ و سوزن را هم بیاورید که خیانت در غنیمت ، روز قیامت برای خیانتکار ننگ و آتش و بدنامی است .

بعضی این گفتار را شنیدند و پذیرفتند و آنچه در نزدشان از غنائم بود، اگر چه چندان ارزشی هم نداشت آن را در میان غنائم انداختند. (۳۳۷)

رسول خدا صلی الله علیه و آله ، در تقسیم غنائم (حنین) از (مؤلفه قلوبهم) یعنی: (دلجویی شدگان) شروع کرد و هر چند مشرک یا منافق یا مردد میان کفر و ایمان بودند، به آنان سهمهای کلان مرحمت فرمود. (۳۳۸)

نوشته اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله تمام این بخششها را از خمس غنائم داد، سپس (زید بن ثابت) را فرمود تا مردم را سرشماری کند و غنائم را نیز حساب کند. بعد آنها را تقسیم فرمود، به هر مردی چهار شتر و چهل گوسفند رسید و هر کس اسبی داشت دوازده شتر و صد و بیست گوسفند گرفت. (۳۳۹)

خرده گیری کوتاه نظران

۱ - نوشته اند که مردی از اصحاب گفت: ای رسول خدا! (عیینه) و (اقرع) را صد در صد می دهی و (جعیل بن سراقه) را بی نصیب می گذاری! رسول خدا فرمود: از آن دو دلجویی کردم تا اسلام آورند و (جعیل) را به اسلامش حواله دادم .

۲ - مردی از بنی تمیم در حالی که رسول خدا صلی الله علیه و آله مشغول غنائم بود بر سر وی ایستاد و گفت: (ندیدم که

عدالت کنی). رسول خدا در خشم شد و گفت: (وای بر تو، اگر عدالت نزد من نباشد نزد که خواهد بود؟) و چون یکی از اصحاب خواست او را بکشد، رسول خدا فرمود: او را به خود واگذار...

۳ - چون رسول خدا صلی الله علیه و آله به مردانی از قریش و دیگر قبایل عرب بخششهایی فرمود و از این بابت چیزی به انصار نداد، (حسان بن ثابت) به خشم آمد و در گله مندی از این کار رسول خدا قصیده ای گفت.

۴ - علاوه بر آنچه حسان گفت، در میان انصار سخنان گله آمیز و نامناسبی درباره تقسیم غنائم گفته می شد. رسول خدا صلی الله علیه و آله دستور فرمود تا انصار فراهم آمدند، آنگاه برای آنان سخن گفت و چنان آنان را تحت تأثیر قرار داد که همگی گریستند و گفتند: ما به همین که رسول خدا همراه ما به مدینه بازگردد خوشنود و سرافرازیم. (۳۴۰)

عمره رسول خدا صلی الله علیه و آله

رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از کار تقسیم غنائم حنین و آزاد کردن اسیران هوازن در جعرانه، دوازده روز به پایان ماه ذی قعدة، رهسپار مکه شد و طواف و سعی انجام داد و سر تراشید و همان شب به جعرانه بازگشت. (۳۴۱)

بازگشت رسول خدا به مدینه

رسول خدا صلی الله علیه و آله، پس از انجام عمره در روز پنجشنبه از راه سرف و مرالظهران رهسپار مدینه شد و در روز بیست و هفتم ذی قعدة وارد مدینه گشت و پیش از آن، دو نفر به نامهای (حارث بن اوس) و (معاذ بن اوس) مزده فتح حنین را به مدینه برده بودند.

اسلام کعب بن زهیر

(زهیر بن اءبی سلمی) از فحول شعرای جاهلیت بود که یک سال پیش از بعثت رسول خدا صلی الله علیه و آله درگذشت. وی دو پسر به نامهای (بجیر) و (کعب) داشت که آن دو نیز از شعرای بزرگ اسلام به شمار می رفتند. (بجیر) روزی با برادرش کعب بیرون رفت و به برادرش گفت: در این جا بمان تا من نزد این مرد (یعنی: رسول خدا) بروم و ببینم چه می گوید. کعب همان جا ماند و بجیر نزد رسول خدا آمد و چون اسلام را بر وی عرضه داشت مسلمان شد، هنگامی که خبر اسلام وی به کعب رسید، اشعاری در ملامت وی گفت و برای او فرستاد، بجیر آن اشعار را به رسول خدا عرضه داشت. رسول خدا فرمود: (هر که کعب را بیابد او را بکشد).

بجیر به برادرش کعب نوشت: اگر به زندگی خود علاقه مند هستی، بهترین راه این است که نزد محمد بازآیی و توبه کنی، چه هر کس بر وی درآید و اسلام آورد در امان است.

کعب هم قصیده ای در مدیحه رسول خدا گفت و راه مدینه در پیش گرفت و به طور ناشناس دست در

دست رسول خدا نهاد و گفت: ای رسول خدا! کعب بن زهیر آمده است که توبه کند و اسلام آورد تا او را امان دهی، اگر نزد تو آید توبه اش را قبول می کنی؟ فرمود: آری، گفت: من خود کعب بن زهیرم. سپس قصیده معروف خود را که مبنی بر عذرخواهی و بخشش بود برای رسول خدا خواند و رسول خدا برده ای به او داد (۳۴۲) که آن برده تا زمان خلفا باقی بود و معاویه آن را از اولاد کعب خرید و بعد خلفا آن را در روزهای عید بر تن می کردند. (۳۴۳)

دیگر وقایع سال هشتم

۱ - پیش از فتح مکه، رسول خدا صلی الله علیه و آله (علاء بن حضرمی) را نزد (منذر بن ساوی عبیدی) پادشاه بحرین فرستاد و منذر اسلام آورد و مسلمانی پسندیده شد.

۲ - در ذی حجه سال هشتم بود که ابراهیم، فرزند رسول خدا از (ماریه) کنیز مصری تولد یافت. (۳۴۴)

۳ - در سال هشتم هجرت، زینب دختر بزرگ رسول خدا در مدینه وفات یافت. (۳۴۵)

سال نهم هجرت (۳۴۶)

اشاره

رسول خدا صلی الله علیه و آله در اول محرم سال نهم، کسانی را برای گرفتن زکات از قبایل مختلف بیرون فرستاد:

۱ - بریده بن حصیب؛ ۲ - عباد بن بشر؛ ۳ - عمرو بن عاص؛ ۴ - ضحاک بن سفیان کلابی؛ ۵ - بسر بن سفیان؛ ۶ - عبدالله بن لثیه؛ ۷ - مردی از بنی سعد هذیم، برای گرفتن زکاتهای قبیله بنی سعد. (۳۴۷)

سریه (عیینه بن حصن فزاری)

محرم سال نهم: رسول خدا صلی الله علیه و آله برای تحویل گرفتن زکاتهای (بنی کعب) (طایفه ای از خزاعه)، (بسر بن سفیان) را فرستاد، اما بنی تمیم که در مجاورت خزاعیها زندگی می کردند، به آنان گفتند: مال خود را بی جهت به آنان ندهید و شمشیرها را از نیام کشیدند و (بسر) را از تحویل گرفتن زکات مانع شدند. ناچار (بسر) به مدینه آمد و پیش آمد را به رسول خدا گزارش داد. رسول خدا (عیینه) را با پنجاه سوار بر سر آنان فرستاد، وی عده ای از آنان را اسیر گرفت و به مدینه آورد، چند تن از بزرگان بنی تمیم از جمله (عطارد بن حاجب) در پی اسیران رفتند و بر در خانه رسول خدا ایستادند و فریاد کردند: ای محمد! پیش ما بیا، رسول خدا از خانه بیرون آمد و (عطارد بن حاجب) از طرف فرستادگان بنی تمیم سخن گفت و سپس رسول خدا اسیرانشان را به آنان باز داد.

سریه (ضحاک بن سفیان کلابی)

ربیع الاول سال نهم: رسول خدا صلی الله علیه و آله سریه ای به فرماندهی (ضحاک) بر سر طایفه (قرطاء) فرستاد و چون این طایفه از قبول اسلام امتناع ورزیدند، جنگ در گرفت و دشمن هزیمت یافت. (۳۴۸)

اسارت (ثمامه بن ائثال حنفی)

سپاهیانی به عنوان سربه به فرمان رسول خدا صلی الله علیه و آله بیرون رفتند و مردی از (بنی حنیفه) را بی آن که او را بشناسند، اسیر گرفتند و نزد رسول خدا آوردند، فرمود: (می دانید که را اسیر گرفته اید؟ این (ثمامه بن ائثال حنفی) است، با وی به نیکی رفتار کنید). سپس فرمود: (هر غذایی دارید فراهم سازید و نزد وی فرستید)، اما این همه بزرگواری در ثمامه اثر نمی کرد و هرگاه رسول خدا بر وی می گذشت و می گفت: ثمامه اسلام بیاور. در پاسخ می گفت: بس کن ای محمد...

با این حال رسول خدا دستور داد تا او را آزاد کردند، او پس از آزادی به بقیع رفت و خود را نیک شستشو داد و سپس نزد رسول خدا آمد و اسلام آورد. چون وی اسلام آورد، به رسول خدا گفت: تو را از همه کس بیش دشمن می داشتم، اما اکنون تو را از همه کس بیش دوست می دارم، آن گاه برای انجام عمره به مکه رفت و نخستین کسی بود که با لبیک گفتن وارد وادی مکه شد.

سربه (علقمه بن مجزز مدلجی)

ربیع الآخر سال نهم: رسول خدا صلی الله علیه و آله، (علقمه) را با سیصد نفر فرستاد تا بر مردمی از حبشه که در کشتیهایی به چشم مردم شعبیه (اهل جده) آمده بودند حمله برد، وی تا جزیره ای در میان دریا پیش رفت، اما دشمن گریخت و جنگی پیش نیامد. به هنگام بازگشت، چون جمعی شتاب داشتند که به مدینه بروند

(عبدالله بن حذافه) را بر اصحاب سريره امارت داد. عبدالله كه اهل مزاح بود در يكي از منازل براي گرم شدن افراد، آتش افروخت، آنگاه به اصحاب خود گفت: مگر نه آن است كه بايد شما از من اطاعت كنيد؟ گفتند: چرا. گفت: پس به شما دستور مي دهم كه همه داخل اين آتش شويد. چونديد كه بعضي از اصحاب او، خود را آماده فرمانبري مي كنند، گفت: بنشينيد كه من مي خواستم با شما بخندم و شوخي كنم.

قصه عبدالله را به رسول خدا صلي الله عليه و آله گفتند. رسول خدا فرمود: (من امركم (منهم) بمعصيه فلا تطيعوه.) (هر كس از فرماندهان شما، شما را به گناه دستور داد، از او اطاعت نكنيد.) (۳۴۹)

سريه (علي بن ابي طالب) عليه السلام

ربيع الآخر سال نهم: رسول خدا صلي الله عليه و آله، (علي بن ابي طالب) عليه السلام را با صد و پنجاه سوار، بر سر قبيله (طبيء) براي ويران كردن بتخانه (فلس) فرستاد. بامدادان بر محله خاندان (حاتم طائي) حمله بردند و بت و بتخانه را ويران ساختند و شتر و گوسفند و اسيران فراوان گرفتند و در مخزن فلس، سه شمشير و سه زره به دست آوردند.

علي عليه السلام، در منزل (ركك) غنيمتها را بعد از جدا كردن خمس قسمت كرد.

سريه (عكاشه بن محصن اءسدي)

ربيع الآخر سال نهم: سپس سريه (عكاشه) به جناب، سرزمين قبايل (عذره) و (بلي) در ماه ربيع الآخر سال نهم هجرت روي داد. (۳۵۰)

غزوه تبوك

رجب سال نهم: رسول خدا صلي الله عليه و آله خبر يافت كه دولت روم، سپاه عظيمي فراهم کرده و (هرقل) جيره يك سال سپاهيان خود را پرداخته و آنان را آماده جنگ با مسلمانان ساخته و پيشاهنگان خود را تا (بلقاء) پيش فرستاده است.

رسول خدا صلي الله عليه و آله مردم را براي جنگ با روميان فراخواند. (۳۵۱)

فصل تابستان و گرمي هوا و رسيدن ميوه ها و آسائش در سايه درختان از طرفي و دوري راه و نگراني از سپاه انبوه دولت روم از طرفي ديگر، كار اين بسيج را دشوار ساخته بود.

رسول خدا صلي الله عليه و آله در اين غزوه از همان آغاز كار، مقصد را آشكار ساخت تا مردم براي پيمودن راهي دور و انجام كاري دشوار و جنگ با دشمني زورمند

جد بن قیس منافق

رسول خدا صلی الله علیه و آله ، به (جد بن قیس) (یکی از مردان بنی سلمه) گفت: (امسال می توانی خود را برای جنگ با رومیان آماده کنی؟). گفت: ای رسول خدا! اذنم ده تا در مدینه بمانم و مرا به فتنه مینداز (و گرفتار گناهم مساز)، زیرا مردان قبیله می دانند که هیچ مردی ، به زن پرستی و زن دوستی من نیست و می ترسم که اگر زنان رومی را بینم شکیبایی نکنم . رسول خدا صص از وی روی گرداند و گفت: (تو را اذن دادم که بمانی) و درباره همین (جد بن قیس) آیه ۴۹ سوره توبه نازل گشت . (۳۵۳)

نافقان کارشکن

مردمی از منافقان مدینه ، از باب کارشکنی و بر اثر شک و تردیدی که در کار رسول خدا داشتند و از نظر بی رغبتی در کار جهاد می گفتند: در این گرما به جنگ نروید و این فصل برای جنگ مناسب نیست و درباره ایشان ، آیه نازل گشت :

(و گفتند: در گرما رهسپار جنگ نشوید. بگو: حرارت آتش دوزخ بسیار بیشتر است اگر می فهمیدند، پس باید به سزای آنچه می کرده اند، کم بخندند و بسیار بگریند.) (۳۵۴)

گریه کنندگان

هفت نفر از انصار و دیگران که مردمی نیازمند بودند، از رسول خدا وسیله سواری و توشه سفر خواستند تا در کار جهاد شرکت می کنند و چون رسول خدا وسیله ای نداشت که به آنان بدهد، گریان و اسفناک از نزد وی بیرون رفتند، این جماعت را (بکائین) گویند و اسامی آنها بدین قرار است :

۱ - سالم بن عمیر؛ ۲ - علبه بن رید؛ ۳ - اءبولیلی ؛ ۴ - عمرو بن حمام ؛ ۵ - عبدالله بن مغفل ؛ ۶ - هرمی بن عبدالله ؛ ۷ - عرباض بن ساریه . (آیه ۹۲ سوره توبه در همین باره نازل گشت .)

بادیه نشینان بهانه جو

مردمی از اعراب بادیه نشین ، نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمدند و عذر و بهانه آوردند تا آنان را اذن دهد که در این سفر همراهی نکنند، پس آیه ۹۰ از سوره توبه درباره ایشان نزول یافت .

توانگران بهانه جو

گروهی از توانگران ، نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمدند و مرخصی خواستند و گفتند: بگذار ما هم با ماندگان باشیم . خدای متعال فرمود: (خشنود شدند که همراه بازماندگان باشند.) (توبه / ۸۷)؛ رسول خدا به آنان اذن داد و خدای متعال

فرمود: (خدا تو را بخشید، چرا به آنان اذن دادی؟) (توبه / ۴۳(۳۵۵)).

هزینه جنگ

برای تاءمین هزینه تجهیز سی هزار سپاهی ، لازم بود که توانگران مسلمان ، کمک مالی دهند، این کار را با کمال شوق و اخلاص انجام دادند، نه تنها توانگران بلکه نیازمندان نیز در حدود قدرت ، چیزی تقدیم داشتند، چنان که (علبه بن زید حارثی) یک صاع خرما آورد و تقدیم داشت و مسلمان دیگری از ثروتمندان ، همیان پول نقره اش را در اختیار گذاشت . منافقان هم در این جا بیکار نشستند و سخنان نفاق آمیز بر زبان می راندند و آنان را مسخره می کردند و درباره این منافقان ، آیات ۷۹ و ۸۰ از سوره توبه نزول یافت . (۳۵۶)

فرستادگان رسول خدا صلی الله علیه و آله

رسول خدا صلی الله علیه و آله عده ای را فراخواند تا به سوی قبایلشان روند و آنان را برای جهاد آماده سازند. اسامی فرستادگان از این قرار است :

۱ - بریده بن حصیب ؛ ۲ - ابورهم غفاری ؛ ۳ - ابوواقد لیثی ؛ ۴ - ابوجعه ضمری ؛ ۵ - رافع بن مکیث ؛ ۶ - نعیم بن مسعود ؛ ۷ - بدیل بن ورقاء ؛ ۸ - عمرو بن سالم ؛ ۹ - بسر بن سفیان ؛ ۱۰ - عباس بن مرداس . (۳۵۷)

جانشین رسول خدا در مدینه

رسول خدا صلی الله علیه و آله ، (علی) علیه السلام را در مدینه جانشین گذاشت و به او گفت : (مدینه را جز ماندن من یا تو شایسته نیست)، زیرا ممکن است که در نبودن من ، آن هم با دوری راه ، دشمنان فراهم شوند و بر مدینه بتازند و پیش آمدی ناگوار و جبران ناپذیر روی دهد.

حدیث منزلت

هنگامی که رسول خدا صلی الله علیه و آله ، (علی) علیه السلام را در مدینه جانشین گذاشت و خود رهسپار تبوک شد، منافقان به بدگویی علی پرداختند و گفتند: رسول خدا از علی افسرده خاطر گشته و او را با خود نبرده و در مدینه گذاشته است ! چون این سخنان به گوش علی رسید از مدینه به دنبال رسول خدا شتافت و به او پیوست و گفت : منافقان می گویند که از من گران خاطر شده ای و به همین جهت مرا در مدینه گذاشته ای ! رسول خدا به او فرمود: (برادرم ! به جای خویش بازگرد که مدینه را جز من یا

تو کسی شایسته نیست و تویی جانشین من در خاندان من و محل هجرت من و عشیره من). (۳۵۸)

آنگاه جمله ای را به علی گفت که همگان بر نقل آن همداستانند: (ای علی! مگر خوشنود نیستی که نسبت به من همان مقام و منزلت را داشته باشی که (هارون) نسبت به (موسی) داشت، جز آن که پس از من پیامبری نیست)، علی علیه السلام به مدینه بازگشت و رسول خدا صلی الله علیه و آله به سوی مقصد خویش رهسپار شد.

عبدالله بن ابی و منافقان

نوشته اند که (عبدالله بن ابی) منافق با جمعی از منافقان، نه تنها با رسول خدا همراهی نکرد، بلکه گفت: محمد با این سختی و گرمی و دوری راه به جنگ رومیان می رود و گمان می کند که جنگ با رومیان بازیچه است، به خدا سوگند: می بینم که فردا یارانش اسیر و دستگیر شوند. (۳۵۹)

عده و عده مسلمانان در غزوه تبوک

نوشته اند که شماره مسلمانان در جنگ تبوک به سی هزار نفر رسید و ده هزار اسب و دوازده هزار شتر داشتند، برخی هم عده مسلمانان را چهل هزار و بعضی دیگر هفتاد هزار گفته اند. (۳۶۰)

ابوخیثمه

(ابوخیثمه) از کسانی بود که در حسن عقیده چند روزی با رسول خدا رهسپار بود، ولی به مدینه بازگشت و در کنار همسران خود آرمید. او پشیمان گشت و گفت: پیامبر خدا در آفتاب و گرما رهسپار باشد و (ابوخیثمه) در سایه ای سرد و خوراکی مهیا و با زنانی زیبا در مدینه بماند؟ از انصاف به دور است، سپس به زنان خود گفت: توشه فراهم کنید و زنان چنان کردند، آنگاه شتر خود را سوار شد و به راه افتاد و همچنان می رفت تا در تبوک به آن حضرت ملحق شد. رسول خدا وی را تحسین کرد و درباره او دعای خیر فرمود. (۳۶۱)

همسفران منافق

در غزوه تبوک مردانی منافق نیز همراه رسول خدا صلی الله علیه و آله رهسپار شده بودند، از جمله: (ودیع بن ثابت)، (جلاس بن سوید)، (مخشی بن حمیر) و (ثعلبه بن حاطب) که احیانا سخنان کفرآمیز می گفتند، از جمله اصحاب رسول خدا در سرزمین حجر از بی آبی شکایت کردند، رسول خدا دعا کرد و ابری پدید آمد و بارانی بارید و همه سیراب و شاداب شدند، اصحاب رسول خدا به یکی از منافقان گفتند: با این معجزه دیگر چه جای نفاق و تردید است؟ گفت: ابری رهگذر بود که بر حسب تصادف در این جا بارید. (۳۶۲)

و نیز چون شتر رسول خدا در بین راه گم شد و اصحاب در جستجوی او بیرون شدند، یکی از منافقان به نام (زید بن لصیت) گفت: مگر محمد نمی پندارد که پیامبر است و شما را از آسمان

خبر می دهد، پس چگونه اکنون نمی داند شترش کجاست؟ رسول خدا صلی الله علیه و آله از گفتار زید خبر داد و گفت: من پیامبرم و جز آنچه خدا به من تعلیم می دهد چیزی نمی دانم، اکنون خدا جای شتر را به من بازگفت، شتر در فلان دره است و مهارش به درختی گیر کرده است، بروید او را بیاورید.

به هر حال هر کدام از منافقان، سخنی کفرآمیز از در نفاق گفتند تا آنجا که (مخشی بن حمیر) گفت: به خدا قسم، راضی ام قرار باشد که هر کدام ما را صد تازیانه بزنند، اما بر اثر این گفته های شما چیزی از قرآن درباره ما نازل نشود، آنگاه آیات ۶۴ - ۶۶ و ۷۴ از سوره توبه ایشان نازل گشت.

داستان ابوذری غفاری

(ابوذری) از کسانی بود که پس از گذشتن چند روز از حرکت رسول خدا به راه افتاد و در یکی از منازل بین راه به رسول خدا ملحق شد و رسول خدا درباره وی دعا کرد و چنین گفت: (خدا ابوذری را رحمت کند، تنها می رود و تنها می میرد و تنها برانگیخته می شود).

(عبدالله بن مسعود) خود، این سخن را در غزوه تبوک درباره ابوذری از رسول خدا شنید و او به هنگام مرگ (ابوذری) آنچه رسول خدا درباره اش گفته بود، محقق یافت و برای دیگران بازگفت. (۳۶۳)

رسول خدا صلی الله علیه و آله در تبوک

رسول خدا صلی الله علیه و آله با سی هزار مرد وارد تبوک شد، بیست روز آن جا ماند و (هزقل) در حمص بود و گزارش نبطی ها درباره تجمع رومیان در شام، اصلی نداشت.

رسول خدا نمازها را سفری می خواند و از منزل (ذی خشب) تا روزی که از تبوک به مدینه بازگشت، نماز ظهر را تاخیر می کرد تا هوا سرد می شد و نماز عصر را هم قدری زودتر می خواند و بدین ترتیب ما بین دو نماز جمع می کرد. (۳۶۴) در تبوک و در مراجعت، چند قضیه پیش آمد که اکنون به آنها اشاره می کنیم:

اهل ایله و جرباء و اذرح

چون رسول خدا صلی الله علیه و آله به تبوک رسید، (یحنه بن روبه) حاکم ایله نزد رسول خدا شرفیاب شد و از در صلح در آمد و جزیه پرداخت و نیز مردم جرباء و اذرح نزد وی آمدند و جزیه پرداختند و رسول خدا برای آنان امان نامه نوشت.

سریه (خالد بن ولید)

رجب سال نهم: رسول خدا صلی الله علیه و آله از تبوک (خالد بن ولید) را با چهار صد و بیست سوار بر سر (اکیدر بن عبدالملک) که مردی نصرانی از قبیله (کنده) و پادشاه (دومه الجندل) بود فرستاد. خالد با سپاهی که همراه داشت، پیش رفت و شبی مهتابی به نزدیک قصر وی رسید، او را دید که با تتی چند از جمله برادرش (حسان) گاوی را برای شکار تعقیب

می کنند، در همان حال سپاه اسلام بر وی حمله بردند و برادرش را کشتند و خود او را اسیر گرفتند.

خالد، اء کیدر را امان داد مشروط به آن دومه را برای وی بگشاید و او چنان کرد، خالد (دومه الجندل) را گشود و خمش آنچه را به غنیمت گرفته بود جدا کرد و بقیه را بر سواران بخش کرد و به هر سوار مسلحی پنج شتر غنیمت رسید.

اصحاب عقبه

در بازگشت رسول خدا صلی الله علیه و آله از تبوک به مدینه ، منافقانی که همراه بودند تصمیم گرفتند که در گردنه میان تبوک و مدینه (عقبه هرشی) شبانه رسول خدا را از بالای شترش در اندازند تا در میان دره افتد و کشته شود.

این عده منافقان را بیشتر مورخان دوازده نفر گفته اند، اگر چه در تعیین دوازده نفر هم میان مورخان اسلامی اختلاف است .

به هر حال ، چون رسول خدا صلی الله علیه و آله نزدیک آن گردنه رسید، خدای متعال او را از تصمیم منافقان با خبر ساخت ، پس به اصحاب خود فرمود تا از وسط دره عبور کنند و خود از

بالای گردنه رهسپار شد، (عمار بن یاسر) و (حذیفه بن یمان) در رکاب وی بودند و منافقانی که به منظور عملی ساختن مقصود خود به دنبال وی می رفتند، می خواستند دست به کار شوند، رسول خدا به خشم آمد و حذیفه را فرمود تا آنها را دور کند و چون حذیفه بر آنها حمله برد از ترس آن که رسوا شوند، با شتاب خود را به میان سپاه انداختند.

مقریزی از ابن قتیبه، اسامی اصحاب عقبه را بدین ترتیب نقل می کند:

۱ - عبدالله بن ابی ؛ ۲ - سعد بن ابی سرح ؛ ۳ - ابو حاضر اعرابی (۳۶۵) ۴ - جلاس بن سوید ؛ ۵ - مجمع بن جاریه ؛ ۶ - ملیح تیمی (۳۶۶) ؛ ۷ - حصین بن نمیر ؛ ۸ - طعیمه بن ابیرق ؛ ۹ - مره بن ربیع ؛ ۱۰ - ابو عامر راهب (پدر حنظله غسیل الملائکه). (۳۶۷)

مسجد ضرار

پیش از آن که رسول خدا صلی الله علیه و آله رهسپار تبوک شود، دوازده نفر از منافقان مسجدی ساختند و منظوری جز ایجاد اختلاف و کارشکنی و زیان رساندن به مسلمانان نداشتند، پنج نفر از ایشان نزد رسول خدا آمدند و گفتند: ما به نمایندگی دیگران نزد تو آمده ایم تا در مسجدی که به خاطر نیازمندان بنا کرده ایم نماز بخوانی. آن پنج نفر عبارت بودند از: ۱ - معتب بن قشیر ؛ ۲ - ثعلبه بن حاطب ؛ ۳ - خدام بن خالد ؛ ۴ - ابو حبیبه بن الازعر، ۵ - نبتل بن حارث .

رسول خدا صلی الله علیه و آله در پاسخشان گفت : اکنون قصد سفر

دارم ، اگر خدا بخواهد پس از بازگشتن خواهم آمد. در بازگشتن از تبوک به وسیله وحی از قصد بانیان مسجد با خیر شد و بیدرننگ (مالک بن دخشم) و (معن بن عدی) با برادرش (عاصم) را خواست و فرمود: (بروید و این مسجدی را که ستمگران ساخته اند از بیخ و بن بکنید و بسوزانید) مالک و معن رفتند و امر رسول خدا را بیدرننگ اجرا کردند و آیات ۱۰۷-۱۱۰ از سوره توبه در این باره نزول یافت .

مساجد رسول خدا از مدینه تا تبوک

ابن اسحاق می گوید: مسجدهای رسول خدا صلی الله علیه و آله در میان مدینه تا تبوک معلوم ، و نام آنها بدین ترتیب است :
۱ - مسجدی در تبوک ؛ ۲ - مسجدی در ثنیه مدران ؛ ۳ - مسجدی در ذات الزراب ؛ ۴ - مسجدی در اءخضر ؛ ۵ - مسجدی در ذات الخطمی ؛ ۶ - مسجدی در اءلاء ؛ ۷ - مسجدی در بتراء ؛ ۸ - مسجدی در شق تاراء ؛ ۹ - مسجدی در ذوالجیفه ؛ ۱۰ - مسجدی در صدر حوضی ؛ ۱۱ - مسجدی در حجر ؛ ۱۲ - مسجدی در صعید ؛ ۱۳ - مسجدی در وادی القری ؛ ۱۴ - مسجدی در رقعہ ؛ ۱۵ - مسجدی در ذی المروه ؛ ۱۶ - مسجدی در فیفاء ؛ ۱۷ - مسجدی در ذی خشب .

هر یک از این مساجد در منزلگاهها و مواضع بین مدینه تا تبوک بوده است .

سه گنهکار خوش عاقبت

علاوه بر آن که در سفر تبوک ، گروهی از منافقان مدینه و بهانه جویان اعراب با رسول خدا صلی الله علیه و آله همراهی نکردند

و در مدینه ماندند، سه نفر از مردان با ایمان هم بی هیچ شک و نفاق و با نداشتن هیچ عذر و بهانه ای ، توفیق همراهی با رسول خدا را نداشتند و در مدینه ماندند: (کعب بن مالک)، (مراره بن ربیع)، و (هلال بن امیه واقفی) که از نیکان صحابه رسول خدا بودند، اما از همراهی با وی کناره گرفتند و در جنگ تبوک همراه مسلمانان بیرون نرفتند، بلکه به انتظار بازگشتن رسول خدا صلی الله علیه و آله در مدینه ماندند و کاری مانند کار منافقان مدینه و اعراب اطراف مدینه مرتکب شدند (همان کسانی که جان خود را از رسول خدا دریغ داشتند و آسودگی را بر رنج و مشقت جهاد ترجیح دادند و از پیش آمدهای جنگ به هراس افتادند، همانان که خدای متعال در آیه های سوره توبه آنها را نکوهش می کند و به سختی مورد ملامت و سرزنش قرار می دهد، پیامبرش را می فرماید که اگر مردند بر آنها نماز نگزارد و بر گورهایشان نایستد و پس از این هم همراهی آنان را قبول نکند).

خدا خوش نداشت که از این سه نفر مؤ من - که در غیاب رسول خدا بشدت از عمل خود پشیمان و حیران شده بودند - کاری شبیه به کار منافقان سرزند و در پایان کار هم به صریح قرآن مجید توبه آنان را پذیرفت .

داستان تخلف از رسول خدا صلی الله علیه و آله و مشکلات و معاذیری که در این راه برای آنان پیش آمده بود و اعتراف به گناه خویش و صدق گفتار و اظهار اخلاصشان

در نزد رسول خدا که منتهی به قبول توبه ایشان گشت از زبان خودشان ، مطابق آنچه مورخان و محدثان اسلامی شرح داده اند، آمده است . (۳۶۸)

خدای متعال درباره این سه نفر این آیه را نازل کرد:

(و نیز خدای توبه آن سه نفر را که جا مانده بودند قبول کرد، اما پس از آن که زمین با همه فراخی برایشان تنگ آمد، و از خودشان هم به تنگ آمدند و دانستند که از خدا جز به خود او پناهی نیست ، آنگاه خداوند برایشان باز گشت تا توبه کنند، همانا خدا توبه پذیر و مهربان است .) (۳۶۹)

اما درباره دروغگویان که نزد رسول خدا بهانه جویی کردند و دروغ گفتند و به ظاهر آسوده شدند، این دو آیه را نازل کرد:

(بزودی هنگامی که نزد آنان باز گشتید، برای شما به خدا سوگند می خورند تا به آنها کار نگیرید، واگذاریدشان که آنها پلیدند و جایشان - به کیفر آنچه می کنند - دوزخ است . برای شما سوگند می خورند تا از آنها خشنود گردید با آن که اگر شما هم از ایشان خشنود شدید، خدا هرگز از مردم فاسق خشنود نمی شود (۳۷۰) .)

دیگر حوادث سال نهم هجرت

۱ - به گفته مسعودی ، در شعبان سال نهم ، (ام کلثوم) دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله در مدینه وفات کرد. (۳۷۱)

۲ - به گفته مسعودی ، در ذی قعدة سال نهم ، (عبدالله بن ابی) یکی از منافقان سرشناس مدینه که مقارن هجرت رسول خدا صلی الله علیه و آله تاج سلطنت او را آماده می ساختند، بدرود زندگی گفت و اسلام و مسلمانان از چنان دشمن فتنه انگیزی آسوده شدند. (۳۷۲)

۳ - سوره براءت : ذی حجه سال نهم .

ابن اسحاق می نویسد که رسول خدا صلی الله علیه و آله ، پس از بازگشت از غزوه تبوک (ابوبکر) را

به عنوان امیرالحاج رهسپار مکه ساخت و هنوز مشرکان به عادت گذشته خود به حج می آمدند، پس (ابوبکر) و مسلمانان همراه وی از مدینه به عنوان حج رهسپار مکه شدند، آنگاه سوره براءت در شءن منافقان و مشرکان نزول یافت و مردم به رسول خدا گفتند: کاش این آیات را برای (ابوبکر) می فرستادی تا بر مردم بخواند. رسول خدا گفت: (جز مردی از خاندان من از طرف من (این پیام را) نمی رساند)، پس روز عید قربان (علی بن ابی طالب) به پا خاست و همان چه را رسول خدا فرموده بود به مردم اعلام کرد:

(ای مردم! کافری وارد بهشت نمی شود و پس از امسال مشرکی نباید حج گزارد و برهنه ای نباید پیرامون کعبه طواف کند و هر کس او را با رسول خدا قرارداد و پیمانی است، تا پایان مدت، قرارداد او به قوت خود باقی است و دیگران هم از امروز تا مدت چهار ماه، مهلت دارند که هر گروهی به ما من و سرزمین خود بازگردد، پس از آن که چهار ماه سپری شد برای هیچ مشرکی، عهد و پیمانی نخواهد بود، مگر همانان که با خدا و رسولش تا مدتی عهد و پیمانی بسته اند، پس نباید پس از امسال مشرکی حج کند و نباید برهنه ای پیرامون کعبه طواف کند.) (۳۷۳)

وفدهای عرب

قسمت اول

(وفدها) یعنی: هیئت‌های نمایندگی قبایل مختلف عرب برای اظهار اسلام و انقیاد قبایل خویش، بیشتر در سال نهم هجرت و اءحیانا پیش یا پس از آن، به حضور رسول اکرم صلی الله علیه و آله

شرفیاب می شدند و اسلام و انقیاد قبایل خود را به عرض می رساندند و مورد لطف و محبت و عنایت شخصی رسول خدا واقع می شدند و ما در این فصل در حدود گنجایش این کتاب ، نام هر یک از آن وفدها را می بریم .

۱ - وفد مزینه : نخستین وفدی که در رجب سال پنجم بر رسول خدا صلی الله علیه و آله وارد شد، چهارصد مرد مضری از قبيله (مزینه) بودند و چون رسول خدا به آنان فرمود: (شما هر جا باشید مهاجرید، پس به محل خویش باز گردید)، به محل خویش باز گشتند. (۳۷۴)

۲ - وفد اءسد: ده مرد از (بنی اءسد بن خزیمه) در اول سال نهم هجری نزد رسول خدا آمدند و اسلام آوردند، از جمله (ضرار بن اءزور) و (طلیحه بن خویلد) و (حضر می بن عامر) که سخنی منت آمیز گفت و درباره آنان ، آیه ۱۷ سوره حجرات نزول یافت .

۳ - وفد تمیم : ضمن سریه (عیینه بن حصن فزاری) در محرم سال نهم ، به داستان این وفد اشاره کردیم .

۴ - وفد عبس : نه نفر از (بنی عبس) نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمدند و اسلام آوردند و از (مهاجرین اولین) شمرده شدند و رسول خدا درباره آنان دعای خیر کرد.

۵ - وفد فزاره : پس از غزوه تبوک ، ده مرد از (بنی فزاره) از جمله : (خارجه بن حصن) نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمدند و اسلام آوردند و چون به خشکسالی و قحطی گرفتار آمده بودند، رسول

خدا برای ایشان دعا کرد و شش روز باران آمد.

۶- وفد مره : پس از غزوه تبوک ، سیزده نفر وفد (بنی مره) به ریاست (حارث بن عوف) نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه آمدند و مورد تفقد و مرحمت قرار گرفتند و چون از خشکسالی و قحطی شکایت کردند، رسول خدا درباره آنان دعای نزول باران کرد و بلال را فرمود تا به هر کدام ده اوقیه و به (حارث) دوازده اوقیه نقره جایزه داد و چون به سرزمین خود بازگشتند دیدند که به دعای رسول خدا باران کافی باریده است . (۳۷۵)

۷- وفد ثعلبه : در سال هشتم هجرت ، چهار نفر از (بنی ثعلبه) نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمدند و از طرف خود و قبیله شان اظهار اسلام کردند، رسول خدا از آنان پذیرایی کرد و بلال را فرمود تا به هر کدامشان پنج اوقیه نقره جایزه داد و سپس به بلاد خویش بازگشتند.

۸- وفد محارب : در سال دهم (حجه الوداع) ده مرد از (بنی محارب) که رسول خدا را دشمنی سرسخت تر از آنان نبود، نزد آن حضرت آمدند و گفتند: اسلام (بنی محارب) در عهده ما. رسول خدا گفت : (این دلها در دست خداست) به آنان جایزه داد و بازگشتند. (۳۷۶)

۹- وفد سعد بن بکر: در رجب سال پنجم هجرت (ضمام بن ثعلبه) که مردی دلیر و دو گیسوی بافته داشت از سوی قبیله (سعد بن بکر) نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه

آمد و شتر خود را بر در مسجد دستبند زد و سپس به مسجد در آمد در حالی که رسول خدا در میان اصحاب نشسته بود. پس چون نزدیک رسول خدا رسید، گفت: کدام یک از شما پسر (عبدالطلب) است؟ رسول خدا گفت: منم، گفت: محمد؟، گفت: آری. گفت: من از تو سؤال می‌کنم و در سؤالات خود درستی خواهم کرد، مبادا از این جهت رنجشی پیدا کنی. رسول خدا گفت: رنجشی پیدا نخواهم کرد. گفت: تو را به خدای تو و خدای پیشینیان و خدای پسینیان قسم می‌دهم، آیا خدا تو را به پیامبری بر ما فرستاده است؟ رسول خدا گفت: به خدا که چنین است. گفت: باز هم تو را به خدای تو و خدای گذشتگان و خدای آیندگان قسم می‌دهم، آیا خدا تو را فرموده است که ما را بفرمایی تا او را به تنهایی پرستش کنیم و چیزی را شریک وی قرار ندهیم و این بتها را رها کنیم؟ رسول خدا گفت: به خدا که همین طور است. گفت: تو را به خدای تو و کسانی که پیش از تو زیسته‌اند و خدای کسانی که پس از تو خواهند زیست، آیا خدا تو را فرموده است که ما روزی پنج بار نماز گزاریم؟ رسول خدا گفت: به خدا چنین است. سپس فرایض اسلامی را یک یک برشمرد و چون از این کار فراغت یافت، گفت: من هم

به یگانگی خدا گواهی می دهد و نیز محمد را پیامبر وی می شناسم و همه این فرایض را بدون کم و کاست انجام می دهد . سپس از نزد رسول خدا رفت و رسول خدا گفت : (اگر این مرد دو گیسو، راست گفته باشد به بهشت می رود.)

(ضمام) نزد قبیله خویش رفت و آنچه دیده و شنیده بود بازگفت ، لات و عزری را دشنام داد و قبیله اش را از بت پرستی نجات بخشید و به اسلام و کتاب آسمانی واداشت ؛ به طوری که تا شب آن روز یک مرد یا یک زن نامسلمان در قبیله اش باقی نماند و مسجدها ساختند و بانگ نماز در دادند، (ابن عباس) گفت : نماینده قبیله ای برتر و بهتر از (ضمام) نشنیده ایم . (۳۷۷)

۱۰ - وفد بنی کلاب : سیزده مرد از قبیله (بنی کلاب) از جمله (لبید بن ربیعہ) و (جبار بن سلمی) در سال نهم نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمدند و اظهار اسلام کردند و گفتند: (ضحاک بن سفیان) در میان ما به کتاب خدا و سنتی که فرموده بودی عمل کرد و ما را به خدا و رسولش دعوت فرمود و ما هم پذیرفتیم .

۱۱ - وفد رؤاس بن کلاب : مردی از قبیله (بنی رواس) به نام (عمرو بن مالک) نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و اسلام آورد و سپس نزد قبیله اش بازگشت و آنان را به اسلام دعوت کرد.

۱۲ - وفد بنی عقیل بن کعب :

سه نفر از (بنی عقیل) نزد رسول خدا آمدند و اسلام آوردند و با تعهد اسلام و انقیاد دیگر افراد قبیله خویش، با رسول خدا بیعت کردند رسول خدا سرزمین عقیق (بنی عقیل) را به آنان داد و برای آنها سندی نوشت، دیگر سران این قبیله (لقیط بن عامر) و (ابو حرب بن خویلد) و (حصین بن معلی) نیز آمدند و اسلام آوردند.

۱۳ - وفد جعده بن کعب: (رقاد بن عمرو) از سوی (بنی جعده) نزد رسول خدا آمد و اسلام آورد و رسول خدا در (فلج) آب و زمینی به او داد و برای وی سندی نوشت.

۱۴ - وفد قشیرین کعب: پیش از حجه الوداع و پس از غزوه (حنین) چند نفر از (بنی قشیر) از جمله (ثور بن عروه) بر رسول خدا وارد شدند و اسلام آوردند و رسول خدا به (ثور) قطعه زمینی بخشید و برای وی سندی نوشت و نیز (قره بن هبیره) را جایزه ای و بردی مرحمت فرمود و او را سرپرست زکاتهای قبیله قرار داد. (۳۷۸)

۱۵ - وفد بنی بکاء: در سال نهم هجرت نه نفر از طایفه (بنی بکاء). از جمله (معاویه بن ثور) که در آن تاریخ مردی صد ساله بود و پسرش (بشر) بر رسول خدا صلی الله علیه و آله وارد شدند و رسول خدا دستور داد تا آنان را در خانه ای منزل دادند و پذیرایی کردند و آنان را جایزه داد و آنگاه نزد قبیله خویش بازگشتند.

۱۶ - وفد بنی کنانه: (وائله بن اءسفع) از سوی

(بنی کنانه) در سال نهم در موقعی که رسول خدا برای سفر تبوک آماده می شد، به مدینه آمد و به عرض رسانید که آمده ام تا به خدا و رسولش ایمان آورم، رسول خدا گفت: (پس بر آنچه من دوست دارم و کراهت دارم بیعت کن). وائله بیعت کرد و نزد خانواده خویش بازگشت و از اسلام خویش آنان را با خیر ساخت، پدرش از قبول اسلام امتناع ورزید، اما خواهرش اسلام آورد. وائله به مدینه بازگشت و برای سفر تبوک به رسول خدا ملحق شد و ملازم خدمت او بود.

۱۷ - وفد بنی عبد بن عدی: مردانی از قبیله (بنی عبد بن عدی) بر رسول خدا صلی الله علیه و آله وارد شدند و گفتند: ای محمد! ما اهل حرم و ساکن آن و نیرومندترین کسان آن سرزمین هستیم، ما نمی خواهیم با تو بجنگیم و اگر جز با قریش جنگ می کردی ما هم همراه تو می جنگیدیم، اما با قریش نمی جنگیم و تو و تبار تو را دوست می داریم. قرار ما بر آن که اگر کسی از ما را به خطا کشتی، دیه اش را بدهی، اگر ما هم از اصحاب تو را کشتیم، دیه اش را پردازیم. رسول خدا گفت: آری و سپس اسلام آوردند.

۱۸ - وفد اءشجع: در سال (خندق) صد مرد از قبیله (ءشجع) به ریاست (مسعود بن رخیله) به مدینه آمدند و در کوه (سلع) منزل کردند. رسول خدا نزد آنان رفت و دستور فرمود

تا بارهای خرما به ایشان دادند. پس گفتند: ای محمد! ما از جنگ با تو و قوم تو به تنگ آمده ایم و خواستار صلح و متارکه ایم، پس رسول خدا با آنان صلح کرد و سپس اسلام آوردند.

۱۹- وفد باهله: پس از فتح مکه (مطرف بن کاهن باهلی) به نمایندگی قبیله خویش نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله رسید و اسلام آورد و امان نامه ای برای طایفه خود گرفت، سپس (نهشل بن مالک) (از قبیله باهله) به نمایندگی قبیله خویش نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و اسلام آورد، رسول خدا برای هر یک از آنها نامه ای نوشت که احکام و شرایع اسلام در آن بیان شده بود.

۲۰- وفد سلیم: (قیس بن نضبه سلمی) که با کتابهای آسمانی آشنا بود از سوی (بنی سلیم) نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و گفت: من فرستاده و نماینده قبیله خویشم و آنان فرمانبردار منند. وی سؤالاتی پیرامون وحی الهی از رسول خدا کرد و رسول خدا به تمام آنها پاسخ داد و شرایع اسلام و واجبات و محرمات را برای وی بیان کرد. (قیس) گفت: جز به نیکی امر نمی کنی، گواهی می دهم که تو پیامبر خدایی و رسول خدا او را (حبر بنی سلیم) نامید. (قیس) نزد قوم خویش بازگشت و به آنان گفت: درباره محمد، حرف مرا بشنوید و اسلام آورید.

در سال هشتم و پیش از فتح، نهصد یا هزار مرد از قبیله

(بنی سلیم) از پی رسول خدا رهسپار شدند و در (قدید) به او پیوستند و اسلام آوردند و گفتند: ما را در مقدمه سپاه خود قرار ده، رسول خدا چنان کرد و در فتح مکه و جنگ حنین و طائف همراه رسول خدا بودند.

قسمت دوم

۲۱- وفد هلال بن عامر: چند نفر از طایفه (بنی هلال) از جمله (عبد عوف بن اصرم) که رسول خدا او را (عبدالله) نامید، نزد آن حضرت رسیدند و (زیاد بن عبدالله بن مالک) که در خانه خود (میمونه) فرود آمد جزو آنان بود و رسول خدا او را با خود به مسجد برد و پس از نماز او را پیش طلبید و دست بر سر وی کشید و تا زنده بود اثر نورانیت آن در روی وی هویدا بود.

۲۲- وفد بنی عامر بن صعصعه: مردان (بنی عامر) از جمله (عامر بن طفیل) و (اerید بن قیس) و (جبار بن سلمی) نزد رسول خدا رسیدند و عامر در نظر داشت رسول خدا را غافلگیر کند و بکشد. به (اerید) گفت: هنگامی که نزد این مرد رسیدیم، من او را به گفتگو مشغول می کنم و در همان حال شمشیری بر وی فرود آور و او را بکش.

چون نزد رسول خدا رسیدند، عامر گفت: ای محمد با من خلوت کن و رسول خدا گفت: مگر به خدای یگانه ایمان آوری. بار دیگر سخن خود را تکرار کرد و منتظر بود که (اerید) کار خود را انجام دهد، اما (اerید) چنان شده بود که

نمی توانست سخنی گوید و کاری انجام دهد.

(عامر) پس از گفتگوی طولانی با رسول خدا، آخرین سخنی که به آن حضرت گفت، این بود که: مدینه را از پیاده و سواره ای که بر سرت می آورم پر خواهم کرد. این سخن را گفت و از محضر رسول خدا رفت.

رسول خدا دعا کرد و گفت: (خدایا! شر (عامر بن طفیل) - یا شر این دو یعنی: عامر و اربد - را از سر من دور گردان، خدایا! بنی عامر را به اسلام هدایت فرما و اسلام را از عامر بی نیاز گردان).

نوشته اند که (عامر بن طفیل) نرسیده به قبیله خویش گرفتار بیماری سختی شد و در خانه زنی از سلول مرد و (اربد) چند روز پس از ورود، با شتر خود به صاعقه آسمانی هلاک شد.

ابن هشام روایت می کند که آیات ۸-۱۳ سوره رعد درباره (عامر) و (اربد) نزول یافته است. (۳۷۹)

۲۳ - وفد ثقیف: رسول خدا صلی الله علیه و آله در سال هشتم از طائف به مکه بازگشت و از آنجا رهسپار مدینه شد، (عروه بن مسعود ثقفی) در پی حضرت رهسپار شد و پیش از رسیدن رسول خدا به مدینه شرفیاب گشت و اسلام آورد و اجازه خواست که نزد قبیله خویش باز گردد، ولی رسول خدا به او گفت: (تو را می کشند). عروه گفت: آنان مرا دوست دارند و رهسپار طائف گشت و در مقام دعوت قبیله خود به اسلام بر آمد، ولی آنها (عروه) را تیرباران کردند و به شهادت سرافراز گشت

رسول خدا گفت: (مثل عروه در میان قبیله اش، مثل صاحب یاسین است در میان قومش).

چند ماه پس از شهادت عروه، قبیله بنی ثقیف در مقابل پیشرفت اسلام خود را عاجز یافتند و تصمیم گرفتند نمایندگان به مدینه برای مذاکره با رسول خدا گسیل دارند. آنها شش نفر بودند:

۱ - عبدیاللیل بن عمرو؛ ۲ - حکم بن عمرو؛ ۳ - شرحبیل بن غیلان؛ ۴ - عثمان بن ابی العاص؛ ۵ - اوس بن عوف؛ ۶ - نمیر بن خرشه.

وفد ثقیف وارد مدینه شد، رسول خدا (خالد بن سعید) را برای پذیرایی آنان معین فرمود. نمایندگان ثقیف دو مطلب را به رسول خدا پیشنهاد کردند: یکی آن که پس از اسلام، برای سه سال بتخانه (لایت) را ویران نکند و دیگر آن که از نماز خواندن معاف باشند، اما رسول خدا به خواسته های آنان تن نداد، سرانجام نمایندگان ثقیف اسلام آوردند و مسلمان شدند و رسول خدا (عثمان بن ابی العاص) را برای آموختن احکام اسلام و آیات قرآن بر آنان امیر ساخت.

نمایندگان ثقیف رهسپار بلاد خویش گشتند و رسول خدا صلی الله علیه و آله، (ابوسفیان بن حرب) و (مغیره بن شعبه) را برای ویران ساختن بتخانه لایت همراه آنان فرستاد و پس از خراب کردن بت و بتخانه، اموالی که متعلق به لایت بود جمع آوری شد و به خواهش (ابوملیح) (فرزند عروه) و به دستور رسول خدا، قروض (عروه بن مسعود ثقفی) و نیز (اسود بن مسعود) پرداخت شد.

۲۴ - وفد عبدالقیس

: در سال فتح مکه ، بیست مرد از مردم بحرین ، از جمله جارود و منقذ بن حیان نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله رسیدند و رسول خدا درباره آنان گفت : (خوش آمدند، (عبدالقیس) خوب قبیله ای است . (۳۸۰))

آنان ده روز از طرف رسول خدا پذیرایی شدند و جارود هم که مرد نصرانی بود به دعوت رسول خدا اسلام آورد و خوب مسلمانی شد. رسول خدا به آنان جوایزی مرحمت فرمود.

۲۵ - وفد بکر بن وائل : به همراه این وفد (بشیر بن الخصاصیه)، (عبدالله بن مرثد) و (حسان بن حوط) نیز بودند که بر رسول خدا صلی الله علیه و آله وارد شدند. مردی از فرزندان حسان گفت :

(انا ابن حسان بن حوط و اءبی

رسول بکر کلها الی النبی)

(من فرزند حسان بن حوط هستم و پدر من فرستاده همه مردم بکر است به سوی پیامبر)

(عبدالله بن اءسود) که در (یمامه) سکونت داشت ، اموال خود را در یمامه فروخت و با همین وفد به مدینه مهاجرت کرد و رسول خدا برای او از خداوند برکت خواست . (۳۸۱)

۲۶ - وفد تغلب : شانزده نفر مرد تغلبی از مسلمانان و نصرانیانی که بر خود صلیب زرین آویخته بودند، بر رسول خدا صلی الله علیه و آله وارد شدند، رسول خدا با نصرانیان مصالحه کرد که بر دین خود باقی بمانند، ولی فرزندان خود را به نصرانیت در نیاورند، مسلمانان را هم جوایزی اعطاء فرمود. (۳۸۲)

۲۷ - وفد بنی حنیفه : حدود سیزده تا نوزده مرد از بنی حنیفه ، بر رسول خدا وارد شدند.

سرپرستی این وفد را (سلمی بن حنظله) عهده دار بود، آنان (جز مسیلمه بن حبیب که به نگهداری اثاث و شتران گماشته شده بود) در مسجد به حضور رسول خدا صلی الله علیه و آله رسیدند و بر او درود فرستادند و اسلام آوردند، چون پس از چند روز تصمیم به بازگشت گرفتند، رسول خدا دستور داد، به هر یک پنج اوقیه نقره جایزه دهند و برای (مسیلمه) که اثاث و شتران را نگهداری کرده بود، نیز فرمود: او مقامی پایین تر از شما ندارد، پس به او مانند دیگران جایزه مرحمت فرمود، با این عنایت رسول خدا وجه بر (مسیلمه) اشتباه شد و پنداشت که رسول خدا او را در پیامبری شریک خود ساخته است، چون به پیامه بازگشتند (مسیلمه) ادعای پیامبری کرد و این واقعه گمراهی بسیاری از مردم را در پی داشت. (۳۸۳)

۲۸- وفد طیبی ء: پانزده مرد از قبیله (طیبی ء) برای دیدار رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه آمدند، سروری این گروه را (زید الخیل بن مهلهل) به عهده داشت، رسول خدا اسلام را بر ایشان عرضه داشت و چون اسلام آوردند به هر یک پنج اوقیه (۳۸۴) جایزه داد و به زید الخیل دوازده و نیم اوقیه و او را به فضل ستود (زید الخیر) نامید و سرزمینهای (فید) را برای ارتزاق به او واگذار کرد و در این باره به او نوشته داد. زید با قوم خود بازگشت و در بین راه به تب مبتلا- گشت و پس از سه روز درگذشت.

۲۹- وفد تجیب: (۳۸۵)

سیزده مرد از مردم تجیب با صدقات واجبه اموال خود نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمدند، رسول خدا شاد شد و به آنان خوش آمد گفت و مقام و منزلشان گرامی داشت و به بلال دستور داد به نیکی از ایشان پذیرایی کند و جایزه دهد، گویند: رسول خدا بیش از آن که به سایر وفدها جایزه می داد به این وفد مرحمت فرمود، سپس گفت: آیا کس دیگری باقی مانده است؟ گفتند: آری، غلامی که از همه ما کم سن و سالتر است و او را بر سر بار و بنه خود نهاده ایم، فرمود: او را بیاورید، غلام آمد و گفت: همچنان که حوایج آنان برآوردی، حاجت مرا نیز برآور، فرمود: چه حاجت داری؟ گفت: از خداوند بخواه مرا بیامرزد و بی نیازی مرا در دلم قرار دهد. رسول خدا همین دعا را در حق او کرد و بعد دستور داد همانند دیگران به او جایزه دهند و دعای حضرت درباره او نیز مستجاب شد.

۳۰- وفد خولان: (۳۸۶) در شعبان سال دهم ده نفر از مردم (خولان) نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمدند و گفتند: برای آمدن نزد تو رنج سفر هموار کردیم، اکنون به خداوند ایمان می آوریم و فرستاده او را نیز تصدیق می کنیم. رسول خدا به آنان وعده ثواب داد و سپس از وضع (عم اءنس) (نام بت قبیله خولان) جو یا شد، گفتند: بد است و اگر برگردیم او را در هم می شکنیم، زیرا ما از

ناحیه او گول خوردیم و در فتنه افتادیم و چون بازگشتند بت را در هم شکستند و به حلال و حرام خدا گردن نهادند. (۳۸۷)

۳۱- وفد جعفی: قبیله جعفی خورردن گوشت دل را حرام می دانستند و چون (قیس بن سلمه) و (سلمه بن یزید) (برادران مادری و فرزندان ملیکه) از سوی قبیله خود نزد رسول خدا آمده و اسلام آوردند، رسول خدا دستور داد، دل بریان شده ای آوردند و به (سلمه بن یزید) داد، سلمه دستش بلرزید و در عین حال به دستور آن حضرت بخورد، سپس قیس و سلمه گفتند: ای رسول خدا! مادر ما: ملیکه رنجدیده را از رنج نجات بخش، زیرا او نیازمند را اطعام می کرد و بر مسکین شفقت می آورد، ولی در حالی از دنیا رفت که دخترک خود را زنده به گور کرده بود، فرمود: در آتش دوزخ است، خشمناک برخاستند و گفتند: به خدا قسم: کسی که به ما گوشت دل خورانید و معتقد است مادر ما در آتش دوزخ است شایسته است از او پیروی نشود، چون برفتند در بین راه به مردی از اصحاب که شتری از صدقه با خود داشت برخوردند، مرد را بیستند و شتر را براندند، چون این خبر به رسول خدا رسید بر آنها لعنت فرستاد.

نقل شده است که (ابوسیره) با دو فرزندش (سبره) و (عزیز) بر پیامبر گرامی اسلام وارد شدند، رسول خدا از عزیز پرسید: نام تو چیست؟ گفت: عزیز، فرمود: جز خداوندی عزیزی نیست و او را عبدالرحمان نامید.

(ابوسیره) و فرزندان او اسلام آوردند و

رسول خدا آنها را دعا فرموده و وادی (جردان) را در یمن به او واگذار کرد. (۳۸۸)

۳۲ - وفد صداء: (۳۸۹) در سال هشتم هجرت، رسول خدا صلی الله علیه و آله، (قیس بن سعد) را با چهارصد نفر به ناحیه یمن فرستاد و در وادی قنات اردو زدند. مردی از صداء از مقصد آنان جويا شد و با شتاب نزد رسول خدا آمد و از آن حضرت خواست دستور بازگشت سپاه دهد و تعهد کرد قوم خود را به انقیاد وادارد، رسول خدا سپاه را بازگرداند، آنگاه پانزده مرد از مردم صداء نزد آن حضرت آمده اسلام آوردند و به سرزمین خود بازگشتند و اسلام در بین آنان رواج یافت. (۳۹۰)

۳۳ - وفد مراد: (۳۹۱) (فروه بن مسیک مرادی) از ملوک کنده بر رسول خدا صلی الله علیه و آله وارد شد و از آن حضرت پیروی کرد و به فراگرفتن قرآن و احکام اسلام پرداخت، رسول خدا او را دوازده اوقیه جایزه داد و بر شتری برگزیده سوار کرد و حله ای از بافته عمان بخشید و او را عامل خود بر قبیله های مراد، زبید و مذحج گردانید و خالد بن سعید بن العاص را همراه او برای دریافت صدقات فرستاد، فروه همچنان عامل صدقات بود تا رسول خدا صلی الله علیه و آله وفات یافت. (۳۹۲)

۳۴ - وفد زبید: ده نفر از قبیله (بنی زبید) به ریاست (عمرو بن معد یکر) به مدینه نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله وارد شدند، (عمرو) با یارانش اسلام آوردند و از آن حضرت جایزه

دریافت داشتند و به سرزمین خویش بازگشتند، چون رسول خدا وفات یافت عمر و مرتد شد و سپس اسلام آورد و در بسیاری از فتوحات اسلامی عهد خلیفه اول و دوم شرکت داشت. (۳۹۳)

۳۵- وفدهای دیگران، حضور آن حضرت رسیدند که به علت ضیق مجال و تطویل کلام از ذکر آنها صرف نظر می کنیم، طالبین به کتب تواریخ و سیر از جمله، جلد اول کتاب (الطبقات الکبری) مراجعه کنند.

این کتاب که در عین اختصار در تاریخ حیات پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله از مزایای کم نظیری برخوردار است، متأسفانه فاقد شرح بعضی از حوادث مهم تاریخی، مانند حجه الوداع، واقعه غدیر خم و واقعه وفات و نیز پاره ای از خصوصیات و صفات آن حضرت، که در مآخذ اصلی ما ذکر می بینیم، است که امید است در چاپهای بعدی این مهم جبران شود.

پی نوشتها

۱۰۸۵۱

۱- بحار الانوار، ج ۱۵/۱۰۵.

۲- تورات، سفر پیدایش، باب ۲۵، آیه ۱۸ و باب ۳۷، آیه ۲۵.

۳- تاریخ الامم و الملوك، ج ۲/۲۷؛ الکامل، ج ۲/۲۱؛ ترجمه تاریخ یعقوبی، ج ۱/۲۷۸.

۴- در بعضی از منابع کلمه الیاس به کسر همزه، مانند الیاس پیامبر ضبط شده، ولی ظاهراً این اشتباه است و چنان که از کتاب تاج العروس (ماده الس و یاءس) به دست می آید، کلمه الیاس در الیاس بن مضر از ماده یاءس است و الف و لام آن مانند الف و لام الفضل است.

۵- ترجمه تاریخ یعقوبی، ج ۱/۲۸۵.

۶- به قول ابن اسحاق، اما به

- قول طبری نام وی (عمرو) بود.
- ۷- ترجمه تاریخ یعقوبی، ج ۱/۲۸۹.
- ۸- چه نام عبدمناف (مغیره) بود.
- ۹- تاریخ یعقوبی، ج ۱/۲۴۱، چاپ بیروت.
- ۱۰- ترجمه تاریخ یعقوبی، ج ۱/۳۳۰.
- ۱۱- بحار، ج ۱۵/۵۵۳؛ الکامل ج ۲/۹.
- ۱۲- کلینی نیز همین قول را اختیار کرده است (رک: اصول کافی، ج ۱/۴۳۹).
- ۱۳- بحار، ج ۱۵/۱۲۵، اسدالغابه، ج ۱/۱۴.
- ۱۴- و به قول کلینی، چهار سال (رک، اصول کافی، ج ۱/۴۳۹).
- ۱۵- اصول کافی، ج ۱/۴۳۹.
- ۱۶- مروج الذهب، ج ۲/۲۸۰.
- ۱۷- این سخن با ولادت رسول اکرم (ص) در ماه ربیع الاول سازگار نیست.
- ۱۸- سیره النبی، ج ۱/۱۷۲ (به اختصار).
- ۱۹- امتاع الاسماع، ص ۵.
- ۲۰- ترجمه تاریخ یعقوبی، ص ۳۶۲.
- ۲۱- رک: سیره النبی، ج ۱/۱۷۷-۱۷۸؛ امتاع الاسماع، ص ۶؛ بحارالانوار، ج ۱۵/۳۵۲ و...
- ۲۲- مروج الذهب، ج ۲/۲۷۵ و ۲۸۵ (چاپ بیروت).
- ۲۳- طبقات ابن سعد، ج ۱/۱۱۶ (چاپ بیروت).
- ۲۴- مروج الذهب، ج ۲/۲۷۵.
- ۲۵- امتاع الاسماع، ص ۸.

۲۶- مروج الذهب ، ج ۲/۲۷۷-۲۷۸؛ التنبيه و الاشراف ، ص ۱۷۹ - ایام فجار چهارم که جنگهایی در آن روی داد عبارت است از: یوم نخله ، یوم شمطه ، یوم عبلاء، یوم عکاظ و یوم الحریره (رک : ایام العرب فی الجاهلیه ، ص ۳۲۲-۳۴۱).

۲۷- ترجمه تاریخ یعقوبی ، ج ۱/۳۷۰.

۲۸- الطبقات الکبری ، ج ۱/۱۲۸؛ التنبيه و الاشراف ، ص ۱۷۸.

۲۹- امتاع الاسماع ، ص ۹؛ اما ابن اثیر می گوید که : همراه عموهای خویش در جنگ فجار (یوم نخله) که از بزرگترین جنگهای فجار بود، حضور یافت و

به آنها تیر میداد و اثاثشان را نگه می داشت .

۳۰- الکامل ، ج ۲/۲۵ - ۲۶.

۳۱- مروج الذهب ، ج ۲/۲۷۷.

۳۲- مادرش (فاطمه) دختر (زائده بن اصم) بود.

۳۳- سیره النبی ، ج ۱/۲۰۳.

۳۴- امتاع الاسماع ، ص ۹؛ التنبیه و الاشراف ، ص ۱۹۷.

۳۵- سیره النبی ، ج ۱/۲۰۵.

۳۶- الکامل ، ج ۱/۲۵؛ ترجمه تاریخ یعقوبی ، ج ۱/۳۷۵.

۳۷- امتاع الاسماع ، ص ۹.

۳۸- بعضی (عتیق) را مقدم بر ابوهاله ذکر کرده اند (اصابه ، ج ۴/۲۸۱).

۳۹- عابد و عائذ هر دو روایت شده است (اصابه : ماءخذ پیشین).

۴۰- التنبیه و الاشراف ، ص ۲۰۰.

۴۱- سیره النبی ، ج ۱/۳۵۲ ، ۳۹۱؛ ۴/۳۲۲.

۴۲- الاصابه ، ج ۴/۳۳۹.

۴۳- اسدالغابه ، ج ۵/۵۰۴.

۴۴- ماءخذ پیشین ، ص ۴۲۶.

۴۵- به قول ابن هشام و ابن حزم ، شوهر زینب پیش از رسول خدا (عبیده بن حارث) شهید بدر بوده است . (سیره النبی ،

۱/۲۹۷؛ جوامع السیره ، ص ۳۳).

۴۶- سیره النبی ، ج ۱/۲۴۳.

۴۷- اسدالغابه ، ج ۵/۴۶۵.

۴۸- (ماریّه قبطیّه) یکی از کنیزان رسول خدا(ص) بوده که (مقوقس) (پادشاه اسکندریه) او را به حضرت اهدا کرد و او در سال شانزدهم هجری در زمان خلافت عمر وفات یافت. مجموع کنیزان آن حضرت از این قرار بوده اند: ۱- سلمی امّرافع ۲ - برکه امّایمن ۳ - ماریه ۴ - ریحانه ۵ - میمونه (بنت سعد) ۶ - خضره ۷ - رضوی. (اسدالغابه، ج ۵/۵۴۳، الوافی بالوفیات، ج ۱/۸۷ و تنقیح المقال، ج ۳/باب فصل النساء، ص ۸۲)

۴۹- اصول کافی، ج ۱/۴۵۷-۴۵۸

ترجمه تاریخ یعقوبی ، ج ۱/۵۱۲.

۵۱- مصباح المتهجد، ص ۵۶۱.

۵۲- سیره النبی ، ج ۱/۲۰۹-۲۱۴؛ به روایت مسعودی و ابن سعد به چهار نفر از بزرگان قریش بفرمود تا، چهار گوشه آن جامه را گرفته بلندش کنند (مروج الذهب ، ج ۲/۲۷۹؛ الطبقات الکبری ، ج ۱/۱۴۶).

۵۳- سیره النبی ، ج ۱/۲۶۴؛ الکامل ، ج ۲/۳۷.

۵۴- سیره النبی ، ج ۱/۲۵۲-۲۵۴.

۵۵- مروج الذهب ، ج ۲/۲۸۲.

۵۶- الطبقات الکبری ، ج ۱/۱۹۳-۱۹۴.

۵۷- امتاع الاسماع ، ص ۱۵.

۵۸- ترجمه تاریخ یعقوبی ، ج ۱/۳۷۸.

۵۹- ماءخذ پیشین ، ص ۳۷۹.

۶۰- پیش از همه خدیجه ، سپس به ترتیب علی ، زید بن حارثه ، ابوبکر، ابوذر (ماءخذ قبل ، ص ۳۷۹).

۶۱- سیره النبی ، ج ۱/۲۶۹-۲۷۴.

۶۲- اسدالغابه ، ج ۱/۲۷۸.

۶۳- بحار الانوار، ج ۱۸/۱۸۴.

۶۴- اسدالغابه ، ج ۲/۴۶.

۶۵- اسدالغابه ، ج ۲/۴۶.

۶۶- الاستیعاب ، ذیل اصابه ، ج ۱/۲۷۱.

۶۷- سیره النبی ، ج ۱/۲۷۵.

۶۸- سوره شعراء (۲۶) که آیات انذار عشیره در آن است ، بعد از سوره طه نازل شده است و سپس به ترتیب سوره های نمل ، قصص ، بنی اسرائیل ، هود، یوسف و آنگاه سوره حجر که دستور علنی کردن دعوت و مقاومت و مخالفت مشرکین در آن

واقع است ، نازل گشته است (رك : ترجمه تاريخ يعقوبى ، ج ۲/۳۹۰؛ مجمع البيان ، ج ۲/۴۶۷؛ الاتقان ، ج ۱/۲۶).

۶۹- در كتاب تاريخ الامم آمده است ، بر كوه (صفا) برآمد.

۷۰- شعراء / ۲۱۴.

۷۱- تاريخ الامم و الملوك ، ج ۲/۶۲-۶۳.

۷۲- ترجمه تاريخ يعقوبى ، ج ۱/۳۷۹-۳۸۰.

۷۳- سيره النبى ، ج ۲/۱۷.

۷۴- طبقات ، ج ۱/۲۰۱ (سائب بن صيفى بن عابد)

۷۵- ماءخذ پيشين

ص ۲۰۰ (حارث بن قیس بن عدی)

۷۶- در پاسخ این پیشنهاد، آیه ۴۷ از سوره سباء نازل شد.

۷۷- فصلت ۱/۲۷.

۷۸- رعد ۳۱/.

۷۹- آیات ۹ - ۱۹ از سوره اقرآء در این باب نازل شده است .

۸۰- سیره النبی ، ج ۱/۳۱۹ - ۳۳۰.

۸۱- نساء ۹۷/ (رک : سیره النبی ، ج ۲/۲۸۳؛ ترجمه تاریخ یعقوبی ، ج ۲/۳۸۵؛ امتاع الاسماع ، ص ۲۰).

۸۲- سیره النبی ، ج ۱/۳۴۵.

۸۳- مصباح الاسرار، ص ۲۸؛ بحار الانوار، ج ۱۸/۴۲۲، الطبقات الكبرى ، ج ۱/۲۰۶؛ تاریخ الامم ، ج ۲/۶۹ - ۷۰.

۸۴- طبقات ، ج ۱/۲۰.

۸۵- سیره النبی ، ج ۱/۳۵۶ - ۳۵۷؛ اعلام الوری ، ص ۵۵؛ بحار الانوار، ج ۱۸/۴۱۸.

۸۶- مریم ۲۴/ و ۲۵.

۸۷- بدگویان شما زیان کارانند (سه بار چنین گفت).

۸۸- سیره النبی ، ج ۱/۳۳۶ - ۳۳۷.

۸۹- دیوان ابوطالب ، ص ۱۰۰ - ۱۳۴ (به نقل از ابن ابی الحدید، ج ۱۴/۷۹).

۹۰- ترجمه تاریخ یعقوبی ، ص ۳۸۹ - ۳۹۰؛ الطبقات الكبرى ، ج ۱/۲۰۸ - ۲۱۰؛ سیره النبی ، ج ۱/۳۹۹ - ۴۰۰؛ الکامل ، ج

۲/۶۱؛ امتاع الاسماع ، ص ۲۶ و...

۹۱- مصباح المتهدج، ص ۵۶۰.

۹۲- سیره النبی ، ج ۱/۳۹۷ - ۳۹۹، الطبقات الكبرى ، ج ۱/۲۱۰ و...

۹۳- سیره النبی ، ج ۱/۴۰۰ - ۴۰۴.

٩٤- مائده ٨٢/ - ٨٣؛ قصص ٥٢/ - ٥٥ (سيره النبي ، ج ١/٤١٨ - ٤١٩).

٩٥- كوثر ١/ - ٣.

٩٦- امتاع الاسماع ، ص ٢٧؛ اسدالغابه ، ج ٥/٤٣٩؛ الكامل ، ج ٢/٦٣ و...

٩٧- انسان العيون ، ج ١/٣٨٦؛ اسدالغابه ، ج ٥/٤٨٤ - ٤٨٥.

٩٨- شرحش بعد از اين خواهد آمد.

٩٩- تاريخ الامم و الملوك ، ج ٢/٨٢.

-١٠٠

سیره النبی ، ج ۱/۲۶۶.

۱۰۱- اسراء ۱/.

۱۰۲- الطبقات الكبرى ، ج ۱/۲۱۳ - ۲۱۶؛ سیره النبی ، ج ۲/۲ - ۷.

۱۰۳- سیره النبی ، ج ۲/۲ - ۷؛ امتاع الاسماع ، ص ۲۸ - ۳۰.

۱۰۴- مفاتيح الغیب ، ج ۵/۵۴۰ - ۵۴۶؛ بحارالنوار، ج ۱۸/۲۸۲ - ۴۱۰.

۱۰۵- مفاتيح الغیب ، ج ۷/۷۷۹.

۱۰۶- الطبقات الكبرى ، ج ۱/۲۱۶ - ۲۱۷؛ امتاع الاسماع ، ص ۳۰ - ۳۱.

۱۰۷- ترجمه تاریخ یعقوبی ، ج ۲/۳۹۵ - ۳۹۶.

۱۰۸- سیره النبی ، ج ۲/۳۴ - ۳۶؛ تاریخ الامم و الملوك ، ص ۲/۸۴ و...

۲۴۸۵۱۰۹

۱۰۹- سیره النبی ، ج ۲/۳۶ - ۳۷؛ امتاع الاسماع ، ص ۳۲؛ جوامع السیره ، ص ۶۹.

۱۱۰- اسامی شرکت کنندگان در بیعت دوم عقبه در صفحه ۱۹۱ کتاب (تاریخ پیامبر اسلام) مشروحا آمده است .

۱۱۱- اءخرجوا الى منكم اثني عشر نقيباً ليكونوا على قومهم بما فيهم .

۱۱۲- بعضی به جای رفاعه (ابوالهیثم بن تیهان) را می شمارند، چرا که (کعب بن مالک) در اشعار خود مشتمل بر اسامی

دوازده نفر، از جمله ابوالهیثم را بدون ذکر رفاعه آورده است (رک : سیره النبی ، ج ۲/۵۱ - ۵۲).

۱۱۳- اءنتم على قومكم بما فيهم كفلاء ككفاله الحواريين لعيسى بن مريم و اءنا كفيل على قومي یعنی المسلمین .

۱۱۴- الطبقات الكبرى ، ج ۱/۲۲۶.

۱۱۵- سیره النبی ، ج ۲/۷۶.

۱۱۶- در این جدول ۷۹ سوره نام برده شده و اگر سوره های (۸۴) (۱۰۹) و (۱۱۲) را که مکی است به آن اضافه کنیم جمعا

۸۲ سوره می شود و بعضی گفته اند که سوره های مکی ۸۶ سوره است .

۱۱۷- سوره (۴۰) در جدول سوره های

مدنی آمده و مدنی است (در آینده خواهد آمد) و سوره (۱۱۲) که مکی است در این جا ذکر نشده است .

۱۱۸- ترجمه تاریخ یعقوبی ، ج ۲/۳۹۰ - ۳۹۱.

۱۱۹- مراصدالاطلاع ، ج ۲/۵۰۸.

۱۲۰- امتاع الاسماع ، ص ۳۸.

۱۲۱- سیره النبی ، ج ۲/۹۵ - ۹۸.

۱۲۲- سیره النبی ، ج ۲/۹۵ - ۹۸.

۱۲۳- مصباح المتهجد، ص ۵۵۳.

۱۲۴- دلائل الصدق ، ج ۲/۲۹۴، از مستدرک حاکم ، ج ۳/۵. (با تصریح به این که شب هجرت بوده است).

۱۲۵- ترجمه تاریخ یعقوبی ، ج ۲/۳۹۸.

۱۲۶- الطبقات الکبری ، ج ۱/۲۳۰ - ۲۳۲.

۱۲۷- الطبقات الکبری ، ج ۱/۲۳۰ - ۲۳۲.

۱۲۸- سراقه بن مالک از بنی مدلج بود که در قدیر منزل داشت (اسد الغابه ، ج ۲/۲۶۴).

۱۲۹- روضه کافی ص ۲۶۳: اللهم اکفنی شر سراقه بما شئت .

۱۳۰- ترجمه تاریخ یعقوبی ، ج ۲/۳۹۹ - ۴۰۰، اسد الغابه ، ج ۲/۲۶۶.

۱۳۱- جایی است نزدیک مدینه میان رابغ و جحفه (مراصدالاطلاع).

۱۳۲- اسد الغابه ، ج ۱/۱۷۵.

۱۳۳- الطبقات الکبری ، ج ۱/۲۳۶.

۱۳۴- امتاع الاسماع ، ص ۴۹.

۱۳۵- بعضیها سوره های : (۸۳)، (۳۲)، (۵۶)، (۱۰۰)، (۱۱۳ و ۱۱۴) را مکی دانسته اند.

۱۳۶- سوره شماره (۴۰) در جدول سوره های مکی (پیش از این) نام برده شده ، در حالی که مدنی بوده است ضمناً در این

جا باید سوره (۹۹/زلزال) که مدنی است و در هر هیچ یک از دو جدول نیامده است افزوده شود.

۱۳۷- بقره / ۲۸۱.

۱۳۸- ترجمه تاریخ یعقوبی ، ج ۲/۴۰۲ - ۴۰۳.

۱۳۹- انفال / ۷۵.

۱۴۰- سیره النبی ، ج ۲/۱۷۷ - ۲۲۰.

۱۴۱- اعلام الوری ، ص ۸۱-۸۲؛ الطبقات الکبری ، ج ۱/۲۴۱-۲۴۴.

۱۴۲- سریه

: به غزوه ای گفته شده که رسول خدا شخصا در آن شرکت نداشتند و یکی از اصحاب به سرکردگی سپاه تعیین می شده است .

۱۴۳- سیره النبی ، ج ۲/۲۲۳.

۱۴۴- برای اطلاع نام و تربیت تاریخی سیره های رسول خدا، رک : تاریخ پیامبر اسلام ، تالیف دکتر محمد ابراهیم آیتی ، ص ۲۴۰.

۱۴۵- سیره ابن هشام ، ج ۲/۲۵۱.

۱۴۶- طبقات ابن سعد، ج ۲/۹.

۱۴۷- امتاع الاسماع ، ص ۸۱ شرح نهج البلاغه ، ج ۳/۳۳۰.

۱۴۸- ماءخذ پیشین ، ج ۱/۱۲۶.

۱۴۹- ماءخذ پیشین ، ج ۲/۲۳.

۱۵۰- امتاع الاسماع ، ص ۸۴.

۱۵۱- شرح نهج البلاغه ، ج ۴/۳۸۵.

۱۵۲- سیره النبی ، ج ۲/۲۷۱ - ۲۷۴.

۱۵۳- اسدالغابه ، ج ۴/۳؛ سیره ابن هشام ، ج ۲/۲۹۰.

۱۵۴- نساء / ۹۷.

۱۵۵- الطبقات الکبری ، ج ۲/۲۲؛ امتاع الاسماع ، ص ۱۰۱.

۱۵۶- یعنی : کشته هایی که در چاه بدر افکنده شدند.

۱۵۷- تاریخ پیامبر اسلام ، ص ۲۸۴ - ۲۹۰.

۱۵۸- فهرست اسامی کشته شدگان و اسیران قریش در کتاب (تاریخ پیامبر اسلام) نوشته مرحوم دکتر محمد ابراهیم آیتی در صفحه ۲۹۱ ذکر شده است .

۱۵۹- ابن سعد تاریخ این غزوه رانیمه محرم سال سوم هجرت نوشته است .

۱۶۰- این سیره پنج روز مانده از رمضان (۱۹ ماه پس از هجرت) اتفاق افتاد. (الطبقات الکبری، ج ۲/۲۷)

۱۶۱- سیره النبی، ج ۴/۳۱۲؛ الطبقات الکبری، ج ۲/۲۸.

۱۶۲- شؤال سال دوم، بیست ماه پس از هجرت.

۱۶۳- سیره النبی، ج ۲/۴۲۲؛ الطبقات الکبری، ج ۲/۳۰.

۱۶۴- الطبقات الکبری، ۲/۳۴؛ سیره النبی، ج ۲/۴۲۵.

۱۶۵- بحران: نام سرزمینی است در ناحیه فرع، بین فرع و

مدینه ۸ برید است .

۱۶۶- الطبقات الكبرى ، ج ۲/۳۵؛ سیره النبی ، ج ۲/۴۲۵.

۱۶۷- سیره النبی ، ج ۲/۴۳۰؛ الطبقات الكبرى ، ج ۲/۳۱.

۱۶۸- امتاع الاسماع ، ص ۱۱۲؛ الطبقات الكبرى ، ج ۲/۳۶.

۱۶۹- همان ابن هشام است .

۱۷۰- امتاع الاسماع ، ص ۱۲۱ - ۱۲۲؛ بحار الانوار، ج ۶/۵۱۲؛ شرح نهج البلاغه ، ج ۳/۳۶۵، از واقدی .

۱۷۱- ابن اسحاق از هند، دو تصنیف روایت کرده است .

۱۷۲- آبی است در احد و به همین مناسبت روز احد را (یوم المهراس) گفته اند.

۱۷۳- سیره النبی ، ج ۳/۷۵-۸۰.

۱۷۴- سیره النبی ، ص ۸۰-۸۱.

۱۷۵- معارف ، ص ۷۰.

۱۷۶- الطبقات الكبرى ، ج ۲/۴۲ - ۴۳؛ شرح نهج البلاغه ، ۳/۴۰۰.

۱۷۷- اسد الغابه ، ج ۳/۱۳۲.

۱۷۸- در سیره النبی : به ضم نون ضبط شده (ج ۳/۸۶) ولی در اسد الغابه : به فتح نون (ج ۵/۵۵۵).

۱۷۹- امتاع الاسماع ، ص ۱۳۳؛ سیره النبی ، ج ۳/۳۰.

۱۸۰- دلائل الصدق ، ج ۲/۳۰۱.

۱۸۱- ماء خذ پیشین ، ص ۲۷۱-۲۷۴.

۱۸۲- آل عمران / ۱۷۳.

۱۸۳- بعضی گفته اند: خالد بن سفیان (سیره النبی ، ۴/۲۹۳؛ تاریخ یعقوبی ، ۲/۵۸).

۱۸۴- آبگاهی برای (هذیل) در ناحیه حجاز.

۱۸۵- و به قولی با چهار نفر دیگر از ده نفر.

۱۸۶- بقره / ۲۰۴ - ۲۰۷.

۱۸۷- لقب است ، یعنی : شتابنده به سوی مرگ .

۱۸۸- نام ۳۲ نفر از شهدای بئر معونه در کتاب تاریخ پیامبر اسلام ، ص ۳۶۰، نوشته مرحوم دکتر محمد ابراهیم آیتی آمده است .

۱۸۹- سیره النبی ، ج ۴/۳۱۰.

۱۹۰- سوره حشر که ابن عباس آن را (سوره بنی نضیر) می نامید درباره ایشان نازل شده است .

۱۹۱- به فتح جیم و

تشدید حاء نیز خوانده اند، کسی بود که می خواست از بالای بام سنگی بر رسول خدا بیندازد و از این طریق نظر سوء بنی
نضیر را جامه عمل پوشد.

۱۹۲- ابن هشام، ج ۳/۲۱۴.

۱۹۳- الطبقات الکبری، ج ۲/۶۱.

۱۹۴- صحیح بخاری، جزء ۵، ص ۱۴۵.

۱۹۵- نساء ۱۰۱/ - ۱۰۳.

۱۹۶- میان آن و دمشق ۵ روز راه و تا مدینه ۱۵ یا ۱۶ روز راه است

۱۹۷- فرهنگ معین به کسر قاف آورده است.

۱۹۸- بقره ۲۱۴؛ آل عمران ۲۶-۲۷، نور ۶۲-۶۴؛ احزاب ۹-۲۵.

۱۹۹- نساء ۵۱/ - ۵۵.

۲۰۰- بعضی: مسعر بن رخيله گفته اند.

۲۰۱- آل عمران ۱۷۳/.

۲۰۲- لیل: جایی است نزدیک بدر که عمرو بن عبدود، مردان قریش را از حمله بنی بکر یکتنه نجات داد.

۲۰۳- سیره ابن هشام، ج ۳/۲۴۰.

۲۰۴- تاریخ یعقوبی، ج ۲/۵۱.

۲۰۵- سیره ابن هشام، ج ۳/۲۴۸.

۲۰۶- سیره ابن هشام، ج ۳/۲۵۳ - ۲۵۴.

۲۰۷- در سیره ابن هشام به فتح سین و میم (ج ۳/۲۵۵) و در جوامع السیره: شمویل (ص ۱۹۵) آمده است.

۲۰۸- سیره ابن هشام، ج ۳/۲۵۵ - ۲۵۶ و جوامع السیره، ص ۱۹۶.

۲۰۹- سیره النبی، ج ۴/۲۸۴، غمره آورده است (غمر مرزوق) آبگهی از بنی اسد است.

۲۱۰- میان ذی القصه و مدینه ۲۴ میل راه فاصله است .

۲۱۱- التنبیه و الاشراف ، ص ۲۱۸.

۲۱۲- ماءخذ پیشین ، ص ۲۱۹.

۲۱۳- هیفا، هفت میلی مدینه .

۲۱۴- سرزمین بنی سلیم .

۲۱۵- طبقات ابن سعد، ج ۲/۷۹.

۲۱۶- التنبیه و الاشراف ، ص ۲۱۸.

۲۱۷- این غزوه ، غزوه غابه و غزوه فزع نیز نامیده می شود.

۲۱۸- ای سواران خداوند، سوار شوید.

۲۱۹- یکی از

بنی سعد بن هذیل یا به گفته ابن هشام : سعد بن هذیم (ج ۴/۲۶۵).

۲۲۰- سیره ابن هشام ، ج ۴/۲۶۵؛ تاریخ طبری ، ج ۳/۱۵۵۷؛ التبه و الاشراف ، ص ۲۱۹.

۲۲۱- سیره ابن هشام ، ج ۳/۲۸۰.

۲۲۲- از فدک تا مدینه شش روز راه است

۲۲۳- این غزوه مریسیع هم نامیده می شود.

۲۲۴- منافقون ۷/۸.

۲۲۵- سیره ابن هشام ، ج ۳/۳۰۵ - ۳۰۶.

۲۲۶- همان ماءخذ، ص ۳۰۷.

۲۲۷- سیره ابن هشام ، ج ۳ / ۳۱۳-۳۱۵.

۲۲۸- نور ۱۱/۲۷.

۲۲۹- سیره ابن هشام ، ج ۳ / ۲۸۸.

۲۳۰- بر حسب ظاهر: اسیر بن زارم ، همان یسیر بن زارم است که در سریه بعد خواهد آمد.

۲۳۱- شش میلی خبیر (سیره ابن هشام ، ج ۴ / ۲۶۶)

۲۳۲- سیره ابن هشام ، ج ۴ / ۲۹۰ و در طبقات گفته است : در ذی الجدر واقع در ناحیه قباء نزدیک عیر در شش میلی مدینه (۲/۹۳).

۲۳۳- سیره ابن هشام ، ج ۳ / ۳۲۲؛ جوامع السیره ، ص ۲۰۷.

۲۳۴- عبارت داخل پرانتز از کتاب بحارالانوار مجلسی گرفته شده است (ج ۲/۳۳۳).

۲۳۵- سیره ابن هشام ، ج ۳/۳۳۱-۳۳۲.

۲۳۶- فتح ۱۰/.

۲۳۷- فتح ۱۱/.

۲۳۸- سیره ابن هشام ، ج ۳/۳۳۷.

۲۳۹- التنبیه و الاشراف ، ص ۲۲۱-۲۲۲.

۲۴۰- عبارت (وای بر مادرش) ترجمه عبارت عربی : (ویلمه) (ویل لومه) است که معنای دعایی دارد و غالباً برای تعجب به کار می رود، در این جا نیز همین معنی مقصود است .

۲۴۱- ممتحنه ۹-۱۱.

۲۴۲- ر.ک : تاریخ پیامبر اسلام ، تاءلیف دکتر محمد ابراهیم آیتی ص ۴۸۰.

۲۴۳- تاریخ یعقوبی ، ج ۲/۷۸.

۲۴۴- یک بار برای هدایت یافتن خودت و بار دیگر برای

پیروی اهل کثورت از تو، یا هم یک بار در دنیا به بقای عزت و سلطنت و یک بار در آخرت به دخول در بهشت و رسیدن به ثوابهای الهی، یا یک بار به سبب پیروی عیسی و یک بار دیگر برای ایمان به محمد.

۲۴۵- انسان العیون، ج ۳/۲۴۵.

۲۴۶- تاریخ الامم، ج ۳/۱۵۶۶.

۲۴۷- ماخذ پیشین، در همان جا.

۲۴۸- شرح پرسشهای قیصر و پاسخهای ابوسفیان در کتاب (تاریخ پیامبر اسلام) به تفصیل آمده است، ص ۴۸۷.

۳۹۳۶۲۴۹

۲۴۹- تاریخ یعقوبی، ج ۲/۷۸.

۲۵۰- انسان العیون، ج ۳/۲۴۷.

۲۵۱- سیره ابن هشام، ج ۱/۷۲.

۲۵۲- مکاتیب الرسول، ج ۱/۱۲۱-۱۳۳.

۲۵۳- در سیره ابن هشام، ج ۴/۲۵۴ به کسر شین و سکون میم آمده است.

۲۵۴- نامه های دیگر را در کتاب طبقات ابن سعد، ج ۱/۲۶۳-۲۹۱ ملاحظه کنید.

۲۵۵- روم ۱/۳.

۲۵۶- (به خدا سوگند: اگر خدا نبود ما به راه راست هدایت نمی شدیم، صدقه نمی دادیم، نماز نمی خواندیم، چنانچه مردمی به ما ستم کنند و بخواهند آشوب کنند، نخواهیم گذاشت، خدایا بر ما آرامش نازل فرما و ما را در مواقع برخورد با دشمنان ثابت قدم بدار.)

۲۵۷- معجم البلدان، ج ۲/۱۰۶.

۲۵۸- قلعه قموص یا قلعه ناعم (ر.ک: تاریخ یعقوبی، ج ۲/۵۶).

۲۵۹- جوامع السیره، ص ۲۱۲.

۲۶۰- سیره ابن هشام، ج ۳/۳۵۲.

۲۶۱- ماءخذ پیشین .

۲۶۲- بعضی او را از شهدای (بشر معونه) شمرده اند.

۲۶۳- در سیره النبی همین بیست نفر، به همین ترتیب ذکر شده است (ج ۳/۳۵۷).

۲۶۴- التنبیه و الاشراف ، ص ۲۲۴.

۲۶۵- طبقات ابن سعد، ج ۲/۱۱۷.

۲۶۶- ماءخذ پیشین .

۲۶۷-

ماء خذ پیشین ، ج ۲/۱۱۸.

۲۶۸- امتاع الاسماع ، ج ۱/۳۳۴.

۲۶۹- طبقات ابن سعد، ج ۲/۱۲۶.

۲۷۰- طبقات ابن سعد، ج ۲/۱۲۰.

۲۷۱- یا عمره القیاص یا عمره الصلح یاغزوه القضاء(امتاع الاسماع ، ج ۱/۳۳۶).

۲۷۲- این ابیات ادامه دارد (رک : تاریخ پیامبر اسلام ، ص ۵۲۴).

۲۷۳- طبقات ابن سعد، ج ۲/۱۲۳.

۲۷۴- ابن هشام : رفاعه بن قیس (ج ۴/۲۷۸).

۲۷۵- التنبیه و الاشراف ، ص ۲۲۹.

۲۷۶- چون ابوقتاده نیز در این سریه بوده است ، لذا آن را سریه ابوقتاده به اضم ، هم گفته اند (طبقات ابن سعد، ص ۱۳۳).

۲۷۷- التنبیه و الاشراف ، ص ۲۲۹.

۲۷۸- سیره حلبیه ، ج ۳/۱۹۵.

۲۷۹- رک : سیره ابن هشام ، ج ۴/۲۵۸، ولی در طبقات و سیره حلبیه : میان دو چشم من . (طبقات ، ج ۲/۱۲۲۴ و سیره حلبیه ،

ج ۳/۱۸۸).

۲۸۰- سیره ابن هشام ، ج ۴/۲۷۱؛ طبقات ، ج ۲/۱۲۶.

۲۸۱- طبقات ابن سعد، ج ۲/۱۲۷-۱۲۸.

۲۸۲- ماخذ پیشین .

۲۸۳- یا سریه موته : (طبقات ، ج ۲/۱۲۸).

۲۸۴- امتاع الاسماع ، ج ۱/۲۴۶.

۲۸۵- سیره ابن هشام ، ج ۴/۱۵.

۲۸۶- جوامع السيره : بنی ارشه (ص ۲۲۱).

۲۸۷- ماخذ قبل : مالک بن راقله (ص ۲۲۱).

۲۸۸- سيره ابن هشام ، ج ۴/۲۱.

۲۸۹- ماخذ پيشين ، ص ۲۴.

۲۹۰- يا: ذات السلسل : (امتاع الاسماع ، ج ۱/۳۵۲).

۲۹۱- مجمع البيان ، ج ۱۰/۵۲۸.

۲۹۲- يا: سريه خبط (امتاع الاسماع ، ج ۱/۳۵۴).

۲۹۳- سيره ابن هشام ، ج ۴/۳۷۵-۳۷۷؛ طبقات ، ج ۲/۱۳۳؛ امتاع الاسماع ، ج ۶/۳۵۶.

۲۹۴- طبقات ، ج ۲/۱۳۳.

۲۹۵- به آیات ۱-۴ و نیز آیات دیگر سوره ممتحنه رجوع کنید.

۲۹۶- سيره ابن هشام ، ج ۲/۴۲-۴۳.

۲۹۷- سيره ابن هشام ، ج

- ۲۹۸- امتاع الاسماع ، ج ۱/۳۷۹.
- ۲۹۹- سیره ابن هشام ، ج ۴/۵۳.
- ۳۰۰- ج ۲۲/۱۹، ۸۴-۸۵.
- ۳۰۱- تاریخ الرسل و مملوك ، ج ۳/۱۶۵۴.
- ۳۰۲- سیره ابن هشام ، ج ۴/۵۵.
- ۳۰۳- تاریخ یعقوبی ، ج ۲/۶۰؛ سیره ابن هشام ، ج ۴/۵۴.
- ۳۰۴- منابع مختلف ، نام اءسید را به اختلاف ضبط کرده اند: بر وزن کریم و زبیر.
- ۳۰۵- سیره ابن هشام ، ج ۴/۵۶.
- ۳۰۶- ماخذ پیشین ، ص ۵۹.
- ۳۰۷- سیره ابن هشام ، ج ۴/۶۹.
- ۳۰۸- سیره ابن هشام ، ج ۴/۶۹.
- ۳۰۹- طبقات ابن سعد، ج ۲/۱۴۶.
- ۳۱۰- التنبیه و الاشراف ، ص ۲۳۳؛ امتاع الاسماع ، ج ۱/۳۹۸.
- ۳۱۱- تاریخ یعقوبی ، ج ۲/۷۳؛ اعلام الوری ، ص ۶۹.
- ۳۱۲- اعلام الوری ، ص ۶۹، تاریخ یعقوبی ، ج ۲/۷۳. (در اعلام الوری به جای بنی دیل ، بنی هذیل آمده است .)
- ۳۱۳- تاریخ یعقوبی ، ج ۲/۷۳.
- ۳۱۴- اعلام الوری ، ص ۶۹.
- ۳۱۵- سیره ابن هشام ، ج ۴/۷۱-۷۲.
- ۳۱۶- تاریخ یعقوبی ، ج ۲/۶۱.

۳۱۷- در اصل : سلمی . تصحیح از سیره ابن هشام ، ج ۴/۸۲؛ طبقات ، ج ۲/۱۵۰؛ امتاع الاسماع ، ج ۱/۴۰۴ و غیره .

۳۱۸- سیره ابن هشام ، ج ۴/۸۴ - ۸۵؛ امتاع الاسماع ، ج ۱/۴۳-۴۴.

۳۱۹- سیره ابن هشام ، ج ۴/۸۴-۸۵: امتاع الاسماع ، ج ۱/۴۳ - ۴۴.

۳۲۰- طبقات ابن سعد، ج ۲/۱۵۰، امتاع الاسماع ، ج ۱/۴۰۵.

۳۲۱- توبه /۲۵-۲۶.

۳۲۲- که در حدیبیه در زیر آن بیعت کردند.

۳۲۳- امتاع الاسماع ، ج ۱/۴۰۸.

۳۲۴- وطیس : به معنای تنور است و این جمله ، کنایه از شدت جنگ است .

۳۲۵- توبه /۲۵؛ سیره ابن هشام ، ج ۴/۹۱؛ امتاع الاسماع ، ج ۱/۴۱۰.

-۳۲۶

سیره ابن هشام، ج ۴/۱۰۰.

۳۲۷- ارشاد، ص ۶۵.

۳۲۸- سیره ابن هشام، ج ۴/۱۰۰ - ۱۰۱؛ امتاع الاسماع، ج ۱/۴۱۳.

۳۲۹- ابو عامر اشعری که در سیره او طاس به شهادت رسید، جزء شهدای حنین به حساب آمده است.

۳۳۰- سیره ابن هشام، ج ۴/۹۷؛ طبقات ابن سعد، ۲/۱۵۱، جوامع السیره، ص ۲۴۱؛ امتاع الاسماع، ج ۱/۴۱۳؛ سیره حلبیه، ج ۳/۱۹۹.

۳۳۱- امتاع الاسماع، ج ۱/۴۱۵.

۳۳۲- ارشاد، ص ۶۹.

۳۳۳- امتاع الاسماع، ج ۱/۴۲۰.

۳۳۴- ماخذ پیشین، ص ۴۲۱.

۳۳۵- سیره ابن هشام، ج ۴/۱۲۵؛ طبقات ابن سعد، ۲/۱۵۸؛ امتاع الاسماع، ج ۱/۴۱۸.

۳۳۶- ابن هشام: حباب هم گفته می شود (سیره، ج ۴/۱۲۹).

۳۳۷- سیره ابن هشام، ج ۴/۱۳۵.

۳۳۸- اسامی مشروح کسانی که غنیمت دریافت داشتند در کتاب تاریخ پیامبر اسلام (ص)، ص ۶۰۳ آمده است.

۳۳۹- طبقات ابن سعد، ج ۲/۱۵۳؛ امتاع الاسماع، ج ۱/۴۲۵-۴۲۶.

۳۴۰- سیره ابن هشام، ج ۴/۱۴۱؛ امتاع الاسماع، ج ۱/۴۳۰.

۳۴۱- امتاع الاسماع، ج ۱/۴۳۲.

۳۴۲- کامل ابن اثیر، ج ۲/۲۷۶.

۳۴۳- اصابه، ج ۳/۲۹۶.

۳۴۴- امتاع الاسماع، ج ۱/۴۳۳.

۳۴۵- کامل ، ج ۲/۲۲۹.

۳۴۶- سال نهم هجرت را (سنه الوفود) گویند (سیره ابن هشام ، ۴/۲۰۵).

۳۴۷- امتاع الاسماع ، ج ۱/۴۳۳-۴۳۴.

۳۴۸- طبقات ابن سعد، ج ۲/۱۶۲.

۳۴۹- سیره ابن هشام ، ج ۴/۲۸۹؛ طبقات ، ج ۲/۱۶۳؛ امتاع الاسماع ، ج ۱/۴۴۳.

۳۵۰- طبقات ابن سعد، ج ۲/۱۶۴.

۳۵۱- سیره ابن هشام ، ج ۴/۱۵۹.

۳۵۲- امتاع الاسماع ، ج ۱/۴۴۶.

۳۵۳- سیره ابن هشام ، ج ۴/۱۵۹.

۳۵۴- توبه ۸۱/۸۲ (سیره ابن هشام ، ج ۴/۱۶۰).

۳۵۵- تاریخ یعقوبی ، ج ۲/۶۷.

۳۵۶- مجمع البیان ، ج ۵/۲۵۷.

۳۵۷-

امتناع الاسماع ، ج ۱/۴۴۶.

۳۵۸- ارشاد، ص ۷۱.

۳۵۹- سيره ابن هشام ، ج ۴/۱۶۲؛ امتناع الاسماع ، ج ۱/۴۵۰.

۳۶۰- امتناع الاسماع ، ج ۱/۴۵۰.

۳۶۱- سيره ابن هشام ، ج ۴/۱۶۳-۱۶۴.

۳۶۲- امتناع الاسماع ، ج ۱/۴۵۶.

۳۶۳- سيره ابن هشام ، ج ۴/۱۷۰، طبقات ، ج ۲/۱۶۶، امتناع الاسماع ، ج ۱/۴۴۶-۴۸۳.

۳۶۴- امتناع الاسماع ، ج ۱/۴۵۱.

۳۶۵- ناشناخته است .

۳۶۶- ناشناخته است .

۳۶۷- تاريخ يعقوبى ، ج ۲/۶۸ و منابع ديگر.

۳۶۸- رك : تاريخ پیامبر اسلام ، ص ۶۳۹ به بعد.

۳۶۹- توبه ۱۱۸/.

۳۷۰- توبه ۹۵-۹۴. (رك : سيره ابن هشام ، ج ۴/۱۷۵-۱۸۱؛ امتناع الاسماع ، ج ۱/۵۸۳-۵۸۸).

۳۷۱- التنبيه و الاشراف ، ص ۲۳۷.

۳۷۲- ماخذ پيشين .

۳۷۳- سيره ابن هشام ، ج ۴/۱۸۸-۱۹۱؛ امتناع الاسماع ، ج ۱/۴۹۸-۵۰۰.

۳۷۴- طبقات ابن سعد، ج ۱/۲۹۱.

۳۷۵- طبقات ابن سعد، ج ۱/۲۹۷.

۳۷۶- ماءخذ پيشين ، ص ۲۹۹.

۳۷۷- ماءخذ پیشین .

۳۷۸- ماءخذ پیشین ، ص ۳۰۳.

۳۷۹- سیره ابن هشام ، ج ۴/۲۱۵.

۳۸۰- طبقات ابن سعد، ج ۱/۳۱۴.

۳۸۱- البدایه و النهایه ، ج ۵/۹۳، طبقات ابن سعد، ج ۱/۳۱۵.

۳۸۲- طبقات ابن سعد، ج ۱/۳۱۶.

۳۸۳- سیره ابن هشام ، ج ۴/۲۲۲.

۳۸۴- صاحب صحاح گوید: اءوقیه در حدیث و همچنین در گذشته : چهل درهم بوده است ، لیکن اکنون در متعارف مردم و اندازه گیری پزشکان : وزن ده درهم و پنج دهم درهم است (ماده وقی).

۳۸۵- قبیله ای است از کنده (معجم البلدان ، ج ۲/۱۶).

۳۸۶- قبیله ای است از یمن (سیره حلبیه ، ج ۳/۲۳۶)

۳۸۷- طبقات ابن سعد، ج ۳/۳۲۴)

۳۸۸- ماءخذ پیشین ، ص ۳۲۵.

۳۸۹- نام قبیله ای است از عرب (معجم البلدان ، ج ۳/۳۹۷).

۳۹۰- طبقات ابن سعد، ج ۱/۳۲۶.

-۳۹۱

قبيله اى است در يمن .

۳۹۲- الطبقات الكبرى ، ج ۱/۳۲۷.

۳۹۳- ماءخذ پيشين ، ص ۳۲۸.

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقاتی و ترجمانی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹